

Marja Leena Böök

Vanhemmuus ja vanhemmuuden
diskurssit työttömyystilanteessa

Esitetään Jyväskylän yliopiston kasvatustieteiden tiedekunnan suostumuksella
julkisesti tarkastettavaksi yliopiston vanhassa juhlasalissa (S212)
kesäkuun 28. päivänä 2001 kello 12.

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

JYVÄSKYLÄ 2001

Vanhemmuus ja vanhemmuuden diskurssit työttömyystilanteessa

JYVÄSKYLÄ STUDIES IN EDUCATION, PSYCHOLOGY AND SOCIAL RESEARCH 182

Marja Leena Böök

Vanhemmuus ja vanhemmuuden
diskurssit työttömyystilanteessa

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

JYVÄSKYLÄ 2001

Editors

Leena Laurinen

Department of Education, University of Jyväskylä

Pekka Olsbo and Marja-Leena Tynkkynen

Publishing Unit, University Library of Jyväskylä

Cover picture: Helvi Kangas

URN:ISBN:978-951-39-7999-7
ISBN 978-951-39-7999-7 (PDF)
ISSN 0075-4625

ISBN 951-39-0975-1
ISSN 0075-4625

Copyright © 2001, by University of Jyväskylä

Jyväskylä University Printing House, -
Jyväskylä and ER-Paino Ky, Lievestuore 2001

ABSTRACT

Böök, Marja Leena

Parenthood and parenting discourses in a situation of unemployment

Jyväskylä: University of Jyväskylä, 2001, 157 p.

(Jyväskylä Studies in Education, Psychology and Social Research,

ISSN 0075-4625; 182)

ISBN 951-39-0975-1

Summary

Diss.

The aim of the study was to find out, what parents' discourses in a situation of unemployment are like and what kind of parenthood was constructed by these discourses. The data consisted of discourses drawn from group interviews and women's magazines in 1993–1994. The data from the group interviews comprised of 276 pages of transcribed talk. From the women's magazines (*Anna*, *Kodin Kuvalehti*, *Kotiliesi*) 11 articles based on personal interviews and 10 'letters to the editor' were chosen. All the data were analysed by discourse analysis (Potter & Wetherell 1987) utilising the concept of repertoire.

Though parenthood in a situation of unemployment seemed versatile, certain discourses were highlighted. In the 'virtuous mother' discourse the mothers created an implicit ideal of motherhood as nurturing, which guided their activities, while simultaneously, presenting themselves as possessing these qualities. Repertoires of fatherhood constructed the 'gender equality' and the 'new father' -discourses. According to the 'new father' discourse, fathers had learnt, grown and developed as persons. In the 'gender equality' discourse the fathers were constructed more as spouses.

Through these hegemonic parenting discourses the speakers, who have almost all experienced unemployment, followed the cultural expectations relating to parenting in the home: the mothers' identities approached that of the traditional mother while the identities of the fathers came closer to the identity of the new more-involved father. Those repertoires which rebelled against or contradicted to these hegemonic discourses described situations where speakers desired to separate mothering and fathering from its close ties with the family. In this case the motherhood constructed by the speakers reflected individualistic values and aimed at disengaging motherhood from the home, while fatherhood mirrored the traditional desire of fathers to be breadwinners.

This study described both fathers' and mothers' experiences. Mothers as women or as wives talked repeatedly about men who have faced unemployment. In this discourse the jobless man was presented as miserable and incapable at home. However, in particular, the men's own descriptions of their daily life did not bear out this discourse. The combination of a man and unemployment does not necessarily seem to mean failure.

Keywords: parenthood, motherhood, fatherhood, unemployment, discourse, repertoire, discourse analysis

Author's Address Marja Leena Böök
Department of Education
University of Jyväskylä
P.O. Box 35
FIN-40351 Jyväskylä
FINLAND
E-mail:book@edu.jyu.fi

Supervisors Professor Sirkka Hirsjärvi
Department of Education
University of Jyväskylä, Jyväskylä, Finland

Professor Leena Laurinen
Department of Education,
University of Jyväskylä, Jyväskylä, Finland

Reviewers Docent Eero Suoninen
Department of Sociology and Social Psychology
University of Tampere, Tampere, Finland

Ph.D. Merja Korhonen
Department of Psychology
University of Joensuu, Joensuu, Finland

Opponents Docent Eero Suoninen
Department of Sociology and Social Psychology
University of Tampere, Tampere, Finland

Ph.D. Merja Korhonen
Department of Psychology
University of Joensuu, Joensuu, Finland

SISÄLLYS

1	JOHDANTO	9
2	VANHEMMUUDEN KONSTRUKTIOT.....	12
2.1	Vanhemmuuden sosiaalinen rakentuminen.....	12
2.2	Traditionaalisesta vanhemmuudesta jaettuun vanhemmuuteen	15
2.2.1	Privaattia äitiyttä ja julkista isyyttä.....	15
2.2.2	Jaetun vanhemmuuden ristiriitaiset kuvat.....	17
2.3	Työttömyystutkimusten vanhemmuus	21
2.3.1	Mies on työtön, mutta onko nainen?.....	21
2.3.2	Kokopäiväinen vanhempi vai kokopäiväinen työntekijä?.....	23
2.3.3	Työttömien vanhempien ja lasten väliset suhteet.....	25
2.3.4	Parisuhde ja perhe – puskureita vai pelastusrenkaita?.....	26
3	DISKURSSIT VANHEMMUUDEN RAKENTUMISESSA.....	30
3.1	Diskurssit, repertoarit ja puhettavat.....	30
3.2	Diskurssien konstruktivisuus.....	32
3.3	Naistenlehtidiskurssit perhetodellisuuden tuottajina	34
3.3.1	Mediapuheen merkitys.....	34
3.3.2	Naistenlehtien luonne.....	35
3.3.3	Naistenlehtien nais- ja mieskuvat.....	37
3.3.4	Naistenlehdet ja työttömyys – mahdoton yhdistelmä?.....	38
3.3.5	Naistenlehtien tutkimus.....	39
4	TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN.....	41
4.1	Tutkimustehtävät.....	41
4.2	Tutkimuksen aineistot.....	41
4.2.1	Ryhmäkeskustelut tutkimuksen kohteena	42
4.2.2	Naistenlehdet tutkimuksen kohteena.....	45
4.3	Aineiston analyysi.....	46
4.3.1	Repertoari analyysin välineenä	46
4.3.2	Ryhmäkeskustelujen analyysin eteneminen.....	48
4.3.3	Lehtiaineiston analyysi ja tulosten ‘vertaaminen’	51
4.3.4	Aineistojen tuotanto- ja tulkintaehdot.....	52
4.3.5	Analyysin aineistolähtöisyys.....	53

5	RYHMÄKESKUSTELUJEN TYÖTÖN VANHEMPI	55
5.1	Sopeutuvat äidit: 'Se on oikeestaan ihan kivaa'	56
5.2	Sopeutuvat ja mukautuvat isät: 'Muuttunu niinku ajatusmaailma'	61
5.3	Ristiriitaiset äidit: 'Mä niinku haluun jotain muuta'	65
5.4	Ristiriitaiset isät: 'Tuntuu et siinä ei anna oikeeta esimerkkiä niinku isänä'	72
5.5	Miesparat ja ymmärtävät vaimot	76
5.6	'Lapset on köyhän lohtu'	81
5.6.1	Rahan vähyydestä 'aikalisään'	81
5.6.2	Uhrautumista ja tunteiden ilmaisua	85
5.6.3	Lapsi – elämän sisältö vai este?	87
6	LEHTITEKSTIEN TYÖTÖN VANHEMPI	91
6.1.	Naistenlehtien työttömät äidit	92
6.1.1	Säästämisestä uhrautumiseen	92
6.1.2	Lukijakirjoitusten tuntevat äidit	101
6.2	Naistenlehtien työttömät isät	105
6.2.1	Uuden oivaltamista vai vastarintaa?	106
6.2.2	Isyydestään iloitsevat	109
7	RYHMÄKESKUSTELUJEN JA LEHTITEKSTIEN YHTEISET VANHEMMUUSKUVAT	112
7.1	Huolehtijaäidit	112
7.2	Hyveellinen äiti -diskurssi valtakurssina	114
7.3	Toisaalta mutta toisaalta -isät	116
7.4	Isyyden valtakurssit	117
7.5	Vanhemmuuksien ja vanhemmuuden puhetaipojen yhteenvedo	119
8	POHDINTA	121
8.1	Kiinnittymiset ja irtiotot	121
8.2	Yksityistä vai julkista puhetta?	124
8.3	Tutkimuksen arviointi	126
8.4	Jatkotutkimushaasteita	131
	SUMMARY	133
	LÄHTEET	138
	LIITTEET	156

ESIPUHE

Väitöskirjatyöni syntyvaiheet ulottuvat 1990-luvun alkupuolelle, jolloin työttömyysluvut olivat korkeat ja julkisuudessa puhuttiin painokkaasti hyvinvointirakenteiden murtumisesta. Pääsin tuolloin mukaan tutkijaksi professori Sirkka Hirsjärven johtamaan projektiin 'Ajattelu- ja tietorakenteet ja pedagogiset diskurssit'. Projektin myötä perehdyin diskurssianalyysiin, kiinnostukseni vanhemmuuteen oli syntynyt jo kasvatustieteen opintojen aikana. Väitöskirjatutkimukseni aiheeksi kiteytyikin työttömän vanhemmuus ja metodiksi diskurssi-analyysi.

Professori Sirkka Hirsjärvi on ohjannut työtäni sen alkuvaiheesta saakka. Hänelle kiitokset kaikista asiantuntevista kommentteista ja monenlaisesta rohkaisusta. Hän sekä työni toinen ohjaaja professori Leena Laurinen ovat vaikuttaneet olennaisella tavalla työni valmistumiseen. Leena Lauriselle kiitokset myös kielenhuoltamisesta koko väitöskirjaprosessin ajan.

Työni esitarkastajia dosentti Eero Suonista ja psykologian tohtori Merja Korhosta haluan kiittää ansiokkaasta ja rakentavasta palautteesta, jonka ohjaamana viimeistelin väitöskirjani.

Kiitokset myös muille eri käsikirjoitusversioita kommentoineille perhe- tai diskurssintutkimuksen asiantuntijoille. Lehtori Jouko Huttusen esittämät näkemykset lisensiaatintyöstäni edistivät työtäni kohti väitöskirjaa. Lehtori Marjo Kuronen antoi arvokkaita neuvoja väitöskirjani varhaisesta käsikirjoituksesta. Yliopistonopettaja, tutkijakollegani Leena Penttinen on kommentoinut osuvasti tekstejäni diskurssintutkimuksen näkökulmasta. Monet keskustelut kasvatustieteen laitoksen perhe- ja vanhemmuustutkijoiden Satu Katvalan, Jaana Kempaisen ja Satu Perälä-Littusen kanssa ovat siivittäneet työni muotoutumista nykyiselleen. Kollegiaalinen kiitos myös muille kasvatustieteen laitoksen työtovereille.

Olen kiitollinen niille työttömille äideille ja isille, jotka olivat valmiita kertomaan näkemyksistään ja kokemuksistaan vanhempina sekä toisilleen että minulle tätä tutkimusta varten. Tutkimusaineiston litteroi projektissa tuolloin tutkimusapulaisena toiminut Irma Hirsjärvi, englanninkieliset tekstit tarkasti lehtori Michael Freeman. Heille molemmille kiitokset.

Kasvatustieteen laitoksen assistenttuuri on mahdollistanut jatkotutkimuksen tekemisen. Jyväskylän yliopiston rehtorin myöntämä rahoitus tutkimusprosessini alku- ja loppuvaiheissa antoi tilaisuuden intensiiviseen työskentelyyn tutkimuksen parissa. Edellytykset työni loppurutistukseen loi Suomen Kulttuurirahaston myöntämä apuraha.

Lämpimät kiitokseni lähisuvulleni, joka on myötäelänyt tätäkin vaihetta elämästäni. Vanhempani Anneli ja Jaakko Böök ovat kannustaneet minua monin tavoin opinnoissani. Puolisoni Tapio on läheltä ymmärtäen seurannut ja tukenut tutkimukseni etenemistä. Poikamme Elias on onnekseni tehnyt arjestamme lapsiperheen arjen.

Jyväskylässä toukokuussa 2001

Marja Leena Böök

1 JOHDANTO

Työttömyysluvut lähtivät nousuun Suomessa 1990-luvun alussa: tuolloin, ja edelleenkin, työttömyys on koetellut erityisesti lapsiperheitä. Vaikka työttömyyttä on tutkittu paljon, silti yhä tiedetään vähän esimerkiksi siitä, minkälaista on työttömien lapsiperheiden ja kasvatuksen arki, miten työttömät itse kokevat vanhemmuuden, äitiyden ja isyyden, tai miten äitinä tai isänä oleminen muuttuu silloin, kun ollaan ilman ansiotyötä. Vai muuttuuko vanhemmuus? Nämä ajatukset ovat olleet osaltaan suuntaamassa väitöskirjatutkimustani, jossa tarkastelen nimenomaan äitiyttä ja isyyttä työttömyystilanteessa.

Vanhemmuus ei synny sosiaalisessa tyhjiössä vaan se sijoittuu aina aikaan ja paikkaan. Esimerkiksi erilaiset historialliset tapahtumat, kulttuuriset arvot ja normit, perheen kehitysvaiheet ja muutokset sosiaalisissa rakenteissa ovat yhteydessä vanhemmuuteen: ne muovaavat mutta myös 'sitovat' vanhemmuutta. Toisin sanoen vanhemmuuden kulttuuriset merkitykset perustuvat pitkälti traditioon, käytäntöön ja ideologiaan. Konstruktionistisen näkökulman mukaan näitä merkityksiä määritellään ja muotoillaan jatkuvasti uudestaan. Äitiys ja isyys on siten muuttuvaa ja uudelleen muotoiltua. (Gubrium & Holstein 1990; Ambert 1994; Arendell 1997.)

Vanhemmuus, perhe ja kasvatusta ovat moninaisina puheina läsnä arkipäivässä. Vanhemmuutta kuvataan eri tavalla eri tilanteissa ja samalla tuotetaan vaihtelevia äitiyteen ja isyyteen liittyviä merkityksiä. Vanhemmuuteen ja perheeseen liittyvät puhutavat rakentavat myös erilaisia kuvia siitä, minkälaisessa sosiaalisessa maailmassa vanhemmat tänä päivänä elävät. Kielen avulla siis kuvataan, mutta myös merkityksellistetään ja rakennetaan sitä sosiaalista todellisuutta, jota elämme (Potter & Wetherell 1987; 1994; 1995; Edwards & Potter 1992; Jokinen, Juhila & Suoninen 1993). Välttämättä tämä vanhemmuuden kautta rakentuva, mutta myös vanhemmuutta muovaava ja konstruoiva sosiaalinen maailma ei ole yhtenäinen edes työttömyystilanteessa, sillä työtön itse voi käsittää työttömyyden kuin myös vanhemmuuden monista eri näkökulmista.

Sosiaalisen todellisuuden monimuotoisuutta voidaan tarkastella diskurssintutkimuksen avulla. Tämän tutkimuksen kohteena ovat vanhempien ryhmäkeskusteluissa ja naistenlehdissä tuotetut diskurssit, jotka käsittelevät vanhem-

muutta työttömyystilanteessa. Tutkimuksen aineisto on kerätty vuosina 1993–1994. Tätä tekstiaineistoa lähestyn diskurssianalyysin keinoin, joka mukailee ns. sosiaalipsykologista, Potterin ja Wetherellin (1987) soveltamaa lähestymistapaa. Tutkimuksen tarkoituksena on selvittää kahdesta eri tekstiaineistosta sitä, *minkälaisia ovat vanhempien puhettavat työttömyystilanteessa ja minkälaisia vanhemmuuksia nämä puhettavat tuottavat ja ylläpitävät.*

Diskurssianalyysi perustuu sosiaalisen konstruktionismiin, joka on kiinnostunut siitä, miten sosiaalinen todellisuus rakentuu kielenkäytössä ja muussa toiminnassa. Tässä lähestymistavassa ei pyritä etsimään yhtä ainoata totuutta, vaan pikemminkin erilaisia ja vaihtelevia näkökulmia tarkasteltavana olevaan asiaan. Tekstit ja puheet otetaan analyysin kohteeksi sellaisenaan, eikä niiden takaa pyritä etsimään ‘oikeaa’ totuutta. (Jokinen, Juhila & Suoninen 1999.) Toisin sanoen en lähde etsimään, ovatko lehtiaineiston tarinat ‘tosia’ tai onko niillä ‘yhteyttä’ arkipäivään, tai miten ryhmäkeskusteluissa olevien vanhempien elämän kuvaukset vastaavat ‘todellisuutta’, vaan ennemminkin tarkastelen sitä, minkälaisia työttömän perheen ja vanhemmuuden kuvauksia vanhempien tuottamat tekstiaineistot rakentavat eri yhteyksissä.

Tutkimukseni alussa luvussa 2 pyrin ensinnäkin vastaamaan siihen, miksi lähdän tutkimaan vanhemmuutta diskursiivisesti. Luon katsausta pysyviin, mutta myös muuttuneisiin ja muuttuviin vanhemmuuden ideologioihin ja käsityksiin, joita kutsun tässä vanhemmuuden konstruktioiksi. Äitiyden ja isyyden tarkastelu fokusoituu nimenomaan aiempien työttömyystutkimusten tuottamaan vanhemmuuteen. Aiempien tutkimusten kautta selvittelen sitä, minkälainen on näiden tutkimusten tuottama kuva ja tulkinta vanhemmuudesta työttömyystilanteessa eli minkälaisena työtön vanhempi kuvastuu näissä julkisissa ‘tutkimusdiskursseissa’. Esiinnostamani tutkimusten tutkimusote on pitkälti toisenlainen kuin tässä työssä. Tämän luvun toiseksi tehtäväksi muodostuukin yhteyksien avaaminen ja pohjan luominen erilaisten tulkintojen keskusteluttamiselle. Konkreettisimmillaan tämä tarkoittaa sitä, että vaikka tulen työni tuloksia tarkastellessa tekemään tulkintoja juuri esittämisyhteydessään, niin tulen myös suhteuttamaan näitä tulkintoja jonkin verran esittämisyhteyden ylitse aikaisempaan tutkimuskirjallisuuteen. Tässä luvussa pyrin siis rakentamaan työlleni dialogiyhteyttä aihettani sivuavaan tutkimuskenttään.

Luvussa 3 siirryn tarkemmin diskurssien maailmaan ja siihen, kuinka kielen käytöllä, puheella tai kirjoituksella, kuvataan mutta samalla tuotetaan maailmaa. Tutkimukseni aineistoa ja analyysia tarkastelen luvussa 4. Koska diskurssianalyttinen tutkimus on edelleenkin suhteellisen vähäistä kasvatustieteessä ja vanhemmuuden tutkimuksessa, yleisten lähtökohtien ja metodisten ratkaisujen kuvaamisen lisäksi keskityn tutkimukseni aineistoihin ja nimenomaan niiden lukutapaan liittyviin ratkaisuihin. Diskurssianalyysi ei tarjoa valmista tai pysyvää mallia siirrettäväksi tutkimuksesta toiseen vaan muovautuu aina omanlaisekseen kussakin tutkimuksessa, joten tässä luvussa pyrin tekemään näkyväksi omat analyttiset ratkaisuni ja valintani.

Aineiston ja analyysivälineiden esittelyn jälkeen etenen tutkimukseni tuloksiin ja tutkittavien arkeen, yksityisempiin ‘maallikkodiskursseihin’. Ensin hahmotan sitä, minkälaisena työttömän vanhemmuus tuotetaan ryhmäkeskusteluissa. Naistenlehdet valottavat puolestaan samaa teemaa julkisemmasta

ja populaarimmasta näkökulmasta. Aineistojen yhteisiin löytöihin keskityn luvussa 7. Teen tulkintoja siitä, mitkä ovat vanhemmuuden yhteiset, mutta myös eriävät vanhemmuuskuvat työttömyystilanteessa ja mitkä ovat näitä kuvia rakentavat puhetavat. Tutkimukseni pohdintaosassa 'nivon langat yhteen': käyn kokoavaa keskustelua tutkimukseni teemoista, arvioin analyyttisiä ratkaisuja ja esitän avauksia uusille jatkotutkimuksille. Samalla pyrin liittämään tuloksia ja tulkintoja laajempiin vanhemmuuskeskusteluihin.

2 VANHEMMUUDEN KONSTRUKTIOT

Tässä luvussa käsittelen vanhemmuutta, erityisesti työttömän vanhemmuutta, ja rakennan samalla yleisemmän tason kehikon tutkimuksen empiiriselle osalle, sen tuloksille ja tulkinnoille. Tarkastelen vanhemmuutta pitkälti kahden konstruktion, traditionaalisen ja jaetun vanhemmuuden kautta, ja tässä suhteessa luvun näkökulma on dikotominen. Traditionaalinen vanhemmuusnäkemys sijoittaa äidin ja isän eri paikkaan, toisen kotiin ja toisen kodin ulkopuolelle palkkatyöhön. Elättäjyys ja hoivaajuus ovat selkeästi erillään, jolloin implisiittisesti kulkee mukana myös näkemys sukupuolten erilaisuudesta.

Jaettu vanhemmuus edustaa tässä yhtä tämän päivän näkökulmaa vanhemmuuteen. Se on osittain vastakkainen traditionaaliselle vanhemmuuden näkemykselle. Jaettu vanhemmuus herättää ajatuksia tasavertaisesta vanhemmuudesta, jossa kotityöt ja lastenhoito ovat jaettuja, elättäjiä ja hoitajia ei eroteta, tai vanhemman sukupuoli ei ainakaan ole keskeinen erotteleva tekijä näissä kysymyksissä. Jaettu vanhemmuus -keskustelu liittyy läheisesti myös uusi isä -keskusteluun, jossa isää 'kytketään' kotiin ja samalla löysennetään äitien sidoksia kotiin ja perheeseen. Tarkastelu on tältä osin tunnistettavissa kulttuurisidonnaiseksi, onhan jaettu vanhemmuus -keskustelu mahdollista pohjoismaissa, joissa tasa-arvoideologia on läpäissyt vanhempien elämismaailman.

Luvun lopussa siirryn työttömyystutkimusten vanhemmuuteen. Työttömyyden maailmassa, työttömyystutkimusten valossa, näyttää rajankäynti elättäjyiden ja hoivaajuuden välillä aktuaalistuvan tai ainakin saavan uusia vivahteita ansio-työvanhemmuuden vaihduttua kotivanhemmuudeksi.

2.1 Vanhemmuuden sosiaalinen rakentuminen

Vanhemmat elävät nykyään vaihtelevissa sosiaalisten suhteiden verkoissa, joten arkipäivän kanssakäyminen ja vanhempana toimiminen eivät rajoitu ainoastaan perheiden sisälle, lasten ja vanhempien tai puolisoitten väliseksi vuorovaikutukseksi. Vaikka yksilön tietoisuus itsestään naisena, miehenä, äitinä tai isänä on olennaista vanhemmuuden muotoutumisessa, myös erilaiset sosiaaliset suhteet

rakentavat vanhemmuuden kokemuksia ja merkityksiä. Kasvatuksen vastuuta jaetaan tai joudutaan jakamaan kodin ulkopuolelle. Tämän päivän vanhemmat ovatkin tekemisissä päivähoitohenkilöstön, opettajien, neuvolan henkilöstön ja muiden ammattikasvattajien kanssa. Vanhemmuus ei näin ollen synny tyhjiössä vaan erilaiset vanhemmuuden näkemykset, kokemukset ja merkitykset rakentuvat vaihtelevissa konteksteissa, jolloin vanhemmuudesta muodostuu olennainen osa laajempaa sosiaalisten suhteiden ja instituutioiden järjestelmää (Unger 1989, 3; Lewis 1992, 1). Muun muassa erilaiset asiantuntijakäytännöt ja työelämän vaatimukset muovaavat vanhemmuutta, joka näin tuotetaan ja rakennetaan vuorovaikutuksessa ympäröivän sosiaalisen maailman kanssa.

Näkemyks ihmisen ja hänen sosiaalisen maailmansa vuorovaikutuksesta on keskeistä konstruktionistisessa lähestymistavassa (Berger & Luckmann 1994, 74). Sen mukaan ei ole olemassa ihmisestä riippumatonta, erillistä todellisuutta vaan todellisuus ja sitä koskevat tietomme ovat ihmisten aktiivisen konstruktiivisen toiminnan tuotetta. Konstruoitu sosiaalinen maailma ei ole yhteinen ja yksiselitteinen vaan pikemminkin tulkitsevasti tuotettu (Gergen & Gergen 1991, 77; Sarbin & Kitsuse 1994, 2–3). Osa 1990-luvun ja sitä uudemmassa perhetutkimuksesta (esim. Gubrium & Holstein 1990; Forsberg 1994; 1998; Ritala-Koskinen 2001) sitoutuu tähän konstruktionistiseen lähestymistapaan, jossa perhe nähdään sosiaalisissa käytännöissä tuotetuksi ilmiöksi, esimerkiksi terveydenhuollon ammattilaisten asiakastapaamisissa, tiedotusvälineissä tai yleensäkin ihmisten välisessä päivittäisessä vuorovaikutuksessa tuotetuksi. Konstruktionistisen näkemyksen mukaan perhe ei ole staattinen vaan ennemminkin alisteinen erilaisille neuvotteluprosesseille ja uudelleen määrittelyille. Toisin sanoen perhe ei ole ihmisten elämässä tiettyä mallia noudattava pysyvä rakenne, vaan ihmiset tekevät perhettä ja perhe elää ihmisten mukana. (Silva & Smart 1999, 5; Morgan 1996; 1999, 19.)

Perhe on sosiaalisessa toiminnassa rakentuva konstruktio, jolloin kieli on keskeinen todellisuutta luova tekijä. Jo perheessä perheenjäsenet kommunikoidessaan toistensa kanssa tulkitsevat yhdessä kokemuksiaan ja luovat ja ylläpitävät näin tiettyjä näkemyksiä sosiaalisen maailman luonteesta. (Jorgenson 1989.) Välttämättä nämä näkemykset eivät ole yhteneviä. Erityisesti feministisissä, sosiologisissa ja sosiaalipsykologisissa teorioissa on vanhemmuutta ja nimenomaan äitiyttä tarkasteltu sosiaalisena konstruktiona. Näissä teorioissa näyttää korostuvan näkemys siitä, että halu tulla vanhemmaksi ei ole (ainoastaan) biologista perimää vaan se opitaan tai että äitiyden tai isyyden taidot opitaan sosiaalisessa toiminnassa erilaisissa kulttuurisissa konteksteissa. (Woollett & Phoenix 1991, 41.)

Kukin kulttuuri ohjaa vanhempana toimimista ja jokaisella kulttuurilla on omat vanhemmuutta koskevat normistonsa, käyttäytymismallinsa ja oletuksensa. Nämä vanhemmuuden kulttuuriset mallit elävät pitkään ihmisten ajattelu- ja toimintatavoissa (Fargansis 1989, 309). Esimerkiksi Kortteinen (1982) on tutkinut elämäntapojen muutosta ja havainnut, että maalta kaupunkeihin muuttaneiden elämää hallitsivat yhä agraariyhteisössä omaksutut traditionaaliset vanhemmuuden mallit. Palkkatyöläistyminen asetti lähiöpolven kuitenkin muutoksen eteen, sillä kodin ulkopuolisen ansiotyön mukana tuli kotitöitä ja kasvatusvastuun jakamista koskevia uudenlaisia vaatimuksia. Vanhemmuuden käytäntöjen

kulttuurisidonnaisuus, mutta myös vaihtelevuus, osoittaneekin sen, ettei vanhemmuus ole (ainoastaan) biologisesti määrittynyttä vaan myös ihmisten rakentamien sosiokulttuuristen muodostelmien aikaansaannos. Kun vanhemmuutta tarkastellaan tällaisena kulttuurisesti ja sosiaalisesti rakentuvana ilmiönä, on todennäköistä, että vanhemmuuden vaatimukset ja rajat eroavat historiallisen ajanjakson, kulttuurin, luokan, etnisyyden tai rodun mukaan. Toisin sanoen vanhemmuutta koskevat käsitykset ja kokemukset eivät ole staattisia ja yhtenäisiä, vaan ne ovat spesifisiä kyseiselle historian ajanjaksolle ja sille yhteisölle, jossa ne on tuotettu. (Ambert 1994, 537–538; vrt. myös Berger & Luckmann 1994, 62.)

Ambertin mukaan (1994, 537–538) vanhemmuus on sidoksissa sosiaalisiin muutoksiin. Vanhemmuutta ikään kuin lakkaamatta uudelleen kehitetään tai sosiaalisesti rakennetaan vastauksena sosiohistorialliseen tai taloudelliseen kehitykseen ja muutokseen. Muutokset sosiaalisissa suhteissa (esim. avioero) tai taloudellisessa tilanteissa (esim. työttömyys) voivat muuttaa vanhemmuutta. Esimerkiksi taloudellisen tilanteen muutosten on todettu vaikuttavan lapsuuteen ja vanhemmuuteen siten, että näiden on todettu vaikeutuvan silloin kun työttömyys ja köyhyys ovat yleisiä ja maan talous on lähellä lamaa (Elder ym. 1992). Toisaalta, äitiys tai isyys ei ole annettu 'olotila', jota eri aikoina erilaiset yhteiskunnalliset tekijät ovat vain eri tavoin määränneet. Vanhemmuuden (tai vanhemmuuksien) näkeminen konstruktio(i)na merkitsee sitä, että niitä tehdään jatkuvasti, eli vanhemmuuksia luodaan, muutetaan, puretaan ja myös pyritään palauttamaan. (Alanen 1996, 19–20.)

Yhtäältä muutokset taloudellisessa tilanteessa tai sosiaalisissa suhteissa voivat asettaa vanhemmat uudenlaisten haasteiden eteen. Toisaalta erilaiset poliittiset ja sosiaaliset rakenteet tuottavat erilaisia vanhemmuuden sosiaalisia määrityksiä, jotka kehystävät vanhemmuuden kokemuksia. Samalla nämä yhteiskunnalliset rakenteet luovat näkemyksiä lapsesta ja lapsen parhaasta. Ambert (1994, 529) väittääkin, että vanhemmuutta koskevaa keskustelua ei voida erottaa lapsuuden luonnetta koskevista keskusteluista. Vanhemmuus ja vanhemmuuden tavat ovat kiinteästi yhteydessä lapsuutta koskevaan ymmärrykseen. Vallassa olevat eri tieteiden ja professioiden sisältämät ideologiat ja paradigmat konstruoivat alituisesti vanhemmuutta ja näin samalla määräävät, mikä on hyvää lapselle. Kun 'lapsen paras' on määritelty, osoitetaan samalla eksplisiittisesti tai implisiittisesti, millaisia vanhempien tulisi olla ja mitä heidän tulisi tehdä. Osa lapseen ja lapsen tarpeisiin liittyvistä näkemyksistä näyttääkin vaihtelevan sosiaalisen tai taloudellisen tilanteen mukaan: silloin kun äitiä tarvitaan työmarkkinoilla, lapsen kehitykselle nähdään suotuisaksi se, että hän on päivähoitossa. Jos taas taloudelliset tilanteet edellyttävät työvoiman vähentämistä, lapsen katsotaan tarvitsevan kokopäiväistä hoitoa kotona ja ennen kaikkea äidin läsnäoloa, jolloin äidin paikaksi tulee koti. Hallitseva mielikuva lapsuudesta muoaa näin myös vanhemmuuden sisältöä ja muotoa. (Ambert 1994, 530; Arendell 1997, 4–5; Gergen 1985).

Jos lapsuus ja vanhemmuus ovat edellä kuvatulla tavalla suhteessa toisiinsa, niin miten äitiys ja isyys rakentuvat suhteessa toisiinsa, ymmärretäänkö äitiyttä ilman isyyttä ja päinvastoin? Kimmelin (1987, 12–14) mukaan esimerkiksi maskuliinisuus ja feminiinisyys ovat konstruktioita, jotka ovat reaktiivisia toistensa muuttuville määritelmille. Kärjistetysti voidaan väittää, että yksilö ei voi ymmär-

tää maskuliinisuutta tai feminiinisyyttä viittaamatta toiseen. Samoin vanhemmuutta, äitiyttä ja isyyttä, ja sukupuolta voidaan pitää toisiaan konstituivina elementteinä. Vanhemmuuden konstruktiot, jotka läheisesti liittyvät sukupuolen konstruktioihin, eivät ota muotoaan ainoastaan ajatusten ja uskomusten maailmassa vaan sosiaalisessa vuorovaikutuksessa, identiteeteissä ja instituutioissa (Glenn 1994, 3). Lehtonen (1999, 74) muistuttaa, että mieheys tai naiseus ei muutu tyhjiössä vaan näillä muutoksilla on lisäksi kanssamuutoksensa, jotka vaikuttavat muutoksen vauhtiin ja suuntiin. Esimerkiksi miehen muuttumista ei voi katsoa vain mieheyden näkökulmasta vaan se on suhteutettava muihin käynnissä oleviin yhteiskunnallisiin ja kulttuurisiin muutoksiin.

Konstruktionistisessa lähestymistavassa korostetaan sitä, kuinka todellisuutta ja vanhemmuutta koskevat käsityksemme ovat dynaamisia, moninaisia ja kompleksisia. Moderneissa länsimaisissa yhteiskunnissa olisi mahdollista identifioida useita, joskus keskenään kilpaileviakin, näkemyksiä äitiydestä ja isyydestä, jotka palvelevat erilaisia funktioita. (Phoenix & Woollett 1991, 14.) Välttämättä vanhemmuuden moninaisuus ei pääse esille esimerkiksi akateemisessa maailmassa tai asiantuntijakäytännöissä, sillä sekä tiedon tuottajien että käyttäjien ideologiset orientaatiot voivat vaikuttaa sekä tutkimukseen että vanhemmuuden sosiaalisiin määrittäisiin. Näitä vanhemmuuden sosiaalisia määrittäjiä kun ylläpidetään kirjallisuudessa, medioissa ja ammatillisissa käytännöissä. Huolimatta siitä, että jotkut vanhemmuutta käsittelevät tutkimukset myöntävät, että vanhemmuus on kulttuurisidonnaista, tuloksia saatetaan yhä esittää kirjallisuudessa ikään kuin ne olisivat universaalisti hyväksyttäviä ja siirrettävissä kulttuurista toiseen. (Ambert 1994, 537–538.)

2.2 Traditionaalisesta vanhemmuudesta jaettuun vanhemmuuteen

2.2.1 Privaattia äitiyttä ja julkista isyyttä

Erilaiset ideologiat kollektiivisina tuotteina muovaavat vanhemmuuteen liittyvää kulttuurista ajattelua. Ideologiat tarjoavat eräänlaiset 'linssit', jotka suodattavat ja muokkaavat vanhemmuuteen liittyvää kokemusta ja ymmärrystä. Björnberg (1992a, 17) väittää, että traditionaalinen ideologia vanhemmuudesta on elänyt hyvin pitkään ja muuttunut hitaasti. Tämän ideologian sisällä voidaan havaita pysyviä konstruktioita äitiydestä ja isyydestä. Äitiyteen liittyvä konstruktio on esimerkiksi: 'Äitiys on väistämätöntä, jokainen nainen tulee tai jokaisen naisen pitäisi tulla äidiksi ja tämä on hänen ensisijainen roolinsa elämässä. Naisen identiteetti on ohut ja triviaali ilman äitiyttä, äitiys on keskeistä naisen identiteetille'. Howe (1989, 45–46) puhuu artikkelissaan äitiyden mandaatista, jonka mukaan jokaisella naisella on oltava kaksi lasta, jotka tulisi kasvattaa hyvin. Lapset eivät ole ainoastaan velvoite ja vastuun kohde vaan he tuovat mukanaan myös 'ainutlaatuisen täyttymyksen'. Ulkopuoliset intressit ovat sekundaarisia tai jopa ristiriitaisia äidin roolille.

Traditionaalinen näkemys ihanneäidistä sisältää sen, että äiti ei työskentele

kodin ulkopuolella silloin, kun lapset ovat pieniä, eikä hän anna palkkatyön koskaan mennä äitiyden edelle. (Richardson 1993, 3–7; Lewis 1991, 195; Thompson & Walker 1989, 860–862). Äärimmillään yhteiskunta määrittelee äitiyden ja palkkatyön yhteensopimattomiksi: jos nainen haluaa lapsen, hänen tulisi olla valmis jäämään kotiin, jos taas nainen haluaa mennä työhön, silloin hänellä ei tulisi olla lapsia. Päinvastoin kuin miesten, naisten odotetaan valitsevan vanhemmuuden ja palkkatyön väliltä: jos äidin tarvitsee työskennellä kodin ulkopuolella, hänen tulisi valita työ, joka aiheuttaa vähiten ristiriitoja äitinä toimimiseen. (Richardson 1993, 19).

Keskeistä traditionaaliseen isyyden konstruktiolle on taas uskomus siitä, että isän tulisi olla perheen pääasiallinen elättäjä ja elättäjyys on isän tärkein rooli. Hyvä isä on hyvä elättäjä ja toisaalta hyvän elättäjyyden kautta voi saavuttaa hyvän isyyden (Moss & Brannen 1987, 41; Cohen 1993, 2). Isän rooli nähdään osana miehen vaihtelevia kokemuksia ja tämä rooli on pikemminkin muita aktiviteetteja ja kokemuksia täydentävä kuin ristiriitainen. Miehet nähdään onnistujina ja itsensä toteuttajina silloin, kun heillä on ollut pitkän elämänsä aikana erilaisia kokemuksia ja saavutuksia eikä ainoastaan 'ainutlaatuinen täyttymys' lasten syntymän kautta (Howe 1989, 46). Lisäksi isän rooli nähdään lähinnä linkkinä laajemman yhteisön ja perheen välillä eli isä ikään kuin määrittää perheen statusta, kun taas äidin tehtävänä on huolehtia perheen sisäisestä työstä ja vastata emotionaalisesta ilmastosta (Sandqvist 1987, 204).

Samalla kun traditionaalinen ideologia vanhemmuudesta ja työssäkäynnistä määrittää naisen yksityiselle perheen alueelle, se määrittää miehen julkiselle palkkatyön alueelle. Tällöin työn julkinen ja perheen yksityinen alue muodostuvat suhteellisen erillisiksi¹. (Häggman 1994.) Työ on työ ja perhe on perhe ja nämä kaksi aluetta eivät leikkaa tai ainakaan niiden ei tulisi leikata toisiaan. Väitetään, että mies kykenee naista paremmin pitämään perheen ja palkkatyön erillisinä elämän alueina, kun taas naisen osallistuminen palkkatyöhön on suhteessa siihen, mitkä ovat perheen tarpeet. Naisten nähdään käsittelevän työ- ja perhe-elämän kytkentöjä samanaikaisesti, vastakkaisesti miehillä nähdään olevan segmentoitunut tapa kategorisoida maailmaa, jolloin työ ja perhe pysyvät erillisinä. Perheen ja palkkatyön kytkentä voi näin erota sukupuolen mukaan ja lisäksi palkkatyön merkitys on erilainen miehille ja naisille. (Thompson & Walker 1989, 850; Andrews & Bailyn 1993, 262.) Äärimmillään työn julkista aluetta voidaan pitää maskuliinisena, kun taas perhettä feminiinisena. Julkisen ja yksityisen raja ei ole välttämättä näin yksiselitteinen ja rajat voivat olla hämärtyvän päin, mutta toisaalta traditionaaliset vanhemmuuteen liittyvät uskomukset yhtenä tahona uusintavat edellä esitettyä jakoa. Esimerkiksi työssäkäyntiin liittyvät uskomukset näyttäisivät perustuvan pitkälti perinteisille miehille arvoille ja ehkäisevän miehen mahdollisuutta sitoutua kunnolla lastenhoitoon (Lewis 1991, 195).

Edellä olevat kuvaukset vanhemmuudesta ovat pitkälti idealisoituja eivätkä

¹ 1800-luvulla sivistyneistö toi Suomeen uutta perheideologiaa, jossa maailma jaettiin kahtia 'naiselliseen ja miehiseen', yksityiseen ja julkiseen. Mies oli perheenelättäjä ja kuului julkiseen maailmaan, nainen kuului taas 'luonnostaan' yksityiseen, eli kotiin. Nainen oli perhe-elämän keskushenkilö ja yksityisen alueen ylläpitäjänä kodin hallitsija, miehen paikka oli maailmassa ja samalla hän jäi tai jätettiin syrjään perheen emotionaalisesta keskustelusta. (Häggman 1994; Korhonen 1999.)

välttämättä autenttisia äitiyden tai isyyden kokemusten kuvauksia. Kuitenkin nämä kuvat ovat olemassa ja kannustavat yksiulotteiseen vanhemmuuden kuvaamiseen sosiaalisella ja ideaalisella tasolla. Olemassa olevat myytit ja ihanteet vaikuttavat vanhemmuuden kuvaamisen tapoihin kuin myös vanhemmuuden persoonalliseen kokemiseen. (Ambert 1994, 538; Howe 1989, 45, 47.) Lewis (1991, 203) väittääkin, että jotkut pysyvät vanhemmuuden konstruktiot voivat muovata vanhemmuutta siirtämällä normeja tai ihanteellisia malleja äitinä tai isänä toimimiseen. Esimerkiksi ihanneäidin velvoitteet huolehtia kotona lapsista ja nähdä äitiys pelkästään palkitsevana voivat saada aikaan sen, että naisten on äiteinä vaikea avoimesti ilmaista tyytymättömyyttään tai pettymystään (Richardson 1993, 3). Vastaavasti ideaali isästä perheenelättäjänä voi saada kotona olevan työttömän isän tuntemaan ristiriitaa ja syyllisyyttä siitä, että hän ei esimerkiksi välitä 'oikeaa miehen mallia' pojilleen.

On kuitenkin triviaalia ajatella, että on olemassa vain kahdenlaisia äitejä ja isiä: he jotka käyvät työssä ja he jotka eivät. Tämänkaltainen ajattelutapa jättää huomiotta sen, että vanhemmat ovat sijoittuneet erilaisiin asemiin työelämässä ja yleensäkin yhteiskunnassa. Lisäksi vanhemmat eroavat siinä, miten he reagoivat ja pitävät puoliaan ihannevanhempaa tai ihannetyöntekijää kuvaavia uskomuksia vastaan.

2.2.2 Jaetun vanhemmuuden ristiriitaiset kuvat

Pohjoismaisissa hyvinvointivaltioissa vallitsee nykyään vahva tasa-arvopolitiikka, joka näkyy esimerkiksi siinä, että äidin ja isän roolit eivät aina kovin selkeästi erotu ja monet naiset osallistuvat työelämään samanveroisesti miesten kanssa (Sandqvist 1987, 204). Esimerkiksi Suomessa palkansaajista jo yli puolet oli 1990-luvun alussa naisia. Koska Suomessa ja muissa Pohjoismaissa perheen selviäminen on riippuvainen molempien vanhempien työssäkäynnistä, naisen ansiotulot ovat yleensä välttämätön osa perheen toimeentuloa². (Kiiski 1992, 6; 1993, 19). Perheissä on entistä vähemmän tilaa yhdelle muodolliselle 'perheen päälle' ja naisten ansiotyö on normalisoitunut lähes rakenteelliseksi välttämättömyydeksi, eikä kysymys ole enää naisen valinnasta ansiotyön ja kotiäitiyden välillä. Suomea voidaankin tarkastella Ruotsin ja Tanskan ohella yhteiskuntana, jossa vallitsee heikko mieselättäjäisyys. Mieselättäjäyydellä tai mieselättäjäperheellä tarkoitetaan tässä 'mallia', jossa vaimon ja lasten riippuvuus miehen elatuksesta on näkyvämpää kuin miehen riippuvuus vaimon palkattomasta, privaatisissa kotona tehdystä työstä. Mieselättäjäyydessä on myös kyse siitä, että miehen ansiotyö tunnustetaan paremmaksi panokseksi yhteiskunnalle ja perheelle kuin naisten tekemä työ. (vrt. traditionaalinen ideologia perheestä ja vanhemmuudesta). (Julkunen 1992b, 2–3; 1993, 31; 1994, 182.)

Sukupuolten tasa-arvoon perustuva ideologia on läpäissyt myös perheiden yksityisyyden nostamalla erityisesti miesten vanhemmuuden uudella tavalla esiin

² Tässä kohti muistuttaisin tarkasteluni kulttuurisidonnaisuudesta. Työssäkäynti on ollut ja on suomalaisten naisten, yhtä lailla kuin miesten, elämän oleellinen osa. Suomessa naiset ovat perinteisesti käyneet työssä ja agraariyhteiskunnassa naiset tekivät myös 'miesten töitä'.

ja korostamalla jaettua vanhemmuutta. Pohjoismaita luonnehtiikin ideologia, joka esittää äidit ja isät tasa-arvoisina lasten huolehtijoina. (Björnberg 1992a, 18; Lewis 1992, 7; Sandqvist 1992, 80.) Jaettu vanhemmuus näyttäisi olevan kaikissa pohjoismaissa julkilausuttu ideaali, joka näkyy myös lainsäädännössä, esimerkiksi vanhempain- ja isyyslomina sekä hoitovapaina (Kuronen 1993, 112). Korhonen (1999, 94) sijoittaa suomalaisen (tutkimuksellisen) jaettu vanhemmuus -keskustelun alun 1980-luvulle ja kyseisen vuosikymmenen vaihteeseen. Tuolloin yleistyneissä vuorovaikutustutkimuksissa äitejä ja isiä tarkasteltiin jo suhteellisen tasavertaisina vanhempina (esim. Nummenmaa 1986; Rasku-Puttonen 1987; Huttunen 1990).

Viime vuosikymmenten suomalaisissa kasvatuksen ja lasten hoidon asiantuntijakeskusteluissa on korostettu perhettä ja jaettua vanhemmuutta äitiyden sijasta. Uusiksi ihanteiksi on muodostunut tasa-arvoinen perhe ja jaettu vanhemmuus. Miehiä ei nähdä näissä keskusteluissa ainoastaan perheen elättäjiksi vaan heille on annettu uusi aktiivinen rooli isänä. Miehiltä edellytetään lapsen elämän taloudellisen turvaamisen lisäksi myös osallistumista lapsen hoitoon ja kasvatukseen sekä tunnesuhteen luomista lapseen. (Kuronen 1989; 1993.) Erityisesti uudenlainen isyys ja isän merkitys lapselle on tullut julkisten keskusteluiden, ammatillisten käytäntöjen ja tutkimuksen kohteeksi (esim. Lewis & O'Brien 1987; O'Brien 1992; Huttunen 1994).

Kaul (1991, 115–117) ja Moxness (1992, 211) tarkastelevat vanhemmuutta yhteiskunnallisena ilmiönä ja jaottelevat vanhemmuuden juridiseen, taloudelliseen ja käytännölliseen vanhemmuuteen. Kaulin (1991) mukaan Pohjoismaissa juridinen (esim. mahdollisuus hoitovapaaseen) ja taloudellinen vanhemmuus ovat yhtenäistyneet sukupuolten kesken. Sen sijaan vähiten on muuttunut käytännöllinen huolenpito lapsista, joka on edelleen pääosin naisten tehtävä. Käytännöllisen vanhemmuuden sukupuolenmukaista jakaantumista ilmaisevat tutkimukset, jotka ovat kohdistuneet perheiden sisäiseen työnjakoon. Näissä tutkimuksissa on todettu, että naiset tekevät pääosan sekä lastenhoidosta että kotitaloustöistä ja käyttävät niihin enemmän aikaa kuin miehet. (esim. Niemi & Pääkkönen 1992, 25–30; Niemi 1994, 168–169.) Myös sisällöllisesti lastenhoito voi jakaantua sukupuolen mukaan. Naiset huolehtivat enemmän aineellisesta perushoidosta ja päivittäisistä rutiineista, kun taas miesten lasten kanssa viettämä aika koostuu tavallisimmin esimerkiksi ulkoilemisesta ja leikkimisestä, joissa korostuu emotionaalinen vuorovaikutus lapsen kanssa. Sukupuolten välisissä suhteissa tapahtuneet muutokset kotityöhön kohdistuneiden tutkimusten valossa näyttävätkin hitailta (esim. Rantanen 1998; Tolkki-Nikkonen 1990; Tigerstedt 1994; 1995). Joitakin muutoksia on kuitenkin havaittavissa: vuoden 1998 Perhebarometrin mukaan naiset edelleenkin tekivät miehiä useammin kodin hoitamiseen liittyviä töitä, sen sijaan suurin osa lapsiin liittyvistä velvollisuuksista hoidettiin yhdessä (Reuna 1998)³. Samansuuntaisia tuloksia saatiin myös Kinnusen ym. (2000) tutkimuksessa, jossa tasa-arvoisimmin jakautuivat lasten hoito ja lasten kanssa leikkiminen,

³ Lastenhoitoon osallistuminen oli isille 'luonnollisempaa' myös Huttusen (1996) tutkimuksessa, jossa vanhempainlomalle jääneet isät määrittelivät vanhempainloman ajaksi lapsen hoitamiseen, mutta ei ajaksi kotitöiden tekemiseen. Isät ikään kuin mielsivät itsensä ensisijaisesti lasten hoitajiksi, ei kotitöiden tekijöiksi.

kun taas kotityöt näyttivät jakaantuvan edelleen hyvin perinteisesti miesten ja naisten töihin.

Jo edelliset perheen sisäiseen työnjakoon ja lasten hoitoon kohdistuneiden tutkimusten tulokset herättävät ajatuksen siitä, että julkinen jaettu vanhemmuuskeskustelu, erityisesti kotitöiden osalta, heijastaa pikemminkin jonkinasteisesta retorista kuin käytännöllistä muutosta, tai edes pyrkimystä käytäntöjen muutokseen. Perustava kuvio perheiden sisällä voi säilyä pitkälti samana: isät ansaitsevat enemmän rahaa ja äidit tekevät enemmän kotitöitä. (Sandqvist 1987, 204.) Kotitöiden tai lastenhoidon jakaminen tasa-arvoisena näyttäytyy (yhä) harvinaisena, ja huolimatta jaetun vanhemmuuden ideaaleista, työnjako vanhempien välillä jakaantuu pitkälti perinteisesti sukupuolten kesken. Miesten sitoutuminen lasten hoitoon kuvastuu pikemminkin äidin työtä täydentävänä ja avustavana, ja todellinen käytäntö tulee tasa-arvoa korostavan ideologian jäljessä. (Richardson 1993, 14; Sandqvist 1992, 83.) Kotitöiden sukupuolistuneiden käytäntöjen osittainen säilyminen antaa jopa aiheen olettaa, että taustalla on yhä vahva uskomus siitä, että naisen paikka on kotona lasten kanssa (Björnberg 1992a, 18).

Jaettu vanhemmuus- ja uusi isyys -keskusteluissa on ollut epäilyksiä siitä, että välttämättä keskustelu uudesta isästä ei ole muuttanut isien tosiasiallista käyttäytymistä vaan pikemminkin heidän suhtautumistapojaan. Lisäksi uuden isyyden on pelätty lisäävän naisten työtä siten, että naisten velvollisuus ei enää olisikaan huolehtia ainoastaan lapsistaan vaan myös isän ja lapsen välisestä suhteesta, jolloin naisten tehtävä on saada miehet kiinnostumaan isyydestään⁴. (Kuronen 1993, 11.) Eräänlainen huoli miehen isyydestä kuvastuu Vuoren (2001) väitöskirjassa, jossa hän tarkasteli asiantuntijoiden vanhemmuuteen liittyviä diskursseja. Aineistona hänellä oli vuosilta 1986–1995 suomenkielisiä asiantuntijoiden kirjoittamia kirjoja ja artikkeleita, joiden keskeisenä teemana oli äitiys, isyys tai vanhemmuus. Vuori erotteli asiantuntijakirjoituksista äidinhoivadiskurssin ja jaetun vanhemmuuden diskurssin, joissa molemmissa isä osoittautui keskeiseksi puheenaiheeksi ja huolen kohteeksi. Jaetun vanhemmuuden diskurssissa oletettiin, että isällä on periaatteessa kykyjä kaikkeen siihen mihin äidilläkin. Äidinhoivan diskurssi rakentui taas käsitykselle siitä, että nimenomaan naisilla on halua ja kykyä pienten lasten huolenpitoon. Miehiä toki kutsutaan laajentamaan entistä toimintapiiriään, mutta ei liiaksi. Toisin sanoen isän ei ole syytä ryhtyä äidiksi eikä syrjäyttää naista hänen ensisijaisessa hoivaajan tehtävässään. Isän tulee toimia äidin tukena. Ylipäätään näissä asiantuntijateksteissä kutsuttiin miehiä toimimaan isinä, mutta harvoin kuitenkaan ottamaan täyttä vastuuta toimistaan.

Tänä päivänä on herätty siihen, että isien lisääntyneellä osallistumisella ei ole vain myönteisiä seurauksia: jaettu vanhemmuus ratkaisee joitakin ongelmia,

⁴ Esimerkiksi Smartin (1999, 102) mukaan vanhemmat eivät ole ainoastaan lapseensa vaan myöskin toisiinsa suhteessa vanhempina, ei pelkästään puolisoina tai kumppaneina. Backettin (1987) tutkimuksessa todettiin, että silloinkin kun vanhemmat selittivät, että he jakoivat vanhemmuuden keskenään, niin käytännössä isyys oli neuvoteltu enemmän äidin kuin lasten kanssa. Backett väittääkin, että isyyteen vaikuttaa välillisesti äidin käyttäytymisen ja isyys ei tule toimimaan itsenäisenä suhteena lasten kanssa. Silloinkin kun isät ovat huomattavasti lasten kanssa, äidit välittävät tätä suhdetta lapsiin.

mutta aiheuttaa myös uusia ristiriitoja. Yhteiskunnissa, joissa naisten asema ja valta kodin ulkopuolella ovat rajoittuneet suhteessa mieheen, naiset saattavat tuntea itsensä uhatuiksi, kun miehet astuvat heidän 'reviirilleen.' Erityisesti feministit ovat olleet huolissaan siitä, että näin miehet saavat lisättyä valtaansa naisiin ja lapsiin. Isän aseman korostamisen on pelätty heikentävän äidin asemaa ja päätäntävaltaa suhteessa omaan reproduktiokykyynsä ja lapseensa. (Woollet & Phoenix 1991, 218–220; Richardson 1993, 15). Kääntöpuolena näissä uudenlaisen isyyden keskusteluissa on esiintynyt näkemyksiä siitä, että isien todellinen tasavertainen vanhemmuus äitien kanssa kohtaa vastarintaa niin tavallisten vanhempien, asiantuntijoiden kuin tutkijoidenkin asenteiden tasolla. Äitiys voidaan edelleenkin asettaa isyyden edelle. (Huttunen 1994, 59–60.)

Huttunen (1994) onkin sitä mieltä, että uusi isyys edellyttää myös uutta näkemystä äitiyteen ja uudenlaista vanhemmuusajattelua. Jotta uudenlainen isyys ja sen kautta mahdollistuva jaettu vanhemmuus olisi saavutettavissa, tämä edellyttäisi muutoksia äitiydessä. Huttunen mukaan (1998a, 5) "jaetussa vanhemmuudessa on kyse ansiotyön ja vanhempana olemisen yhteensovittamisesta jollakin järkevällä tavalla. Ajoittainen kotiäitiys tai -isyys sopivat hyvin tähän ideologiaan, mutta esimerkiksi perinteinen kotiäitiys vie siltä pohjan pois".

Säröä tämän päivän jaettu vanhemmuus -keskusteluun tuo Rotkirch (2000), joka näkee jaetun vanhemmuuden 'vaihtoarvoon' ja tarkkoihin aikatauluihin perustuvana. Jaetulla vanhemmuudella yleensä tarkoitetaan isän tasavertaista osallistumista lasten hoitoon. Ihanteellisesta jakamisesta (sharing) siirrytään hänen mukaansa käytännössä usein jakamiseen (dividing), jossa minuutin päälle päätetään kuka vastaa mistä ja miksi, jaetaan oma elämä työhön, lasten hoitoon, ystäviin ja harrastuksiin, vaihdetaan oikeus matkoihin ja omaan aikaan. Rotkirch karrikoi, että jaettu vanhemmuus on äärimmillään usein eristäytynyttä ja sosiaalisten verkostojen kannalta kaventunutta. Arki on pirstoutunutta ja jaetussa vanhemmuudessa pyritään ajan ja unen tasapainoon. Myös Kuronen (1999, 273) esittää, että suomalainen ideaali jaetusta vanhemmuudesta ja sen mukainen ymmärrys perhe-elämästä on ehkä liian idealistinen ja rajoittunut, sillä se jättää huomiotta useimpien naisten todellisuuden. Samalla jaetun vanhemmuuden ideaali sulkee ulkopuolelleen ja sivuuttaa äitien muut mahdolliset sosiaalisen tuen ja konkreettisen avun lähteet.

Edellisen pohjalta voisi kokoavasti todeta, että julkisissa vanhemmuuskeskusteluissa on jo tuotu esille traditionaalisesta isyydestä poikkeavaa isyyttä. Miehen asema perheen sisällä ja suhteessa puolisoon sekä suhteessa lapsiin näyttää muuttuneen viime vuosikymmenten aikana. Björnberg (1992a) puhuu jopa isyyden käsitteen eroosiosta, mikä hänen mukaansa pakottaa miehen muovaamaan itselleen uuden roolin. Naisille olennaiseksi 'tehtäväksi' nousee tällöin itsensä vapauttaminen suhteellisen pysyvästä äitiyden konstruktiosta, joka korostaa nimenomaan äidin merkitystä lapsen hyvinvoinnille ja paikantaa äidin kotiin. Toisaalta moderneissa yhteiskunnissa äitiys näyttäisi jo olevan enemmän sidoksissa naisen asemaan työntekijänä työmarkkinoilla kuin perheeseen (Björnberg 1992a, 18–21). Samalla julkinen äitiyden konstruktio on ollut negatiivista joka suhteessa: jos äiti on ollut kotiäiti, hän on tuntenut tekevänsä työtä, joka on julkisesti vähän arvostettua. Jos taas äiti on käynyt kodin ulkopuolisessa työssä, se on herättänyt epäilyjä sekä kotona tehdyn että kodin ulkopuolella tehdyn työn

laadusta (Richardson 1993, 19). Isät puolestaan palkkatyöläisinä on perinteisesti liitetty kodin ulkopuolelle. Voidaanko olettaa, että tänä päivänä palkkatyö tai palkkatyön puute on olennaista vanhemmuuden kokemisessa sekä siinä, miten vanhemmuus konstruoituu ja miten vanhemmuudesta puhutaan?

2.3 Työttömyystutkimusten vanhemmuus

Tarkastelen seuraavassa vanhemmuutta työttömyystilanteessa pääosin 1980–1990-lukujen suomalaisten ja angloamerikkalaisten tutkimusten valossa. Luon alussa yleisluontoista katsausta siihen, miten äitiys tai isyys on näkynyt tai ollut näkymättömissä työttömyystutkimuksissa. Vanhemmuuden tai ylipäätään perheen näkyessä menen näihin sisällöllisiin kysymyksiin tarkemmin.

2.3.1 Mies on työtön, mutta onko nainen?

Ambert (1994, 537) kytkee vanhemmuuden konstruktioit sosiaalisiin muutoksiin. Hänen mukaansa esimerkiksi taloudellisen tilanteen muutokset vaikuttavat vanhemmuuteen, sekä sen persoonalliseen kokemiseen että vanhemmuuden kulttuurisiin käsityksiin. Voimakkaana sosiaalisena muutoksena suomalaisessa yhteiskunnassa voidaan pitää 1990-luvun alussa syntyneitä massatyöttömyyttä. Lamavuosina miestyöttömyys paheni naistyöttömyyttä nopeammin, ja miesten työttömyys oli vuosina 1993–1994 selkeästi korkeampi kuin naisten⁵. Nousukauden käynnistyttyä miesten työttömyys rupesi nopeasti alenemaan, ja tänä päivänä naisten työttömyysaste (10,1 %) on puolestaan korkeampi kuin miesten (8,2 %)⁶. (Tilastokeskus 2000a; Haataja & Nurmi 2000, 23–29.)

Suomessa on tutkittu esimerkiksi työttömyyden vaikutuksia terveyteen (Kalimo & Vuori 1992; Kontula & Koskela 1993), työttömyyden, työllisyyden ja henkisen hyvinvoinnin välisiä yhteyksiä (Lahelma & Kangas 1989; Koskela, Viinamäki & Niskanen 1993), työttömien alkoholin käyttötapoja (Mustonen, Paakkanen & Simpura 1993), sosiaalista tukea ja työttömyyttä (Hyyppä 1994), työttömyyden taustoja ja profiilia (Kiiski 1992; Kiiski 1993; Myrskylä & Ruotsalainen 1994), työttömyyden ja sosiaalisen huono-osaisuuden suhdetta (Vähätalo 1998) sekä työttömien selviytymistä ja ammatillista tuentarvetta (Kuisma 1994). Näkökulma näissä tutkimuksissa on pitkälti työvoimahallintoon tai psyykkiseen hyvinvointiin painottuva eikä tutkimuksissa tarkastella sitä, miten työttömyys näkyy vanhemmuudessa.

Yleisenä kritiikkinä 1980-luvun ja sitä aiemmasta työelämän tutkimuksesta ja perhetutkimuksesta voidaan esittää, että työelämän tutkimus on rajoittunut

⁵ Esimerkiksi vuonna 1994 miesten työttömyysaste oli 18,1 % ja naisten 14,8 % (Tilastokeskus 2000 b).

⁶ Sukupuolen lisäksi työttömyysaste näyttäisi vaihtelevan myös muun muassa perhesuhteen mukaan. Synkimpien lamavuosien aikoina esimerkiksi perheellisistä korkein työttömyys oli avomiehillä, ja nuorten miesten työttömyyden kärjessä vuonna 1992 olivat avoisät ja yksinäiset isät. (Myrskylä 1994, 142, 148.)

tarkastelemaan miehiä suhteessa työhön, kun taas perhe- ja vanhemmuustutkimus on tarkastellut naisia ja naisten asemaa perheessä. Sekä 1980-luvun anglo-amerikkalaisissa tutkimuksissa että suomalaisissa tutkimuksissa työttömyys on yhä laajalti nähty yksilöllisenä kokemuksena, joka koskettaa pääasiallisesti miehiä ja isiä, naiset ja äidit ovat pitkälti puuttuneet näistä tutkimuksista (Allen 1985, 151; Katajamäki 1985, 83; Popay 1989, 174, 186; Viinamäki 1991, 11). Jos naisia on ollut mukana tutkimuksissa, he ovat esiintyneet ainoastaan työttömien miesten vaimoina (esim. Liem & Liem 1988). Naisten poissaolo työttömyystutkimuksista informantteina voitaneen osittain selittää yleisellä olettamuksella siitä, että 'äitihän vain yksinkertaisesti omaksuu työttömäksi jäätyään kokoaikaisen kotiäidin roolin', jolloin naisten ja nimenomaan äitien työttömyydessä ei nähdä tutkittavaa.

Naisten huomiotta jättäminen 1980-luvun työttömyystutkimuksissa voi viitata myös yleisiin stereotypioihin, jotka käsittelevät työn merkitystä naiselle. Naisten palkkatyötä on tarkasteltu toissijaisena miesten työhön nähden ja miestä on pidetty perheen ensisijaisena tulonhankkijana ja elättäjänä, joten on oletettu, että miehelle työn menetyks on traumaattisempaa kuin naiselle. Naisten asema työmarkkinoilla ei ole välttämättä vallan ja hierarkian huipulla. Kun naiset menettävät työnsä ja asemansa, menetyks ei nähdä yhtä suurena kuin miehen menettämää työtä, sillä naisten töitä itsessään ei pidetä yhtä tärkeänä kuin traditionaalisia miesten töitä. (Leana & Feldman 1991, 66.) Toisaalta naisten työttömyys ei ole ollut välttämättä niin näkyvää kuin miesten, jolloin naisten kotiäitiyteen on voinut kätkeytyä piilotyöttömyyttä. Lisäksi työttömyystutkimuksissa naista ei ole useinkaan pidetty samalla tavalla kuin miestä luonnollisena tutkimuskohteena sukupuolensa vuoksi (Popay 1989, 174; Rantalaiho 1988; Viinamäki 1991, 13).

1990-luvun loppupuolelle tultaessa suomalaisessa tutkimuksessa työttömien 'oma ääni' pääsi jo aikaisempaa paremmin kuuluviin. Esimerkiksi Kortteinen ja Tuomikoski (1998) selvittivät sekä työttömien itsensä kirjoittamien tarinoiden että kvantitatiivisen aineiston avulla, miten työttömät itse ovat kokeneet työttömyytensä, miten he ovat oppineet selviytymään ja mitä he ylipäätään kertovat elämästään. Kurvisen (1999) tutkimuksessa puolestaan paneuduttiin pankista työnsä menettäneiden naisten kerrontaan työn menetyksen aiheuttamasta epävarmuudesta sekä tulevaisuuden suunnitelmista. Luomanen (1999) tavoitteli yksilö- ja ryhmähaastattelujen avulla yleensä työttömyyskokemuksia, ensisijaisena kiinnostuksen kohteena olivat kuitenkin työttömien yhdistykseen liittyvät kokemukset. Silvonon (2000) pohti laadullisin analyysin keinoin, miten työttömien ryhmiin osallistuvat työstävät työttömyyskokemustaan ja miten he rakentavat maailmaansa uudessa elämäntilanteessa. Kyseisessä tutkimuksessa hän havaitsi, että ryhmissä rakennettiin aktiivisesti erilaisia tulkintoja ja suhtautumistapoja työttömyyteen. Viimeaikainen työttömyystutkimusten kysymysten asettelu kuvastaakin sitä, että työttömyyden kokemuksellisuudesta on jo tavoitettu jotakin, mutta ei kuitenkaan äitinä ja isänä olemisen eri ulottuvuuksia.

Työttömyyden 'maailmassa' on muodostunut suhteellisen pysyvä näkemys siitä, että palkkatyöllä ja tuloilla on suurempi merkitys miesten kuin naisten elämässä (Richardson 1993, 24). Työttömyyden on nähty olevan pienempi ongelma naisille kuin miehille, koska on oletettu, että naisten identiteetti ei ole niin

läheisesti sidoksissa työrooliin ja naiset voivat saada tyydytystä myös kotona tehdystä työstä. Kodista ja sen jäsenistä huolehtiminen on naisille ikään kuin keskeinen identiteetin rakentamisen osa. Työntekijän rooli on vain yksi naisen useista rooleista, sillä traditionaalisten vaimon ja äidin roolien oletetaan olevan ainakin yhtä tärkeitä ellei tärkeämpiä naisen elämässä. Miehellä nähdään olevan ainoastaan mahdollisuus suunnitella elämäänsä työn ympärille, naisilla on taas mahdollisuus kodin ja perheen ympärille rakentuvan elämän suunnitteluun. Kotityön merkitystä korostetaan kompensoivana strategiana naisille, jolloin työttömyyden ajatellaan vaikuttavan naiseen vähemmän kuin miehiin vastaavassa tilanteessa. (Leana & Feldman 1991, 66.)

Työttömyystutkimuksissa rakentuukin kuva naisesta, jolla riittää tekemistä ja jonka arki on paremmin järjestyksessä kuin miesten. Naiset ilmoittavat tekevän useampia asioita kuin työttömät miehet ja työttömäksi jouduttuaan he kiinnittävät enemmän huomiota kodinhoitoon tai lisäävät harrastus- ja opiskelutoimintaansa. Naiset ovat jo työssä ollessaan jakaneet aikaansa useampiin asioihin eikä heidän ajankäyttönsä ole välttämättä yhtä tiukasti työn ja vapaa-ajan lokeroimaa. (Kiiski 1993, 18; Penttilä 1993, 29–30; Mustonen, Paakkanen & Simpura 1993, 434.) Kuva työttömästä miehestä on surullisempi: miehillä työn merkitys juontuu yleisesti hyväksytystä perheenelättäjän roolista. Sopeutuminen vaimon tuloilla elämiseen koetaan turhauttavaksi miehisiä saavutuksia korostavassa kulttuurissa (Vähätalo 1983, 82–83). Tigerstedt (1995, 179) väittääkin, että työttömät miehet ovat monihäviäjiä nyky-yhteiskunnassa. Miehillä työ on elämän valttikortti eri tavalla kuin naisille.

2.3.2 Kokopäiväinen vanhempi vai kokopäiväinen työntekijä?

Vaikka on oletuksia ja osoituksia siitä, että naiset eivät koe työttömyyttä yhtä kielteisenä ja psyykkisesti samalla tavalla kuin miehet, on olemassa myös tutkimuksia, jotka ovat todenneet, että työttömät naiset kärsivät emotionaalisesta ja taloudellisesta ahdingosta samoin kuin työttömänä olevat miehet, ja työttömyyden vaikutukset ovat yhtä kompleksisia molemmille sukupuolille (esim. Rosen 1987, 126–127). Työttömyystilanteessa ajan lisääntyminen ja arjen rakenteiden muuttuminen, kodin ulkopuolisten kokemusten ja kontaktien väheneminen sekä päämäärien ja tavoitteiden muuttuminen voivat tuoda mukanaan turhautuneisuuden ja eristyneisyyden kokemuksia sekä naisille että miehille (Davies & Esseveld 1982, 291; Jahoda 1979, 313). Toisaalta, esimerkiksi Maunon ja Kinnusen (1999) työn epävarmuuteen kohdistuva tutkimus osoitti, että työn epävarmuuden ja hyvinvoinnin välinen yhteys voi olla erilaista miehillä ja naisilla. Kyseisessä tutkimuksessa työn epävarmuus näytti ulottuvan nimenomaan äitiyden kokemuksiin.

Työttömyyden seurauksena sekä naisilla että miehillä voi olla vanhemmuuteen liittyviä ristiriitaisia tuntemuksia. Rosenin (1987, 126) tutkimus osoitti, että amerikkalaisten naisten työttömyyteen liittyvät tunteet vaihtelivat myönteisestä kielteiseen. Suurin tyytyväisyyden lähde oli ajan löytyminen itselle ja vapautuminen päivittäisestä kaksinkertaisesta työmäärästä. Samalla naiset olivat kuitenkin huolissaan perheen pienentyneistä ja menetetyistä tuloista. Vastavia ristiriitaisia tuntemuksia voidaan löytää myös työssäkäyviltä äideiltä. Suurin ongelma tällöin

on se, kuinka yhdistää palkkatyö ja perhe. Nämä naiset ajattelevat, että työssäkäyminen on hyvä heidän perheelleen, mutta samalla he tuntevat syyllisyyttä kodeistaan ja lapsistaan. (Thompson & Walker 1989, 852–853.)

Työttömien ja työssäkäyvien äitien ristiriitaisilla ja ambivalenteilla tunteilla saattaa olla juurensa jo aiemmin mainitsemassani traditionaalisessa uskomuksessa, jonka mukaan naisen pääasiallinen rooli sijoittuu perheeseen (Allen 1985, 149). Samanaikaisesti naisiin kohdistuvat kaksinkertaiset odotukset siitä, että heidän tulisi olla ensisijaisia perheen huolehtijoita tai hoivaajia, mutta myös perheen elättäjiä (Jones 1991, 101). Työttömyys tavallaan helpottaa naista, sillä perheellinen nainen voi siirtyä kahdesta työpäivästä yhteen. Osalle perheellisistä naisista työn menetys voi antaa tilaisuuden ratkaista naisten ristiriitainen työ- ja kotirooli perheestä huolehtimisen eduksi. Oletus siitä, että nainen väistämättä orientoituu perheeseen on kuitenkin liian yleistävä, sillä kotityö työnä ei kuitenkaan aina riitä perheelliselle kompensoimaan työttömyyden seurauksia. Lähes kaikille työttömyys kuitenkin merkinnee tilanteen arviointia ja tiettyä pysähtymistä. (Linnakangas ym. 1994, 13–15.)

Kun työttömillä äideillä ristiriitaiset tuntemukset näyttävät muodostuvan palkkatyöläisyyden ja hoivaavuuden ympärille, työttömillä isillä ne näyttävät kytkeytyvän elättäjyyden ja hoivaavuuden ympärille. Eri vuosikymmenille sijoittuvissa tutkimuksissa (mm. Jones 1991, 104; Madge 1983, 313; Komarovsky 1940) on todettu, että työttömillä isillä on pelkoa ja ristiriitaisia tuntemuksia siitä, että he työttöminä ollessaan välittävät pojilleen vähemmän houkuttelevan miehen mallin, joka ei ole 'oikea eikä kunnollinen', koska siihen ei sisälly perinteistä elättäjyyttä. Tilanteissa, joissa isyys on rakentunut pitkälti taloudelliseen vanhemmuuteen, elättäjyyteen, on työttömyys saattanut tuoda isille tuntemuksia siitä, että oma auktoriteettisuhde lapsiin on muuttunut: lasten kunnioitus isää kohtaan on vähentynyt. Vaikka miehiltä odotetaan tätä nykyä enemmän käytännöllistä vanhemmuutta – osallistumista lasten hoitoon ja kasvatukseen – näyttää siltä, että yhä edelleen taloudellinen vanhemmuus, siis elättäjyys ja taloudellinen huolenpito, on olennainen osa isyyttä (Kaul 1991; Kuronen 1993, 129).

Miehen työttömyys voisi lujittaa naiselättäjyyttä ja muuttaa sukupuolten suhteita siten, että miesten kotonaolo ja kotona tekemä työ tulisi luonnolliseksi. Tutkimusten luoma kuva työttömästä kokopäiväisestä kotitöitä tekevästä isästä ei ole kuitenkaan yhtenäinen: toisaalta isiin kohdistuneissa tutkimuksissa on havaittu, että työttömät miehet osallistuvat enemmän lasten kasvatukseen ja kodinhoitoon. Toisaalta on myös esimerkkejä siitä, että näin ei ole tapahtunut, vaan vastuu kasvatuksesta ja kotitöistä on yhä valtaosin äidillä, vaikka tämä kävisikin kodin ulkopuolisessa työssä. (Madge 1983, 313.) Julkunen (1992a, 148–150) varsin kanta-aottavasti väittää, että kulttuurissamme ei kyetä näkemään useampia tapoja olla mies ja että kokopäiväinen mieshoivaaja vastaa edelleenkin huonosti sukupuolikuviamme. Uudenlaista kotiroolia tai koti-isyyttä ei tällöin välttämättä nähdä työttömän miehen mahdollisuutena vaan olosuhteiden pakko- na, jolloin mies on pikemminkin vain käymässä vaimon valtakunnassa eikä asettautumassa sinne.

2.3.3 Työttömien vanhempien ja lasten väliset suhteet

Työttömyyttä on tarkasteltu pitkälti yksityisenä ja yksilöllisenä ongelmana ja työttömien perhesuhteisiin on kiinnitetty vähemmän huomiota. Kuitenkin perheissä, joissa äiti tai isä tai molemmat vanhemmat ovat työttöminä, työttömyyden on todettu heijastuvan pienentyneinä tuloina ja ajankäytön muutoksina, mikä puolestaan on voinut näkyä siinä, että vanhemmilla ja lapsilla olisi aikaa harrastaa yhdessä, mutta rahaa ei ole riittävästi lasten omiin tai perheen yhteisiin harrastuksiin. Työttömyyden rajoitukset eivät siis koske ainoastaan niitä henkilöitä, jotka ovat ilman ansiotyötä vaan myös heidän perheitään. (Allen 1985, 151; Madge 1983; Moen 1983.)

Vanhempien työelämä määrää pitkälti perhe-elämän ajankäytön ehdot. Yhteiset hetket ovat rajoittuneet aamuihin, iltoihin ja viikonloppuihin. Lapsen kannalta vanhempien työelämään osallistuminen on merkinnyt sitä, että yhdessäolo vanhempien kanssa on ajallisesti jakaantunut. (Lahikainen & Strandell 1988, 26–33.) Voisikin olettaa, että työttömyyden seurauksena vuorovaikutuksen määrä lisääntyisi eikä olisi ajallisesti niin tiukan osittunutta. Yhdessäoloajan lisääntyminen voi antaa mahdollisuuden siihen, että joko sosiaalisesti tai taloudellisesti vaikeaan tilanteeseen haetaan kompensatiota lapsen ja vanhemman välisestä suhteesta. Lasten kanssa vietetty aika voidaan nähdä palkitsevana, jolloin työttömyys ja kotonaolo antavat tilaisuuden siihen, että oppii tuntemaan lapsiaan paremmin. (Jones 1991, 105; Madge 1983, 316.) Vaikka työttömyyden myönteisenä piirteenä tuodaan esille lasten kanssa vietetty yhteinen aika, usein myös todetaan, että taloudelliset huolet estävät uudesta erilaisesta tilanteesta nauttimisen (Jones 1991, 105). Perheen tulojen väheneminen on voinut rajoittaa arjen rakentumista.

Vanhempien ja lasten lisääntynyt yhdessäolo saattaa heijastua myös vuorovaikutuksen sisältöön. Työttömyyden vaikutukset vanhempien ja lasten välisiin suhteisiin eivät kuitenkaan aina ole kovin dramaattisia. Esimerkiksi, kun on selvitetty, muuttuuko isien ja lasten vuorovaikutuksen laatu silloin, kun isät ottavat enemmän osaa lasten kasvatukseen, on osoittautunut, että työttömät isät eivät välttämättä ole hoivaavampia kuin töissä olevat isät (Jones 1991, 105.) Työttömyys voi todennäköisemmin vahvistaa kuin muuttaa vanhempien ja lasten välisiä suhteita. Niissä perheissä, joissa suhteet ovat läheiset ja hyvät, perheenjäsenet voivat tulla entistä läheisemmiksi toisilleen. Toisaalta taas niissä perheissä, joissa yhteisymmärrys on heikompa, tämä suuntaus puolestaan näyttäisi jatkuvan. (Jones 1991, 102; Komarovsky 1940.) Esimerkiksi perheissä, joissa isän ja lapsen välinen suhde on ollut ongelmallinen jo ennen työttömyyttä, isä on saattanut pönkittää omaa auktoriteettiaan lapseen kohdistuvalla väkivallalla. (Madge 1983, 316; Jones 1991, 103.)

Mielenkiintoinen piirre työttömyyttä ja lasten ja vanhempien välistä suhdetta selvittäneissä tutkimuksissa on se, että tutkittava vanhempi näissä tutkimuksissa on useammin isä kuin äiti. Selvänä vähemmistönä ovat tutkimukset, jossa selvittäisiin äitien työttömyyttä ja tämän heijastumista lapsiin, vanhemman ja lapsen vuorovaikutukseen tai lapsen käyttäytymiseen. Tutkimusten ongelmien asetelut heijastanevat sukupuoliin kytkettyjä ennakkoluuloja ja uskomuksia: kun äitien päivittäisen työssäkäynnin ja kotoa poissaolomisen oletetaan vaikuttavan kielteisesti lapsiin (vrt. 1980-luvun amerikkalainen tutkimus), niin isien päivittäi-

sen läsnäolon työttömyyden takia oletetaan näkyvän kielteisinä seurauksina lapsissa ja vanhemman ja lasten välisessä suhteessa. Kielteisten vaikutusten on oletettu seuraavansilloin, kun vanhemmat liikkuvat pois sosiaalisesti määrättyistä rooleista (Barling 1990, 204–205).

Työttömyys- ja lamatutkimuksissa vanhempien ja lasten suhdetta on pitkälti tarkasteltu psykologisesta näkökulmasta ja keskeistä on ollut perheen ilmapiirin ja vuorovaikutuksen muutosten selvittäminen⁷. Lapset ja lama -tutkimuksen (1996) mukaan lama ei ollut vielä vuonna 1995 vaikuttanut kovinkaan dramaattisesti vanhempien ja lasten välisiin suhteisiin. Sekä kymmenvuotiaat lapset että heidän vanhempansa arvioivat kutakuinkin yhtä myönteisesti yhdessäolon muotojaan ja niiden miellyttävyyttä. Kuitenkin laman kokeminen konkreettisemmin rahan puutteena ja työttömyytenä sävytti yhdessäoloa ja siitä nauttimista kielteisemmin. (Salmi, Huttunen & Yli-Pietilä 1996, 49).

Tikkasen (1993) tutkimuksessa kysyttiin 10–14-vuotiailta lapsilta laman vaikutuksia perheeseen. Lamaa kielteisesti arvioivissa lasten vastauksissa oli mukana kuvauksia ja mainintoja muun muassa ihmissuhteiden kireydestä, pelosta ja huolesta, mutta myös mainintoja ylimääräisestä kulutuksesta luopumisesta, jatkuvasta rahapulasta ja siitä, kuinka perheessä on vähemmän tavaraa ja rahaa. Tämän päivän kulutusyhteiskunnassa vanhempien ja lasten emotionaalinen ja vuorovaikutukseen perustuva suhde saaneekin lisäulottuvuutta materiaalisuudesta ja kuluttamisesta, joiden merkitys mahdollisesti korostuu työttömyystilanteessa.

Työttömyys ei aina kuitenkaan kuvastu lasten ja vanhempien välisten suhteiden huononemisenä, esimerkiksi Lapsesta aikuiseksi -projektissa työttömien ja lasten välisen suhteen todettiin parantuneen. Valtaosa työttömistä kertoi suhteen muuttuneen paremmaksi, koska he ovat enemmän kotona ja heillä on ollut enemmän aikaa lapsilleen, mistä puolestaan lapset olivat pitäneet. Kääntöpuolena kuitenkin mainittiin kotona olon lisänneen lapsen erilaisia riippuvuusongelmia. (Kinnunen 1996, 126–127.)

2.3.4 Parisuhde ja perhe – puskureita vai pelastusrenkaita?

Silloin kun kiinnostuksen kohteena ovat olleet työttömyyden vaikutukset perheeseen, tarkastelu on usein suuntautunut myös parisuhteeseen. Puolisous astuu vanhemmuuden edelle ja parisuhde nähdään olennaisena perhettä ja perheen hyvinvointia rakentavana tekijänä. Tärkeinä kysymyksinä on tällöin pidetty seuraavia: miten tyytyväisiä puoliset ovat avioliittoon ja parisuhteeseen, millaista on puolisoitten keskinäinen kommunikointi ja tuen laatu sekä roolikäyttäytyminen, miten työttömät miehet osallistuvat kotitöihin ja muuttuuko miehen rooli kun hän jää työttömäksi (esim. Shamir 1986). Työttömän puolison asema on monissa tutkimuksissa naisilla (esim. Liem & Liem 1988). Liemin ja Liemin (1990,

⁷ Toisaalta perhettä ei välttämättä ole jaettu 'suhteisiin' vaan perhettä on voitu tarkastella yhtenäisenä yksikkönä. Tällöin tutkimuksellisen mielenkiinnon kohteena on ollut esimerkiksi se, miten hyvinvointi on jakaantunut suomalaisissa perheissä 1990-luvulla ja ovatko laman vaikutukset samanlaisia kaikenlaisissa perheissä (esim. Forssén 1998), miten ja millaisin keinoin perheet ovat pärjänneet laman kourissa, miten viime vuosien muutokset ovat heijastuneet perheiden arkeen (esim. Oinonen 1998; 1999).

200) tutkimuksessa saatiin tulokseksi se, että vaimot kokevat samoin kuin työttömät aviomiehensä lisääntyvää depressiota, ahdistuneisuutta ja huolta. Parisuhteessa konfliktit näyttivät lisääntyvän ja samalla keskinäinen tukeminen väheni. Työttömyyden pitkittyessä myös puolisoitten keskinäinen kommunikointi saattoi muuttua vähemmän avoimeksi. Parisuhteen ristiriidat voivat puolestaan heijastua lasten ja vanhempien väliseen vuorovaikutukseen ja aiheuttaa sitä kautta ahdistusta myös lapsille. Tällä tavoin perheen vaikeudet kasautuvat ja kärjistyvät.

Nätin ym. (1995) ja Happosen ym. (1996) tutkimuksissa selvitettiin työn epävarmuutta, sen yleisyyttä, syitä ja seurauksia. Tutkimusten tulosten mukaan ne henkilöt, jotka kokivat eniten työn epävarmuutta, raportoivat myös eniten kielteisiä vaikutuksia perheen hyvinvointiin ja vanhemmuuteen. Erityisesti miehen kokemana epävarmuus työstä voi siirtyä naisen hyvinvointiin, kun taas naisen epävarmuus ei välttämättä siirry miehen hyvinvointiin. Voydanoffin (1990, 1105) mukaan miehen työttömyys voi aiheuttaa uupumusta ja ahdinkoa vaimossa jopa siten, että miehen työttömyys on voimakkaammin sidoksissa naisen ahdistukseen ja depressioniin kuin naisten oma työttömyys. Mc Kee ja Bell (1986) nimeävätkin oivallisesti tutkimuksensa, jossa he selvittivät miehen työttömyyden seurauksia avioliittoon ja kotitöiden jakoon: 'His unemployment, her problem'. Naisten vastuurationaalisuus perheen hyväksi ei siis väisty miehen työttömyystilanteesta, vaan vastuu ja huoli perheestä ja puolisoista suuntaa naisen subjektiivisia valintoja niin, että ne ovat alisteisia perheen hyvinvoinnille (Linnakangas ym. 1994, 16). Kuva työttömyyden ja parisuhteen välisestä liitosta ei ole kuitenkaan yhtenäisen kielteinen ja pessimistinen. Työttömyys ei aina muuta parisuhdetta suuntaan eikä toiseen, toisaalta voi olla niin, että työttömyys jopa parantaa puolisoitten välistä suhdetta (Barling 1990, 204).

Suikkanen ja Viinamäki (1993, 100–101) väittävät, että perheellisuuden merkitys sosiaalisissa riskitilanteissa on tärkeä niin perheellisillä kuin perheettömilläkin. Perheydestä on muodostunut kulttuurinen ja normatiivinen legitimitetti, jonka kautta yksilöt joko välillisesti tai välittömästi arvioivat ja suhteuttavat omia elämäntilanteitaan ja ratkaisujaan. Työttömyystutkimuksissa perhe nähdään usein sekä taloudellisesti että henkisesti työttömyyteen sopeutumista helpottavana tekijänä. Tätä tukevat ne tulokset, joiden mukaan esimerkiksi perheelliset selviytyvät yksinäisiä paremmin psyykkisesti tai perheenjäsenet mainitaan tärkeimpinä tukiverkostona silloin, kun työttömyyteen tai irtisanomiseen pyritään sopeutumaan. (Katajamäki 1985, 82; Vähätalo 1994, 115; Heikkilä 1993, 81.) Vaikeissa elämäntilanteissa puoliso voi olla usein erityisesti miehille ainoa taho, josta saadaan tukea (Hyyppä 1994, 28). Puoliso, lapset ja perhe muodostavat yhdessä pelastusrenkaan, joka estää isän ja aviomiehen vajoamista. Naisille taas perhe ja koti antavat kunniallisen pakotien vaihtoehtona työttömyydelle. Perhe on eräänlainen puskuri, johon he voivat turvautua irtisanomis- ja työttömyystilanteissa. Tällöin pidetään ikään kuin itsestään selvyytenä, että kaikilla naisilla on perhe tai että nainen voi ja haluaa palata kotiin ja perheeseen. (Heikkilä 1993, 81.)

Toisaalta näyttää myös siltä, että työttömyystilanteessa perhe, lähinnä puoliso, voi tehdä elämästä 'kivuliaamman'. Näin on erityisesti silloin, kun parisuhteessa on puhumattomuutta, mikä voi herättää tuntemuksia nöyryytetyksi tulemisesta ja jopa avioliiton purkautumisesta. Tilanteissa, joissa pohditaan

mahdollista työn perässä muuttoa toiselle paikkakunnalle, perhe voi muodostua jonkinlaiseksi rajoitteeksi. Muuttoa punnitaan tällöin eri perheenjäsenten näkökulmasta ja koko perheen hyvinvointi voi ratkaista lopullisen muuttohalukkuuden. (Heikkilä 1993.)

Työttömyyteen kohdistuvat tutkimukset rakentavat varsin kausaalisen yhteyden työttömyyden ja perheen välille: työttömyys näyttäisi muotoavan uudelleen ainakin jollakin tasolla kasvatuksen arkea, vanhemmuutta sekä vanhempien ja lasten välistä suhdetta. Työttömyys ei ole ainoastaan työttömän äidin tai isän ongelma vaan se todennäköisesti heijastuu myös muiden perheenjäsenten hyvinvointiin. Madge (1983) muistuttaa siitä, että työttömyystutkimuksissa tulokset ovat kulttuurisidonnaisia eivätkä ole yksioikoisesti siirrettävissä kulttuurista toiseen. Lisäksi työttömyystutkimusten tulokset eivät välttämättä ole yleistettävissä yhden kulttuurinkaan sisällä, sillä työttömien perheiden tilanne on erilainen ja on olemassa useita erilaisia perheen arkea. Työttömyys ei siten ehkä olekaan joka perheessä ja jokaisen vanhemman kohdalla aina ongelma. 'Ääritapauksissa' lienee mahdollista, että työttömyys voisi joskus merkitä elämänmuutosta parempaan suuntaan, jolloin työttömyys ikään kuin pakottaa tarttumaan olemassa oleviin haasteisiin, joihin ei ennen ole uskaltanut vastata.

Vanhemmuus kuvastuu edellä kuvatuissa työttömyystutkimuksissa pitkälti kahden dimension kautta: taloudellisen vanhemmuuden ja käytännöllisen vanhemmuuden. Tutkimuksissa on pitkälti liikuttu sekä traditionaalisen että jaetun vanhemmuuden välisessä kentässä. Työttömyystutkimusten metodiset ratkaisut ovat voineet rajoittaa yksilöiden työttömyyteen ja vanhemmuuteen liittyvien kokemusten tarkastelua ja vanhempien 'ääni' työttömänä vanhempana ei ole päässyt kuuluviin. Tällöin mahdolliset toisenlaiset vanhemmuuden kokemukset ja näkemykset ovat jääneet havaitsematta. Lisäksi sukupuoleen sidotut uskomukset ovat voineet suunnata (tutkijan tiedostamatta) tutkimusta konventionaaliseen ja olemassa olevia rakenteita kyseenalaistamattomaan suuntaan. Toki vähitellen ollaan kuitenkin heräämässä siihen, että sukupuolella on merkitystä elämisen tilanteita rakenteistavana tekijänä. Esimerkiksi vanhemmuus ei tänä päivänä merkitse ainoastaan äitiyttä eivätkä miesten työttömyyskokemukset ole itsestään selvästi heijastettavissa naisia koskevaksi.

Suomessa perhe- ja vanhemmuustutkimuksen kentällä vanhemmuus on kiinnostanut esimerkiksi kasvatustietoisuuden (Hirsjärvi 1981), kasvatustietoisuuden (Värri 1999) tai kasvatuskäytäntöjen (Kemppainen 2000) kannalta. Vanhemmuutta on myös tutkittu äitiytenä (esim. Korhonen 1994; Nätkin 1997; Katvala 2000) tai isyytenä (Huttunen 1990; 1996; Korhonen 1999), ja äidin omat tuntemukset ovat päässeet jo kuuluviin naistutkimuksen puolella (Jokinen 1996; 1998; Nykyri 1998). Viimeaikaisen vanhemmuus- ja perhetutkimuksen voi havaita konstruktionistisesti virittyneeksi ja tarkastelun kohteena on ollut esimerkiksi asiantuntijoiden vanhemmuuden diskurssit (Vuori 2001), yksinhuoltajaäitiys elämäkerroissa (May 2001), lasten uusperhetulkinnat (Ritala-Koskinen 2001) ja isyys ja äitiys nuorten kertomana (Innanen 2001). Toistaiseksi on vähemmän selvitetty sitä, mitä vanhemmuus on vanhempien itsensä konstruoimana ja vanhempien kielen käytössä, tarkemmin puheessa, rakentuvana ilmiönä.

Seuraavassa luvussa siirrynkään tarkastelemaan kieltä ja kielenkäyttöä vanhemmuutta konstruoivana sosiaalisena toimintana. Tuon esille sen, miten

ihmiset tekevät ymmärrettäväksi sosiaalista todellisuutta kielenkäytön avulla ja miten diskurssit, jotka voivat olla yhtä hyvin puhuttua tai kirjoitettua kieltä, rakentavat todellisuutta. Tarkastelen myös naistenlehtiä diskursiivisena perhetodellisuuden tuottajina. Pyrin samalla tulevassa luvussa valottamaan perheen ja vanhemmuuden tulkinnallista luonnetta.

3 DISKURSSIT VANHEMMUUDEN RAKENTUMISESSA

3.1 Diskurssit, repertoarit ja puhettavat

Ihmiset luovat jatkuvasti merkityksiä: konstruoimme ja rekonstruoimme maailmaamme ja sitä, keitä me olemme tässä prosessissa. Tämä merkitysten luominen on aina sosiaalista. (Jaffe & Miller 1994, 53.) Sosiaalisesti rakentunut todellisuus koostuu merkitystulkinnoista ja tulkintasäännöistä, joiden nojalla ihmiset orientoituvat elämäänsä. Maailma ei näin ollen esittäydy meille sellaisenaan vaan aina sen suhteen kautta, mikä meillä on tähän maailmaan. Ihmiset käyttävät ja soveltavat erilaisia merkitysjärjestelmiä ja kulttuurisia jäsennyksiä toimiessaan ja jäsentäessään maailmaa. Todellisuus on näin olemassa ihmisille pitkälti merkitysvälitteisesti. (Alasuutari 1993, 42; 1995, 35–37.)

Jokapäiväinen arkielämä ja vuorovaikutus perustuvat pitkälti kieleen. Kielen avulla voidaan pyrkiä tiettyyn päämäärään, esimerkiksi vakuuttamaan kuulija tai lukija jonkin asian mielekkyydestä, eli kielenkäyttö suuntautuu toiminnallisesti. Kieli toimii myös yhteisten kokemusten ja tiedon keräämisen, tiedon välittämisen ja uudelleentulkinnan välineenä. Kielen avulla voidaan ylittää tässä ja nyt kokemukset, ja voimme puhua asioista, jotka sijoittuvat menneisyyteen, tulevaisuuteen tai samaan aikaan toisaalla. Kieli antaa mahdollisuuden myös kokemusten tyypittämiseen, sillä kieli sisältää perustavimmat kategoriat, joita käytämme itsemme ja toistemme ymmärtämiseen. Tämä puolestaan heijastuu niinä tapoina, joiden kautta toimimme naisina ja miehinä, äiteinä ja isinä. (Berger & Luckmann 1994, 45–57; Burman & Parker 1993; 1–5, Edwards & Potter 1992.) Kielen avulla ja kieltä käyttäessämme tuotamme näin erilaisia perheeseen ja vanhemmuuteen liittyviä merkityksiä.

Vanhemmuutta, perheiden ja kasvatuksen arkea voidaankin tarkastella sosiaalisena konstruktiona, missä diskurssit merkityksellistävät todellisuutta. (Gubrium & Holstein 1990; Suoninen 1993, 111.) Diskursseilla laajimmillaan tarkoitetaan kaikkea käytettyä kieltä, joka voi olla puhetta tai kirjoitusta (Potter & Wetherell 1987, 6). Jokisen ym. (1999) mukaan diskurssit ovat verrattain eheä

merkityssuhteiden kokonaisuus tai merkitysulottuvuus, joka rakentaa todellisuutta tietyllä tavalla⁸. Erilaiset sosiaaliset tilanteet ja rakenteet antavat tilaa erilaisille mahdollisille diskursseille.

Potter ja Wetherell (1987, 5, 35) liittävät kieleen ja kielenkäyttöön kolme lähtökohtaoletusta, jotka ohjaavat diskurssianalyttistä lähestymistapaa. Ensinnäkin, kielenkäytöllä on erilaisia funktioita informaation siirtämisen funktion lisäksi, eli kieltä käytetään eri tavoin pyrittäessä erilaisiin päämääriin. Esimerkiksi vanhemmat voivat tehdä kysymyksiä, syyttää, uhkailla, vetäytyä vastuusta tai antaa oikeutuksen omalle toiminnalleen kielen avulla. Toiseksi, näiden funktioiden myötä diskurssit vaihtelevat, eli diskursseille on ominaista kielellisten variaatioiden runsaus ja monimuotoisuus. Kielen avulla voidaan siis kuvata samaa ilmiötä monella tavalla ja samalla rakentaa erilaisia versioita todellisuudesta. Kolmanneksi, kieli ja kielenkäyttömme konstruoituu olemassa olevista kielellisistä resursseista. Diskursiivisia resursseja ja niiden järjestelmiä on kutsuttu repertoaareiksi. Repertoaarien avulla ihmiset konstruoivat versioita sosiaalisesta maailmasta tiettyjä tarkoituksia varten tietyissä sosiaalisissa tilanteissa.

Repertoaaria voidaan pitää tietyssä kontekstissa tiettyä funktiota toteuttavana puhetapana⁹ (Mäenpää, Pohja, Saastamoinen & Wahlström 1996). Repertoaareja ja diskursseja on käytetty joskus synonyymisesti, jolloin niillä on yleisesti tarkoitettu sosiaalisissa käytänteissä rakentuvia ja samalla sosiaalista todellisuutta rakentavia merkityssysteemejä ja niiden muotoutumista kielessä ja kielenkäytössä. (Parker 1992; Wetherell & Potter 1992; Jokinen, Juhila & Suoninen 1993). Jokisen ym. (1993, 26–27) mukaan repertoarin käsitteestä puhuminen sopii niihin tutkimustehtäviin, joissa tarkastellaan yksityiskohtaisesti arkisen kielenkäytön vaihtelevuutta ja tarkastelun kohteena on yksittäisten keskustelujen tarkka analyysi. Diskurssin käsite puolestaan liikkuu hieman yleisemmällä tasolla. Diskurssin käsite sopii niihin tutkimuksiin, joissa tarkastelun kohteena on ilmiöiden historiallisuus, valtasuhteiden analyysi tai institutionaaliset käytännöt. Olennaisinta on se, että sekä diskurssit ja repertoaarit ovat jo tutkijan tuloksia.

Repertoaari Gilbertilla ja Mulkaylla (1984) on järjestelmä kuvailevia ja viittaavia termejä, jotka kuvaavat uskomuksia, toimintaa ja tapahtumia tietyllä tavalla. Potterin ja Wetherellin (1987, 149) mukaan repertoaari on toistuvasti käytetty ilmausten systemi, jota käytetään luonnehtimaan ja arvioimaan toimintoja, tapahtumia tai asioita. Repertoaari muodostaa suhteellisen ristiriidattoman (termien, kuvailujen ja puheenmuotojen) järjestelmän ja repertoaareihin on usein sisäänrakennettu tiettyjä avainmetaforia tai kielikuvia (Wetherell & Potter 1988, 172). Strukturalistisemmin voimme puhua repertoaareista järjestelmänä merkityk-

⁸ Luukan (2000, 134) mukaan kielitieteellisessä kirjallisuudessa on diskurssi -termin rinnalla käytetty teksti -termiä. Tekstillä on perinteisesti tarkoitettu nimenomaan kirjoitettua kielenkatkelmaa, mutta nykyään se yhä useammin viittaa sekä puhuttuun että kirjoitettuun kieleen.

⁹ Luostarinen ja Väliaverron (1991, 53) kutsuvat myös diskurssia puhetavaksi. Toisin sanoen diskurssin käsitteellä viitataan usein niihin tapoihin ja sääntöihin, joilla tekstejä tuotetaan. Tekstin tuottamisen muodot tai puhettavat kytkeytyvät yhteiskunnallisiin instituutioihin ja voidaan puhua esimerkiksi tieteellisestä tai lääketieteellisestä diskurssista.

siä ja "rakennusvälineitä", joita käytetään puheessa rakentamaan erilaisia versioita toiminnoista, itsestä ja sosiaalisista rakenteista. Ne ovat eräänlaisia resursseja arviointien tekemiseen, faktuaalisten versioiden konstruointiin ja erityisten toimintojen esittämiseen. (Wetherell & Potter 1992, 90). Kielelliset resurssit, repertoarit, konstruovat siis erilaisia diskursseja ja antavat mahdollisuuden tiettyjen toimintojen ilmenemiseen. Erilaiset repertoarien järjestelmät ylläpitävät näin erilaisia diskursseja, erilaisia sosiaalisia käytänteitä. (Potter & Wetherell 1994, 48–49).

Tämän työn empiirisessä osassa toimivat repertoarit ja puhettavat (-puheet) rinnakkaisina ja synonyymisina käsitteinä. Erotuksena on kuitenkin se, että repertoarit ovat ennen kaikkea analyysin välineitä (ts. repertoareja tunnustetaan aineistosta), ja ne ovat näin 'keinoja hahmottaa' erilaisia vanhemmuuden puhetapoja. Repertoareista tarkemmin analyttisenä käsitteenä ja analyysin välineenä luvussa 4.3.1. Diskurssi toimii tässä työssä eräänlaisena väljänä yläkäsitteenä repertoareille ja puhetavoille.

3.2 Diskurssien konstruktivisuus

Faircloughin (1992b, 1) mukaan muutokset kielen käytössä ovat yhteydessä laajempiin sosiaaliin ja kulttuurisiin rakenteisiin ja prosesseihin. Tästä syystä kielen käytön analyysit ovat metodina perusteltuja silloin, kun tutkitaan vanhemmuuden rakentumista osana yhteiskunnallista ja kulttuurista muutosta. Diskurssianalyttisessä tutkimuksessa kieltä tarkastellaan osana sosiaalista todellisuutta itseään ja ollaan kiinnostuneita nimenomaan kulttuurista merkityksistä. Tällöin pyritään tavoittamaan ja erittelemään sitä, miten kieltä käytettäessä luodaan ja rakennetaan sosiaalista maailmaa. (Potter & Wetherell 1987; Jokinen ym. 1993, 9; Jokinen & Juhila 1999; Suoranta, 1991, 416.) Konstruktionistisesta näkökulmasta katsottuna tekstin ja todellisuuden välisen suhteen kuvauksessa on kuitenkin aina kyse tulkinnallisesta kuvauksesta, jonka joku on tuottanut, alkuperäistä vastaavan todellisuuden kuvaus on mahdottomuus (Edwards & Potter 1992, 90). Diskurssianalyysissa keskitytäänkin siihen, miten vaihtelevissa diskursseissa ja vaihtelevissa konteksteissa tuotetaan erilaisia kulttuurisia ja sosiaalisia merkityksiä. (Jokinen ym. 1993, 23–27; Jokinen & Juhila 1996; Potter & Wetherell 1987; 5, 35.)

Konstruktionistisessa näkökulmassa, johon diskurssianalyysikin nojaa, kieli ja kielenkäyttö ovat sidoksissa niihin yhteisöihin, joissa kieltä käytetään, eivätkä siis vain vuorovaikutustilanteeseen. Tutkimuksen kiinnostuksen kohteena onkin tällöin muun muassa se, miten kieli toimii viestinnän ja merkitysten muodostamisen välineenä, miten kielen avulla luodaan ja miten kieltä käytetään eri tilanteissa, yhteisöissä ja kulttuureissa. Konstruktionismin yksi perusolettamus on, että kielenkäyttö on tärkeä osa yhteisöjen toimintaa ja se rakentaa yhteisöjä ja sille ominaisia tapoja hahmottaa maailmaa. (Luukka 2000, 151.) Kun ihmiset puhuvat ja toimivat, he hyödyntävät erilaisia tieto- ja uskomusjärjestelmiä, erilaisia ja eri tahojen tuottamia diskursseja. Samalla he rakentavat omia puhetapoja ja selitysmalleja, jotka sellaisina ovat myös kulttuurisia tulkintoja. (Kangas 1997, 29.) Toisin sanoen kielenkäyttö on osittain ympäröivän kulttuurin ja yhteis-

kunnan rajoittamaa, mutta samalla sillä on vaikutuksia ympäröivään maailmaan. Tilannetekijät, kulttuuriset normit ja sosiaaliset rakenteet näin muokkaavat mutta myös rajoittavat kielenkäyttöä. Ympäröivä yhteiskunta vaikuttaa siihen, miten kieltä käytetään jossakin tietyssä tilanteessa. Toisaalta kielenkäyttö muokkaa tietoa ja uskomusjärjestelmiä, identiteettejä ja sosiaalisia suhteita, ympäröivää maailmaa. Kieli ikään kuin heijastaa maailman ymmärtämistä, mutta se myös rajoittaa ja ohjaa sen ymmärtämistä ja jäsentämistä ja siten rakentaa sitä. Diskursseilla on näin konstruktiiivinen luonne. (Potter & Wetherell 1987; Edwards & Potter 1992; Fairclough 1992b; Jokinen ym. 1993; Pietikäinen 2000a; 2000b.)

Diskurssit sijoittuvat aikaan ja paikkaan, sillä ne objektit, joihin diskurssit viittaavat, ovat konstituoituneet menneisyydessä tietyn diskurssin osana tai toistensa kanssa suhteessa olevien diskurssien kautta (Parker 1992, 11–16). Diskurssien tarkastelussa korostuukin diskurssien dynaamisuus, ja diskursianalyysiin kuuluu oleellisesti myös kielen kontekstuaalisuuden tarkasteleminen. Aika on muuttanut esimerkiksi perhettä koskevaa kieltä ja aika on muuttanut sitä tapaa, jolla puhutaan ja ajatellaan yhteisestä elämästä sekä sosiaalisista suhteista. Perheen merkitys ja perhe -termin käyttö kielessä ovat saaneet erilaisia sisältöjä ja muotoja historian kuluessa. (Gubrium & Holstein 1990, 14, 22.) Yhtäältä merkityksellistämisen tavat ovat aina sidoksissa kunkin aikakauden diskursiiviseen ilmastoon, laajempiin kulttuurisiin merkityksiin, ja kielellisiin käytäntöihin. Toisaalta merkitysten tuottaminen on aina sidottu paikallisiin prosesseihin, esimerkiksi kasvokkaiseen vuorovaikutukseen tai tekstuaalisiin prosesseihin, jolloin merkitysten rakentumista tarkastellaan tässä ja nyt tapahtuvana toimintana. (Jokinen & Juhila 1999, 56.)

Osoituksena diskurssien dynaamisuudesta ja kontekstuaalisuudesta voidaan pitää sitä, että vanhemmuuteen ja perheeseen liittyvät kuvaukset voivat vaihtua tilanteesta toiseen eikä näitä kuvauksia voida tavoittaa vakioisina. Erilaisissa konteksteissa perheeseen liittyvät diskurssit tuottavat erilaisia määrittämiä perheelle, sen jäsenille ja heidän perhekytkennöilleen, joten kuvaukset voivat vaihdella sen mukaan, kenelle ja missä tilanteessa ne kerrotaan. Perheen merkitys voi vaihdella ajallisesti siten, että sama ihminen voi tulkita ja käyttää "perhettä" eri tavoin. (Gubrium & Holstein 1990; Forsberg ym. 1991 40–43; Forsberg ym. 1994, 21–22; Ritala-Koskinen 1993, 39; Kuronen 1993, 28.) Esimerkiksi perheen äiti on voinut pitää työssä ollessaan perhettään toisena työmaana, mutta työttömänä ollessaan perhe voi tuntua hänestä onnensatamalta. Myös eri perheenjäsenten – äidin, isän ja lasten – näkökulmat perheeseen saattavat poiketa toisistaan ja heidän perhetodellisuutensa voi näin vaihdella. Jos työttömälle äidille perhe on elämisen sisällön antaja, saman perheen työttömälle isälle perhe voi sitä vastoin merkitä painolastia.

Viime vuosikymmenen perhetutkimuksessa ja -sosiologiassa esitettiin haaste aiemman tutkimuksen esittämiä monoliittisiä perheen rakenteen ja todellisuuden kuvauksia kohtaan. Esimerkiksi Forsberg on tutkimuksissaan (1994; 1998) korostanut perheen tulkinnallista luonnetta. Forsberg (1994) on tarkastellut muun muassa sosiaalitoimistojen perheeseen liittyviä puheikäytäntöjä ja tilanteittain vaihtelevia perhetulkintoja. Hän identifioi sosiaalityöntekijöiden asiakastilanteista ja niihin liittyvästä puheesta viisi erilaista perhettä koskevaa tulkintatapaa. Psykososiaalinen tulkintatapa korosti perhettä ja perhesuhteita tunnesuhteina,

kokemuksina ja tarpeina. Juridisbyrokraattisessa tulkintatavassa oikeusnormit ja hallinnolliset käytännöt määrittivät perhesuhteita. Perhekokemuksellisessa tulkintatavassa korostuivat työntekijän henkilökohtaiset kokemukset. Ulkoisiin piirteisiin nojaavassa tulkintatavassa sosiaalityöntekijät saattoivat tulkita asiakkaan perhettä, perhesuhteita ja elämäntilannetta esimerkiksi vaatetuksen perusteella. Käytännöllisestä tulkintatavasta oli kyse silloin, kun psykososiaalisesta, juridisbyrokraattisesta tai perhekokemuksellisesta tulkintatavasta ei ollut apua ongelmatilanteessa. Tällöin käytännöllinen sujuvuus ohjasi perhetulkintaa ja avioparia saatettiin avustaa tiukoista juridisista säännöksistä huolimatta. (Forsberg 1994, 59–76.)

Samoin Kurosen tutkimuksissa (1989; 1993; 1999), joissa on selvitetty äitiys- ja lastenneuvoloiden tuottamia, mutta myös ylläpitämiä vanhemmuuskäsityksiä ja äitiyden ideologiaa, on näkyvissä vanhemmuusnäkemysten monimuotoisuus, kontekstuaalisuus ja konstruktivisuus. Selkeästi diskurssianalyttistä otetta edustaa Suoninen (1992), joka yhden äidin perhe-elämän kuvauksia analysoimalla rikkoo yhtenäisen ja yhdenmukaisen perhekuvauksen. Monoliittinen vanhemmuuden kuvaus rikkoontuu myös Hoikkalan tutkimuksessa (1993), jossa laadullisella tekstin lähiluvun otteella tavoitettiin vanhemmuuden vaihtelevia malleja. Tutkimuksen menetelmällisten ratkaisujen lisäksi jo tutkimuksen lähtökohta tutkimuskohteineen on saattanut haastaa kulttuurissa elävät yksilölliset vanhemmuuden näkemykset: esimerkiksi Kurri (1997) selvitti opinnäytetyössään lesbovanhemmuuden diskursiivista rakentumista¹⁰.

3.3 Naistenlehtidiskurssit perhetodellisuuden tuottajina

3.3.1 Mediapuheen merkitys

Tulkintoja vanhemmuudesta tuotetaan yhteiskunnassamme monilla eri alueilla: arkipäivän keskusteluissa¹¹, asiantuntijakäytännöissä, tiedotusvälineissä, jne. Kaikilla näillä puheilla on merkitystä sille, minkälaiseksi vanhemmuus ymmärryksessämme muodostuu. Faircloughin (1997, 10, 50, 73, 136) mukaan joukkotiedotusvälineet kykenevät tekemään asioista merkityksellisiä sen avulla, miten ne esittävät asiat. Joukkotiedotusvälineet vaikuttavat tietoon, uskomuksiin, arvoihin, sosiaalisiin suhteisiin ja sosiaalisiin identiteetteihin. Mediatekstit eivät ainoastaan heijasta todellisuutta vaan ne luovat todellisuudesta omia muunnelmiaan. Fairclough näkee tekstien ja yhteiskunnan (kulttuurin) välisen suhteen

¹⁰ Muita diskurssianalyttisiä vanhemmuuden ja perheen problematiikkaan liittyviä tutkimuksia on esimerkiksi Tasolan, Wahlströmin ja Ahosen (1996) tutkimus, jossa tarkasteltiin sitä, miten vanhemmat tulkitsevat ja selittävät lapsen ongelmallista käyttäytymistä. Mäenpää, Pohja, Saastamoinen ja Wahlström (1996) hahmottivat sitä, miten perhetyössä työntekijän ja perheen puheikäytännöissä rakennetaan diskursiivisesti kuvaa sosiaalisesta todellisuudesta ja miten tätä kautta asettaudutaan jatkuvasti vaihteleviin positioihin suhteessa keskustelun aiheeseen ja muihin keskustelijoihin.

¹¹ Ryhmäkeskusteluja diskursiivisena ilmiönä sivuan luvuissa 4.2.1, 4.3.4, 8.2 sekä 8.3.

dialektisena. Tekstit muotoutuvat sosiokulttuurisesti, mutta samalla ne myös muotoilevat yhteiskuntaa ja kulttuuria uusintavalla tai luovalla tavalla. Joukkotiedotusvälineiden kielen erittely, esimerkiksi diskurssien tutkimuksen kautta, on näin merkittävä osa käynnissä olevien sosiaalisten ja kulttuuristen muutosprosessien tutkimusta. Tiedotusvälineiden tekstit toimivat sosiokulttuuristen muutosten herkkänä mittarina ja tekstit tulisikin nähdä arvokkaaksi materiaaliksi silloin, kun niitä muutoksia tutkitaan.

Joukkotiedotusvälineiden välittämä tieto voi olla joko asioita, tapahtumia tai henkilöitä koskevaa. Henkilöiden asema korostuu tiedon virrassa yhä enemmän, sillä asioista ja tapahtumista kerrotaan yhä yleisemmin keskittymällä ihmisten henkilökohtaisiin kokemuksiin. Median ja viestimet voi yleisemminkin nähdä jonkin tietyn aiheen teemoja ja ilmiöitä itsensä läpipäästävinä ja niitä konstruivina nimenantamis-, normimäärittely-, moraalintuottamis- sekä ongelmien ratkaisu- ja käsittelylaitoksina. (Hoikkala 1989, 86, 88, 204.) Medioissa tuotettu puhe on institutionaalista ja julkista puhetta ja mediapuheen voima piilee siinä, että se tavoittaa kerralla paljon ihmisiä. (Fairclough 1992b, 142).

Yksityinen-julkinen -jaottelu on ollut keskeistä muun muassa perhetutkimuksessa, jolloin perheen on nähty kuuluvan yksityisyyden alueelle ja työn taas julkiseen. Yksityinen-julkinen -jaottelu tuleekin tässä mielenkiintoiseen valoon, sillä kaikki median välityksellä yleisölle tuleva tieto tulee periaatteessa osaksi julkisuutta, näin myös puhe perheestä ja vanhemmuudesta esimerkiksi naistenlehtien palstoilla. Media voi tehdä lukuisten ihmisten toiminnan ja elämän näkyväksi. Median hallitseman jaottelun mukaan julkisena pidetään kaikkea sitä, mikä on avoin kenen tahansa katseelle ja yksityinen on puolestaan useimpien katseelta piilossa oleva. (Thompson 1995, 121–123.)

Hoikkalan (1993, 67–68, 73) mukaan mediahaastattelut ovat ajankohdan kulttuurin dokumentteja. Mediahaastatteluisissa ovat tiiviisti esillä elämään liittyvät odotukset, toiveet, pelot, uhat, normitukset ja ihanteet. Hoikkala väittää, että mediahaastatteluisissa ja sosiaalitutkimuksen temahaastatteluisissa on kulttuurisesti samaa ainesta. Molemmissa käytetään konventionaalistuneita ilmaistutapoja, muun muassa puhetapoja, selityksiä ja kertomuksellisuutta sekä muita retorisia keinoja. Jossain määrin voidaan molempien tehtävänä pitää kuulijan vakuuttamista (mitä moraalisesti latautuneempi asia, sitä selvempi vakuuttamisen ulottuvuus sillä on). Hoikkala tiivistää, että mediat tarjoavat ihmisille itsensä esittämisen strategioita, mikä tarkoittaa toisin päin sitä, että mediat käyttävät jutuissaan lukijoille tuttuja esittämisen strategioita, aiheita, teemoja sekä sanastoja. Liike on hänen mukaansa kaksisuuntainen. Käyttäjilleen mediat ovat sekä viihtymisvälineitä että tiedonlähteitä, minän heijastuspintoja ja resursseja. Media toimiikin yhä enemmän peilinä, jota kautta jatkuvasti neuvottelemme, keitä me olemme (Lehtonen 1999, 85).

3.3.2 Naistenlehtien luonne

Naistenlehdiksi katsotaan kuuluvan yleensä sellaiset aikakauslehdet, joissa keskitytään naisia kiinnostaviin asioihin. Lehtien sisältöjen perusteella näitä ovat olleet sellaiset aiheet kuten perhe, avioliittoon ja ihmissuhteisiin liittyvät asiat, ruoka, vaatteet, sisustus ja kauneudenhoito. Lehtien palstoilla on myös

yhteiskunnallisia kysymyksiä, mutta niistä valikoituvat helpoimmin mukaan sellaiset, joihin voi luontevasti liittää naisten näkökulman. (Jallinoja 1997, 41 .)

Kun naistenlehdet ovat tutkimusaineistona, Jallinoja (1997, 13) pitää rasisiteena sitä, että naistenlehdet synnyttävät edelleen tutkijoissa epäilystä, vaikkakin esimerkiksi naistutkimuksen puolella ne on jo hyväksytyt aineistoksi. Naistenlehdet ja perhelehdet rinnastuvat helposti television saippuaopperoihin ja romanttisiin viihdelukemistoihin. Epäilijöiden mukaan niissä käsitellään ihmissuhteita sellaisella tavalla, josta heijastuu epä-älyllisyys, pinnallisuus ja kehittymätön maku. Epäily kohdistuu ennen kaikkea kirjoitusten aiheisiin ja siihen, miten niitä käsitellään. (Brown 1994.)

Naistenlehtiä voidaan kuitenkin tarkastella foorumina, joka välittää kulttuurisesti merkityksellistä puhetta. Naistenlehtien puhe yhtäältä heijastaa ajankohdaisia ilmiöitä, toisaalta naistenlehtien puhe tuottaa nämä ilmiöt yhdessä muun median välittämän puheen kanssa. (Jallinoja 1997, 16.) Perhe- ja naistenlehdet voidaan myös käsitellä foorumiksi, jossa toistuvat ja tavalliset tulkintatavat dokumentoituvat. Näiden lehtien (tai ylipäätään median) julkisen luonteen vuoksi erilaiset asiat esiintyvät niissä kulttuurisesti tislatussa muodossa. (Hoikkala 1989, 7, 186, 204; Ritala-Koskinen 1993.)

Demarest ja Garner (1992, 365, 366) väittävät, että naistenlehdet eivät toimi sosiaalisen muutoksen agenttina. Naistenlehdet pikemminkin peilaavat ja heijastavat sosiaalista muutosta kuin aiheuttavat sen. Vaikka Demarest ja Garner hyväksyvät argumentin siitä, että naistenlehdet tuovat esille informaatiota sosiaalisesta muutoksesta ja joskus jopa edistävät sitä, niin näillä lehdillä, kuten suurimmalla osalla mediasta, on heidän mielestään taipumus olla konservatiivisia ja ylläpitää traditionaalisia sosiaalisia normeja. Demarestin ja Garnerin (1992) amerikkalaisiin naistenlehtiin kohdistuva sisällönanalyttinen tutkimus osoitti, että huolimatta siitä, että poliittiset, sosiaaliset ja taloudelliset teemat (esim. äidin uranvalinta) lisääntyivät ja teemat, jotka käsitelivät naisia vaimoina, äiteinä ja kodinhengettäjinä vähenivät, traditionaaliset sukupuoliroolimallit kuitenkin dominoivat näiden lehtien sivuja ja traditionaalisen stereotyyppistä naisen käyttäytymisen mallia vahvistettiin. Naistenlehdet näyttävät olevan sensitiivisiä yhteiskunnan muutoksille, mutta samalla ne ovat hitaita muuttumaan.

Ritala-Koskinen (1993, 42) muistuttaa, että naistenlehdillä voi olla eri kulttuureissa erilainen luonne, mikä johtuu esimerkiksi naisten erilaisesta yhteiskunnallisesta asemasta. Hän on kuitenkin sitä mieltä, että naistenlehtien yhteiset piirteet ovat niiden eroja suuremmat. Lehtien artikkelit heijastavat usein laajalti jaettuja kokemuksia ja uskomuksia (Cancian & Gordon 1988, 334.) Kulttuurista riippumatta naistenlehteä voidaan tarkastella naisten omana julkisuuden sfäärinä. Naistenlehti on yhtä lailla perinteisen naisellisuuden äänitorvi kuin roolijakoa murtava uudistaja. Se voidaan nähdä myös yrityksenä ottaa eritasoisia elämäntapahtumia hallintaan naisen omista kokemuksista ja toimintakyvyistä lähtien. (Karttunen 1988, 21, 22.) Kuitenkaan naistenlehdet, kuten muutkaan kulttuurituotteet, eivät kuvaa todellisuutta tyhjentävästi, vaan ne tuottavat erilaisia tulkintoja ja käsityksiä todellisuudesta. Näreen (1995, 152) mukaan nämä tulkinat näyttävät rakentuvan sekä vallitsevien epäkohtien kritiikistä että toivottujen asiantilojen ja ideaalien esittämisestä. Realismin ohella ei siis unohdeta optimisimiakaan.

3.3.3 Naistenlehtien nais- ja mieskuvat

Tarjotessaan viihdettä, tietoa ja terapiaa naistenlehdet samalla tuottavat ja uusintavat erilaisia naisena ja miehenä tai perheenä elämiseen liittyviä merkityksiä. Naistenlehtien kieli ei ole neutraali väline, joka vain pelkästään kuvaaisi todellisuutta vaan kieli pikemminkin luo ideoita, uskomuksia ja näin itse todellisuutta. (Ritala-Koskinen 1993.) Naistenlehdet voidaan tulkita osaksi naisten kerrontaperinnettä, jossa keskustellaan sukupuolirooleista ja neuvotellaan naisen ja miehen malleista (Näre 1995, 151).

Englantilainen Ballester (1991, 9, 144–145) tutkijaryhmineen on sitä mieltä, että naiset tuotetaan naistenlehdissä hyvin homogeenisena ryhmänä ja luonnollisena vastakohtana miehille, jotka näyttäytyvät lehdestä toiseen varsin keskeisenä naisen elämässä. Naistenlehdet lähes poikkeuksetta sijoittavat naisen hyvin kiinteästi kodin alueelle tai lähelle sitä. Perhe ja ihmissuhteet kuvastuvat tärkeiksi ja perhe instituutiona harvoin tulee kyseenalaistetuksi. Naiset ovat vastuussa perheen ylläpitämisestä sekä käytännöllisesti että tunteiden osalta. Populaarilehtien artikkelit todennäköisemmin korostavat myönteisiä kuin kielteisiä vanhemmuuden aspekteja (Atkinson & Blackwelder 1993, 975–986).

Amerikkalaisia naistenlehtiä tutkinut Keller (1992, 577) tuo naistenlehdet esille moraalisina oppaina. Media ja erityisesti naistenlehdet hänen mukaansa kertovat kuinka paistetaan kanaa, tehdään pipareita ja milloin istutetaan kukkasipuleita, eli naistenlehdet kertovat lukijoilleen, kuinka ohjata toimintojaan ja jopa suunnata elämäänsä. Oikeuttamalla erilaisia naisten rooleja, lehdet auttavat naisia mukauttamaan käyttäytymistään hyväksytyjen arvojen mukaisesti. Naistenlehdet eräällä tapaa määrittävät sitä, mitä kulttuurissa on olla nainen tiettyinä aikoina (Ballester ym. 1991, 45).

Useat amerikkalaiset naistenlehdet liittävät naisen tehtävän persoonallisiin ja emotionaalisiin suhteisiin, ensisijaisesti aviomiehen tai kumppanin, mutta myös lasten, perheen ja ystävien suhteisiin. Naisen työtä on ylläpitää terveellisiä persoonallisia suhteita. Miehet kuvastuvat näissä lehdissä tavoiteltuina, mutta myös uhkaavina, ikävinä, epätydyttävänä, epäuskottavina jne.. Naistenlehtien miehet isinä eivät ole enää puhtaasti elättäjiä eivätkä ensisijaisia huoltajia. Lehdet oikeuttavat miehen roolin kutsumalla miestä 'uudeksi isäksi', joka jakaa kotityöt ja lastenhoidon. Uuden isän kuva voi antaa toivoa työssä käyvälle naiselle, joka ei koskaan ole tavannut tällaista miestä muualla kuin lehden sivulla, mutta samalla tämä kuva estää syvällisemmän analyysin työssäkäyvien vanhempien (todellisesta) tasa-arvoisesta kotitöiden jaosta. (Ballester ym. 1991, 137; Keller 1994, 162.)

Näreen (1995, 161) mukaan nykyiset suomalaiset naistenlehdet keskustelevat naisten itsenäistymisestä ja sukupuolen välisestä työnjaosta hyvinkin feministiseen sävyyn. Naistenlehtien edustamalla feminismillä on monta ääntä: joskus korostetaan naisten yksilöllisyyttä ja toisinaan siinä painotetaan haavoittuvuutta ja hoivaavuutta. Näreen sukupuolikulttuuritutkimuksessa, jossa osan tutkimusaineistosta muodostivat naistenlehdet (Anna ja Me Naiset vuosien 1991 ja 1994 kesänumerot) osoittautui, että lehdissä arvosteltiin ahtaita sukupuolimalleja ja ihannoitiin sukupuolimallien moninaisuutta. Miehen ja naisen toivottiin laajentavan sukupuoli-identiteettiään myös vastakkaisen sukupuolen suuntaan. Mieskysymys näytti nousseen voimakkaasti esille ja tulkittavissa oli miesten feminisoi-

tumista, jolloin miehet astuivat tunnetalouden täysvaltaisiksi toimijoiksi. (Näre 1995, 161–164.)

3.3.4 Naistenlehdet ja työttömyys – mahdoton yhdistelmä?

Koska naistenlehtiä lukevat sekä kotiäidit että työssäkäyvät naiset ja äidit, naistenlehdet yrittävät oikeuttaa molempien elämäntyyliä (Keller 1994, 160). Taustalla on näkemys siitä, että molemmat valinnat ovat hyviä. Kotiäitiys ja työssä käyminen esitetään amerikkalaisissa lehdissä ihanina, jolloin kummassakaan ei ole turhia säröjä. Kotiäidin tuokiot lastensa kanssa kuvataan aina lämpimänä, joita sävyttää piparien tuoksu. Vastaavasti työssäkäyvillä äideillä on ihanat työpaikat ja ihastuttavat lapset, jotka mielellään menevät mukaviin hoitopaikkoihinsa. Entäpä äidit, joilla on alipalkatut kyllästyttävät työt? Entäpä ne, joiden on pakko käydä töissä? Nämä rumat ja ikävät asiat kuuluvat Kellerin mielestä amerikkalaisissa naistenlehdissä vastakkaiseen ideologiseen leiriin. (Keller 1994.)

Naistenlehdissä näyttäisi korostuvan tekeminen, ajatteleminen tai tunteminen sen sijaan, että puhuttaisiin faktoista tai joistakin asiakokonaisuuksista (Miller 1987, 49). Naistenlehdissä Kellerin (1994, 162) mukaan harvoin esitetään 'vallankumouksellisia' asioita. Sen sijaan, että naistenlehdet käyttäisivät vaikutusvaltaansa vaatiakseen parempaa päivähoitojärjestelmää, perheille parempia työskentelymahdollisuuksia tai miesten osallistumista puoleen naisten tekemistä kotitöistä, ne kehottavat useammin naisia jakamaan työnsä ja työskentelemään osa-aikaisesti matalammalla palkalla, alempiarvoisissa töissä ja lopettamaan oppiniskaisuutensa ja oppimaan olemaan kiitollisia mille tahansa tuelle, jota yhteiskunta tai miehet esittävät. Hoikkala (1989) puolestaan puhuu joukkotiedotusaineistoista tyypillisyyksien tavarataloina, foorumeina, joilla käsitellään vain tavallisuuden mitat täyttäviä asioita.

Barkin ja Gurevitch (1991, 308–309) väittävät, että jotkut sosiaalisen elämän alueet esiintyvät muita useammin mediassa ja yksi tällainen on talous, johon puolestaan sisältyy työttömyys. Työttömyys koskettaa työorientoituneen yhteiskunnan perusdintä ja se koskettaa suoraan tai epäsuoraan jokaista yhteiskunnan jäsentä, ja näin ollen useimmat ihmiset yrittävät selvittää itselleen tämän ongelman, etsiä selityksiä ja ymmärtää työttömyyttä. Barkinin ja Gurevitchin mukaan joukkotiedotusvälineet ja erityisesti television 'tarinat' työttömyydestä ovat keskeisiä selityksen lähteitä. Kuitenkin aiemmin tässä luvussa esitetyt Kellerin näkemykset saavat pohtimaan, onko työttömyys tai työtön vanhempi naistenlehtien palstoilla ylipäättään mahdollinen aihe. Työttömyys teemana naistenlehdessä ei ainakaan ennakolta herätä ajatuksia siitä, että kyseessä olisi viihteellinen tai viihdyttävä onnellinen tarina. Kellerin ajatusten mukaisesti työttömyysteemaa voidaan lisäksi pitää ideologisesti vastakkaiseen leiriin kuuluvana ja näin ollen aiheella ei ole välttämättä edes pääsyä kyseisiin lehtiin. Haavisto (1999, 46) puolestaan esittää, että työttömän arki ja elämä on täysin unohdettu valtalehdis-

tössä¹². Lehdissä on vakiintunut tapa käsitellä työttömyyttä enimmäkseen kansantalouden näkökulmasta. Yksittäisten ihmisten hätä ei ylitä uutiskynnystä ja nämä ihmiset hukkuvat näin työttömyyslukujen alle.

3.3.5 Naistenlehtien tutkimus

Naistenlehtiä on tutkittu pitkälti sisällönanalyttisesti, esimerkiksi Atkinson ja Blackwelder (1993) selvittivät isyyden muuttumista 1900-luvulta 1989-luvulle ja Keller (1994) tarkasteli äitiyden ja työelämän kombinaatiota ja tämän muutosta 1950-luvulta 1980-luvulle naistenlehtiaineistossa. Hermes (1995) on puolestaan tarkastellut lukijahaastattelujen avulla, mitä lukijat ajattelevat naistenlehdistä, miksi he lukevat niitä, miten he lukevat ja mikä rooli näillä on heidän elämässään. Naistutkimuksen lisääntyä ja aktivoitua on alettu kiinnostua siitä, minkälaista naiskuvaa naistenlehdet välittävät ja minkälaisia merkityksiä ne tuottavat (esim. Ballester ym. 1991; Ferguson 1985; Mc Cracken 1993; Whinship 1987).

Mäkelän (1994) mukaan suomalainen, yhtä hyvin kuin kansainvälinenkin, naistenlehtitutkimus voidaan jakaa pääasiallisesti naistenlehden historian-tutkimukseen, feministiseen naiskuvan tutkimiseen ja naistenlehden markkinoi-den tutkimiseen. Naistenlehti on profiloitunut pitkälti naisten omaksi tutkimuskohteeksi ja -alueeksi, sillä naistenlehtien tutkimuksen tekijät ovat usein itse naisia (Mäkelä 1994, 9). Suomessa naistenlehtiä ovat tutkineet Sari Näreen (1995) lisäksi muun muassa jo aiemmin esillä olleet Aino Ritala-Koskinen (1993) ja Riitta Jallinoja (1997). Ritala-Koskinen selvitti tutkimuksessaan uusperheiden kulttuurista kuvaa. Jallinoja tarkasteli nykyelämän vapauksia ja sidoksia julkisuuden henkilöiden haastatteluista, joissa he puhuivat avioelämästään¹³. Eri tieteenaloille sijoittuvissa tutkimuksissa naistenlehdistä on selvitetty esimerkiksi äidin väsymistä¹⁴ (Jokinen 1996), asiantuntijoiden tuottamaa naisten hyvää elämää (Neuvonen 1998) ja äitiyden representaatioita (Ruokoja 1998), tarkasteltu naistenlehtiä naisen representaatioina ja naiseuden esikuvina (Malin 1993) ja sitä, miten naisten koulutusta kuvataan ja arvotetaan lehdissä (Nieminen 1997). Journalistisesti painottuneissa naistenlehtitutkimuksissa tarkastelukohde on voinut suuntautua 'naisten elämästä' tekstin tuottamisen prosesseihin ja ehtoihin, esimerkiksi toimittajien ja haastateltavien valtaan (Tuononen 1999) tai journalistin työproses-sien valottamiseen (Mäkelä 1994).

Diskursiivinen lähestymistapa tutkia aikakaus- ja naistenlehtiä tai yleensä mediaa sai enemmän jalansijaa Suomessa viime vuosikymmenen lopulla. Esimer-

¹² Haavisto (1999) tutki työttömyyttä Image-lehden artikkelissa. Kyseisen tutkimuksen tulosten mukaan Image-lehden maalaama kuva työttömyydestä oli kuitenkin erilainen valta-lehdistöön verrattuna.

¹³ Perheen aika teoksessaan Jallinoja (2000b) käyttää laajemminkin aikakaus- ja sanomalehti-aineistoa perhe-elämään liittyvien havaintojensa tukena mutta myös esittäessään tulkintoja, jotka nojautuvat näiden lehtien analyysiin.

¹⁴ Osan Eeva Jokisen (1996) tutkimuksen aineistosta muodosti Kaks Plus -lehden artikkelit, jotka käsitelivät äidin väsymystä ja äidin tuntemuksia. Myöhemmin Jokinen on yhdessä Soile Veijolan kanssa (Veijola & Jokinen 2001) muun muassa naistenlehtien haastatteluja analysoimalla pureutunut kysymykseen, voiko naista rakastaa.

kiksi Helsingin yliopiston suomen kielen laitoksen julkaisussa *Käytännön sanelema juttu? Aikakauslehtigenreä etsimässä* (Haavisto ym. 1999) pohditaan pienimuotoisten tutkielmin voimin, muodostavatko aikakauslehtien tekstit tunnistettavan genren¹⁵. Samoin Kantolan, Moringin ja Väliwerosen (1998) toimittamassa teoksessa *Media-analyysi, tekstistä tulkintaan* tuodaan esille yhtenä tekstintutkimuksen menetelmänä diskurssianalyysi, jonka konkreettista soveltuvuutta, ja erityisesti kriittisen diskurssianalyysin antia, pohdiskelee Valtonen (1998, 93–122) artikkelissaan tarkemmin. Diskurssianalyysin kohteena on ollut mm. asiantuntija-artikkelit (Neuvonen 1998) tai varhaishoiva ja tunteet suomalaisessa lehtivalistuksessa perhelehtien kirjoituksissa vuosien 1902–1992 välillä (Heikkilä 1999). Rantanen (1998) puolestaan selvitti kotityön maskuliinista rakentumista ja sovelsi goffmanilaista kehysanalyysia lehtikirjoituksiin, joita hän oli valikoinut tarkempaan analyysiin myös perhe- ja naistenlehdistä.

¹⁵ Kyseisen julkaisun artikkeleita ovat muun muassa. Haavisto, S. *Ovatko vihan hedelmät jo kypsää poimittaviksi? Työttömyysmielikuvat eri diskursseissa.*, Kukkasjärvi, S. & Pelkonen, M. *Katkenneen suhteen karikoista uuteen itsenäisyyteen. Avioero naistenlehdissä.*, Rantapuu, N. *Prinsessa Dianan ilot, surut ja inhimilliset heikkoudet. Intertekstuaalinen analyysi prinsessa Dianan elämäntarinasta naistenlehdessä.*, Heikka, T. *Kyynelten valtakunta. Tunteet aikakauslehtikielessä.*

4 TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN

4.1 Tutkimustehtävät

Diskurssintutkimuksen avulla voidaan tavoittaa paikallisesti ja ajallisesti tuotettuja tulkintoja ja puhetapoja vanhemmuudesta, perheestä ja työttömyydestä. Olennaista on etsiä tekstin merkitysten lisäksi sitä, miten merkityksiä tuotetaan. Tässä tutkimuksessa pyrin tekemään näkyväksi työttömien vanhempien vanhemmuutta koskevat puhetavat ja samalla niissä konstruoituvat vanhemmuudet. Tavoitteena on hahmottaa diskurssianalyysin avulla vanhemmuuden ja perheiden moninaisuutta ja monitulkintaisuutta ja samalla laajentaa ymmärrystä siitä, miten vanhemmuutta kielen avulla tuotetaan ja ylläpidetään. Tutkimuksen kohteena ovat vanhempien ryhmäkeskusteluissa ja naistenlehdissä tuotetut diskurssit, jotka käsittelevät vanhemmuutta työttömyystilanteessa. Aineisto sijoittuu ajallisesti vuosiin 1993–1994. Selvitän kahdesta eri tekstiaineistosta diskurssianalyysin keinoin:

1. *Minkälaisia ovat vanhemmuuden puhetavat työttömyystilanteessa?*
2. *Minkälaisia vanhemmuuksia nämä puhetavat tuottavat ja ylläpitävät?*

Tutkimuksen tehtävät ohjaavat sekä mitä että miten kysymysten ääreen. Samalla kun pyrin tunnistamaan ja erottamaan (mitä) vanhemmuuden puhetapoja ja niissä konstruoituvia vanhemmuuksia, joudun väistämättä tarkastelemaan myös sitä, miten nämä puhetavat ovat rakentuneet.

4.2 Tutkimuksen aineistot

Tutkimukseni lähtökohtanäkemyks sosiaalisen todellisuuden moninaisuudesta ja sen konstruktiivisesta luonteesta ei rajaa erilaisia, aineistonkeruutavaltaan ja sisällöltään heterogeenisiä, aineistoja pois. Koska todellisuus nähdään tässä sosiaalisesti ja kulttuurisesti muovautuvana, ja pitkälti kielen kautta rakentuvana,

ovat erilaiset tekstit ja puheet todellisuudesta merkityksellisiä ja olennaisia tutkimuskohteita (ks. esim. Saarenheimo 1997; Kangas 1997). Tutkimuskohteenani ovat ryhmäkeskustelujen ja naistenlehtien vanhemmuutta ja perhettä koskevat diskurssit. Pysin tavoittamaan tutkimuksessani erilaisia vanhemmuuden näkökulmia työttömyystilanteessa enkä suinkaan etsimään yhtä ainoata totuutta tai sitä, mikä näistä vanhemmuuden puhetavoista tai kuvauksista on todempi kuin toinen. Ihmisten käsityksissä elää vahvasti esimerkiksi näkemys siitä, että naistenlehdet eivät kerro sitä, mitä todella on tapahtunut. 'Totuuden' jäljittäminen sosiaaliskonstruktivistisen tutkimuksen orientaatiosta käsin ei kuitenkaan ole ensisijaista, vaan pikemminkin erilaisten uusien näkökulmien ja erilaisten tulkin-tojen tarjoaminen tutkittavana olevasta kohteesta.

4.2.1 Ryhmäkeskustelut tutkimuksen kohteena

Toisen puolen tämän tutkimuksen aineistosta muodostivat vanhempien ryhmähaastattelut¹⁵. Ryhmähaastattelua aineiston keruutapana puoltaa se, että ryhmässä on mahdollista punnita asioita monelta näkökannalta ja ryhmässä tulee esille vaihteleva määrä sekä yksilöllisiä näkökulmia että yhteisiä kulttuurisia jäsenyyksiä. Jos ryhmähaastattelua verrataan yksilöhaastatteluun, edellisen eduksi on luettavissa se, että haastattelijan vaikutus siihen, mitä asioita tuodaan esille ja millä tavalla, on ehkä vähäisempi kuin yksilöhaastatteluissa. Ryhmässä muiden osallistujien merkitys saattaa korostua enemmän kuin itse haastattelijan. Ryhmähaastattelu onkin tältä osin ns. luonnollisempaa aineistoa diskurssianalyysiin kuin yksilöhaastattelut¹⁶.

Parhaimmillaan ryhmän vuorovaikutus stimuloi ryhmähaastateltavia analysoimaan omia asenteitaan, ajatuksiaan, mielipiteitään ja uskomuksiaan. Tällöin tutkijan on mahdollista tavoitella näitä sosiaalisessa vuorovaikutuksessa jaettuja moninaisia ja vaihtelevia, esimerkiksi tässä tutkimuksessa vanhemmuuden ja perheeseen liittyviä, merkityksiä ja kuvauksia. Lisäksi ryhmätilanteissa ryhmän oma kulttuuri on "autenttisesti läsnä", ei ainoastaan viittauksina ja kuvauksina. Ryhmissä tuotettua puhetta voidaankin lähestyä siten, että etsitään sellaisia merkitysrakenteita, joiden avulla ryhmien jäsenet jäsentävät sosiaalista todellisuuttaan ja omaa identiteettiään, ei pelkästään ryhmähaastattelussa, vaan yleensäkin elämässä. (Alasuutari 1993, 120–124; Eskola & Suoranta 1998, 96–97; Hedges 1985, 72–73; Jarrett 1992, 175; Kitzinger & Barbour 1999, 4–7; Morgan 1988, 12; Sulkunen 1990, 264–267.)

Vanhempien keskusteluryhmät koostuivat sekä työttömistä että työssäkäyvistä jyvaskyläläisistä äideistä ja isistä siten, että valtaosa näistä vanhemmista oli työttömiä. Huolimatta siitä, että työttömyysluvut keväällä 1994 olivat korkeat,

¹⁵ Käytän tässä synonyymisesti ryhmähaastattelua ja -keskustelua. Epämuodollisena aineistonkeruumuotona ryhmähaastattelu muistutti keskustelua, jossa esimerkiksi teemat rönnyivät ja tutkittavat puhuivat päällekkäin pikemminkin kuin että olisi edetty kysymysvastaussarjoissa tai puheenvuorot olisivat edenneet tiettyssä järjestyksessä. Myöhemmin tulososiossa käytän nimenomaan ryhmäkeskustelu -käsitettä erottaakseni aineiston lehtitekstien haastatteluista.

¹⁶ Ns. luonnollisesta aineistosta tarkemmin luvussa 4.3.4

työttömien tavoittaminen osoittautui vaikeaksi. Tavoitteenani oli saavuttaa ns. luonnollisia ryhmiä, joissa jäsenet jo tunsivat toisensa. Tämä suuntasikin aineiston keruuta niin, että pyysin vanhempia mukaan kaupungin ja seurakunnan työttömien toimintapisteistä sekä yhdestä päiväkodista. Tässä vaiheessa paljastui, että työttömien toimintapisteissä ei käynytkään kovinkaan moni ja suuri osa niistä henkilöistä, jotka kävivät, olivat jo iäkkäämpiä. Näiden lapset olivat jo muuttaneet kotoa pois. Kaiken kaikkiaan sain kuitenkin kootuksi kahdeksan keskusteluryhmää ja keräsin keskusteluaineiston kevään 1994 aikana.

Kvalitatiivisen ja diskurssianalyttisen aineiston riittävyydelle ei ole tarjolla selkeää lukumäärää tai ohjeistoja siitä, miten iso aineisto on tarpeen. Kvalitatiivisen aineiston yhteydessä on puhuttu aineiston kylläntymisestä, ts. aineiston keräämisen voi lopettaa silloin, kun uudet tapaukset eivät tuo enää uusia piirteitä (Mäkelä 1990 52; Strauss 1988). Diskurssianalyttisen tutkimuksen yhteydessä on puolestaan korostettu sitä, että työläytensä ja hyvinkin yksityiskohtaisen analyysinsa takia on järkevämpää keskittyä pieniin aineistoihin. Pienet aineistot ovat sisällöllisesti riittäviä siihen, että löydetään mielenkiintoisia näkökulmia kulloinkin tarkasteltavana olevaan asiaan (Potter & Wetherell 1987, 161; Fairclough 1992b), tästä esimerkkinä Suonisen (1992) tutkimus perheenäidin haastattelusta. Edelliset lähtökohdat ovat suunnanneet aineistonkeruuta ja sen laajuutta tässä tutkimuksessa.

Ryhmiä koko vaihteli kolmesta seitsemään keskustelijaa ja vanhempien ikien keskiarvo näissä ryhmissä oli 38 vuotta. Mukana olevista vanhemmista naisia oli 29 ja miehiä ainoastaan 5. Miesten vähäisyys selittyy osittain sillä, että ylipäättään näissä työttömien toimintapisteissä kävi vähemmän miehiä ja järjestetty toiminta oli ehkä enemmän naisia kiinnostavaa. Esimerkiksi kaupungin ja maalaiskunnan lähimmäisten kammarien toiminta painottui tuolloin valtaosin joko kristillisiin juhliin liittyvien askartelujen ja käsitöiden tekemisestä sekä myyjäisten valmisteluista tai ulkopuolisten asiantuntijoiden alustuksista, jota seurasi yleinen keskustelu.¹⁷ Keskusteluryhmistä kuusi ryhmää koostui pelkästään työttömistä vanhemmista ja kahdessa 'sekaryhmässä' oli työssäkäyviä, työttömiä ja vanhempienlomalla olevia äitejä. Keskusteluun osallistuvien lapset olivat iältään 1–19-vuotiaita. Taulukossa 1 esitän tarkemmin ryhmien koostumuksen.

¹⁷ Omalle käyntikerralleni osui Martta-liiton edustaja, joka alusti aiheesta, miten kotitalouksissa voidaan säästää. Miehiä oli, syystä tai toisesta, vähäisesti.

TAULUKKO 1 Keskusteluryhmien koostumus

ryhmä	ryhmän jäsenten lkm	naisia	miehiä	haastateltavien asema työmarkkinoilla
1. Ryhmä	7	6	1	työttömiä
2. Ryhmä	4	2	2	työttömiä
3. Ryhmä	5	4	1	työttömiä
4. Ryhmä	3	2	1	työttömiä
5. Ryhmä	3	3	-	työttömiä
6. Ryhmä	3	3	-	työttömiä
7. Ryhmä	5	5	-	1 työtön, 1 hoitovapaalla, 3 työssä
8. Ryhmä	4	4	-	2 työtöntä, 1 hoitovapaalla, 1 työssä

Noin viikko ensimmäisen yhteydenottoni jälkeen, jolloin olin kysynyt mukaan vapaaehtoisia, oli aina kyseisen ryhmän varsinainen keskustelu. Yleensä vanhemmat olivat myöntäväisiä ja vain kaksi vanhempaa peruutti osallistumisensa viime hetkellä. Keskusteluissa edettiin ennalta laaditun teemarungon mukaan (liite 1). Olin näissä ryhmissä itse mukana keskusteluttajana ja kysymyksen asettelijana, enkä esittänyt omia näkökantojani. Olin tarkka siitä, että kaikki teemarungon mukaiset aihealueet tulivat käytyä läpi, mutta sen sijaan, että olisin kysynyt samat kysymykset jokaiselta henkilöltä, rohkaisin pikemminkin ryhmänjäseniä keskustelemaan keskenään. Eli en kontrolloinut tai 'pakottanut' ketään puhumaan enkä edennyt henkilöittäin kysymys-vastaus-sarjoissa. Toisaalta yritin olla sensitiivinen sille, että puheliainmmissa ryhmissä myös hiljaisimmat saivat äänensä kuuluviin niin halutessaan. Jos olin havaitsevinani tällaisen ongelman, suuntasin puheenvuoron sitä pitkään yrittäneelle. Ryhmädynamiikan ja keskustelunomaisuuden kannalta sopiva ryhmäkoko havaintoni mukaan oli 3–4 osallistujaa, 7 hengen ryhmä melkeinpä väistämättä johti siihen, että joku jäi ulkopuolelle.

Kustakin teemasta keskusteltiin niin kauan kuin keskusteltavaa riitti, ilman edellä mainittua kontrollia siitä, että jokaisen velvollisuus olisi osallistua joka teemaan. Haastatteluhetket olivat tulkintani mukaan vapaamuotoisia tilanteita, mitä edesauttoi se, että suurin osa vanhemmista tunsivat jollakin tapaa toisensa. Yleisesti ottaen vanhemmat kokivatkin haastattelut tervetulleena vaihteluna jo ehkä rutinoituneisiin arjen kuvioihin.

Keskustelut kestivät tunnista kahteen ja puoleen tuntiin ja ne ääninauhoitettiin. Nauhoitus tapahtui keskusteluryhmien haluamissa tiloissa eli tavallisimmin niissä tiloissa, missä he muutoinkin kokoontuvat. Kaksi nauhoitusta tehtiin työpaikallani. Aineisto on litteroitu sanasanaisesti ja kaikkiaan tekstiaineistoa kertyi 276 sivua. Tunnistamisen välttämiseksi vanhempien nimet on muutettu.

4.2.2 Naistenlehdet tutkimuksen kohteena

Tutkimukseni toisen puolen aineistosta muodostivat kolmen naistenlehden, Annan, Kodin Kuvalehden ja Kotilieden¹⁸ työttömyysartikkelit vuosilta 1993 ja 1994. Naistenlehtien valikoitumista tutkimusaineistoksi perustelen jo aiemmin esitettyyn viitaten (tarkemmin luvussa 3.3) sillä, että naistenlehdet toimivat kulttuurisena merkityksenanto, nimeämisen tai jäsentämisen kenttänä. Mediahaastatteluja, tässä nimenomaan naistenlehtien haastatteluja, voidaan tarkastella kunkin ajankohdan kulttuurin dokumentteina, joissa on tiiviisti esillä elämänarvoihin liittyvät odotukset, normitukset ja ihanteet yhtä hyvin kuin pelot ja uhatkin. (Hoikkala 1993, 73.)

Tutkimusaineistona olivat edellä mainituista lehdistä kaikki ne artikkelit, joissa puhuttiin työttömyydestä tai yleisemmin lamasta. Tästä laajemmasta aineistosta valikoituivat lopulliseen analyysin henkilöhaastattelut ja mielipide- ja lukijapalstojen kirjeet. Yhteisenä tekijänä valituille teksteille oli se, että työttömyyttä tarkasteltiin vanhemman perspektiivistä. 'Vähimmillään' vanhemmuus merkitsi sitä, että haastattelussa tai lukijakirjeessä tuli olla mainintoja omista lapsista, perheestä tai perheenjäsenistä. Puhujina tai kirjoittajina valituissa teksteissä olivat näin äidit ja isät, joilla oli perheessään omakohtaisia kokemuksia työttömyydestä. Koska tutkimukseni fokuksena oli nimenomaan vanhemmuus työttömyystilanteessa vanhemman näkökulmasta tarkasteltuna, asiantuntijoiden tai poliitikkojen puheet työttömyydestä, eli ns. asiantuntijadiskurssit jätin sivuun.

Valikoidut aineistokatkelmat edustavat niitä kohtia puheesta, joissa työttömän puhujan näkökulma ja tuntemukset koskevat perheen elämää. Lehtiaineistoa lukiessa on kuitenkin syytä muistaa, että vaikka teksti sisältää jossain määrin haastateltavan suoria lainauksia, kyse on aina toimittajan tuottamasta tekstistä. Toimittaja on valinnut, mitä katkelmia otetaan mukaan, milloin käytetään suoria lainauksia, mitä liitetään toisiinsa, ja kuinka kokonaisuus kootaan valituista palasista. Lehtien henkilöhaastatteluja voidaankin pitää jossain määrin toimittajien ja haastateltujen 'yhteispuheena'.

Valitut henkilöhaastattelut olivat *sarjahaastatteluja*, jolloin samassa jutussa oli haastateltu useampaa henkilöä ja yhden henkilön haastattelu oli laajimmillaan noin sivun mittainen. Kaikkiaan näitä juttuja oli 11 (liitteessä 2 esitetään mukaan valittujen lehtitekstien otsikot), ja äänensä niissä sai kuuluviin 27 vanhempaa. Suurin osa haastateltavista oli naisia (2/3), joista valtaosa puolestaan esiintyi haastatteluissa omalla nimellään. Mukaan valituista sarjahaastatteluista laajimpia haastatteluja edustavat viiden työttömän isän haastattelut.

Sarjahaastatteluista otsikoiden tasolla ei puhuttu äidistä vaan otsikoissa rakentuivat pikemminkin naisen ja vaimon positiot: *Kun työttömyys kohtaa, tehdäänkö naisista ihmisuhreja* (Anna 22/93), *Työttömän vaimon on pakko jaksaa* (KL 3/93), *Nainen synnyynnäinen selviytyjä?* (KL 22/93) (liite 2). Edelliset otsikot kuvaavat työttömyyden tilanteena, joka vaatii tai pakottaa joko selviämään tai häviämään.

¹⁸ Ritala-Koskinen (1993) pitää näitä kahta jälkimmäistä ennemminkin perhelehtinä kuin puhtaina naistenlehtinä. Mäkelä (1994) puolestaan nimeää Annan naisten viikkolehdeksi, Kodin Kuvalehden ja Kotilieden perhe- ja kotisuuntautuneiksi lehdiksi.

Työttömät miehet esiintyivät kahdessa otsikossa isinä, jotka yhdistettiin kotisfääriin ja hiekkalaatikkoon: *Monen miehen väistämätön mahdollisuus, isä jää kotiin* (Anna 50/93) *Työttömät isät mullistavat hiekkalaatikkokulttuuria* (KK 18/93). Näissä otsikoissa työttömyystilanne kuvastuu uutta luovana ja uutta tuottavana, eikä menemisenä välttämättä 'taaksepäin' ja huonompaan suuntaan. Esimerkiksi hiekkalaatikkohan voitaisiin tulkita voimattomuuden ja lapsellisuuden symbolina, onhan hiekkalaatikon ensisijaisia käyttäjiä totuttu pitämään hierarkkisesti alempana ainakin silloin, kun mittapuuna käytetään kypsää ja viisasta aikuisuutta. Edellisille otsikoille jotensakin vastakkaiseksi piirtyvä otsikko: *Peilistä katsoo väsynyt mies*, tuottaa mielikuvan miehen lamaannuksesta ja elämän seisahuneisuudesta.

Muissa otsikoissa sukupuoli tai vanhemmuus eivät nousseet vastaavalla tavalla esille. Yhteisenä tekijänä näille muille otsikoille oli kuitenkin se, että viittaukset selviämiseen puuttuivat jo kokonaan, esimerkiksi otsikot *Nyt riittää! Lindholmeilta meni koti ja usko päättäjiin* (KK 18/93) ja *Nälkä vaientaa ja vaietaan* (KK 20/94) luovat varsin pessimististä kuvaa.

Lukijapalstoilta oli löydettävissä vuosilta 1993 ja 1994 yhteensä 10 kirjoitusta (liite 2), joissa puhuja (kirjoittaja) kuvastui selkeästi joko vanhempana ja työttömänä tai vanhempana ja työttömän puolisona. Yksi vanhemmista kirjoitti omalla nimellään, muut kätkeytyivät nimimerkin taakse. Naiskirjoittajien sukupuoli kävi eksplisiittisesti ilmi yhdeksästä kirjoituksesta.

Kun tekstiaineistoa tarkasteli määrällisesti, nimenomaan sitä, keitä haastateltavista ja lukijakirjoitusten kirjoittajista oli eniten, näyttäisi siltä, että naisilla olisi 'valta' määrittää, mitä on olla työtön vanhempi, ei pelkästään työtön äiti. Naiset kun sivusivat näissä teksteissä äitinä ja vaimona olemisen lisäksi usein myös teemaa työtön mies ja isä. Vaikka isiä oli vähemmän mukana, työttömät isät olivat saaneet kuitenkin haastatteluissaan enemmän palstatilaa kuin naiset.

4.3 Aineiston analyysi

4.3.1 Repertoaari analyysin välineenä

Ryhmäkeskusteluaineistoa voitaisiin eritellä keskusteluanalyysin keinoin, jolloin keskustelussa nähtävät interaktion rakenteet voitaisiin ottaa tutkimuksen kohteeksi ja tarkastella näin esimerkiksi ryhmän sisäistä vuorovaikutusta, siinä vallitsevia rooleja, puheenvuoron ottamista ja luovuttamista, jne. Tässä tutkimuksessa en ole kuitenkaan nojautunut keskusteluanalyysiin, vaan tutkimusta ohjaavat kysymykset ovat suunnanneet diskurssianalyttisen tutkimuksen pariin ja siinä lähelle Potterin ja Wetherellin (1987) soveltamaa lähestymistapaa, jota on diskurssitutkimuksen kirja valla kentällä kutsuttu ei-kriittiseksi diskurssianalyysiksi (Fairclough 1992b) ja joskus myös Loughboroughin koulukunnaksi (Nikander 1995a). Seuraavassa selostan tarkemmin tämän tutkimuksen analyysin 'välinettä', repertoaaria, ja aineiston analyysin etenemistä.

Tämän tutkimuksen ongelmat suuntasivat tarkasteluni sekä diskurssien sisältöön että muotoon. Toisin sanoen sen lisäksi, että selvitin aineistosta, mistä

puhutaan kun puhutaan vanhemmuudesta, keskeistä oli myös sen tarkasteleminen, miten vanhemmuudesta puhutaan ja miten vanhemmuuteen liittyviä merkityksiä tuotetaan. Jako sisältöön ja muotoon diskurssin tutkimuksessa on osin keinotekoisia ja Fairclough (1992a, 194) väittääkin, että tutkija ei pysty analysoimaan kunnolla diskurssin sisältöä analysoimatta samalla muotoa, koska sisällöt realisoituvat muodoissa ja erilaiset sisällöt tuovat mukanaan erilaisia muotoja ja päinvastoin. Muoto on siis osa sisältöä ja kielenkäytön merkityksiä analysoitaessa ei siten voida erottaa muotoja tai sisältöä erillisiksi tarkastelun kohteiksi. Repertoaari analyttisenä välineenä antaakin väylän sekä sisällön että muodon tarkasteluun, sillä "repertoaarit ovat mitä suurimmassa määrin tapaymmärtää diskurssin sisältöä ja sitä, kuinka tämä sisältö on organisoitunut". (Wetherell & Potter 1992, 90.)

Potterin ja Wetherellin (1987; 1994) mukaan repertoaari on suhteellisen ristiriidaton kielellisten ilmausten järjestelmä, jota käytetään arvioimaan toimintoja tai tapahtumia tai asioita. Havainnollistan repertoaarien tunnistamista esimerkeillä Oranen (1996) tutkimuksesta lastensuojelutyön asiakaskäytännöistä. Hän on analysoinut sosiaalityöntekijän ja asiakkaiden vuorovaikutusta kuvaamalla sitä erilaisten repertoaarien vaihtelun avulla. Ensimmäisen katkelman työntekijän puheen Oranen on nimennyt *virastopuheeksi*, jonka tyypillisiä elementtejä ovat muun muassa viittaukset organisaation toimintatapoihin, normeihin ja lainsäädäntöön, joiden soveltamisesta työntekijä vastaa. Virastopuhe on usein passiivimuodossa tai sen subjektina on 'institutionaalinen me'. Katkelman alussa työntekijä (tt) rakentaa konkreettisesti yhteyden sosiaalitoimiston normistoihin avaamalla tietokonepäättensä. Kahdella viimeisellä rivillä työntekijä käyttää passiivimuotoa ja pyrkii palauttamaan tilanteen hallinnan itselleen ja osoittamaan, ettei asiakkaan (a) omatoimisuus ole riittävää. (Oranen 1996, 17–18, 22.)

tt: **Avaan tän koneen**

a: Mutta, tiiättekö, minä oon laskenu, minähän sain

tt: Sä oot saanu kaikki **avustukset** nyt, tai niitä

a: Joo, tai en mä toimeentulotukee enää saa...(perustelee oman toimeentulopäätöksensä)

tt: Joo. No, **laitetaan ne vielä kuitenkin tänne, niin tota tiedetään pikkusen sitte, että kuinka paljon**

Samasta asiakastapaamisesta oli työntekijän puheesta tulkittavissa *vertaispuhetta*, jonka tunnistuspiirteinä ovat muun muassa viittaukset arkipäiväiseen elämismaailmaan ja yksikön ensimmäisen persoonan käyttö. Työntekijä paljastaa, että hänellä on samoja toimintatapoja ja kiinnostuksen kohteita kuin asiakkaalla. Puheenvuoronsa alussa työntekijä kutsuu asiakasta oman kokemuksensa jakajaksi (*eikö oo hirveen edullista...*). Kokemuksistaan puhumalla myös työntekijä tulee kuvastuneeksi vanhempana samoin kuin asiakaskin. (Oranen 1996, 21–22.)

a: Vaatteitahan mä tuolta kirpparilta. Pitäs lauantaina taas mennä.

tt: **Eikö oo hirveen edullisia vauvojen vaatteita kirppareilla ja ihan hyviä.**

a: On, niin on.

tt: **Ihan markalla, kahella saa.**

a: Joo.

tt: **Mäkin oon ostanu mun tytön nukelle vaikka kuinka paljon.**

a: Mäkin ostin yhen toppapuvun kolmella kympillä.

tt: No ei oo kallista.

Tässä tutkimuksessa repertoariksi ymmärretään suhteellisen eheä kielenkäyttötapa, joka muodostaa oman merkityssysteeminsä. Repertoari voidaan tunnistaa esimerkiksi 1) samankaltaisen rakenteen toistumisesta (esim. kontrastirakenne: me vanhemmat – ne asiantuntijat), 2) tiettyjen kielikuvien käyttämisestä (esim. takaisku, vedetty matto jalkojen alta, kovempi pala), 3) tietyntyyppisestä sanastosta (esim. tunnepitoiset ilmaisut) ja/tai 4) puhujan toimijasubjektista (esim. minä haluan tehdä – hän teettäisi minulla). Tutkimukseni analyysissa painottuu näin toisaalta *sisältö* ja sanasto siinä merkityksessä, mitä sanotaan, mutta samalla pyrin kiinnittämään huomiota myös *muotoon*: kielellisiin rakenteisiin, sanastoon ja sanan valintoihin siinä mielessä, miten sanotaan ja minkälaisilla kielellisillä tavoilla.

Eri repertoarien käytöllä yksilöt antavat asioille toisistaan poikkeavia merkityksiä. Näin erilaisten repertoarien kautta tarkasteltuna sama aihe saattaa näyttäytyä erilaisessa valossa, 'totuus' voi olla erilainen. Esimerkiksi sosiaalisen sukupuolen (gender) rakentumista selvittävässä tutkimuksessa (Wetherell 1986; Marshall & Wetherell 1989) repertoarien analyysillä osoitettiin, että ei ole olemassa yhtä 'oikeaa' identiteetin tai minän esittämisen tapaa tai yhtä 'oikeaa' kuvaa puhujasta vaan pikemminkin kontekstista riippuen puhujalla on vaihteleva määrä mahdollisuuksia rakentaa kuva itsestään tai muista toimijoista.

4.3.2 Ryhmäkeskustelujen analyysin eteneminen

Faircloughin mukaan (1992b, 229) tutkimuskysymykset ja ongelmat määrittävät, kuinka tarkkaa litteraatiota on syytä soveltaa. Päätös on harkinnanvarainen, millään litteraatio tarkkuudella ei voida kuvata kaikkia puheen yksityiskohtia. Fairclough painottaa kuitenkin sitä, että litteraatio on aina samalla puheen tulkintaa. Alkuperäisestä tarkemmasta litteroinnista poiketen analysointivaiheessa yksinkertaistin aineistokatkelmien esitystapaa siten, että jätin sekunteina merkittyjen taukojen pituudet pois ja korvasin nämä pilkuilla. Näin siksi, että katsoin taukojen merkitysten selvittämisen olevan oman tutkimustehtävänsä, jolloin haetaan vastausta toisenlaisiin tutkimusongelmiin kuin tässä tutkimuksessa. Lisäksi oletin tämän 'yksinkertaistetun' litteraatiotason avautuvan tekstiä lukevalle helpommin.

Nykyisessä litteraatiotasossa näkyvät päällepuhunnat, toistot, painotukset ja naurahdukset, sikäli kun näitä keskusteluissa on. Vaikka tässä en kuitenkaan mennyt niiden analysointiin ja tulkintaan, katson, että naurun ja naurahdusten merkinnät lisäävät aineiston tulkintapotentiaalia lukijalle ja osoittavat keskustelijoiden keskinäisen vuorovaikutuksen rikkautta. Esimerkiksi ryhmähaastattelujen Kati kuvaa, kuinka hän suhtautuu siihen, että mies kertoo menestyksestään työelämässä: *mää rupeen karistaa alas sitä (miestä) niiltä* (naurua) *onnensa kukkuloilta heti* (naurua) *niä että minä täällä nyhjään että se on sun syys*. Katin puheenvuoro ilman naurumerkintöjä voisi saada varsin yksiulotteisen tulkinnan vakavasti otettavana syyttämispuheena ilman naurun pehmentävää, mahdollisesti keskustelun vuorovaikutukseen liittyvää, merkitystä.

Alkuperäisestä aineistosta valitsin tähän raporttiin kuvaavimmat esimerkit, ja tekstikatkelmissa kolme pistettä ... ilmaisevat sitä, että kyseisestä kohdasta on alkuperäisaineistosta poiketen jätetty tekstiä pois. Aineistokatkelmissa tunnistaa-

misen välttämiseksi naisten ja miesten nimet on muutettu. Haastattelijasta käytetään kirjainta h.

Analysoinnin aloitin keskustelujen teemoittelusta. Tämän jälkeen etsin sekä teemojen sisällöistä että kielellisistä piirteistä eroja ja yhtäläisyyksiä. Toisin sanoen tarkastelin sitä, miten tietystä teemasta puhutaan ja mitä merkityksiä nämä erilaiset puhettavat tuottavat¹⁹. Silloin kun päämääränä on analysoida repertoaareja, yksi keskeinen elementti diskurssianalyysissä onkin Wetherellin ja Potterin (1992, 101) mukaan etsiä variaatiota. Variaatio on tärkeä, koska se on merkki siitä, että käytetään hyväksi erilaisia tapoja konstruoida tapahtumia, prosesseja ja ryhmiä, jotta saavutettaisiin erilaisia vaikutuksia. Variaatio ja konsistenssi sekä puhetapojen muodoissa että sisällöissä auttavat tutkijaa kartoittamaan repertoarien muotoja. Lähtökohtana on oletus siitä, että ihmiset eivät ole johdonmukaisia kielenkäytössään vaan diskurssit vaihtelevat sen mukaan, miten ihmiset turvautuvat erilaisiin repertoaareihin selittääkseen, puolustaakseen tai vakuuttaakseen eri konteksteissa. Tässä tutkimuksessa lähtökohtaoletus kielen ja kielenkäytön vaihtelevuudesta suuntasi vanhemmuutta ja perhettä koskevien diskurssien sisällöllistä tarkastelua siihen, esiintyykö variaatiota ja eroja siinä, mitä ja miten on sanottu. Tämä variaatio realisoitui kielellisinä piirteinä, esimerkiksi seuraavissa aineistokatkelmassa Anni kuvaa kotona oloaan myönteisessä valossa: *mä oon ainaki oppinu iloitsee... koen kyllä iloo... se oli jotain mahtavaa...* Myöhemmin keskustelussa tilanne kuvastuu kuitenkin jännitteisenä edelliselle: *ne (lapset) ottaa ja lähtee ja häippäsee siitä kotoo ja sit mä taas oonki yksin sielä joo et hetkinen mites tässä nyt näin kävi, et ja sit mä oon kiukkune... saanu sisältöä siihe elämää tekemällä sitä työtä...mää kaipaen sitä (työtä).*

Kielenkäytön variaatiota voidaan käyttää analyttisena vihjeenä sille, mitä funktioita kielenkäyttö palvelee, eli mitä seurauksia kielenkäyttö tuottaa ja millaisia asiantiloja puhuja tekee tai tulee tehneeksi puheellaan mahdolliseksi (Potter & Wetherell 1987, 32–55; Suoninen 1992, 20–23; Jokinen ym. 1993) Myös tässä tutkimuksessa pyrin jäljittämään ja erottelemaan keskusteluista kielenkäytön funktioita²⁰. Kielen funktioiden kuvauksissa on yleensä päädytty erottelemaan vähintään kaksi kielenkäytön funktiota Hallidayn (1973) jaottelusta: diskurssien sisältöihin liittyvä *ideationaalinen funktio* ja kielenkäytön sosiaaliseen luonteeseen liittyvä *interpersoonallisen funktio*. Ideationaalisen funktion avulla puhuja hahmottaa sosiaalista todellisuutta, rakentaa erilaisia asiantiloja, välittää sisältöjä ja merkityksiä (esim. käsityksiä vanhemmuudesta ja työttömyydestä) ja samalla näin ylläpitää tieto- ja uskomusjärjestelmiä. Interpersoonallinen funktio liittyy kielen käytön sosiaaliseen tehtävään, sosiaalisten suhteiden ylläpitoon, esimerkiksi roolien muodostumiseen keskustelussa. Samoin kuin Halliday, myös

¹⁹ Diskurssianalyysi antaisi mahdollisuuden myös haastattelijan puheen analysointiin. Tässä keskityn ainoastaan 'haastateltavien', keskusteluun osallistuvien naisten ja miesten, puheen yksityiskohtaisempaan tarkasteluun.

²⁰ Funktioiden analyysi tässä ei kuitenkaan ole siinä mielessä sensitiivistä tai hienojakoista, että erottelisin funktioita esimerkiksi vuorovaikutuksen kulusta tai keskittyisin siihen, miten eri keskustelijat tunnistavat toistensa kielen käytön vaihteluita etsiessään yhteistä ymmärrystä (ks. esim. Suoninen 1997; Jokinen ym. 1999.) Tässä analysointi ja analysoinnin taso liittyy pikemminkin yleisemmän (kulttuurisen) tason tarkasteluun.

Fairclough (1992b) puhuu kielenkäytön ideationaalisesta, 'maailmaa tulkitsevasta' funktiosta. Interpersonallisen funktion Fairclough kuitenkin jaottelee identiteettifunktioon ja sosiaalisten suhteiden funktioon, jotka molemmat uusintavat, mutta toisaalta myös muuttavat sekä identiteettejä että sosiaalisia suhteita. Edellä mainitut jaottelut kuvastavat yleisiä kielenkäytön kategorioita ja makrotasoista tyypittelyä siitä, mihin kieltä käytetään. Tässä tutkimuksessa esimerkiksi uskomusjärjestelmien ylläpitämiseen näyttäisivät viittaavan aineistossa esiintyvät vanhempien perinteisten roolien 'luonnollistamiseen' ja legitimointiin liittyvät funktiot.

Repertoaarien identifiointi suuntasi tässä tarkastelua funktioiden tunnistamiseen ja sitä kautta repertoaareissa rakentuvien *diskursiivisten identiteettien* tulkitsemiseen. Silverman (1987) on korostanut, että yksilöt ovat tietyissä institutionaalisissa ja diskursiivisissa käytänteissä konstituoituneita 'subjekteja', eivätkä valmiiksi määriteltyjä psykologisia ominaisuuksia omaavia olentoja. Koska vanhempien sosiaalista todellisuutta diskursiivisina käytänteinä voidaan kuvata repertoaarien kirjon kautta, on oletettavaa, että repertoaarien 'käyttäjät', puhujat, eivät kuvastu yhtenäisenä ja ristiriidattomana äitien ja isien, miesten tai naisten joukkona, vaan puhujien identiteetit vaihtelevat repertoaarien myötä.

Konstruktivistisessa lähestymistavassa, jonka ajatuksiin diskurssianalyttikotkin pitkälti nojaavat, identiteettejä ei tarkastella kielenkäytöstä riippumattomana ihmisen sisäisenä autenttisena minänä, vaan minään kietoutuvien merkitysten nähdään olevan jatkuvan rakentamisen alla. Tämä konstruointi on sidoksissa kielenkäyttöön ja erilaisiin vuorovaikutustilanteisiin, joissa identiteettiä muotoillaan. (Jokinen 1995, 129.) Widdicombe ja Wooffitt (1995, 70–73) näkevätkin diskursiivisen identiteetin jonakin, joka on tuotettu kielenkäytössä ja jota käytetään vuorovaikutuksessa erilaisten kommunikatiivisten käytäntöjen avulla. Diskursiivisia identiteettejä voidaan pitää muuntuvina ja joustavina, vuorovaikutuksen tuloksena syntyneinä ja neuvoteltuina. Jos identiteetin kuvittelee staattiseksi ja sitä kautta muuttumattomaksi, ei ole hedelmällistä keskustella sosiaalisten suhteiden rakentumisesta, uusintamisesta tai niiden muuttumisesta (Bhavnani & Phoenix 1994, 6). Pikemminkin kyse on siitä, että sama henkilö voi liikkua monenlaisissa toiminnallisissa positioissa ja tällöin yhden ja yhtenäisen identiteetin sijasta kullekin henkilölle voi rakentua monta eri konteksteissa realisoituvaa identiteettiä (Jokinen ym. 1993, 38). Tällaista identiteettien vaihtuvuutta on kuvattu esimerkiksi subjektipositioden vaihteluna (Davies & Harre 1990), ikäidentiteettien neuvotteluna (Nikander 1995b) ja asiakkaan identiteettien neuvotteluna (Jokinen 1995).

Identiteetti tässä tutkimuksessa analyttisenä käsitteenä mukailee Peräkylän (1990, 22–23) määritelmää, joka sisältää puhujan itselleen (Peräkylällä myös vuorovaikutuksen muille osanottajille) oletamat ominaisuudet, velvollisuudet ja oikeudet. Peräkylän tutkimuksessa sairaalan henkilöstön jäsenten identiteetit vaihtelivat esimerkiksi päivittäisistä tehtävistä huolehtivan toimivasta subjektista tuntevaan ja kokevaan subjektiin, joka ymmärtää potilasta. Vastaavasti potilaiden identiteetit vaihtelivat esimerkiksi lääketieteellisen tiedon ja hoitotoimenpiteiden ruumiillisesta kohteesta tuntevaan ja kokevaan subjektiin, joka lähestyy omaa kuolemaansa omaisten ja henkilöstön saattamana. Suonisen tutkimus (1992) puolestaan valotti yhden äidin identiteetin vaihtelua haastattelukeskustelussa.

Myös tässä tutkimuksessa repertoaarien tulkinta johti selvittämään sitä, minkälaisia 'kuvia' puhujista muodostuu repertoaarien käytön kautta, millainen on diskurssi-identiteettien kirjo.

4.3.3 Lehtiaineiston analyysi ja tulosten 'vertaaminen'

Lehtitekstien analyysi eteni siten, että juttutyyppeiden (sarjahaastattelu / lukijakirjoittelu) erottelun ja kvantifioinnin (kuinka paljon miehiä / naisia) jälkeen teemoittelin tekstit. Usein jo lehtiartikkelin otsikko paljasti keskeisen teeman. Tosin jutun sisällä saattoi nousta hallitsevan teeman lisäksi esille myös muita teemoja, joten koko aineiston järjestäminen teemoihin ja teemoittainen tarkastelu oli ensimmäinen vaihe analyysissa. Tämän jälkeen lehtiaineiston analyysi ja tarkastelu liikkui samoin kuin ryhmäkeskustelujenkin analyysi sekä sisällön tasolla, eli keskityin siihen mitä puhutaan, että rakenteen tasolla, miten puhutaan.

Tutkimukseni pyrkimys kahden erilaisen aineiston 'vertaamiseen' tai eräänlaiseen 'rinnakkaiseen lukemiseen' suuntasi lehtitekstienkin analyysia puhetapojen erottelun suuntaan ja analyysiyksikkönä oli tässä keskustelujen analyysin tavoin repertoaari, eli sisällön lisäksi tarkastelin myös muotoa. Lehtiaineiston analyysi ei kuitenkaan ole samalla tavalla kurinalaista tai systemaattista kuin ryhmäkeskustelujen analyysi. Vaikka puhetaivat ja niiden funktioiden pohdinta ovat lehtitekstien analyysissäkin mukana, samoin diskursiiviset identiteetit 'äiti- tai isäkuvinä', analyysi- ja samalla myös raportointipolkuni poikkeaa jonkin verran keskustelujen analyysistä. Tulosten raportoinnissa liikun enemmän 'äiti- ja isäkuvinä' enkä pysy puhtaasti puhetaivoissa keskustelujen analyysin tavoin. Ratkaisuni lehtitekstien analyysiin ja raportointiin on kummunnut suoraan aineistosta. Jo ensimmäisiä lukukierroksia tehdessäni puhetapojen rinnalle tuli voimakkaasti esille vanhemmuuskuvat, eräänlaiset 'suuremmat linjat'. Lisäksi esimerkiksi puheen variaatio henkilöiden lyhyehköissä lehtihaastatteluissa ei tullut samalla tavalla esille kuin ryhmäkeskusteluissa, ehkäpä lehtitekstien pyrkimyksenä onkin tuottaa puhtaita tyyppikuvauksia.

Lähdin tarkastelemaan lehtiaineistoa itsenäisenä kokonaisuutena ja vasta lehtitekstien analyysin valmistuttua ryhdyin tarkemmin 'suhteuttamaan' näitä tuloksia keskusteluaineistoon. Näin pyrin takaamaan sen, että lehtiaineiston sisällöllinen rikkaus pääsee paremmin esille ilman, että analyysia ja tulkintaa olisi suunnattu jo valmiisiin kehikoihin²¹. Tässä tutkimuksessa keskustelu- ja lehtiaineiston vertaamisessa on kyse siitä, että pyrin etsimään ensisijaisesti yhteisiä (tosin en voi välttää eräviäkään) vanhemmuuden puhetapoja kuin myös sitä, minkälaisia yhteisiä (mutta myös erilaisia) 'äiti- ja isäkuvinä' eri puhetaivat tuottavat. Tämän lisäksi pyrin hahmottamaan sitä, onko vanhemmuuden puhetapojen, jotka kontekstualisoituvat erityisesti työttömyyteen, 'takana' jotakin yleisempää yhteistä diskurssia, jonka eri ilmenemismuotoja nimeämäni puhetaivat ovat.

²¹ Tutkimukseni raportointi noudattaa analyysin etenemistä ja lukija voi edetä tässä toteutetun analyysin suuntaisesti. Luvut 5 ja 6 esittävät keskustelu- ja lehtiaineiston löydökset sellaisenaan, luvussa 7 pyrin taas 'vertaamaan' keskustelu- ja lehtiaineistoa keskenään ja nostamaan tuloksista esille mielenkiintoisimmat yhdistävät, mutta jossain määrin myös erottavat havainnot.

4.3.4 Aineistojen tuotanto- ja tulkintaehdot

Kieli ja kielenkäyttö, kirjoitettu ja puhuttu kieli, teksti, eivät ole irrallaan kontekstistaan. Laajimmillaan kontekstilla voidaan tarkoittaa kulloinkin vallitsevaa yhteiskunnallista tilannetta, joka vaikuttaa tekstien sisältöön (Mäkelä 1990). Koska ryhmäkeskustelut ja lehtiaineisto on kerätty, tarkemmin sanottuna tuotettu samaan aikaan, yhteiskunnallinen konteksti on molemmilla tekstiaineistolla yhtäläinen, ja tältä osin tuotantoehdot ovat samanlaisia: työttömyysluvut olivat 90-luvun alussa korkeita ja lamakeskustelu kiivaimmillaan. Ryhmäkeskustelijat ja valittujen lehtitekstien henkilöt olivat elämässään kohdanneet työttömyyttä.

Keskusteluaineisto, jossa olin itse keskusteluttajana, on tätä tutkimusta varten tuotettua aineistoa toisin kuin lehtiaineisto. Vaikka oma roolini olikin lähinnä kysymysten asettelija, oli minulla tutkijana suunnitelma siitä, mistä teemoista haluan osallistujien keskustelevan. Lehtitekstiä voidaan pitää ns. luonnollisena aineistona, jonka merkitystä Juhila ja Suoninen (1999, 236–237) korostavat erityisesti diskurssianalyyseissä. Luonnollisuus tarkoittaa sitä, että tekstit ovat syntyneet tutkijasta riippumatta, ja niinpä tässä mielessä tämän ryhmäkeskusteluaineiston luonnollisuus on kyseenalaista. Kuitenkin ei-luonnollisista aineistotyypeistä erityisesti haastattelua on käytetty diskurssianalyyttisissä tutkimuksissa hyvinkin paljon. Juhila ja Suoninen (1999, 237) ovatkin toisaalta sitä mieltä, että haastatteluja, johon tämän tutkimuksen ryhmäkeskustelut ovat rinnastettavissa, ei kuitenkaan välttämättä voida pitää 'luonnottomampana' kuin ns. luonnollisia aineistojakaan. Haastattelut toimivat monella kiinnostavalla tavalla diskurssianalyyseissä aineistona, kuten esimerkiksi silloin, kun selvitetään millaiset kulttuuriset resurssit tai kulttuuriset puhuvat ovat toimijoille mahdollisia kulloinkin tutkittavien teemojen yhteydessä.

Lehtiaineistoa analysoitaessa olisi syytä pohtia valmiin lehtitekstin tuotanto- ja julkaisuehdoita. Jokaisella joukkoviestimellä on omat ihanteensa ja toimintatraditionsa. Niillä on omat toisistaan eriytyneet tehtävänsä²² ja lukijakuntansa. Lehtien yhteydessä puhutaankin ns. lehden linjasta tai toimituspolitiikasta. (Valtonen 1998, 108.) Keskeinen lähtökohta analyyseissä on ollut myös sen tiedostaminen, että lehtiteksti on aina jossain määrin autenttisesti vaikutelmasta huolimatta toimittajan tuottamaa tekstiä²³. Tämä ei kuitenkaan ole ongelma aiemmin esitettyjen konstruktionismin periaatteiden mukaan.

Hänninen (1999, 34) kirjoittaa väitöskirjassaan: "Analysoitiinpa ja esitettiinpa aineistoa miten tahansa, tutkija valikoi ja pelkistää aineiston rikkautta. Tulkinnaissa ja esityksessä on aina viime kädessä esillä tutkijan ääni, ja tämä on tärkeä tunnus." "Tutkijan ääneni" pääsi kuuluviin jo ryhmäkeskusteluaineistoa hankkiessani, olinhan kysymyksiä ja teemoja esittäessäni omalta osaltani konstruoimassa keskusteluaineistoa. Lisäksi tutkijan ääneni tulee esille myös analysoinnin alkuvaiheessa silloin, kun olen valinnut tiettyjä katkelmia tiettyjen

²² Viitataan tähän jossain määrin luvussa 3.3, jossa tarkastelin yleisellä tasolla naistenlehtiä perhetodellisuuden ja mies- ja naiskuvien tuottajina.

²³ Toisaalta toimittajien valtaa rajoittaa se, mikä kussakin kulttuurissa on yleisesti ymmärrettävissä ja jaettavissa. Esimerkiksi toistuva tai tuttu tarina todennäköisesti myy paremmin ja sitä myös ymmärretään hyvin. (Veijola & Jokinen 2001.)

periaatteiden mukaan tarkemman analyysin kohteeksi. Toisaalta tutkimuksen tekeminen on aina prosessi ja tutkijan tulkinta ja ääni voivat muuttua tutkimuksen eri vaiheissa. Koska aloitin lehtitekstien analyysin pari vuotta keskustelujen analyysin jälkeen, lehtiaineiston tulkitsemisessä on ajallinen viive keskusteluaineiston analyysiin verrattuna, ja mahdollisesti oma 'tulkintakulttuurini' on kokenut muutoksia ajan kuluessa (ks. tulkintakulttuurista tarkemmin esim. Forsberg 1998.). Tätä muutosta kuvanee työssäni se, että ryhmäkeskustelua olen analysoinut yksityiskohtaisemmin 'potter-wetherelliläisen' diskurssianalyysin periaatteita kunnioittaen. Lisäksi siirtyessäni ryhmäkeskusteluista lehtiteksteihin kiinnostukseni kohdistui sopeutumis- ja ristiriitaperspektiivistä enemmänkin äidin ja isän toimijuuksiin ja niiden ilmenemisiin. Sopeutumis- ja ristiriitaperspektiivien osittaiseen hylkäämiseen lehtiaineiston analyysissä johti niiden näkymättömyys lehtiaineistossa. Toisaalta viive eri aineistojen analyysien välillä sai minut tutkijana pohtimaan, missä määrin on syytä mennä lehtitekstien osalta osin selkeyttävään, mutta osin myös monipuolista aineistoa ehkä liialti yksinkertaista-vaan 'tyypittelyyn'.

4.3.5 Analyysin aineistolähtöisyys

Jokinen, Juhila ja Suoninen (1993, 229) ovat pohtineet diskurssianalyysin aineistovetoisuus – spekulatiivisuus -jännitettä. Diskurssianalyysihan on (pitkälti) aineistolähtöistä tutkimusta, jossa tulkinnat rakentuvat aineiston kontekstisidonnaisen tulkinnan varaan. Silloin kun tutkija käyttää tulkinnassa omaa kulttuurista pääomaansa, ja analyysi ikään kuin laajenee aineiston ulkopuolelle, ja tutkija pyrkii suhteuttamaan tuloksiaan laajempiin sosiaalisiin maailmoihin ja laajemmin kulttuuriin, voidaan puhua spekulatiivisuudesta. Eräänlaiseksi spekulatiivisuudeksi voidaan nähdä myös aikaisempaan tutkimuskirjallisuuteen viittaaminen, jolloin samalla tapahtuu irrottautuminen puhtaasta aineistovetoisesta tutkimuksesta. Jokinen ym. (1993) ovat kuitenkin sitä mieltä, että aineistolähtöisyyden korostaminen ei tarkoita sitä, että muut tieteelliset tekstit eivät voisi olla inspiroimassa analyysia. Lisäksi analyysia on mahdotonta tehdä tyhjiössä, sillä esimerkiksi intertekstuaalisuus on käsitteellisestikin diskurssiteorian lähtökohtia.

Tässä työssä analyysi on aineistolähtöistä, merkitykset jäsentyvät ja muotoutuvat analysoitavassa tekstissä, eivätkä ennalta muotoillun teorian pohjalta. Irtaantumista tiukasta aineistolähtöisyydestä on kuitenkin siinä suhteessa, että tutkimuksessani on aiempaa (tutkimus)kirjallisuutta, jota käytän tulkintojeni tukena sekä työni taustassa²⁴ että jossain määrin myös tulosten joukossa ns. tulosluvuissa ennen diskussiota. Ensinnäkin viitatessani tulosluvuissa myös muihin tutkimuksiin ja niiden tulosten tulkintoihin, pyrin tavoittamaan sitä, miten nämä erilaiset tutkimukset kohtaavat vai kohtaavatko ne ollenkaan. Toiseksi tämän tutkimuksen aineiston ja löydösten, teoreettisemmän käsitteistön ja aiemman tutkimuksen keskustelemaan saattaminen voi avata mahdollisimman

²⁴ Yksi luktutapa tutkimukselleni voi olla se, että työni taustaa, joka rakentuu pitkälti aiemmista aihepiiriin liittyvistä työttömyys- ja vanhemmuustutkimuksista voidaan tarkastella ns. tutkimusdiskurssina, vastaavasti kuin ryhmäkeskustelut tuottavat 'arkidiskurssin' tai 'maallikkodiskurssin' ja naistenlehdet julkisemman ja populaarimman (maallikko)diskurssin.

monia uusia näkökulmia tarkasteltavaan aiheeseen.

Tutkimukseni voisikin nähdä edellä esitellyn perusteella virittyneeksi 'kontekstuaalisen konstruktionismin' suuntaan (Juhila 1999). Kontekstuaalinen konstruktionismi korostaa sitä, että sosiaalisia ongelmia (tutkimuskohdetta) ei voi kokonaan palauttaa puheissa ja teksteissä rakennettuihin tulkintoihin vaan ongelmat ovat tulkinnallisuudesta huolimatta todellisia, joten tutkijan on voitava arvioida myös määrittelyjen paikkansapitävyyttä. Tutkijan on tarpeellista etsiä tietoa ja selityksiä myös muualta kuin analysoimistaan teksteistä, jotta hän voi arvioida ongelmanmäärittelyjen osuvuutta. Kielellisesti rakentuneita tulkintoja voi koetella esimerkiksi vertaamalla niitä ihmisten arkitodellisuuteen. (Juhila 1999, 162 - 168; Miller & Holstein 1993; Best 1989.) Tulosten, myös teoreettiselta orientaatioltaan erilaisten tulosten, keskusteluttamisen osalta näenkin tutkimukseni lähestyvän kontekstualismia, toisaalta en kuitenkaan pyri etsimään varsinaisia selityksiä aineistoni ulkopuolelta vaan itse tekstit ovat analyysini lähtökohta.

Juhila (1999, 201–232) esittelee diskurssianalyysiiä tekeväälle tutkijalle neljä erilaista positiota: analyytikon, asianajajan, tulkitsijan ja keskustelijan²⁵. Tutkijan erilaiset positiot suhteessa tutkimuskohteeseen esitellään pikemminkin rinnakkaisina kuin toisensa poissulkevinä: ne ovat vaihtuvia ja yhdisteltävissä siten, että tutkija voi liikkua niiden välillä tutkimuksen eri vaiheissa. Oma positioni tässä tutkimuksessa onkin lähinnä liikkunut analysoijan ja tulkitsijan välimaastossa. Olen yrittänyt pysyä analysoitavassa tekstissä, mutta olen myös voinut käyttää analyysissä ja tulkinnassa hyväkseni kulttuurista tietämystäni (ja aikaisempaa tutkimusta) tulkinnan kohteena olevasta asiasta.

²⁵ Analyytikon, asianajajan ja tulkitsijan positioiden on kyse siitä, kuinka tutkija suuntautuu aineistonsa. Sen sijaan keskustelijan positioiden on kyse siitä, kuinka tutkija suuntautuu kohti tutkimuksensa yleisöä ja asettaa tulokset osaksi julkista keskustelua.

5 RYHMÄKESKUSTELUJEN TYÖTÖN VANHEMPI

Seuraavat luvut 5–7 rakentuvat tämän tutkimuksen tuloksille. Vastaavasti kuin olen analyysissäni edennyt eri aineistojen erillisestä lukemisesta kohti niiden rinnakkaista lukemista, tuon tässä esille molempien aineistojen omat löydökset sellaisenaan, ennen niiden yhtäaikaista tarkastelua luvussa 7. Tiukasta aineistolähtöisyydestä poiketen tuon jo näissä tulosluvuissa ennen tutkimuksen päätelmäluksua esille sellaista aikaisempaa, osittain toisenlaiseenkin orientaatioon perustuvaa tutkimusta ja kirjallisuutta, jotka yhdistyvät tutkimukseni löydöksiin tai tuovat temaattisesti yhteneviä tai eriäviä aspekteja.

Diskurssianalyttisessä tutkimuksessa puhutaan siitä, että aineiston status on korkea. Tämä merkitsee sekä analysoinnin että raportoinnin kannalta sitä, että tekstiä eritellään yksityiskohtaisesti ja että tutkimusraportin tulososioon sisällytetään pelkistämättömiä näytteitä analysoinnissa käytetystä alkuperäisestä tekstiaineistosta. (esim. Jokinen & Juhila 1991; Mäkelä 1990, 53.) Tässä olevien näytteiden avulla lukijalla on mahdollisuus seurata analyysini ja päättelyni kulkua. Tutkimukseni tulosluvut sisältävät autenttisia keskustelukatkelmia, jotta lukijalle selviäisi, mistä ja miten tutkimuksessa tehdyt tulkinnat ovat rakentuneet. Katkelmien tummennetut kohdat ovat keskeisiä repertoarien tunnistamisen kannalta. Sisennettyjen katkelmien lisäksi itse tekstissä on autenttista aineistoa, joka on merkitty kursiivilla.

Koska tutkimustehtävät kohdistuvat vanhemmuuteen ja vanhemmuuden puhetapoihin, tarkastelen tutkimuksenkohteena olevia naisia ja miehiä ensisijaisesti äiteinä ja isinä, puhutellen heitä joskus myös vanhempina, enkä kovinkaan usein naisina ja miehinä tai vaimoina ja miehinä koko elämäkokonaisuuden kannalta. Luvuissa 5.1–5.4 esittelenkin yhteensä 8 äitiyttä ja 3 isyyttä koskevaa puhetapaa, jotka kuvastavat vanhemmuutta työttömyystilanteessa joko sopeutumisen tai ristiriidan kehikossa. Edellä mainittua erottelua hyödynnän kuitenkin luvussa 5.5, jossa siirryn tarkastelemaan kolmea puolisuutta koskevaa puhetapaa²⁶. Viimeisen alaluvun (5.6) kuusi puhetapaa fokuoitetvat vanhemman ja lapsen väliseen suhteeseen.

²⁶ Palaan puolisuuteen myös Äiti työttömän sankarivaimona -luvussa ja pohdintaluvussa.

5.1 Sopeutuvat äidit: 'Se on oikeestaan ihan kivaa'

Erottelin äitien ja isien vanhemmuutta koskevat puhettavat toisistaan samoin kuin sen, miten vanhemmat puhuivat yleisellä tasolla työttömistä miehistä ja naisista²⁷. Toinen keskeinen jako sukupuoleen sidottujen puhetaipojen ohella on jaottelu sopeutumista ja ristiriitaa kuvaaviin perspektiiveihin. Päädyin tähän työttömyys-tilannetta myönteisesti ja kielteisesti kehystävään aspektiin identifioituani repertoaarit. Tulkintani mukaan sopeutumisperspektiivissä sekä äitien että isien puhettavat kuvaavat jonkinasteista sopeutumista kotiäitiyteen ja -isyyteen työttömyys-tilanteessa, kun taas ristiriitaperspektiivin puhettavoissa ristiriitaa kuvaavilla rakenteilla ja sananvalinnoilla tai ristiriitaisuutta korostavilla asiasisällöillä luodaan kuva puhujan kannalta ei-tyydyttävästä nykytilanteesta. Sopeutumisperspektiivin äitiyden repertoaarit koostuvat 'äitiyden ilot' -, 'korvaamaton äiti'- ja 'työllistetty äiti ja nainen'-puheista, joista seuraavassa tarkemmin.

'Äitiyden ilot' -puhe

Eräässä ryhmäkeskustelussa naiset pohtivat sitä, kuinka kulttuurisesti ja sosiaalisesti jaettu pienten lasten äitiys on valitusten kautta rakentuvaa äitiyttä. 'Kunnon äidin' kasvojen säilyttäminen edellyttää tietynlaista puhetaipaa, jolloin on sallittua puhua vain tietyllä tavalla, nimenomaan valittaen, tietyistä asioista. Äitinä olemisen myönteisistä tuntemuksista kuitenkin puhuttiin jossain määrin näissä keskusteluissa, mitä kuvaa seuraava esimerkki:

ANNI: mä oon ainaki niinku **oppinu iloitsee** semmosista ihan pienistä asioista ja **koen kyllä kauheesti iloo** siitä, että mä oon vanhempi ja ja mun lapseni voi tolla tavalla, ja kyllä kyllä mun mielestä lapset antaa tosi paljon **iloo**, et silleen kun aattelee sitä, että jos nyt on vaivautunu jonaki päivänä vaikka pullaa leipomaan **kotona**, ja sitku ne tulee **kotiin ihanaa äiti voi ku sä oot ihana hhh tääl on niin hyvät tuoksutki**, ni kyllä vaik ois koko päivän ählänny niitten kans, mä yksi päivä tein karjalanpiirakoit ja nehän nyt on isotöisiä ja siinä menee melkein päivä ku niitä tekee ja vaikka ne nyt sitte melkein kerralla hutkas ne kun ne tuli **kotii** ja söi siitä, mutta se hh **onnellisuus ja se ilisuus** että **äiti on kotona** ja se on tehny nyt karjalanpiirakoita, ni se oli aivan **jotai mahtavaa**, et miten ne anto sen palauttee et mä ajattelin, et jos mä en ois äiti jos mä oisin itekseni ja tekisin vaan itelleni niitä karjalanpiirakoita ei se ois ollenkaan semmonen **nautinto**

EEVA: ei sitä viittis varmaan tehäkkää

ANNI: ni eii nii ei

KATI: todennäköisesti ei

'Äitiyden iloiksi' nimesin puheen, joka rakentuu myönteisistä emotionaalisista ilmauksista, esimerkiksi *iloiitsee, iloo, onnellisuus ja mahtavaa*. Nämä myönteiset ilmaukset liittyvät henkilökohtaiseen kokemusmaailmaan. Iloitseminen kuvastuu taitona, joka opitaan, ja ilo on myös kokemus. Ilon tuntemus on paitsi yksilön sisäinen myös yksilöiden välisissä suhteissa syntyvä, ja tässä tapauksessa lasten ja äidin suhteessa ilmenevä. Äidin onnen ja ilon tunteet rakentuvat tässä puheessa siitä, että lapset ovat onnellisia ja iloisia äidin kotona olosta. Toisin sanoen lapsen

²⁷ Luku 5 kokonaisuudessaan perustuu julkaisemattoman lisensiaatintyöni (Böök 1997) tuloksiin, jotka olen tähän tiivistänyt. Aineistokatkelmien osalta tämä tarkoittaa sitä, että olen ottanut tähän mukaan vain kuvaavimmat esimerkit, alkuperäisessä raportissa niitä on runsaslukuisemmin.

ilo on äidin ilo. Viittaamalla lapsen palautteeseen äiti sijoittuu kotiin ja perinteisesti naisten töinä pidettyihin töihin. Vastakohtaksi tälle muodostuu kuva siitä, että asuisi yksin, ilman lapsia ja miestä, jolloin ei enää puhuta kodista, kotona olostaa vaan yksinolosta, yksinelämisestä: *et jos mä en ois äiti, jos mä oisin itekseni*. Uhkakuvaisen sinkkunaisen elämä kuvastuu edellisessä Annin puheenvuorossa vähemmän nautinnollisena ja askeettisempänä, ja siitä puuttuvat perheenjäsenten välille syntyneet myönteiset tuntemukset.

Puhetavassa toistui usein 'olla kotona' ja lasten puhetta siteeraamalla äidit asettivat itsensä kotiin. 'Kotona oleminen' voi viitata passiivisuuteen, olemiseen, kuitenkin kun he itse kuvasivat kotona olemistaan, passiivisuus muuttui aktiiviseksi konkreetiksi toiminnaksi: leipomiseksi ja ruoanlaitoksi. Puhujat kuvastuivat myönteisesti kotiin jäämiseen asennoituviksi kotiäideiksi, ja myönteisiä puolia esiin tuomalla puhujat legitimoivat omaa kotona oloaan.

Mielenkiintoinen metaforinen ilmaus joka toistui 'äitiyden ilot' -puheessa oli kodin tai pullan tuoksu²⁸. Pullan tuoksua voidaan yhä käyttää eräänlaisena argumenttina äidin kotiin jäämisen puolesta, jolloin argumentin takana on sukupuolittunut näkemys nimenomaan äidin luomasta kodin lämmöstä ja tuoksusta, turvallisuudesta, joka toimii hyvänä kasvatuksellisenä perustana lapsen kehitykselle ja hyvinvoinnille. Pullan tuoksu voi olla tänä päivänäkin eräänlainen 'kunnollisen äidin mittari', esimerkiksi silloin kun äiti jää tai joutuu jäämään kotiin työttömyyden takia. Tällöin sosiaaliset odotukset kohdistuvat siihen, miten hän suuntautuu kotiin ja perheeseen.

'Korvaamaton äiti' -puhe

Tässä repertoaarissa korostuu se, kuinka äiti tekee itsensä tietoisesti korvaamattomaksi suhteessa lapseen. Korvaamattomuutta ei eksplisiittisesti ilmaista tunteiden osalta vaan korvaamattomuus liittyy siihen, että äiti huolehtii arjen toimien ja lasten harrastusten sujumisesta ja äiti kuvastuu näin ainutlaatuiseksi käytännön organisoijaksi. Seuraavassa esimerkissä äidin paikkana on edelleenkin koti, mutta lapsen paikaksi laajenee kodin ulkopuolinen maailma, minkä äiti autonkuljettajana tekee mahdolliseksi.

EEVA: musta tuntuu kuule, että ku mä aattelen sitä, että tää on nyt lähtee kouluun tää meidän pienin, ni kyllä mä oon sen niin nyt sitten **paimentanu** ku se on kotona **mä oon kotona**, nii jos se ois jossain päivähoidossa tai jossain, ni **ei se eteen niin paljon tehtäs sitä että tämmöstä joka päivästä työtä** kuoritaan perunat ja pannaan vaatteet valmiiks, katso tässä pistät nämä (naurahtaen) lähetään pihalle, että varmaan äiti tekee sitä semmosta, **roikkuu kiini** siinä lapsessaan nyt **kun on kotona** sitte, että määki jo aatteli mä en pistäny ees esikouluun ku mä aattelin et tää o viiminen talvi olla sen kanssa yhdessä, (naurua) ens vuonna se lähtee kouluun että jossa sit joutuu heräämään aikasi että

KATI: kyllä sitä siinä semmosta on, että **tekee itteensä tärkeeksi sille lapselle**

EEVA: että **onks se sitä pätemistä nyt sitten kun ei voi töissä pätee, ni pätee kotona, että olenpas minä (nauraen) tärkeä täälä** nyt justinsa, että ku sää puhuit siitä siivoamisesta mää huomasin itessäni ku sää puhuit sitä, ni on nyt just sitä samaa, et kaikki pitäs olla järjestyksessä sit ku ne tulee koulusta ja leväyttää tavarasa, ni tulee semmonen että taas tein turhaa työtä... **sitä muka pätee sit kotona**

²⁸

Innasan (2001) tutkimuksessa nuoret kuvasivat äidin pullantuoksuisiksi. Äiti leipoi ja laittoi ruokaa, äidin tavoitti kotoa. Kotona olevasta äidistä muodostui lämpöinen kuva.

KATI: joo mulla ainaki

EEVA: **ette tulis toimee ilman mua** (naurua)

KATI: joo kato mä oon just kehittäny kaikkee sitte, mä o järjestäny näitä harrastuksia ja ne on sitte semmoseen aikaan, että **ne ei pääse ilman minua minun täytyy hakee ja viedä (naurua) että ku sitä tekee tärkeeksi itteensä sillä tavalla,...** mä teen itteni silleen täysin korvaamattomaksi, että ees tokaluokkalainen ei pääse kouluun jos ei äiti ole laittamassa aamulla, et mää todennäköisesti teen siinä hirveesti hallaa lapselle että mun pitäis ku irroittautua siitä iha

EEVA: se o varmaa jonkun näköstä pätee et semmosta

Edellisessä keskustelunäytteessä naiset pohtivat sitä, mistä tämä lapsen 'passaaminen' ja palveleminen (*paimentanu, eteen tehtäs*) johtuu ja mihin se johtaa. Lapsi kuvastuu objektina, jonka eteen tehdään, mutta jossa toisaalta *roikutaan kiinni*. Näytteessä ei tule esille sitä, että lapset olisivat riippuvaisia naisten tekemisistä vaan pikemminkin naiset tekevät työtä lapsen ja lasten eteen oman 'pätemisen' tunteensa vuoksi. Saavaksi osapuoleksi muodostuukin äiti. Päteminen ilmaistaan eksplisiittisesti *onks se sitä pätemistä, pätee sit kotona, tekee itteensä tärkeeksi* ja palkkatyön kompensatioksi piirtyy kotiareena. Tämä kompensaaion hakeminen näyttäytyy tietoisena. Kotona toisten tarpeista huolehtiminen rakentaa oman tärkeyden tunnetta.

Katkelmassa toistuu sana kotona: toisaalta tämä voi konkreetisti kuvata paikkaa, esimerkiksi vastakohtaa työpaikalle tai koululle, toisaalta kotona -sana voi korvata ilmaisun työtön, sillä tutkittavat henkilöt ylipäätään käyttivät paljon sanaparia 'oon kotona' sen sijaan, että olisivat sanoneet 'oon työtön'. Työttömänä olemisen on yhä jotakin poikkeuksellista ja kasvojen säilyttämisen kannalta on järkevämpää välttää kyseistä ilmaisua, sillä omat tunteukset, joista Arja toteaa: *vaikkei haluais niin ajatella, ni sitä kokee, että on jotenkin niinku nollaihminen*, voivat olla myös yleisemminkin jaettuina tunteuksina. Sosiaalisesti sallitumpaa on puhua kotona olemisesta kuin työttömänä olemisesta.

Katin puheessa nousee esille tiedostava 'subjekti', vanhempi, josta lapset (objektit), ovat toimintojensa kautta, mutta kuvauksen mukaan eivät välttämättä emotionaalisesti riippuvaisia. Vanhemmuutta, huoltajuutta, ei kuitenkaan haluta nähdä tällaisena yksipuolisena riippuvuutena, mitä kuvastaa Katin puheenvuoro *mää todennäköisesti teen siinä hirveesti hallaa lapselle, mun pitäis irroittautua siitä*. Omalla toiminnalla nähdään näin myös olevan seurauksia. Omia tekemisiä puolustetaan ja argumentoidaan yksilöllisellä ja individualistisella pätemisen tarpeella, jonka tarkoituksena on familistinen hyvä.

'Työllistetty äiti ja nainen' -puhe

Työttömyystilannetta ja kotona oloa legitimoitiin naisten keskusteluissa kotona tehtävällä työllä, josta suoriutuminen on usein merkinnyt ansiotyössä olevalle äidille toista työpäivää päivän päätteeksi. Perheen uusintaminen nähtiin nimenomaan naisen tehtävänä ja niinpä ansiotyöstä poisjääminen voikin merkitä erityisesti pienen lapsen äidille vapautumista kaksinkertaisesta työmäärästä: *kyllä pienen lapsen äidillä varmaan on vähän semmoset tunteukset, että siinä vaiheessa se työttömyys ei oo ollenkaan katastrofi*. Seuraavassa lyhyessä katkelmassa koti kuvastuu loputtomana työmaana, jossa naisella riittää tekemistä:

KATI: joo mites **naisihmisellä ei kotona työt lopu, sillai ei oo työtön, ettäh**
 ANNI: nii no ei todellakaa, ett siinä kyllä tuntuu ett ett **kuhan vaan kerkeis tehdä kaiken tehdä mitä suunnittelee**

Naiseus kytkeytyy yksityiseen, kotiin, jossa naiset eivät tunne työttömyyttä samalla tavalla eikä samansisältöisenä kuin julkisessa, kodin ulkopuolisessa. Toisin sanoen työttömyys ei tässä merkitse tekemättömyyttä. Kotona tehtävien töiden merkitys voi vaihdella perheenjäseneltä toiselle, tässä ne ovat naisille työtä, eivät askareita, puuhastelua tai huvia.

SARI: kyl mä luulen ainakin että **kun äiti on kotona niin kyllä sille annetaan, et se työsektori on erilainen et täytyy niinkun ajatella, et nyt mä oon kotona ja mun työt on ainakin perhe ottaa siis täl tavalla et ku äiti on kotona niin on äidin tehtävä on tehdä kaikki**

Keskeistä yleensäkin tässä puhettavassa on kotitöihin liittyvä sanasto sekä yleistyksen ja vakuuttamisen (esim. *luonnollisesti, naisella tietysti*). Äiti kuvastuu velvollisuuden omistajana: *mun työt, äidin tehtävä*. Puhujien mukaan äidille perheessä yhtäältä lankeaa muiden perheenjäsenien taholta erilainen asema kodin ja perheen hoitajana ja toisaalta äiti itse automaattisesti asettuu tähän asemaan. Molemmissa tapauksissa perinteisen äidin ja naisen rooli luonnollistetaan velvollisuuksiin vetoamalla. Sukupuolten välinen ero suhteessa kotiin ja kodin töihin rakennetaan eksplisiittisesti puheenvuoroissa siten, että katkelmissa yhdistetään voimakkaasti toisiinsa äiti, koti ja työt.

Korhosen (1994) tutkimuksessa työteliäisyys näytti siirtyneen naissukupolvelta toiselle ja siitä oli tullut osa naisten omaa identiteettiä. Omat äidit muistettiin nimenomaan työnteosta. Myös Gordon (1990) osoitti, että Suomessa äitiys nähdään tyypillisesti työnä ja vastuuna. Työteliäisyydessä tai innokkuudessa kotitöihin ei ole kyse pelkästään aina läsnäolevista ominaisuuksista vaan piirteisistä, joihin tietoisesti pyritään. Seuraava Sarin katkelma kuvastaa sitä, että työteliäisyydessä voi olla kyse naiselle lankeavista ajattelu- ja toimintamalleista, joihin täytyy mukautua.

SARI: sit niinkun jää kotiin, no **naisella tietysti siin sillon täytyy alkaa niinkun muuttaa itseensä tai niinkun sopeutua siihen ja aatella, että nyt kun mä oon kotona niin mun työt on täysin nää kotityöt**, mutta kyllähän se vie jonkun verran, ei ne voitu ymmärtää ollenkaan että nyt mä elän mieheni siivellä, että sielt ainakin tuli niinkun painostusta ja se vei niinkun jonkin aikaa et ennenku pysty siihen sopeutua

Sari viittaa edellisessä myös miehen siivellä elämiseen. Työttömyystilanteessa naisten työteliäisyys ja töistä puhuminen voidaankin tulkita myös varautumisena ja puolustautumisena 'elätettävään' kohdistuvia syytöksiä vastaan.

Kotona tehtävät työt täsmentyivät naisten puheenvuoroissa jokapäiväiseksi ruoanlaitoksi, lastenhoidoksi ja lastenhoitojärjestelyjen organisoinniksi. Kuva siitä, kuka arkea 'pyörittää' on varsin yksiselitteinen ja ehkä naisillekin yllätyksellinen, mitä kuvaa esimerkiksi Kati näin: *mää en ois koskaan niinkun nuorempana kuvitellu, että mää, minä oon jossaki perheessä se ainut joka nämä hommat hoitaa*.

EEVA: **ni se on kummasti lipes sitten kun mää jäin työttömäksi** ja me molemmat ollaan nyt kotona ni ne niinku ne **työt siirty mulle**, et hh ei se oo varmaan koko aikana nyt kummiskaan tehny sit semmosta ruokaa alusta loppuun ny kum me molemmat ollaan

kotona, ett hh jotenki **mää vai rupesinko mää ite niitä sitten tekemää vai miten siinä sitten pääs näin (nauraen) käymään** (naurua)
 KATI: se tuo onki just hyvä niinku **siinä aina pääsee käymään** (nauraen), just ni hhh yhtäkkiä huomaaki että **ai minäks se on ku ...**

Evän pohdinta, miten tässä on päässyt näin käymään, viittaa siihen, että tilanne ei ole aina ollut samanlainen kuin myös siihen, että puhuja itse ei ole voinut tai halunnut vaikuttaa työnjaon lipsumiseen, ikään kuin jokin ulkopuolinen olisi muovannut työnjaon rakentumista. Toisaalta myös oma toiminta nousee arvioinnin kohteeksi nykyisen tilanteen muodostumisessa: *vai rupesinko mää ite niitä sitten tekemään.*

Kotitöiden jako muodostui tämän puhutavan sisällä epäsymmetriseksi, pääosa kotona tehtävästä työstä ja lastenhoitovastuusta on edelleen naisten harteilla. Äitiys on perinteistä äitiyttä, jos sitä mitataan kotona tehtävällä työmäärällä. Tolkki-Nikkonen (1990) väittää, että parisuhteessa ja perheessä kotityöt muodostavat julkisen taisteluareenan. Tässä kotitöiden jako ei kuitenkaan tule taistelulentäksi. Puhujat eivät eksplisiittisesti ilmaise haluaan tai vaatimustaan siitä, että puoliso ottaisi enemmän osaa kotona tehtävään työhön, vaikka työnjako on voinut ollakin aiemmin toinen, mihin viittaa puhujien tilanteen muutosta osoittavat sanat *lipes, työt siirty, pääs näin käymään.*

Esitellyt kolme puhutapaa kuvastanevat ja rakentanevat ensisijaisesti käytännöllistä (vrt. Kaul 1991; Moxness 1992) ja työnjaollista vanhemmuutta ja tässä nimenomaan käytännöllistä äitiyttä työttömyystilanteessa. Naisten puheissa oli yhteisenä tekijänä monin paikoin se, kuinka perheenjäsenten tarpeet menivät pitkälti puhujien omien tarpeiden ja toiveiden edelle ja kuinka naiset ensisijaisesti pyrkivät huolehtimaan lastensa ja puolisoittensa hyvinvoinnista. Muun muassa Nätkin (1986) on luonnehtinut tällaista perheitä ja yhteisöjä uusintavaa työtä vastuurationaalisuuden käsitteellä. Komulainen (1994, 30–39) on kuitenkin Gilliganin (1982; 1986; 1988) näkemyksiin nojaten kritisoinut vastuurationaalisuuden käsitettä siitä, että se on kapea asettaessaan autonomian toisista välittämisen vastakohdaksi ja esittäessään ihmissuhteet dikotomisesti. Gilliganin (1988) mukaan keskinäinen riippuvuus ihmissuhteissa sisältää ajatuksen sellaisesta toimimisesta, johon sisältyy vastuullisuus myös itseä kohtaan siten, että yhteys muihin ihmisiin säilyy. Tällaista käsitystä itsestä ja huolenpidosta ei vastuurationaalisuuden käsite tavoita, sillä käsitettä määriteltäessä korostetaan luopumista omista tarpeista edellytyksenä vastuurationaaliselle toiminnalle. Samalla siitä leikkautuu pois ns. reflektiivinen huolenpito, joka sisältää huolenpidon myös itsestä muiden huolehtimisen ohella. (Komulainen 1994, 30–31.)

Edellä esitetyissä puhetaivoissa puhujat hakevat (tietoisesti) sisältöä elämään ja kompensatiota menetetyille työelämälle siten, että liikutaan olemassa olevassa maailmassa eikä kaipailla menetetyn perään eikä mahdollisiin maailmoihin. Tämä kompensatiohakuisuus viitanneekin refleksiiviseen huolenpitoon, ts. huolenpitoon itsestä muiden perheenjäsenten ohella ja kautta. Kyse ei siis ole välttämättä luopumisesta omista tarpeista vaan siitä, että muiden tarpeista huolehtimalla puhuja huolehtii myös itsestään saaden näin sisältöä elämäänsä. Tulkintani mukaan kukin puhetapa: 'äitiyden ilot', 'korvaamaton äiti' ja 'työllistetty äiti ja nainen' -puheet funktioineen, karkeasti tarkasteltuna kuvaa sopeutumista kotona olemiseen ja kotona olemisen legitimoitua. Edellisissä puhetaivoissa ei kuitenkaan

kovinkaan selvästi kontrastoida työssä oloaikaa ja nykyistä työttömyysaikaa eikä näin ollen aseteta vastakkain aikaa ennen - nyt. Vertailun vähäisyys kuin myös puuttuva puhe siitä, että työttömyysaikaisesta äitiydestä olisi löytynyt jotakin uutta, viittaavat siihen, että varsinainen koettu muutos käytännöllisessä äitiydessä on vähäistä.

5.2 Sopeutuvat ja mukautuvat isät: 'Muuttunu niinku ajatusmaailma'

'Myönteinen muutos' -puhe

Sopeutumisperspektiivin isyyden puhetavoiksi erottelin 'myönteinen muutos' ja 'tilapäinen mukautuja' -puheet. 'Myönteinen muutos' -puhe koostui muutosta korostavista ilmaisuista, kuten esimerkiksi *lähentyy, lempeys on tullu siihe tilalle, kasvanu arvostus, on muuttunu*. Puheenvuorojen kautta rakentui kuva siitä, kuinka jotain muutosta oli tapahtunut puhujien henkilökohtaisessa kokemusmaailmassa ja työttömyys oli mahdollisesti lähentänyt äidin ja isän rooleja toisiinsa.

Tämän luvun Keijon keskustelunäytteet kokonaisuudessaan kuvaavat sitä, kuinka puhujan oma arvomaailma on muuttunut myönteisempään suuntaan. Ennen kaikkea arvostus kotitöitä ja naisen valtakuntana pidettyä kotisfääriä kohtaan on kasvanut. Seuraavassa Keijo viittaa yksilölliseen kasvuun ja kehitykseen ihmisenä:

KEIJO: mun täytyy sanoo että nyt ku mä oon ollu kotona, mähän en oo ke yhenkään toisen viel noihen tyttöjen kanssa mä en oo ollu niin paljo koton ku Saulin kanssa, ni **mul o kasvanu arvostus niinku eli tota kotityötä** kohtaan, että ku aina pidettiä että naisen paikka on kotona et eihän se ole kuin kotona niin **kyllä se on täyttä työtä, sitä mä niinku se se suhde on muuttunu niinku ajatusmaailma ja mikä on tosi terveellistä ollu**

Lapsen kanssa kotona oleminen on ollut palkitsevaa ja kehittävää puhujan kannalta. Keijo korostaa sitä, kuinka hänen omasta näkökulmastaan katsottuna tähänastinen työttömyysaika on ollut hyvä ja hänen puheenvuorossaan, myöhemmissäkään, ei käy ilmi, miten muut perheenjäsenet, nuorin lapsi Sauli ja isommat sisarukset tai puoliso, ovat hänen työttömyytensä ja koti-isyytensä vastaanottaneet. Lapsi antaa isälle ikään kuin mahdollisuuden emotionaalisten ja persoonallisten puoliensa kehittämiseen ja lapsi toimii näin eräänlaisena miehen itsetietoisuutta lisäävänä peilinä (ks. Tigerstedt 1996a, 267). Björnberg (1995) on ottanut haastattelussaan hieman kriittisesti kantaa miesten aktivoitumiseen isinä. Hänen mukaansa tämä aktivoituminen ei liity siihen, että mies pyrki tasa-arvoisempaan perhe-elämään, vaan ennemminkin kyse on siitä, että lastensa kautta miehet katsovat voivansa kehittyä yksilöinä. (Olson 1995, 4–6.)

Menetyksien tiedostaminen ja työn menettäminen saattaa johtaa miehen etsimään uusia elämäntapoja, mutta myös käytännössä tasapainottamaan uhrauksia ja etuja yleensä perheessä (Sipilä 1994, 25). Miehen irtautuminen elättäjästatuksesta saattaa merkitä joissakin tapauksissa myös helpotusta ja vapautusta, mihin viittaa seuraava katkelma:

KEIJO: no on se **mulla ainaki muuttanu positiiviseen suuntaan**, niinku mä sanoin että että tuota mulle työnteke oli se oli kaheksasta kahteentoista tuntia tein pimeessä töitä, must se oli ahistavaa tehä niska limassa duunia eli nyt mä on **saa ollu ton Saulin kans** joka on kymmenen ja puoli kuukautta ni **kyl mä oon viihtynyt, mulle se on tää aika on ollu hirveen hyvä en mää ainakaan voi niinku omalta kohdaltani sanoo että se ois mitenkään huonosti**

Keijo on luopunut jostakin mutta myös voittanut jotakin. Aikaisempi työelämä piirtyy epämiellyttävänä ja kielteisenä aikana ja vastakkaisesti nykyinen työttömyysaika viihtyisänä. Seuraavassa Outi vakuuttaa kannustavasti Keijolle tämän sopeutumista työttömyyteen. Keijo kontrastoi yleisiä kulttuurisia ajattelumalleja ja omaa toimintaansa.

OUTI: niinku mää sanoin et sä **näytät virkeämmältä ja sopeudut musta hienosti**
 KEIJO: ei se mullehan se ei oo ollu se täytyy kyllä sanoo, kyllä kai se tietysti on että jos ajatellaan et niinku isät tai mielletään se että isän on aina aina ollu työelämässä ni ne joutuu pois sieltä töistä ni **kyl kai se on kova pala, mutta ei ei se mulla oo kyllä ollu**, siis tietysti ainahan tulee ristiriitoja semmosii semmosia että tuota tekis mieli jotain muutakin tehdä mutta tuota sehän on selvä, se on samaa kun mä tein sillo kun en ollu töissä ni ainahan niitä tulee semmosia, mutta kyl mä uskon siihen et se on tuota **kyl se varmaan on koska miehet on mieltäneet itensä vähä niinku perheenpäänä jotenki mä en oo kyllä semmosta ajatellu koskaan että mä oon mikään perheenpää**

Keijo ei miellä itseään perheenpäänä eikä työttömyys ole hänelle 'kova pala', niin kuin hän yleisesti näkee työttömyyden muille miehille, ei itselle, olevan. Samalla kun Keijo myöntää miesten elättäjyyttä ja perheenpäättä koskevien uskomusten olemassaolon, hän itse irtisanoutuu niistä ja kieltäytyy toimimasta niiden mukaan. Keijo vakuuttaa kaikissa puheenvuoroissa voimakkaasti sitä, kuinka hän on sopeutunut työttömyyteen ja koti-isyyteen. Diskurssi-identiteetiksi tässä rakentuu muuttuneen ja uudistuneen isän identiteetti, joka eksplisiittisesti irtisanoutuu traditionaalisesta perheenpääksi mielletystä isyydestä.

'Tilapäinen mukautuja' -puhe

'Tilapäinen mukautuja' -puheeksi nimeämässäni repertoaarissa Aki puhuu eksplisiittisesti vanhempien rooleista ja roolien muutoksesta, jonka työtön vanhempi kohtaa. Viittaamalla lasten hämmennykseen Aki osoittaa hienoisen ristiriidan, joka on syntynyt roolien vaihtumisen seurauksena.

AKI : no senhän tuo työttömyys on mulle ainaki tuonu, että **lapset tavallaan kokee sen ei tiedä oonko mä isä vai äiti sitte molempien roolia joutuu omaksumaan...**

H : mitä sä tarkotat tuolla että molempien rooleja joutuu, et mite miten se työttömyys vaikuttaa siihe äidin ja isän rooleihin

AKI : no koska **osallistuu kotitöihin paljo enemmän ku aiemmin sillee että tai perheenäiti ei oo niin paljo enää siivoustyönjohtaja että eikä pääkokki**

LEA : nii eikä se välttämättä oo äitin tehtävä me ollaan puhuttu siitä ennenki Akin kanssa (naurua)

AKI: tää (äiti) saattaa tulla töistä ja kysyä että mitä sä oot laittanu nytte noi **lapsetki o ensiks hämmentyneitä**, että mites se **isä ny huolehtii** tommosista asioista, **ni ku ne kuuluu niinku äidinrooliin tavallaa ne menee ne roolit sekasin siinä...**

H : mitä jos perheessä on molemmat työttöminä isä ja äiti työttöminä niin ni muuttuks ne sitte sekottuuko ne roolit, vai onks se edelleenki äiti se joka siellä

AKI : en tiiä kyllä kai se äiti on luonnostaa **kyl meilläki o sillee et viikonloppusin ni kyllä mun vaimo hoitaa tavallaan kodin ja kaikki siinä**

Lasten hämmennys isän muuttuneesta käyttäytymisestä esiintyy toistuvasti edellisessä, esimerkiksi Aki toteaa, että *lapsetki o ensiks hämmentyneitä*, jolloin -ki liitepartikkeli viittaa siihen, että joku tai jotkut muutkin ihmettelevät tilannetta. Aki osoittaa sen, että kotona on tehtäviä, jotka kuuluvat äidille *ni ku ne kuuluu niinku äidinrooliin tavallaan* käyttäen lieventävää ilmaisua *tavallaan*. Isä huolehtii ainakin osasta näistä toimista (*osallistuu kotitöihin paljon enemmän kuin aikaisemmin, nyt huolehti*) ja muutosta aiempaan toimintaan osoittavat viittaukset ennen – nyt asetelmiin.

AKI: en mä oo tota kauheesti pohtinu minkälaisen mallin välitän.

H : mm mm sä vaan toit esille sen että teillä ainaki nyt on nää roolit menny sekasin että (naurua)

AKI: **nii välillä**, mä oon pyrkiny selittämään aika pitkälle että miks mä oon työtön että se ei välttämättä johdu minun huonoudestani vaan tää on semmonen aika että maailmassa on hirveesti ihmisiä jotka mitä se oli eilen lehdessä et joku sataviiskyt miljoonaa mitä niitä nyt... kyllä ne hyväksyy sen samaten tuo **työttömyys sehän on kaikilla tilapäistä eiks oo**, tietysti mikäli pysyy alalla tai pitäs olla ainaki sit jos se o pysyvästi jos sun ammatti on työtön että kuinka sitte

Akin puheenvuoroissa rakentuu kuva tilapäisestä sopeutujasta. Tilapäisyyttä osoittavat aikaa kuvaavat ilmaisut (*nii välillä* ja aiemmassa näytteessä *viikonloppu-sin vaimo hoitaa kodin*) ja tämä tilapäisyys kulminoituu Akin toteamukseen työttömyydestä, jonka hän toivoo olevan tilapäistä ja samalla tämä roolien vaihtuminen on vain ohimenevää, mutta pakonsanelemaa. Isä voi nyt poikkeustapauksessa huolehtia kodin arkisista asioista, mutta Aki osoittaa, että ne (kotityöt) kuuluvat äidinrooliin. Akin henkilökohtaiset tuntemukset eivät nouse esiin samalla tavalla kuin edellisessä 'myönteinen muutos' -puheessa vaan hän pikemminkin pyrkii puhumaan lasten kautta ja lasten äänellä. Lasten reaktiot argumentteinaan Aki pyrkii kuvaamaan ja vakuuttamaan oman koti-isyytensä outouden ja vierauden.

Sekä 'myönteinen muutos' että 'tilapäinen mukautuja' -puheet kuvannevat puhujien sopeutumista kotona olemiseen ja työttömyyteen. Puhujat eivät äänekäästi kapinoi nykyistä tilannetta vastaan. Kummassakin puhetavassa kuvataan kotia naisen tai äidin maailmana, johon miehet ovat nyt päässeet tai joutuneet: Aki vierailijana, joka vain toivomansa mukaan 'pistäytyy kotona', koska lapsillekin tilanne on outo, ja Keijo muutoshasteen vastaanottaneena ja siihen tyytyväisen mukautuneena. Varsinkin 'myönteinen muutos' -puhe, jossa puhujan henkilökohtainen kokemuksellinen sitoutuminen uuteen tilanteeseen on ilmaistu eksplisiittisesti, korostaa muuttuneen, uudistuneen isän identiteetin myötä uuden ulottuvuuden löytymistä. On kohdattu jotakin uutta, erilaista, joka ei välttämättä ole uhkaavaa. Fassinger tulkitsee tutkimuksessaan (1993, 199) yksinhuoltajaisien puheen uusien kotitöiden oppimisesta selviämistrategiana, joka heijastaa miesten päätöstä ratkaista 'ongelma' sitoutumalla kotitöihin, mutta samalla hän piti sitä myös sukupuolistrategiana, joka paljasti naisten ja miesten töihin sekä kotitaloustöihin liittyviä sukupuolisia merkityksiä. Samaan tutkimukseen osallistuvilta yksinhuoltajaaideilta ei löytynyt vastaavaa puhetta kotitöiden oppimisesta.

Kokoava katsaus

Kokoan taulukoissa 2 ja 3 lyhyesti edellä esitetyt sopeutumisperspektiivien puhetavat, niiden funktiot ja niissä konstruoituvat diskursiiviset identiteetit.

TAULUKKO 2 Äitien puhetavat äitiydestä työttömystilanteessa sopeutumisperspektiivistä tulkittuna

Repertoaari	Tunnuspiirteitä	Funktio	Identiteetti
'Äitiyden ilot' -puhe	– kokija perspektiivi, jolloin kokijoina sekä puhuja että lapset, myönteiset tunnepitoiset ilmaisut, jotka liittyvät konkreettisiin kotiin sijoittuviin toimiin	– kotonaolon legitimoimista myönteisillä emotionaalisilla ilmaisuilla (ja lapsen parhaalla), kotiäitiyden myönteisten puolien osoittaminen omiin ja lasten tuntemuksiin vetoamalla	– myönteisesti tuntevan kotiäidin identiteetti
'Työllistetty äiti ja nainen' -puhe	– kotitöihin liittyvä sanasto (kotityöt, työt), yleistyksiset ja vakuuttamista ilmaisevat sanat (esim. <i>luonnollisesti, naisella tietysti, naisihmisellähän ei työt lopu</i>), äiti/nainen kuvastuu velvollisuuden omistajana (esim. <i>mun työt, sille naiselle annetaan se työsektori, äidin tehtävä</i>)	– perinteisen äidin ja naisen roolin luonnollistaminen, naisen kotona olemisen ja työttömyyden legitimoimista velvollisuutta osoittavien käsitteiden (velvollisuuksiin vetoaminen)	– velvollisuutensa täyttävän työteliään, perinteisen naisen identiteetti
'Korvaamaton äiti' -puhe	– eksplisiittinen pätemisen tarpeen ilmaisu (<i>tekee ittensä tärkeeks, olenpas minä tärkeä täällä</i>), puhujat kuvastuvat tietoisina subjekteina, jotka hakevat kompensatiota kotoa, riippuvuutta kuvaavat ilmaisut äidin ja lapsen suhteesta (esim. <i>päimentanu, eteen tehtäs, roikkuu kiinni, passaan</i>)	– oman olemassaolon ja tärkeyden tunteen hakeminen, tietoinen työttömyyden kompensaaation etsiminen	– tietoisesti työttömyyteen kompensatiota hakevan korvaamattoman äidin identiteetti

TAULUKKO 3 Isien puhettavat isyydestä työttömyystilanteessa sopeutumisperspektiivistä tulkittuna

Repertoaari	Tunnuspiirteitä	Funktio	Identiteetti
'Myönteinen muutos' -puhe	- isyyden myönteistä muutosta kuvaavat ilmaisut (<i>mul on kasvanu arvostus, muuttanu positiiviseen suuntaan, viihtynyt</i>)	- koti-isyyteen sopeutumisen osoittaminen	- muuttuneen, uudistuneen isän identiteetti
'Tilapäinen mukautuja' -puhe	- ennen-nyt -asetelmat, tilapäisyyttä osoittavat ilmaisut, vanhempien rooleja korostava puhe	- roolien osittaisen vaihtumisen osoittaminen	- tilapäisesti mukautuneen isän identiteetti

Sopeutumisperspektiivin sekä naisten että miesten puhettavat funktioineen kuvaavat sopeutumista kotona olemiseen ja kotona olemisen legitimoitua lapsilla ja kotitöillä. Koti ja perhe kuvastuvat tästä perspektiivistä merkityksellisinä työttömyyttä kompensoivina tekijöinä eikä puhettavoissa kuvastu voimakasta kritiikkiä nykyistä tilannetta kohtaan. Äitien identiteetit näyttäisivät lähestyvän perinteisessä (koti)äidin roolissa pitäytyjän identiteettiä. Isille rakentuvat identiteetit kuvastavat myönteistä muutosta, uuden ulottuvuuden löytymistä. Vastava 'uuden löytyminen' ei kuvastu äitien puhettavoissa äitiydestä puhuttaessa vaan kyse on pikemminkin paluusta tai pysymisestä sosiaalisesti jaetussa ja hyväksytyssä perinteisessä äitiydessä.

5.3 Ristiriitaiset äidit: 'Mä niinku haluan jotain muuta'

Seuraavissa luvuissa puhujien vanhemmuutta ja työttömyyttä tarkasteleva näkökulma vaihtuu edellisten lukujen sopeutumisperspektiivistä ristiriitaperspektiiviin. Tämän perspektiivin repertoaareissa ristiriita ilmenee toisaalta joko sananvalinnoin ja kielellisten rakenteiden kautta tai siten, että ristiriita näkyy puheen sisällössä. Tällöin puheen sisältönä painottuu se, kuinka puhujat itse kokevat työttömyytensä ja kotiin jäämisensä ristiriitaisena.

Ristiriitaperspektiivissä naisten repertoaareista oli tulkintani mukaan eroteltavissa viisi erilaista: 'tasapainoileva äiti', 'epäonnistunut kotiäiti', tarpeettomuutta korostava, 'hyväksikäytetty äiti' ja yksilöllisyyttä korostava -puheet. Miesten repertoariksi identifioin ristiriitaa korostavan puheen. Yhdessä nämä repertoarit kuvaavat tyytymättömyyttä nykytilanteeseen. Yhtäällä kotiäitiys ja -isyys eivät riitä täyttämään työttömyyden mukanaan tuomaa tyhjötä, toisaalla 'kotivanhemmuus' välittyy jotensakin ristiriitaisena sosiaalisesti jaettujen ihanteiden ja puhujien omien intressien ja taipumusten puristuksessa.

'Tasapainoileva äiti' -puhe

Vuoren (1991, 61) mukaan äitiyttä voidaan tarkastella äidin ja lapsen sosiaalisena suhteena, mutta myös laajemmassa toiminnallisessa ja institutionaalisessa yhteydessä. Nainen on paitsi äiti, myös kansalainen, usein myös palkkatyöläinen ja vaimo. Hän elää erilaisten osakulttuurien jäsenenä ja muovaa toimintaansa erilaisten yhteiskunnallisten instituutioiden rajaamassa kentässä. 'Tasapainoileva äiti' -puheessa äitiys ja naiseus ulottuvat äidin ja lapsen sosiaalisesta suhteesta ja kodin maailmasta laajempiin institutionaalsiin ja toiminnallisiin yhteyksiin, jolloin äiti on myös palkkatyöläinen, työssä käyvä äiti.

Äitiys ja palkkatyöläisyys tai äitiys ja yksilöllisyys asettuvat seuraavissa 'tasapainoileva äiti' -puhetta kuvaavissa katkelmissa ristiriitaisesti toisiinsa nähden, jolloin koti- ja työelämä kuvastuvat vastakkaisina. Nämä kaksi maailmaa osoittautuvat ainakin jossain määrin yhteensovittamattomiksi, mihin äidin henkilökohtaiset ristiriidan ja syyllisyyden tuntemukset kulminoituvat. Eeva muistelee seuraavassa työssä oloaikaansa, ja tilanteen absurdiutta ja ei-toivottavuutta hahmottavat ilmaisut *kylä tääki o elämää, kiskoin pulkassa, revä hiekotettua tietä pitkin ja yrität mennä pirteenä töihin*. Varsinainen ristiriita fokusoituu sukulaispojan toteamukseen:

Eeva: kylä mää muistan ku mää kahta kiskoin pulkassa aamulla aikasi töihin hhh hoitoon mää aattelin että kylä tääki o elämä että herätä ne puol seittemältä ja revä (nauraen) hiekotettua tietä pitkin pulkkaa perässä ja yrität mennä pirteenä hymyilevän töihin että, ja mua muista aikoinaan ku mun velje poika sano näin että niil on kolme lasta ja ne on kans aika peräkanaa syntyny, ku se päivähoiosta se äiti toi niitä vii viie jälkeen ni se poika sano että mitä varten tää koti on kun täältä pimeellä lähetää ja pimeellä tullaa kohta käyvää nukkumaan

Työttömyystilanteessa ristiriidan ja syyllisyyden tuntemukset liikkuvat edelleenkin samassa työn ja perheen ongelmakentässä, kuitenkin siten, että äitiys kytkeään tai haluttaisiin kytkeä nyt enemmän työelämään. Työssäkäyvä äiti on sosiaalinen normi, myös lapselle.

Kati: kyllä meillä ainakin on jossakin vaiheessa varsinkin ku meidän yhen hh tuttavaperheen äiti lähti töihin, hän oli ensin äitiyslomalla ja sitte hoitovapaalla hhh ja vanhin poika on sit samanikänen heidän yhe lapsensa kanssa ja hh nin kyllä poika sano minulle että miks sä täällä kotona (kuiskaten) vaa oot (naurahdus), se oli kyllä siis minusta se oli kauhean katkera paikka mutta että kyllä sen toisaalta sitten, eer mää ymmärrän sen niinki että ei hää myöskään käsitä sitä että mitä se sitten tarkoittaa jos mää menisin töihin tai että jos mää saisin töitä sanotaan nyt näin päin (kuiskaten), että mä en olis sillai

Lapsen sanojen osuvuuden *miks sä täällä kotona vaan oot* Kati myöntää sanomalla, että se oli *kauhean katkera paikka*. Asian toista puolta hän pyrkii tavoittamaan tarkastelemalla asiaa lapsen näkökulmasta. Kati hakee kotona olemisen myönteisiä puolia, joita hän ei kuitenkaan erittele ja hän vetoaa siihen, että lapsi ei kuitenkaan ymmärrä, mitä lapsi menettäisi, jos hän olisi töissä. Näin lapsen puhetta ei ikään kuin voi kipeästi sisällöstä huolimatta ottaa vakavasti. Korjaamalla sanomansa '*menisin töihin*' tarkemmin '*tai että jos mää saisin töitä*' Kati viittaa siihen, että työhön meneminen ei ole itsestään selvää vaan pikemminkin mahdollisuus.

Julkusen mukaan (1995, 60) Suomessa äitiys määrittyy pitkälti suhteessa ansiotyön normaalisuuteen ja äitiyden normiksi on muodostunut työssäkäyvä äiti. Tällöin kotiäitiys on jotain poikkeavaa. Kuitenkin sekä ansioäitiys että kotiäitiys ovat myös kulttuurisesti ristiriitaisia. Yhtä aikaa kun kotiäitiys on jotain ylevää ja moraalisesti oikein, se on myös 'ei mitään', 'on vain kotona'. Samalla kun ansiotyössä käyvä nainen on 'jotain' ja normaalia, on hän äitinä myös syyllinen. Äidin identiteetti on näin siirtynyt ammattiin ja työhön, josta tehdään 'vierailuja' kotiin. 'Kotona oleminen' on perusteltava, ansiotyö ei, ainakaan kaikissa yhteyksissä. Äitiyteen liittyvät sosiaaliset normit eivät kaipa julkilausumista niiden tunnistamiseen ja tietämiseen, mutta esimerkiksi edelliset lasten puheet osoittavat sen, kuinka ne elävät meidän ajassamme.

Julkinen konstruktio äitiydestä työntekijänä mutta myös kotiäitinä (*olet vaan kotona*) on puhujien kannalta ristiriitainen kulloinkin tarkastelun kohteena olevaan tilanteeseen nähden ja herättää syyllisyyden tunteita. Työelämä on jotakin, joka on pois perheeltä, mutta toisaalta kotiäitiys on jotakin joka on pois työelämästä. Katkelmissa puhujat osoittivat ristiriidan ilman suurempaa kapinointia ja äidit kuvastuivatkin lähinnä tasapainoilijoina kahden maailman välissä.

'Epäonnistunut kotiäiti' -puhe

'Epäonnistunut kotiäiti' -puheessa keskeistä on ristiriidan eksplisiittinen esittäminen. Ristiriita ja sitä seuraavat puhujan kielteiset tuntemukset heijastavat niitä velvollisuuksia ja normeja, joita liitetään kotiäitinä olemiseen. Näiden velvollisuuksien täyttymättömyyden voisi formuloida muotoon 'pitäisi tehdä, mutta en ole tehnyt', tai 'pitäisi olla tietynlainen, mutta en ole.' Välttämättä sitä, kuka näitä velvoitteita ja ehtoja asettaa, ei eksplisiittisesti sanota.

ANNI: (ennen) molemmat niinku laitto ruokaa vaa et toinen teki ja toinen sitte teki jotai muuta tai oli ja nautiskeli tai tämmönen, mut nyt **nyt se on huono omatunto heti** jos se jos mää oon ollu vielä työ töistä pois sen päivän ja se tulee ja vaikka se vaa ottaa imurin kätee ja imasee siitä jotaki tai harjalla pyyhkäsee jotai roskia lattialta, **et vitsit mä en totakaa tehny ja mä oon koko päivä ollu kotona... mä rupeen hirveesti nipottaa** siinä että hei et mä oon siivonnu ton tänää että **älä laita siihe älä tee tolla tavalla** johon mää en ennen sillä tavalla kiinnittäny huomioo et se oli niiku, ja se on toisarvonen seikka ja mä huomaan itessäni et, **ei mun pitäs olla semmone** ja mä yritän ihan hakeutua pois kotoo ja vaikka tehdä jotai ja nousta siihe normaaliin aikaan vaikka tekiski mieli nukkua... ja sit ku on tottunu siihe rytmiin että aina lähetään töihin ja aina lähetään ja täytyy saada aikaan ja täytyy tehdä jotai, ni mä huomaan kotonaki et **ei ei mul oo niinku lupaa vaan nautiskella sillä taval** et mää lapset o lähteny kouluun **nin menny sen jälkeen nukkumaan ja heränny tossa yhentoista mun kahentoista aikaa ja sitte vaan lukenu ja lökötelly sen päivän, ni mää oon tosi kiukkune** illalla ja mä puran sen siihe perheeseen sitte

'Epäonnistunut kotiäiti' -puheessa kuvastuu se, kuinka puhuja haluaa sitoutua traditionaaliseen äitiyteen tai kuinka hän tunnistaa perinteisen äitiyden, mutta puhujan kuvaukset omasta kykenemättömyydestä ja taitamattomuudesta selviytyä kunnollisen ja oikean äidin velvollisuuksista luovat kuvaa epäonnistujasta. Tämä repertoaari ilmeni silloin, kun puhuttiin kotona tehtävistä töistä: *ei mul oo lupaa niinku nautiskella, vitsit mä en oo totakaa tehny ja mää oon ollu kotona.*

Edellisessä Anni kuvasi itseään kielteisillä ilmauksilla, reflektoi omaa toimintaansa nykyhetkeen, paluu perinteeseen ei onnistunut, ja äiti kuvastui tällöin

uhrina, ainakin onnettomana. Kontrastoimalla aikaa ennen ja nyt Anni ilmaisi muutoksen, jolloin työttömyyttä edeltänyt aika piirtyi puhujan kannalta parempaan kuin nykyinen. Tässä puhettavassa onnistuneen puolison, perheenemännän ja äidin kulttuurisiksi tunnuspiirteiksi rakentuu kodin siisteys, josta on huolehdittu ennen kotiin palaavia puolisoa ja lapsia. Onnistunut perheenemäntä ja puoliso on työteliäs, aikaan saava, joka ei laiskottele sillä aikaa kun muut perheenjäsenet ovat poissa. Onnistunut äiti ei kiukkuile tyhjästä lapsille vaikka vaarana olisikin tehdyn siivoustyön näkymättömyys.

Björnberg (1992a, 9) väittää, että äitiyden sosiaalinen määrittely elää vahvana siten, että naisten on usein vaikea irrottautua tästä äitiyden sosiaalisesta konstruktiosta. Sekä 'tasapainoileva äiti' että 'epäonnistunut kotiäiti' -puheiden taustalla näyttäisi olevan äitiyteen liittyviä sosiaalisia normeja ja odotuksia, joiden täyttymättömyys ja niitä vastaan toimiminen heijastuu syyllisyyttä ja ristiriitaa korostavissa puhetoissa. Äitiyden julkiseen puoleen sijoittuva sosiaalinen normi sijoittaa äidin ensisijaisesti palkkatyöhön, tämän velvoitteen täyttymättömyys työttömyystilanteessa herättää erilaisia ristiriitaa ja syyllisyyttä sisältäviä tunteuksia. Silloin kun nainen on työttömänä, saavat uutta painoarvoa kotiäitiyteen tai äitiyden yksityiseen puoleen, kotiin sijoittuvat velvoitteet, jotka määrittävät äidin tekemistä ja olemista kotona. Tähän viittaavat edellä Annin kommentit siitä, että *mun ei oo lupa vaan nautiskella ja löhötä* tai että *mun ei pitäis olla kiukkunen*. Toisin sanoen 'tasapainoileva äiti'-repertoaarissa äitiyden julkiseen puoleen liittyvät konstruktiot painottavat äidin ja naisen ensisijaista positiota yhteiskunnassa työntekijänä ja 'epäonnistunut kotiäiti'-repertoaarissa taas kotiin sijoittuvat konstruktiot esittävät yksityiseen liittyviä velvoitteita siitä, mitä äidin tulisi kotona tehdä tai miten äidin tulisi kotona toimia.

Tarpeettomuutta korostava puhe

Aiemmin esittelemälleni 'äitiyden ilot' -puheelle osittain jännitteiseksi muodostuu repertoari, jonka olen nimennyt tarpeettomuutta korostavaksi puheeksi. Tässä repertoaarissa muiden perheenjäsenten tarpeet asettuvat puntariin suhteessa äitiin ja äidin yksilöllisiin tarpeisiin.

KATI: ja nyt tää esikoinen on neljävuotias ja **se on totisesti valmis lähteen** päivähoitoon ja kaveriporukkaan ja **se ei tarvi mua enää**, ni nyt musta on ruvennu tuntuu että **tässäkö se nyt onkin tää mun elämäntyöni että enkö mä tästä nyt enää sit mihinkään pääsekkään**

ANNI: ja sitte ku lapset o kuitenkin sen verran isoja niil o omat menot iltasella ne ottaa ja lähtee ja häppäsee siitä kotoo ja sit mä taas onki yksin sielä joo et hetkinen mites tässä nyt näin kävi et, ja sit mä oon kiukkunen ku ne joskus tulee ja kyl ne ainakin on sanonu että äiti o paljon paljon, niinku semmonen mä oon niinku pippurisempi mitä mitä mä oon ollu sillon kun mä oon töissä et mä oon niiku ollu seesteisempi ja mä oon saanu sen aikuiskontaktit ja ja saanu niinku sisältöö siihe elämää tekemällä sitä työtä ja nyt kun sitä ei yhtäkkiä joinakin päivinä olekaan niinkun **mää kaipaen sitä**, ja emmmää tiiä mulle on mulla on ainakin iskostettu se että se **työ on ihmiselle tärkeetä tosiaan**, et mää en voi hyväksyä sitä itte et mä kotona vaan löhöösin päivän et mä niinku henkisesti oon sit itelleni kiukkunen siitä..

Arjen kuviot hoituvat ilman kokopäiväistä toisten tarpeisiin vastaamista eikä äidiltä enää odoteta kokopäiväistä äitinä olemista. Lisäksi äiti itse on valmis

siirtymään perheen piiristä muualle. Tätä argumentoidaan lasten iän tuomalla itsenäisyydellä *se on totisesti valmis lähteen se ei tarvi mua enää, lapset o sen verran isoja, ja ne ottaa ja häippäsee, sit mä taas oonki yksin*. Puheenvuoroissa nousee esille se, että naiset kaipaavat nykyiseen elämäntilanteeseensa jotakin (esim. *tässäkö se nyt onkin tää elämäntyö*), joka saatettiin julkilausua toiveena elämänsisällöstä (esim. *sisältöö siihe elämää... niinku mää kaipaen sitä*). Perhekeskeisyydestä, familistisyydestä, vapautuminen antaa tilaa omille individualistisille toiveille, jotka eivät kuitenkaan täyty nykyisessä työttömyystilanteessa. Äidin paikaksi ei tule enää yksiselitteisesti koti, sillä lapset eivät ole sijoittamassa äitiä kotiin eikä myöskään äiti itse. Koti ja perhe eivät ole riittäviä ja suunta on ikään kuin perheestä ulospäin.

Katkelmissa kontrastoitiin muualle lähtemistä ja kotiin jäämistä, jolloin lähtijöinä olivat muut perheenjäsenet. Jokisen (1996, 86–88) mukaan lähteminen on liikettä, jääminen on liikahtamattomuutta, olemista. Kulttuurisessa luokituksessa kotona oleminen ja erityisesti kotiin jääminen sijoittuu työn tekemisen ja lähtemisen vastapooliksi ja hierarkkisesti alemmaksi. Jokinen epäileekin, että ehkä erityisesti pohjoismaissa naiset kokevat jäämisen ja lähtemisen hierarkian sisälään. Varsinkin Katin kysymys *enkö mää tästä nyt enää sit mihinkään pääsekään* viittaa toisaalta konkreettiseen paikkaan, kotiin, toisaalta kysymys viitanee myös 'paikallaan polkemiseen': *tässäkö se nyt onkin tää mun elämäntyö?*

Myös huolehtiminen muista perheenjäsenistä näkyy tarpeettomuutta korostavassa repertoaarissa, jossa omia intressejä punnitaan vasta sitten kun muiden perheenjäsenten tarpeista on huolehdittu. Esimerkiksi *se ei tarvi mua enää* viittaa siihen, että lapsi on joskus aiemmin konkreettisesti tarvinnut puhujaa, nyt lapsen kasvettua äidillä on tilaa pohtia omia mielenkiinnon kohteitaan ja toiveitaan. Puhetapa viittaa myös äitiyden vaihemalliin (Kuronen 1993, 95), jossa palkkatyö ja äitiys jaksottelevat naisen elämässä. On 'luonnollista', että äiti on kotona silloin kun lapset ovat pieniä, mutta on myös 'luonnollista', että hän palaa työhön lasten kasvettua.

Äitiyden ilot- ja tarpeettomuutta korostavan puheen kautta kuva arjesta, äitien todellisuudesta, rakentuu toisaalta-toisaalta -tilanteeksi. Toisaalta lapset ovat onnellisia äidin kotona olosta ja heidän palautteensa tuo mielekkyyttä äitien arkeen, toisaalta lapset eivät enää tarvitse kokopäiväistä äitiä ja hoitajaa, ja näin koti ja perhe eivät olekaan riittäviä elämän sisällön antajia äitien elämässä.

'Hyväksikäytetty äiti' -puhe

Aiemmin esillä olleessa sopeutumisperspektiivin 'korvaamaton äiti' -puheessa äiti oli perheen moottori, joka omalla toiminnallaan sääteli lasten toimintoja. Perheen todellisuus rakentuu kuitenkin toiseksi Annin katkelmassa, ja hänen puheenvuoronsa herättääkin kysymyksiä siitä, kuka onkaan hyväksikäyttävä ja kuka liikuttaa ja ketä.

ANNI: *se (tytär) hyvi monena aamuna, et hei viittiks heittää kouluu jota mä en normaalisti tee* ku mää töihi o lähössä si ehämmä sillon, ja sit tänääki *se tilas* että tuuks illalla *hakee* koulusta ett mää kerkeen sit sinne ja sinne harjotuksii, että et mä kerkee syyäkki kotona et *tuut sää hakee* mua siihe ja siihe aikkaa, et *kyl ne osaa niiku hyväksikäyttääki äitii et ne tilailee (naurahtaen) kyytejä sinne sun tänne ja tonne ja tuu hakee ja heitä mua ja tee tätä ja nyt ku hei ku sul on vapaapäivä tänään niin korjaaks ton ja viittiks tehä tota jonka se*

ehkä teki itte aikasemmin ku ei äiti ollu siinä koko ajan tekemässä, et kyl mä huomaan tämmöstä ja sitte poika niinku ainaki kuulostaa hirven kateelliselta ai jaa onks sulla taas tänää vapaapäivä että (naurahten) se vaan hirveen kateellisena kattelee ja sanoo että vitsit ku hänkin sais jäähä

'Hyväksikäytetty äiti' puheessa nykyistä kasvatuksen arkea verrataan menneeseen ja ennen–nyt (esimerkiksi *ku olin vielä töissä niin... mutta nyt*) vertailun avulla osoitetaan arjen käytäntöjen mutta myös vanhempien ja lapsen suhteen muutos. Tällaisen kontrastiivisen rakenteen avulla ihmiset tavallisesti selittävät näkemyksiään ja mielipiteitään ja pyrkivät vakuuttamaan tai suostuttelemaan kuulijansa (Widdicombe & Wooffitt 1990, 264; Wooffitt 1993). 'Hyväksi käytetty äiti' -puheessa ennen–nyt vertailun avulla puhuja pyrkii lähinnä vakuuttamaan, että nykytilanne on erilainen, mutta myös huonompi kuin menneisyys. Tässä puhetavassa kuin myös 'epäonnistunut kotiäiti' -puheessa muutoksen osoittaminen ennen–nyt asetelmilla on selkeää. Kun 'epäonnistunut äiti' -puhe ilmensi sitä, että muutos on tapahtunut puhujassa itsessään, tässä esitellyssä rakentuu kuva siitä, että työttömyyden muutoksiin onkin reagoinut lapsi, joka pyrkii hyötymään äidin saatavilla olosta.

Työttömyystutkimuksissa (esim. Komarovsky 1940; Madge 1983) vallan menettäminen on kytketty nimenomaan mieheen ja elättäjyyteen siten, että miesten on todettu pelkäävän menettävänsä valtaansa ja kunnioitustaan suhteessa lapsiin silloin, kun he ovat joutuneet luopumaan elättäjän statuksesta. Vallan menettämisellä tässä yhteydessä tarkoitettaneen statuksen menettämistä lapsen silmissä, siitä kuinka tämä konkretisoituu arjen vuorovaikutustilanteissa on näissä tutkimuksissa vähemmän tietoa. 'Hyväksikäytetty äiti' puheessa ilmeni lähinnä huoli ja ihmettely siitä, että lapsilla on pyrkimys kääntää totuttu (ja sovittu) kasvatuksellinen periaate toisin, ja vanhempi, tässä tapauksessa äiti, olisi menettämässä valtaansa suhteessa lapseen. Välttämättä puhetavasta ei selviä, kuinka lapsi on onnistunut näissä pyrkimyksissään ja mikä on lopputulos.

Yksilöllisyyttä korostava puhe

Yksilöllisyyttä korostavassa puheessa näyttää korostuvan halu nähdä äitiys ja naiseus muunakin kuin perinteisenä kotiin sijoittuvana äitiytenä, johon nykyinen elämäntilanne velvoittaa. Kotiäitiin kohdistuvat moraalisaännöt tunnistetaan ja ne muistuttavat olemassaolostaan äidin omassatunnossa, eli niin kuin Ursula toteaa: *et koin omanatuntona ehkä sittenkin täällä jossain et kun nyt oon työtön niin sun pitäis täs kotona olla ja touhuta nää taloustyöt ja tällaset*. Ursula ei tietoisesti asetu perinteisen naisen asemaan ja pakokeinona ovatkin kodin ulkopuolelle sijoittuvat toiveet.

URSULA: ku mä jäin työttömäks ja mä aloin huomaamaan että tota et **mä haluan** justiin liikkua käyvä uimassa **haluan** käyvä keilaamassa, niin mä niinku pijin sen ehkä se oli **puolustuspuhe** vai millä nimellä sitä siellä voitais ni otin sen porukan kasaan otin huomaa (naurahdus) ruokapöyvässä kerran aloin juttelemaan, että et ja hyvin vakavasti mä harvemmin juttelen vakavasti sillai otin sen puheeks, että et nytku on tämmönen juttu melkeinpä **mää niinku ilmoitin sen niinkun ilmoitusluontosena, et mää en niinku halunnu siihen mitään kommenttia** et että joihinkin asioihin tietenki haluaa ku o porukka, et et nyt on semmonen juttu että ku mä oon työttömänä, niin **mä haluan** että te alatte ymmärtämään, että jos ei se ruoka ihan sillon ku te tulette nii olekkaa täällä lämpösenä mä muuta niin, **mä en halua kuulla** että missä ihmeessä sä oot ollu, et et **mä ehkä järkkäsin**

(naurahtaa) järjestelykykyisenä tai ei ihmisenä nii tota järkkäsin sillai, et et koin omanantuntona ehkä sittenkin täällä jossain et kun nyt oon työtön niin sun pitäis täs kotona olla ja touhuta nää taloustyöt ja tällaset nii keskustelin sen perheen kanssa, että et niin kauan ku mä oon työttömänä niin mä haluan tämmösen erikoisjärjestelyn et et kun mä selvitän kummiskin aina missä mä menen ja kun mä menen siedettäviin aikoihin et en mä nyt kaikki yöt (naurahdus) niinku hypi jossain ku te tiedätte aivan varmasti, et nyt mä olen uimassa mulla on se yläällä, hei mä oon uimassa hei mä oon keilaamassa hei niinku nytteki eli eilen mä olin selittäny miehelleni mitä mä tänään tai eilen ja tänään teen eli sä tiesit, ihme kyllä, ajattele miten viksusti se sano vaan et joo hän tietää oishan se yhtä hyvin voinu olla että emmä ooo ees kuullukkaan et sul on tämmöstä puuhaa eli me juteltiin tästä näin, et tämmöstä ehkä tää työttömyys on aiheuttanu et enemmän niinku tällasta et että mä oon halunnu sillä lailla vapautta

Tunnistamassani repertoaarissa naisten puhe oli yksilöllistä minä -puhetta, jossa puhujan asenne oli ilmaistu eksplisiittisesti. Puhujat kuvastuivat tavoitetietoisina ja aktiivisina subjekteina eivätkä näin asettuneet uhrin asemaan samoin kuin esimerkiksi tarpeettomuuspuheessa, jossa puhujien tarpeettomuutta korostava äidin identiteetti lähestyi osittain ihmettelyn kautta uhrin identiteettiä: *enkö määhän tästä nyt enää sit mihinkään pääsekään*. Kuvastaneeko tällainen yksilöllinen tavoitetietoinen puhe puhujien työ- ja urasuuntautuneisuutta perhesuuntautuneisuuden sijaan? Rakentuvatko tässä puheessa tällöin yksilölliset individualistiset toiveet itsekäiksi päämääriksi, jolloin moraalisesti ylevämmäksi ja myös vastakohtaiseksi muodostuu perheen ja kodin yhteinen hyvä? Esimerkiksi Laitisen (1988) tutkimus koti- ja ansioäitien kiistasta Helsingin Sanomien mielipidepalstalla osoitti sen, että ansioäidit käyttivät yksilöllistävää kieltä puhuessaan naisten yksilöllisistä haluista ja sellaisesta itsensä toteuttamisesta, joka ei määräydy sukupuolen perusteella. Vastakkaisesti tutkimuksen kotiäidit puhuivat ylevästi kotiäitiydestä, joka esitettiin moraalisesti ylivoimaisena valintana.

Jallinoja (2000b, 133–148) tarkasteli perheen ja työn välistä jännitettä Helsingin Sanomien mielipidesivuilta päiväkotihoidon ja kotihoidon puolustajien välisestä keskustelusta vuosilta 1999–2000. Päiväkotihoidon paremmuutta perusteltiin ensisijaisesti naisten ansiotyöllä, joka nähtiin joko oikeutena tai taloudellisena välttämättömyytenä. Sen sijaan kotihoitoa puolustavat eivät vedonneetkaan siihen, että heillä naisina on oikeus olla kotona vaan oikeutta tarkasteltiin lapsen edun näkökulmasta. Vastaava lapsen näkökulman kautta oikeutuksen hakeminen naisen kotiin jäämiselle, ehkäpä myös eräänlainen 'moraalinen ylemmyys', tuli aiemmin selkeästi esiin 'äitiyden ilot' -puheessa. Tässä yksilöllisyyttä korostavassa puheessa sen sijaan perään kuulutetaan naisten omia oikeuksia.

Monet tutkimukset kertovat toisaalta lasten antamasta tyydytyksestä ja toisaalta kotona olemisen frustraatiosta. Esimerkiksi Gordonin mukaan (1990) feministiäidit nauttivat lapsesta, mutta harva nautti 'kotona olemisesta'. Julkunen (1995) esittääkin kysymyksen, onko äitiyttä helpompi kestää silloin, kun se ei ole kokopäiväistä vaan yhdistyy ansiotyöhön. Ansiotyö ikään kuin vapauttaa kotona olemisen frustratiivisuudesta, antaa itsenäisyyttä, omat tulot ja haasteita. Vaikka identifioimassani yksilöllisyyttä korostavassa puheessa äidit ilmaisivat toiveensa ja yksilölliset tarpeensa, tilanne kokonaisuudessaan ei kuitenkaan kuvastunut kovinkaan turhauttavana.

5.4 Ristiriitaiset isät: 'Tuntuu et siinä ei anna oikeeta esimerkkiä niinku isänä'

Ristiriitaa korostava puhe

Työssäkäyvä isä on modernin yhteiskunnan perusinstituutioita, silti isyys ei ole vain elättämistä, vaan isyyttä voi toteuttaa monella eri tavalla. Monenlaiset yksilöllistyneet isyydet ovat mahdollisia: hoivaavat, osallistuvat, avustavat, poissaolevat, jne. (Huttunen 1994.) Kasvanut työttömyys ja epävakautuneet työmarkkinat ovat uhanneet isien mahdollisuutta elättäjyyteen. Tällainen kaipuu elättäjyyteen näkyy seuraavissa katkelmissa, joissa puhujat pitäytyvät perinteisen isän identiteetissä. Koti-isäksi 'jäminen' piirtyy ei-toivottavana ja ristiriitaisena ja samalla myös hierarkkisesti alempana kuin työhön lähteminen.

Ristiriitaa korostavaksi repertoaariksi nimesin puheen, jossa eksplisiittisesti ilmaistu ristiriita voidaan kiteyttää muotoon 'asioiden pitäisi olla näin, mutta ne eivät ole'. Seuraavassa Paavo ja hänen vaimonsa kaipaavat (Paavon tulkinnan mukaan) perinteiseen elättäjyyteen nojaavaa perhettä. Elättäjyyteen perustuva isyyden malli on kotoa perittyä, kasvatuksen ja sosialisaaion kautta omaksuttua, ja tähän sosialisaaion ei saisi tulla katkosta.

PAAVO: hhh minun mielestä **päävastuu perheestä on isällä isällä**, tuota ja se se kyllä osiltaa toimii meilläkin (nauraen) hhh ainaki vaimon mielestä se pitäs toimia, **mutta ei se ei se aina toimi sillä lailla ku me mole molemmat niinku toivottas**, hhh **mutta se malli hhh malli tuota joka joka on minulle tullu kotua jo että hhh isä kävi töissä ja hhh äiti oli kotona...** mutta kyllä se niin on minun, taikka siis mä niinku näkisin sen että, **sen tuli olla niin että että isä kävis ulkopuolella töissä ja äiti ois kotona mutta hhh ehäse nyky nykyaikana aikana näy toimivan ... ja nyt ku minä oon kotona ja meiän äiti on töissä ni että tää on menny ihan väärin päin ja et minä niinku kapinoin tätä tilannetta vastaan, ihan et ei näin tässä on niinku menty väärin, väärin alettu toimimaan tässä yhteiskunnassa**

Perinteisen perheen malli työnjakoineen on eräänlainen normi, jonka mukaisesti tulisi toimia (esim. *sen tulis olla niin että isä kävis ulkopuolella töissä ja äiti ois kotona*). Mies sijoitetaan julkiseen, kodin ulkopuoliseen ja naisen yksityiseen, kotiin. Tämä ideaalitalanne ja normi perheen asetelmasta on nyt työttömyystilanteessa kääntynyt väärinpäin. Ristiriitaa korostavaksi puheeksi Paavon kuvauksen tekeekin se, että Paavon kertoman mukaan toisaalta omassa perheessä toimitaan tätä mallia vastaan ja toisaalta yhteiskunnassa laajemmaltikin toimitaan vastoin tätä periaatetta.

Vaikka Paavo sanoo kapinoivansa vallitsevaa tilannetta vastaan, Ilpon puheenvuorossa tulee oma kokemuksellinen ja tunnustuksellinen puoli enemmän esille sananvalintojen kautta, esimerkiksi *kokenu, kokee sen itsellekin tärkeenä*. Ilpo korostaa sitä, kuinka miehen malli on välittynyt sukupolvelta toiselle ja tämän käytännön tulisi jatkua, etenkin siitä syystä, kun omat lapset ovat poikia.

ILPO: joo tosta niinku työttömänä olemisesta ja sitten vanhemmuudesta siinä ni se on varmaan ihan justiin noin niinku tossa äsken sanoitte, että on kotona ni kun on nainen työttömänä ja äiti on työttömänä hhh perheessä, niin niin ne kotiaskaaret on tietysti naiselle aina aina semmosia hyvin läheisiä ja ne on tärkeitä, ja sehän on myöskin ajan antamista lapsille että tekee niitä niinkun kotitöitä ja askareita ja myöskin esimerkin ja mallin antamista lapsille, mut miehellä se on aika paljon toisin päin että **et mies niinkun on**

tavallaan opetettu aina siihen että että, mitkä [supatusta] on niinkun miehentöitä tietysti se on vanhoillista, mutta se on kuitenkin niin pitkällä aikavälillä miessukupuolet kasvattanu siihen, ja ja sitten tavallaan niinkun mies asettaa ne samat asiat ja arvot niinkun itelleen mallin antajana omille pojilleen, ja ja siinä mä oon niinkun itte niin kokenu sen hyvin suuren ristiriidan että ei pysty antaakaan sitä mallia enää samalla tavalla omille lapsilleen kun mitä on on sukupolvien aikaa miehet antanu, ja ja kokee niinkun sen itsellekin tärkeenä et näin pitäs olla kun on kaks poikaa, tietää et niistä pitäs tulla ni kansalaisia jotka täyttää sen oman velvollisuutensa, niin siinä tulee sitten ristiriitoja et mies tietysti kotona tekee kans askareita mutta mut ne ei oo samalla tavalla sillä tavalla tärkeitä ja perinteisesti tärkeitä

LIISA: ootko nyt työttömyyden aikana niin oot sää ruvennu tekeen kotihommia

ILPO :kyllä mä teen

LIISA: enemmän ku aikasemmin

ILPO: kyllä, joo kyl mä ruokaa laitan ja ja siivoonkin, mutta se että ne ei oo niinku itellekkään, ne ei oo sillä tavalla tärkeitä ei tunne niinkun itelleen niinkun tärkeiks että niitä tekee sillä tavalla, niinku tavallaan velvollisuudesta, ja ja tuota ja sitten niin tuntuu niinku et siinä ei anna sitä oikeeta esimerkkiä, niinku isänä myöskää tietysti se on tärkeätä ja ja mä haluan kyllä, ite haluan myöskin sen, että lapset oppii myöskin että että tasa-arvo on myöskin kaikkien töitten suhteen et ei oo semmosta eriarvosuutta että on selkeesti naisten työt ja selkeesti miesten työt, mutta hhh mutta kuitenkin että se mallin antaminen niin niin kokee et se olis niinku tärkeempää tärkeempää sitten antaa niinku tavallaan muissa suorituksissa, tietysti se on hyvin yksilökohtasta mutta hhh mut uskosin että se on myöskin laajemmalti niinkun miehet mieltää sillä tavalla että mies joka on työttömänä niin niin ei se, niin kovin helposti rupee peseen pyykkiä ja tekeen ruokaa siivoamaan, ne ei jollakin tavalla jollakin tavalla ei luonnu mieheltä samalla tavalla

Kuva miehestä lähestyy osittain 'uhrin' kuvaa, mitä luovat ilmaisut *mies on tavallaan opetettu, miessukupuolet kasvattanu siihen*. Eräänlainen uhrinasema vahvistuu myös niistä ilmauksista, joissa puhuja kuvaa kykenemättömyyttään oikean esimerkin välittämiseen. Ilpo sanoo julki kokemansa ristiriidan nykyisessä tilanteessa. Paluu perinteiseen isyyteen ja isyyden mallin toteuttamiseen ei onnistu ja nykyinen koti-isyyys perinteisine naisten töineen ei luonnistu eikä tuota tyydytystä. Ristiriita korostuu Ilpon puheessa 'asia on tietysti näin, mutta' - rakenteen kautta (vrt. Potter & Wetherell 1987 ja disclaimerin käyttö rasismipuheessa). Puhuja ikään kuin sanoutuu irti aiemmin sanomastaan mutta -lauseen kautta ja luo näin ristiriitaisen jännitteen sanomansa ympärille. Esimerkiksi kotiaskareiden tekemisen tärkeys paljastuu kuitenkin vähemmän tärkeäksi toteamuksella *mutta mut ne ei oo samalla tavalla sillä tavalla tärkeitä ja perinteisesti tärkeitä*.

Keskeiseksi ristiriidan lähteeksi Ilpolla ja Paavolla fokuoitetuu kykenemättömyys täyttää miehen ja myös isän malli, joka on tähän saakka välitetty miessukupuolvelta toiselle, isältä pojalle. Tällä velvoitteen täyttymättömyydellä nähdään olevan seurauksia nimenomaan poikiin, jolloin puhujat näin suuntautuvat tulevaisuuteen ja ovat huolissaan perinteen katkeamisesta. Puhujien identiteetit lähenevät perinteisessä elättäjän roolissa pitäytyjän identiteettiä ja ristiriitaa korostava puhe pyrkii ylläpitämään sukupuolittuneita perinteisiä vanhempien rooleja. Esimerkiksi Ilpon viittaus siihen, että kotityöt ei luonnu mieheltä samalla tavalla sisältää oletuksen siitä, että joltakin muulta, todennäköisesti vastakkaiselta sukupuolelta ne sujuvat paremmin.

Vastaavaa eksplisiittistä puhetta naisen mallista ja huolta siitä, ettei välitä oikeaa naisen mallia lapsille ja nimenomaan tytöille, ei löydy naisten ristiriitaa eikä myöskään sopeutumista korostavista puhetoivoista. Naisen mallista puhumisen vähäisyys näyttäisikin viittaavan siihen, ettei ehkä olekaan selkeästi yhtä oikeaa ja voimakasta naisen mallia tai normia siitä, miten toimia naisena tässä

yhteiskunnassa. Kun naiset toimivat yksityisellä ja julkisella alueella, eli kotona ja töissä, he voivat olla molemmissa 'omillaan'. Sen sijaan astuminen vieraan reviirille, poikkeavaan tilanteeseen, niin kuin työttömät miehet ovat tehneet tulemalla naisen 'valtakuntaan' eli kotiin, herättää kysymyksiä. Kuitenkin muun muassa 'epäonnistunut äiti' -puhe osoitti sen, kuinka naisen omassatunnossa muistuttavat velvoitteet viittaavat kunnollisen äidin mallin olemassaoloon. Naisena olemisessa on variaatioita, mutta äitiydessä etenkin työttömyystilanteessa aktuaalistuvat kunnollisen (koti)äidin velvoitteet.

Kokoava katsaus

Niissä puhetavoissa, joissa oli joitakin ristiriitaisia ja protestoivia elementtejä työttömyydestä ja kotona olemisesta, äitien diskurssi-identiteetit vaihtelivat modernin äitiyden ja perinteisen kotiäidin välillä (taulukko 4). Lapset ja koti eivät olleet enää riittäviä ja äitien yksilölliset toiveet kohdistuivat kodin ulkopuolelle. 'Tasapainoileva äiti' -puhe, 'epäonnistunut kotiäiti' -puhe, tarpeettomuutta korostava puhe, 'hyväksikäytetty äiti' -puhe ja yksilöllisyyttä korostava puhe paljastivat sosiaalisesti jaettuina normeja ja uskomuksia, jotka koskivat hyvää ja kunnollista (koti)äitiyttä ja äitiyttä työttömyystilanteessa. Kykenemättömyys täyttää näitä velvoitteita heijastui syyllisyydentunteina. Julkinen konstruktio äitiydestä on kielteinen joka suhteessa: kotiäitinä oleminen ei ole hyväksyttyä, mutta ei myöskään työssä käyminen, koska työssä käyminen herättää epäilyjä työn laadusta, mitä nainen tekee äitinä ja työntekijänä. Tämä puolestaan peilautuu naisten maailmassa huonona omanatuntona. Nurmisen ja Roosin (1992, 130) mukaan suomalaiset naiset kävelevätkin nuoralla työn ja perheen välissä. Monet naiset elävät pysyvästi huonon omantunnon kanssa. Työssä heillä on huono omatunto siitä, että he eivät huolehdi lapsistaan tarpeeksi. Kun he pysyvät kotona huolehtiakseen lapsistaan, heidän ammatillinen kompetenssinsa heikkenee ja he tuntevat epävarmuutta siitä, että ovat aviomiehistään riippuvaisia.

Hänninen (1991, 349–355) esittää, että arkiajatteluamme hallitsee kaksi vastakkaisista työttömyystarinaa: tragedia, jossa päähenkilö on kunnollinen, mutta onneton yhteiskunnan uhri sekä rikostarina, jossa päähenkilö on aluksi onnellinen, mutta kunnoton pinnari. Joissakin ristiriitaperspektiiviin sisältyvissä repertoareissa näyttäisi olevan tragediaa sivuavia elementtejä: on menetetty jotakin ja jouduttu uhriksi, mitä perhe-elämä ei pysty kompensoimaan. Ristiriitaa korostavassa puhetavassa miesten kuvaukset omasta isyydestään ja kaipuusta oikeaan miehen malliin lähestyvät tragediaa. Miehet ovat 'kaksinkertaisia yhteiskunnan uhreja', toisaalta työttömyyden ja toisaalta kasvatustradition uhreja. Ristiriitaa korostavassa puheessa isille rakentuva diskurssi-identiteetti kuvastaa traditionaaliseen isän rooliin ja elättäjyyteen sitoutuvan identiteettiä, jolloin kotisäiksi jääminen piiryy ei-toivottavana asiana (taulukko 5). Syyllisyyden tunnot heijastuivatkin näissä isien diskursseissa, joissa elättäjyys näytti olevan ainut oikea isyyden muoto. Identiteeteissä korostui tyytymättömyys ja epävarmuus siitä, mitä isänä oleminen voi olla silloin, kun se ei ole elättäjyyttä. Elättäjyys ja perheenpäänä oleminen näyttäisi yhä elävän miesten puheissa sukupolvilta toiselle perittyinä ideaalina.

TAULUKKO 4 Äitien puhettavat äitiydestä työttömyystilanteessa ristiriitaperspektiivistä tulkittuna

Repertoaari	Tunnuspiirteitä	Funktio	Identiteetti
'Tasapainoileva äiti' -puhe	- koti- ja työelämän vastakkain asettaminen (osittain lasten näkemysten kautta puhumalla)	- työn ja perhe-elämän yhteensovittamattomuuden ja ristiriidan osoittaminen	- 'tasapainoilija kahden maailman välissä' -identiteetti
'Epäonnistunut kotiäiti' -puhe	- rakenne: 'pitäisi tehdä, mutta en tehnyt, pitäisi olla tietynlainen, mutta en ole', itsen kuvaamista negatiivisten ilmaistujen kautta	- itseen ja kotiäidin rooliin liittyvien velvollisuuksien täyttymättömyyden osoittaminen, kotiäitiyteen liittyvän oman kykenemättömyyden osoittaminen	- epäonnistuneen kotiäidin identiteetti (= haluaisi olla kunnan äiti, mutta ei ole)
Tarpeettomuutta korostava puhe	- muiden perheenjäsenten muualle lähtemisen ja itsen kotiin jäämisen kontrastointia, eksplisiittisesti ilmaistu puhujan tarpeettomuuden tunne (<i>se ei tarvi mua enää, ne on pärjänny ennenki kaksistaa</i>)	- oman tarpeettomuuden osoittaminen	- tarpeettomuutta korostavan äidin identiteetti
'Hyväksikäytetty äiti' -puhe	- ennen-nyt -tilanteen vertailulla muutoksen osoittaminen, lasten taholta vanhempiin kohdistuviin vaatimuksiin liittyvät ilmaisut	- lapsen ja aikuisen arkipäivän yhteisten toimien ei-toivottavien muutosten osoittaminen, 'oikeiden asetelmien' vaihtumisen osoittaminen	- hyväksikäytetyn ja valtaansa menettäneen äidin identiteetti
Yksilöllisyyttä korostava puhe	- puhujan asenne <i>mä haluan</i> eksplisiittisesti ilmaistu, toiveiden ja halujen kohde kodin ulkopuolella (esim. <i>jotain muuta, erikoisjärjestely, vapaus, henkirako</i>)	- yksilöllisten oikeuksien puolustaminen 'aina lasten eteen ja kotikunnossa' -asennetta vastaan	- perinteisestä kotiäitiydestä irrottautuvan identiteetti (= ei halua sitoutua tai palata perinteiseen kotiäitiyteen)

TAULUKKO 5 Isien puhettavat isyydestä työttömyystilanteessa ristiriitaperspektiivistä tulkittuna

Repertoaari	Tunnuspiirteitä	Funktio	Identiteetti
Ristiriitaa korostava puhe	– ristiriidan eksplisiitinen ilmaiseminen, rakenne: 'asioiden pitäisi olla näin, mutta ei ole'	– perinteisten sukupuolittuneiden vanhempien roolien osoittaminen	– perinteisessä elättäjän roolissa pitäytymän isän identiteetti

5.5 Miesparat ja ymmärtävät vaimot

Johnsonin (1988) mielestä vaimous ja äitiys pitää erottaa analyttisesti toisistaan, mutta Jokinen (1996) pitää niitä kuitenkin samana 'taikaympyränä'. Katsoin tässä mielekkääksi vanhemmuus- ja puolisuuspuheen erottamisen toisistaan, vaikka karkeastikin, koska tutkimusaineistossani oli toistuvasti puhetta työttömästä miehestä nimenomaan puolisona. Keskeiseksi vanhemmuus- ja puolisuuspuheiden erottelijaksi hahmottui samalla myös se, minkälaiseksi muodostui puhujan positio. Esimerkiksi vanhemmuutta koskevissa puhetoivoissa puhuja asettui suhteessa lapseen tai yleensä perheeseen, jolloin toimintoja, esimerkiksi huolenpitoa, tarkasteltiin suhteessa edellä mainittuihin tekijöihin. Puolisuuspuheissa puhujapositio taas konstruoitui ensisijaisesti suhteessa mieheen (tai vaimoon), ja erityisesti naisten puolisuuspuheissa oli havaittavissa pyrkimystä puolison, miehen, asemaan asettumiseen. Välttämättä puolisuuspuhe ei koskenut omaa puolisoa vaan miestä tarkasteltiin yleisemmin kodin piirissä mutta nimenomaan puolison asemassa. Naisten puolisuuspuheesta oli eroteltavissa uhrstava ja kyseenalaistava puheet, miesten puolisuuspuheeksi nimesin luonnollistavan puheen.

Uhrstava puhe

Miehen onneton tilanne korostuu seuraavassa, kun Taimi tuo puheenvuoroissaan esille sen, kuinka työttömyys on naiselle helpompaa. Katkelmissa nainen ja mies kontrastoituvat keskenään, jolloin nainen kuvastuu selviäjänä, joka kykenee vaihtamaan rooliaan aina tilanteen mukaan. Naisen moniroolisuuden vastakohtaksi kuvastuu yksiulotteinen elättäjyyteen nojaava isyys.

TAIMI: niin kyllä se niinku miehelle ihan totta kovempi paikka, koska nainen on oppinut tähän roolinvaihdokseen, elikkä sä vaihdat sä oot sä oot töissä hirveen hyvä myyjä tai ompelija tai näin ja (maiskaus) sitten kun se kello tulee kuustoista niin sit sä ootki tota niin äiti ja sä oot vielä vaimo ja ja mitä kaikkee muuta soot lisäksi kenties sä käyt jossain harrastuksessa sul on jotain luottamustoimia soot vielä siellä, hhhh elikkä **nainen on jotenkin semmonen mukautuvampi, elikkä se on oppinut vaihtamaan roolia, sen on helpompi ehkä sen takia kestää se työttömyys** hhh kun että sitten kohtaa näitä miehiä ja mitä pitempi työhistoria miehellä ja varsinkin ei nyt millään pahalla, mutta kouluttamaton,

siis silleen että se on hhh työpaikan kouluttama siis ei ei niinkun opistoasteista koulutusta eikä tämmöstä niin **semmosen on paljon vaikeampi niitten on kaikista kipeintä**, hhh että hhh mä sanosin et jos puhutaan selviytyjistä ja **niistä joka ei selviydy** niin minä sanosin että se on ne jotka on hhh ammattiyhdistystoiminnassa olleita pitkään, ja ja pitkän työhistorian tehneet teollisuudessa olevat miehet

TAIMI: hhh niil on ollu se ammattiyhdistystoiminta ja nyt ku ne jää pois töistä niin niillä ei olekkaan, hhh elikkä ja **ku ne on oppinu että miehen tehtävä on pitää perhe pystyssä ja miehen perhe on niinku huoltaa sitä ja nainen voi jäähä (voimakkaasti eläytyen) kotiin hhh ja tota niin naisen tehtävä on hoitaa se koti** elikkä ei millään pahalla mut meil on niinku hirveen paljon tämmöstä hhh niin hhh ne on niinku ne on niinku niitä kaikkein tuskallisempia mitä minä ainakin oon katonu et niiden kohalla mä melkeen niinku nostan käteni pystyyn ja mää sanon et emmä tiedä mitä tehdä hhh, ja ja sit **totta kai se niillä niinku vaikuttaa sit siihen isyyteen ja tämmöseen näin koska ne niinku haluaa että, pojat tai lapset niinkun saa tämän miehen mallin mies on tämmönen joka pitää perheen ja nyt yhtäkkiä se romutetaanki heiltä hhh heiltä viedään ne puitteet jossa he voivat toteuttaa sitä hhh mitä he haluavat opettaa lapsillensa enää heil ei ole niitä hhh elikkä viedään se matto alta pois**

Uhristava puhe koostuu pitkälti menetystä ja luopumista ilmaisevasta sanastosta sekä metaforisista ilmauksista esimerkiksi *menny matto jalkojen alta, takaisku, kovempi pala, putoo kärryiltä*. Jotakin on ollut paremmin ennen työttömyyttä, nyt mies on kohdannut vastoinkäymisiä ja epäonnistunut. Luopumista ja menetystä ilmaisevat sanat yhdessä metaforisten ilmaisujen kanssa luovat kuvaa miehestä, joka on yhteiskunnan uhri ja jopa tahdoton ajautuja. Metaforisia ilmaisuja sisältävä puhe on sävyltään varsin yleistävää.

Samalla kun ryhmäkeskustelujen naiset puheenvuoroissaan rakensivat työttömälle miehelle uhrin identiteettiä heidän oma diskurssi-identiteettinsä rakentui ymmärtäjän identiteetiksi. Yhteisenä pyrkimyksenä oli ymmärtää työttömän miehen onnetonta tilannetta. Ymmärtäminen on mahdollista, koska toinen osapuoli on ilman omaa syytään heikommassa asemassa. Sukupolvien kasvatustraditiot velvoittavat ja ovat velvoittaneet miehen tiettyihin tehtäviin, nimenomaan elättäjyyteen ja perheenpäänä toimimiseen, ja nyt työttömyystilanteessa näiden tehtävien täyttäminen osoittautuu mahdottomaksi. Mies on näin toisaalta työttömyyden uhri, toisaalta yhteiskunnan kasvatustradition uhri. Naiset eivät kyseenalaistaneet millään tavalla, voisiko olla toisenlaista isyyttä ja uudenlaisia isyyden ulottuvuuksia työttömyystilanteessa, vaan pikemminkin uhristavan puheen kautta ylläpidettiin miehen uhrin asemaa ja traditionaalisen isän asemaa. Samalla puhujien oma asema selviäjänä vahvistui.

Kyseenalaistava puhe

Kyseenalaistavassa repertoaarissa miehen ahdinkotilannetta epäillään. Työtön mies kuvastuu tässä pikemminkin valintoja tekevänä subjektina (*sehän on siitä miehestä kiinni, riippuu vähä miehestä, jos se mies päättää*) kuin olosuhteiden onnettomana uhrina ja samalla vältetään yleistykset kaikista miehistä samanlaisina. Vaikka seuraavassakin katkelmassa on viittauksia kodin ja kasvatuksen perintöön (*perinteisesti, ne ei oo kotona joutunu tekee*), miehen todellista avuttomuutta kuitenkin epäillään (*muka joku sellainen, muka kovempi pala, on puuttuvinaan*).

URSULA: **niin että tuleeks siitä ilmanen kotiapulainen**

H:niin mikä sun näkemys siitä on että tekeekö osallistuuko kotitöihin tai siihen lastenhoi-

tamiseen enemmän tai sekaantuuko se

URSULA: sehän on ihan **sehän on ihan siitä miehestä kiinni miten se haluaa**

KIELO: niin se se on varmasti, must tuntuu et, että et **onko siinä muka joku sellanen että että miehelle se työttömyys mm olis muka kovempi pala ku naiselle** siinä mielessä että että sillä miehellä on siis perinteisesti kun siis kumminkin ne kotityöt on suurimmaks osaks ollu sillä naisella koska se hallitsee ne paremmin ja ne on niinkun luontevampia sille jotenki, en mä sano etteikö mi mieski voi tehdä ja isä mutta tota hhh kun se jää työttömäksi, niin kyllä se varmaan tekisi niitä kotitöitä, mutta **musta tuntuu että siltä niinku on puuttuvinaan enemmän kun siltä naiselta**, jotenki musta tuntuu et se on niinku kovempi pala et silloin pitäis olla jotain sit sellasta, siinä harrastusta ja elikkä musta tuntuu että hhh **riippuu vähä miehestä** mutta mies vois helpommin esmes ruveta alkoholin kanssa ruveta läträämään siinä vaiheessa kun se jää työttömäksi että, hhh se on niinku helpommin lankeis

URSULA: niin eli **se on ihan siis siitä miehestä kiinni**

KIELO: siis jotenki

URSULA: ja minkälaisen kasvatuksen on saanu siellä kotonasa antaa... **mut että et et se ku on työttömänä ja muuta niin et kerkiää mutta se on ihan just se jos se mies päättää et ne on naisten töitä ja mä en tee näitä, hhh niin oli se sitten työttömänä tai ei niin se menee ennemmin mun mielipide niin menee ennemmin kaljakapakkaanki istumaan ja juttelee kavereitten kanssa ja on niinku sen työpäivän siellä ja tulee sitten kotia**

URSULA: näin mä ajattelisin et et et saattais näinki olla, et et et se mielipide et syntys et jos ei se tykkää tehdä taloustöitä niinku muutamia miehiä tunnen sillä lailla että hhh se on ku tervaa että ne ei oo kotona joutunu tekeen, niin ei ne koske niihin taloustöihin **vaikka ne on työttömänä kitisten ne sitten joskus voi käydä kaupassa, tai tota niih hhh voivat jotain mutta että et ne kokee sen todella et ennemmin ne menee istumaan sinne jonneki tai harrastavat**

KIELO :niin että mies ei ehkä löyvä välttämättä heti uusia kanavia hhh käyttää sitä aikaa kun nainen, **tai ei ainakaan halua pyöriä siinä kotona sillä tavalla**

Tässä kyseenalaistavassa puheessa naisille rakentuva diskurssi-identiteetti ei ole ymmärtäjän vaan pikemminkin etäisen tarkkailijan identiteetti ja mukana on jopa pilkahdus moralistiakin. Kyseenalaistava puhe luo kuvaa lähes 'renttu-isästä', vähintäänkin vähemmän perheorientoituneesta miehestä, joka tietoisesti välttää kodintöitä. Kuitenkin myös tässä puheessa on viittauksia miehen kodin perintöön: *se on ku tervaa, että ne ei oo kotona joutunu tekeen, niin ei ne koske niihin taloustöihin.* Kun naiset ja miehet kuvastuivat uhrstavassa puheessa vastakohtiksi, selviäjiksi ja häviäjiksi, tässä puheessa vastakkaisuus ei ole niin selvää. Naiset ovat toki tässäkin selviäjiä, mutta miehet eivät ole kodin perinnöstä huolimatta häviäjiä vaan heissä on piirteitä tietoisista valinnoista tekevästä henkilöistä, jotka luovivat työttömyystilanteessa eteenpäin.

Luonnollistava puhe

Päinvastoin kuin naisten puhetta työttömästä miehestä, miesten puhetta työttömästä naisesta ei ollut kovinkaan paljoa. Viitanneeko tämä omiin olemassa oleviin kulttuurisiin konventioihin, jolloin en esimerkiksi haastattelijana lähtenyt problematisoimaan ja kyselemään tarkemmin tutkittavien miesten käsityksiä työttömän naisen tilanteesta vai viitanneeko tämä siihen, että ongelmattomana pidetyt asiat eivät juurikaan saa huomiota osakseen arkipäivän keskusteluissa, jolloin molempien taustalla on stereotyyppinen näkemys naisen asemasta ja paikasta. Seuraava katkelma kuitenkin osoittaa, kuinka äidin ja naisen työttömyys nähtiin lähinnä ongelmattomana.

ILPO: joo tosta niinku työttömänä olemisesta ja sitten vanhemmuudesta siinä ni se on varmaan ihan justiin noin niinku tossa äsken sanoitte, että on kotona ni kun on nainen työttömänä ja äiti on työttömänä hhh perheessä, niin niin ne kotiaskareet on tietysti naiselle aina aina semmosia hyvin läheisiä ja ne on tärkeitä, ja sehän on myöskin ajan antamista lapsille että tekee niitä niinkun kotitöitä ja askareita ja myöskin esimerkin ja mallin antamista lapsille, mut miehellä se on aika paljon toisin päin että et mies niinkun on tavallaan opetettu aina siihen että että mitkä [supatusta] on niinkun miehen

Yleistävien ilmaisujen kautta (esimerkiksi *luonnostaa, tietysti, aina*) nainen kuvastui luonnollistavassa puheessa perinteisenä kotiin ja perheeseen suuntautuvana äitinä, jonka rooli oli vastakkainen isän roolille. Puhujat ikään kuin tekivät luonnolliseksi ja normalisoivat työttömän naisen tilanteen, joka piirtyi ongelmattomana, ja samalla puhujien diskurssi-identiteetit lähestyivät traditionaalisessa miehen roolissa pitäytyjän identiteettiä.

Kokoava katsaus

Naisten uhristavat puhetavat miehestä tuottivat kuvaa miehen tragediasta työttömyystilanteessa (taulukko 6). Hännisen näkemyksen (1991) mukaisia rikostarinan piirteitä puolisoiden puhetavoista ei löytynyt, tosin työttömästä miehestä oli tulkittavissa 'roistomaisia' vivahteita. Näissä kuvauksissa mies (naisten mukaan tietoisesti) pinnaa kotiin liittyvästä vastuusta ja velvoitteista: 'kitisten sitten joskus voi käydä kaupassa' tai 'menee ennemmin kaljakapakkaanki istumaan'. Miesten puolisoa koskeva puhe ei vastaavasti tehnyt työttömästä naisesta rikollista vaan luonnollisesti kotiin päin suuntautuvan kunnollisen perheenmännän (taulukko 7)²⁹.

Kokonaisuudessaan edellä esitetyissä puhetavoissa vanhemmuus kuvastui sukupuolistuneina henkilökohtaisina kokemuksina ja tuntemuksina, mutta myös sukupuoleen sidottuina rooleina. Erilaiset puhetavat konstruoivat lähinnä käytännöllistä vanhemmuutta ja puolisoitua, joissa korostuivat eritoten kotityöt ja työnjako. Samalla puhujat rakensivat voimakkaasti omaa erillistä ja ehkäpä myös jossain määrin eriarvoista sukupuoltaan miehenä ja naisena ja sitä kautta erilaista äitiyttä ja isyyttä. Naiset ja miehet käyttivät puheessaan repertoareja, joissa tuli esille sekä myönteisiä että kielteisiä piirteitä vanhemmuudesta työttömyystilanteessa. Vanhempien puhetavat olivat näin keskenään osittain jännitteisiä ja niitä voidaan kuvata 'rakenteella' toisaalta niin – mutta toisaalta näin. Sama henkilö saattoi kuvata vanhemmuuttaan eri tavalla eri kontekstissa ja näin puhujan diskursiivinen identiteetti vaihteli. Diskursiivisesti muodostuneet identiteetit eivät välttämättä olleet ristiriitaisia toisiinsa nähden, vaan niiden välillä oli pikemminkin jonkinasteinen jännite. Tarkasteltaessa naisten puhetapoja kokonaisuudessaan mielenkiintoinen piirre niissä oli se, että samalla kun naisilla oli erilaisia, vaihtelevia tapoja kuvata äitiyttään työttömyystilanteessa, samalla he ylläpitivät traditionaalista isyyttä elättäjyytenä ja rajoittivat näin muita isyyden dimensioita. Isien omat puhetavat isyydestä valottivat kuitenkin myös toisenlaisia isyyksiä.

²⁹ Tässä haluan muistuttaa aineiston tuotantoehdoista. Naisten uhristava ja kyseenalaistava puhe oli erotettavissa ns. naisten ryhmästä, jossa ei ollut yhtään miestä mukana.

TAULUKKO 6 Naisten puhetavat työttömästä miehestä

Repertoaari	Tunnuspiirteitä	Funktio	Identiteetti
Uhristava puhe	– metaforiset ilmaisut (esim. <i>miehille kovempi pala, vedetty matto jalkojen alta, takaisku</i>) menetykseen ja luopumiseen liittyvä sanasto (<i>joutu luopumaan, ei oookkaan, viedään ne puutteet</i>), miehen kuvaaminen olosuhteiden tahdotomana uhrina, 'ajautujana'	– työttömän miehen tilanteen hyväksyttävyyden hakeminen	– ymmärtävän naisen ja puolison identiteetti
Kyseenalaistava puhe	– epäilystä ilmaisevat sanat (<i>on puuttuvinaan, muka kovempi pala</i>), yleistämisen välttäminen (<i>miehestä kiinni, riippuu vähän miehestä</i>), miehen kuvastuminen valintoja tekevänä subjektina (<i>mies päättää, mies ei halua pyöriä</i>)	– miehen ahdinkotilanteen kyseenalaistaminen	– epäilevän ja etäisen tarkkailijan asemaan asettuvan identiteetti

TAULUKKO 7 Miesten puhetavat työttömästä naisesta

Repertoaari	Tunnuspiirteitä	Funktio	Identiteetti
Luonnollistava puhe	– naisen ja äidin asemaa luonnollistavat ja yleistävät ilmaisut (<i>luonnostaa, se on varmaa, tietysti naiselle aina läheisiä</i>)	– työttömän naisen tilanteen luonnollistaminen ja normalisointi, ongelmallisuuden välttäminen	– perinteisiä rooleja uusintavan identiteetti

5.6 ‘Lapset on köyhän lohtu’

Vanhemmuuden ja kotitöiden jakamisen käytännöllinen aspekti vaihtuu tässä luvussa enemmän taloudellista ja aineellista hyvinvointia korostavaksi näkökulmaksi, eräänlaiseksi ‘taloudelliseksi’ vanhemmuudeksi. Vaikka vanhemmat tarkastelevat työttömän vanhemman ja lapsen välistä suhdetta (ensisijaisesti rahan ja taloudellisen hyvinvoinnin kehikossa), vanhempien omat tuntemukset äitiydestä ja isyydestä eivät korostu kuitenkaan samassa määrin kuin edellisessä luvussa. Olennaista tämän luvun puhetoivoille on myös se, että ristiriita ja sopeutumisperspektiivit eivät erotu samoin kuin edellisistä puhetoivoista. Rahaa korostava ja ‘aika resurssina’ -puheet hahmottavat vanhemman ja lapsen välistä suhdetta rajallisten, mutta toisiinsa kietoutuvien resurssien kautta. Lapsen ensisijainen hoivan ja huolenkohteen asema kuvastuu ‘Lapsen parhaaksi’ -puheessa. Tämä asetelma kuitenkin murtuu tunnesuhteita korostavassa puheessa. ‘Lapsi elämän sisältönä’ ja ‘lapsi esteenä’ -puheissa punnitaan omaa elämää suhteessa lapseen.

5.6.1 Rahan vähyydestä ‘aikalisään’

Rahaa korostava puhe

Lapset ja lama -tutkimukseen (Salmi, Huttunen & Yli-Pietilä 1996) osallistuneiden koululaisten mielestä säästäväisyys on heidän kodeissaan eniten esillä ollut keskusteluteema. Tällainen puhe säästäväisyydestä näytti olevan melko tavallista kaikissa kyseiseen tutkimukseen osallistuvissa perheissä. Salmen ym. (1996, 67–68) mukaan puhe säästäväisyydestä koskee yhtä hyvin oman perheen taloudellisia ongelmia kuin yleisiä kasvatuksellisia periaatteita säästäväisyydestä. Säästäväisyyspuheelle lienee läheinen tässä tutkimuksessa painottunut rahaa korostava puhe. Rahaa korostava puhe oli vallitseva suhteessa muihin vanhemman ja lapsen suhdetta käsitteleviin puhetoivoihin, vastaavasti eksplisiittistä puhetta kasvatuksen käytännöistä ja keinoista oli niukasti. Rahan ja rahan puutteen korostuminen tekstiaineistossa ei liene yllätys työttömyyden kontekstissa. Aineellisten resurssien puutteen korostuminen työttömyystilanteessa rajoittanee arjen kasvatuskäytäntöjen yksityiskohtaisen problematisoinnin tai ainakin suuntaa, mistä näkökulmasta arkipäivää tarkastellaan³⁰.

Puhe rahasta korostui erityisesti silloin, kun vanhemmat keskustelivat vanhemman ja lapsen välisestä suhteesta työttömyystilanteessa. Raha oli jotakin joka puuttui, raha oli jotakin, josta keskusteltiin koko perheen kesken ja raha oli jotakin, jonka tuhlaaminen kiellettiin säästäväisyyden nimessä. Raha sävytti vanhempien ja lasten suhdetta. Työttömyystilanteessa ja rahasta puhuttaessa

³⁰ Ryhmähaastatteluja tehdessäni havaintoni oli se, että kasvatusta enemmän ryhmissä puhuttiin esimerkiksi kotitöistä ja rahasta. Vaikka yhtenä keskustelujen teemana oli kasvatusta, puhe aina ‘kääntyi’ yrityksistäni huolimatta muihin teemoihin. Puhe rahasta ja sen vähäisyydestä voikin olla jotakin jaettua ja yhteistä työttömyystilanteessa tutkimukseen osallistuvien kesken, enemmän kuin kysymäni kasvatuksen käytännöt, jotka myös ehkä mielletään enemmän kuuluvan yksityiseen ja intiimimpään elämän alueeseen.

vanhempien ja lasten suhde kuvastui suhteena, jossa vanhempi auktoriteettina kieltää lapselta tiettyjä hankintoja vedoten rahan puutteeseen.

ANNI: kyllä mum mielestä vanha sanonta, että et ku tota noinnin puute tulee ovesta ni rakkaus lentää ikkunasta, että kyl se jollaki tavalla pitää paikkasa, etku tosi tosi kireelle menee joku asia, **että et todellakaa että ei oo rahaa ja pitää puhkua ja hokee**, että hei et ku em mä ollu aikasemmin ei ei meil oo ollu niinku mitää ongelmia... ja täytyy niinku lapsillekki muistuttaa, **että hei että ei oo todellakaa rahaa et ei nyt voida semmosta hankkia ja nyt täytyy odottaa vähä aikaa ja kyllä se tästä niinku ja tuntuu että jauhaa sitä semmosta**, ni se jo tuo semmosta vähä että et minkä takia mun aina pitää kieltää ja sanoo, ja sit **mä huomaan käyttäväni sitä jo hyväkseni, että et et tota noinni ei oo ei oo meil ei oo rahaa meil ei rahaa mä hoen tämmöstä** ja kuitenkin ni meil o meil syödään meil o ruuat meil o asunto meil o vaatteet päällä... mut jotenki niinku ite niinku kapinoi sitä vastaa hirveesti, et joo et nyt täytyy siinäki kiristää ja se aiheuttaa ainaki ja sit se oma tuntemus et et niinku mull on niinku tavallaa pahaolo

Lasten harrastukset haluttiin tiukasta taloudellisesta tilanteesta huolimatta säilyttää ennallaan mahdollisimman pitkälle, vaikkakin kalliimmasta päästä jouduttiin karsimaan. Menojen tinkiminen kohdistui erityisesti niihin lasten harrastuksiin, joita vanhemmat pitivät elitistisinä ja ei-välttämättöminä: *pitääkö se joitain tota laskettelua, mitä näitä nyt on näitä eliitti sillä lailla eliittiharrastuksia, et sielt kotoohan se lähtee ne et et si sille lapselleki kehkeytyy se vaatimustaso...*, *että et justiisa kalliista päästä harrastukset karsiutuu.* 'Tavallisista' harrastuksista kiinnipitämisen voisi tulkita sisältävän moraalisen latauksen (vrt. Hoikkala 1993): hyvät harrastukset ja harrastukset ylipäänsä voisi nähdä kunnollisuuden takuuna. Lapsi ei joudu hunningolle kun harrastaa, toisaalta harrastaessaan lapsi ei myöskään ole poikkeava suhteessa työssäkäyvien lapsiin.

Seuraava katkelma luo kuvaa sellaisesta perheen arjesta, jossa kyse ei ole välttämättä ylellisyyksien karsimisesta vaan siitä, että säästetään yhteisistä jokapäiväisistä hyödykkeistä ja tähdätään näin yhteiseen hyvään.

KIELO: ... ku mä oon esmes tällä viikolla on allergiayhityksen työtä hyväks, taikka juttuja tehny, ku meil on sitte ens viikolla semmonen ilta, niin niin mä oon yrittäny ottaa kaikki lapset siihenki niinku mukaan, että mutta se on se et ne alkaa olla siinä iässä...semmosta et yrittää sillai niinku, **että sanoo niinku lapsille että vaikka nyt ei oo rahaa niin niin, et niinku sillaiki on niiku pitänyt tehdä et tänään syödään vähän huonommin niin sitte huomenna vähä paremmin ku tulee se työttömyyskorvaus tai tai sitte isännältä niistä niistä omista hommistaan rahaa**

Sosialisaation moderniin tyyliin kuuluvat puhuminen ja keskustelut. Yhteiset keskustelut kertovat ei-autoritaarisesta suhteesta vanhempien ja lasten välillä. Yhteisistä perheen asioista keskustellaan ja neuvotellaan. Tämä ei kuitenkaan tarkoita sitä, etteivätkö vanhemmat ohjaisi lapsiaan sitä kohti, mitä he pitävät lapsen parhaana. Vanhemmat eivät anna määräyksiä lapsille, vaan keskustelevat näiden kanssa. (Björnberg 1992b, 98–99.) Työttömyys näyttää tuoneen mukanaan lisääntyneet keskustelut ja erityisesti 'budjettikeskustelut', joita ei ole Annin mukaan aiemmin ollut, ainakaan samassa määrin, mihin hänen puheenvuorosaan viittaa *ei koskaan aikasemmin, enempi mitä aikasemmin, ei tehty aikasemmin*. Tämän ajallisen kontrastoinnin kautta muutos perheen sisäisessä keskustelukulttuurissa rakentuu selkeäksi:

ANNI: just joo et kyllä meilläki tämmöstä budjettikeskustelua tavallaan käytiin jota lasten ei koskaan aikasemmin tarvinnu ajatella... ja ruvettiin kauheesti keskustelea siitä ja mietittiä ja siinä käytiin tosi syvällistä keskustelua et miksei hän nyt saakkaan kaikkee lapslisää ja miks ei se kuulu hänelle kaikki... kyllä mä huomaa et meillä hirveen paljo enempi mitä aikasemmin ni keskustellaan, siitä et mite niinku mitä esimerkiks voidaan hankkia, ja mä huomannu että lapset on hirveesti ruvennu kans niinku laskeen, että ne sano että voi että et mä tarviisi jotai uutta mut eik ei kai eik onko meillä rahaa nyt ostaat sitä et ihan tälle yllättävän paljon keskustellaan rahasta, mitä ei tehty aikasemmin ku ei tarvinnu miettiä et ei tarvinnu ajatella että et jos lapsi sano...

Edellä oleva katkelma kuvaavakin vanhemman ja lapsen suhteen vähemmän autoritaariseksi (vrt. Annin aiempi kieltäminen, jossa vanhempi kuvastui auktoriteettina). Lasten kanssa keskustellaan ja neuvotellaan yhdessä, lapsilta pyydetään perusteluja heidän omille hankinnoilleen. Lapset otetaan mukaan aktiivisina jäseninä mukaan perheiden neuvotteluihin ja heillä on oikeus tulla kuulluksi ja heillä on myös oikeus tietää perheen tilanteesta yleisemminkin.

Seuraavassa Siru kuvaa sitä, kuinka vanhempien ja lasten suhteissa ei salata perheen tiukkaa taloudellista tilannetta ja kipeitä raha-asioita. Sirun mukaan lapset opettelevat tiettyjä perustaitoja, ja hänen mukaansa pienet lapset passiivisina kuuntelijoina osaavat yhdistää erilaisia asioita toisiinsa.

SIRU:...ja menee sitte seki, et kyl ne niinku tänäänki esitti sen toivomuksen että mistähä saatas mulle töitä, (naurahdus) ja ja ja tota (yleistä naurua) et niil oli jo konkreettisii ehdotuksii mihin ne sitte lähtee kysymään, (naurahdus) mut tota mutta mutta et kyllä se (naurua) se, ja mullo niinku tommoset kolmi nelivuotiaat lapset niin jotka opettelee esimerkiks rahankäyttöä ni se raha on yks semmonen mikä mikä mikä niinku vaikuttaa, että ku siit kuitenkin keskustellaan ei mennä mihinkää oven taakse keskustelemaan raha-asioista, et paljon kyllä niit tulee sitte puituu siinä kaikkien kuullen ni ni se ne liittää kyllä sinne rahan niinki pienet lapset sen rahan niinku päällimmäiseksi siihen

Tyypillistä rahaa korostavalle puheelle on myös se, että se on sävyltään henkilökohtaista, puhutaan *meistä* ja *meidän perheestä* ja *meidän perheen käytännöistä*.

ARJA: joo ja meillä esimerkiks että jossain vaiheessa mä ihan tunsin jonkinlaista surua siitä, että se oli siinä vaiheessa että ku mä olin jääny työttömäks ja tyttö ei ilmeisesti oivaltanu et sitte työttömyyskorvausta voi saada, et meillä on tyttöä palkittu kokeesta kymmenellä markalla kun se saa kymppiä mikä ei ole kuulemma oikein, mutta joka tapauksessa on palkittu , ja tyttö sitte sano että sitte sen jälkeen kun minä jäin työttömäks että mine- mitenkäs nyt, että onkos sinulla nyt sitten varaa antaa sitä kymmentä markkaa, et hän koki sen kymmenen markan niin suureks suureks rahasummaks sen minun työttömyyden rinnalla, että onko nyt onko nyt varaa siihen et mu-musta se oli jotenkin ihan ihan surullista, että että laps niinku kokee olevansa niin että hän nyt aiheuttaa semmosia menoja mihin ei ole varaa

Keskustelujen, rahan vähäisyydestä puhumisen ja hankinnoista kieltäytymisen kautta lapsi astuu elämän realiteetteihin ja oppii, että kaikkeen ei ole varaa ja joistakin hankinnoista on tingittävä. Viimeisin Arjan katkelma kuitenkin osoittaa, että perheen rahatilanteen ja elämän realiteettien valaistuminen lapselle ei vanhempien näkökulmasta ole yksinomaan myönteistä vaan myös huolten sävyttämää.

'Aika resurssina' -puhe

Vanhemman ja lapsen suhteen tarkastelu 'aika resurssina' -puheen kautta tuo ajan vastakohtaksi rahalle:

ARJA: siin on oikeestaan hyviä ja huonoja puolia, rajoitteita asettaa se että **rahaa** on vähempi käytössä mut toisaalta sitte taas että on **vähempi käytössä, niin sitä yrittää korvata jollaki muulla**, ja se on musta se hyvä puoli

H: *mm-m*

ARJA: **aikaa o enempi olla lasten kanssa**

H: joo

ARJA: elikkä muutenki sit on enempi kiinnostunu siitä perheen perheen asiasta, **kun aikas o voimiaki enemmän**

Aika on jotakin, joka korvaa menetettyä materiaa, useinmiten rahaa. Sävyltään aikaa korostava puhe on abstraktia ja vanhemmat puhuvat yleisellä tasolla ajasta ja perheiden ajankäytöstä. Tällöin aika kuvastuu resurssina, joka käytetään lapsen hyväksi ja annetaan lapselle. Se, onko näillä vanhemmilla itsellään enemmän aikaa lapsilleen työttömänä ollessaan tai mitä lisääntynyt aika konkreetisti merkitsee puhujien kannalta, ei paljastu. 'Aika resurssina' -puhe jättää näin piiloon, mitä ajan lisääntyminen käytännössä tarkoittaa, toisin sanoen kenen ajasta täsmällisesti ottaen on kyse ja miten sitä käytetään.

Aika yleensä mielletään yksilöllisenä ja jakamattomana resurssina (Julkunen 1985, 302). 'Aika resurssina' -puheessa ei kuitenkaan ole välttämättä kyse yksilöllisestä ajasta vaan ajan kollektiivisesta käytöstä, joka kuvastuu idealistisena perheelle käytettynä aikana.

JOUNI: koska tällöin kummallaki vanhemmalla on olla **enemmän aikaa lapsen kanssa**, niin ne **voi nehan voi touhuta kaikkee sitä käyvä jossakin**, mutt että se laps ei tiiäkään periaatteessa koko aikana että mä oon työtön... se voi olla paljon mukavampaaki välillä ku on kumpiki siinä **voi olla koko perhe touhussa**

Kotona ollessa aika luovutetaan muiden käyttöön, ja aika on jotakin yhteistä. Vanhemman ja lapsen suhde näyttäytyy ihanteellisena, jolloin koko perhe tekee yhdessä perheen yhteisiä askareita. Aika antaa edellytykset onnelliselle perhe-elämälle. Mukana saattaa tosin olla myös normatiivinen sävy, esimerkiksi työttömyyden *pitäisi* vaikuttaa myönteisesti, joka tässä merkitsee lisääntynyttä aikaa:

KEIJO: mutta **eiks se (työttömyys) pitäs myöski vaikuttaa positiivisesti, jos aattelee että vanhemmilla on enemmän aikaa käytettävissä niinku lapsille ettei en-enää olla niin sidottuna työelämään ett vapaa-aika on lisääntynyt**

Normatiivisuudessaan Keijon puheenvuoro sisältää kuitenkin kahtalaisen ulottuvuuden: lisääntynyt aika voi olla joko mahdollisuus olla lasten kanssa tai pakko suuntautua lasten ja kodin piiriin.

'Aika resurssina' -puhe viittaa implisiittisesti siihen, että työssäkäyvillä ei ole aikaa lapsille ja perheelle, ainakaan riittävästi. Björnberg (1992b, 87, 98) väittää, että työn tärkein vaikutus perheeseen näyttää olevan tekemisissä perhe-elämän aikakäsityksen kanssa. Hänen mukaansa Ruotsissa on laajalle levinnyt uskomus siitä, että vanhemmilla ei ole riittävästi aikaa lapsilleen, jolloin lapset jäävät ilman

kontrollia, rakkautta ja huolenpitoa. Tässä tutkimuksessa työttömyys näyttää tuottavan edelliselle päivästaiseen näkemyksen siitä, että työttömillä vanhemmilla on aikaa, joka käytetään lasten ja perheen hyväksi. Aika luo mahdollisuuden olla lapsen saatavilla.

Aikapuheen avulla puhujat tulevat osoittaneeksi, mitä he pitävät tärkeänä tai muuten arvostavat. Vastaavasti kuin aika, myös raha on arvon mittari. Molemmat puhuvat osoittavat mikä on arvokasta ja mikä taas ei. Jallinoja (2000b, 121) kirjoittaa, että tänä päivänä sankareita ovat ne henkilöt, joilla on vähiten aikaa. Koska menestyksen mittari on ajan vähyys, täytyy työttömän 'liialle' ajalle saada sisältöä.

5.6.2 Uhrautumista ja tunteiden ilmaisua

'Lapsen parhaaksi' -puhe

'Lapsen parhaaksi' -puhe keskittyy temaattisesti menojen ja kulutuksen tinkimiseen ja karsimiseen. Keskeiseksi puheen sisällöksi voidaan kiteyttää: 'ennemmin tingin omista menoistani kuin lapsen'.

ARJA: jotenki tuntuu että omasta omasta menosta tinkis ensin, et se on niinku viimeinen mistä mistä mistä lähetään karsimaan... ... jos tulee se päivä eteen että sitä seloa ei olekaan varaa sitten hankkia sitä isompaa, niin eikö oo niin että ensimmäisenä karsii kaikki muut, että se on se lapsen harrastus että sitä ei varmaan ensimmäisenä lähe....

TAIMI: että tota nin mä vaikka ite oon syömättä mut laps syö niinku terveesti, koska sil on elämä eessä ja se kasvaa ja kehittyy koko ajan, sitten jostain sitä tietysti, en mä tiä onko tää äidin roolia, useasti mä muistan vaan et äiti aina joskus sano että tinkii omista vaatteistaan, niin mä oon huomannu et mä tingin omist vaatteist, mä en osta ittelleni että että tota niin mä ostan jos mä hankin niin mä hankin tytölle

Puhetavassa käsitellään nimenomaan puhujien omaa perhettä ja sävy on siten henkilökohtainen. Tässä suhteessa repertoaari lähestyy osittain aiemmin esiteltyä, myös henkilökohtaisen sävyttämää, rahaa korostavaa puhetta. Rahaa korostavassa puheessa lapsi otettiin jossain määrin tasavertaisesti mukaan perheen rahaa koskeviin keskusteluihin. Tällainen osittain tasa-arvoiseksi kuvastuva lasten ja vanhempien suhde kuitenkin rikkoontuu 'lapsen parhaaksi' -puheessa. Vanhemman ja lapsen asemat kontrastoituvat keskenään ja 'lapsen parhaaksi' -puheessa lapsi on perimmiltään se, jonka eteen toimitaan tai pyritään toimimaan. Lapsen edestä uhraudutaan ja samalla pyritään tavoittelemaan lapsen hyvää konkreettisten arkipäivän ratkaisujen kautta.

'Lapsen parhaaksi' -puheessa vastuurationaliteetti ilmenee puhtaimmillaan, toisin sanoen puhujien omat, subjektiiviset ratkaisut ja valinnat ovat alisteisia perheen kokonaishyvinvoinnille ja tässä erityisesti lasten hyvinvoinnille. Omilla ratkaisuilla vaikutetaan lapsen nykyhetkeen ja tulevaisuuteen.

Tunnesuhteita korostava puhe

Vanhemman ja lapsen suhdetta tarkasteltiin myös tunnesuhteena. Tunnesuhde rakentui 'kausallisesta ketjusta', jolloin kausaalisuus tässä viittaa siihen, että

työttömyys heijastuu vanhempana olemiseen, työttömien vanhempien tuntemukset puolestaan heijastuvat lapsiin ja perheen ilmapiiriin. Valtaosin tunnesuhteita korostava puhe oli henkilökohtaista, kielteisten tunteiden rakentamaa 'tiuskimispuhetta'. Yleistävä sävy korosti työttömyyden kielteisiä seurauksia vanhempien ja lasten välisessä suhteessa. Seuraavissa yleistävissä katkelmissa kausaalisuus korostuu sananvalinnoin *siirtyy* ja *vaikuttaa*.

OUTI: ... Et jotkut lapset on, niinku mäkin tiän että ottaa niinku tavallaan se niinkun ne **semmoset paineet siirtyy jopa jopa lapsiin**, ja must se, siitä mä oon niinku kuullu että esimerkiksi tytöt niin hirveen helposti ottaa, et et jos niinku sä oot sen tyyppinen tyyppisiä, ni semmonen niinku **huoli ni niin sem-memmosta voi siirtyykin lapsiin**

ERJA: jos aattelee että perheessä on kaks työtöntä ja on hyvin tiukkaa **ni kyl siinä varmaan vanhempien hermot ja kiree tilanne niin vaikuttaa lapsiin**, ja suhtautuminen lapsiin niinkun muuttuu, ettei niinkun jotenkin jaksu henkisesti (yleistä myöntelyä)

Myös seuraava esimerkki henkilökohtaisempine aspekteineen rakentaa varsin ankeaa kuvaa perhe-elämästä.

H: *no miten työttömyys teidän mielestä niin voi näkyä lasten ja vanhempien välisissä suhteissa*

URSULA: ainakin meillä näkyy se että **jos mulla on keljutuspäivä et mä oon vähän tiukalla päällä niin mä tiuskin sille tiuskin ja tiuskin, siis tulee semmosesta ihan olemattomasta asiasta semmosta sanaharkkaa, ainakin mielipiteitten vaihtoo jos sanotaan näin lievästi niih (nauraa) niin (yskii) tällai näin, mutta tota et että et kyl sen mä oon huomannu**

TAIMI: on se ihan totta

URSULA: **et mä riitelen**

Suhde lapseen ja yleensäkin perhe-elämä täyttyy tiuskimisesta, jonka suunta on aikuisesta lapseen. Henkilökohtaisesta virityksestään ja varsin voimakkaista ilmauksistaan huolimatta repertoaari rakentuu toteavaksi ja esimerkiksi edellisessä näytteessä Ursula ei lähde pohtimaan tilannetta tarkemmin lapsen näkökulmasta. Vanhemman ja lapsen suhde kuvastuu purkautumispaikkana, olemassa olevana potentiaalina, jossa vanhempi voi ilmaista omia tuntemuksiaan vapaasti.

Määrällisesti vähäisenä, mutta kuitenkin selkeästi havaittavissa olivat ne puheet, joissa kausaalisuuden ja tunnesuhteen kombinaatiota ei tarkasteltu kielteisyyden kehikossa, vaan vanhemman ja lapsen suhteen muutos saatettiin jättää avoimeksi. Yksittäiset maininnat työttömyyden myönteisistä vaikutuksista korostivat vanhemman ja lapsen kiintymyssuhteen syvenemistä: *Kyllä sitä sillee kaipaa (naurahtaan) kotio ja huomaa pojastaki ku menee kotia ni se huutaa ovelta että isi isi isi se on sillee että seki on kaivannu*, jolloin kaipaus ja ikäväntunne uusina tuntemuksina kuvastavat suhteen erilaista sisältöä ja kaipaus 'vähäisinä annoksina' (*sillon tällön*) lienee kestettävissä. Aviopuolison työttömyyttä ja työttömyys-aikaa lasten kannalta arvioitiin myönteisesti: *tää meiän nuorin poika ni siitä tuli niin isän poika ... se kasvo hirmu paljo kiinni isääsä ... must se oli hirmu hyvä asia toisaalta et Eino oli niitte lasten kanssa*.

5.6.3 Lapsi – elämän sisältö vai este?

'Lapsi elämän sisältönä' -puhe

ARJA: meidän Asko sano niin, että nyt hän ymmärtää sen sanonnan että kyllä lapsi **lapset on köyhän lohtu**
 SIRU: semmost se on
 OUTI: joo voi se olla
 SIRU: niin sit sit jos aattelee, niinku sit sitä tilannetta että **olis niinku työttömänä ilman niitä lapsia**
 ARJA: mmm
 OUTI: se **olis hirveetä**
 EILA: nii sitä ei kyllä
 OUTI: **kyl ne tuo niinku jotai semmosta rikkautta**
 ARJA: että kyllä **ne siihe elämää** niin kyllä sen sisällön luo vahvasti
 KEIJO: nii sillo **se ois tosi surkeeta**
 AILA: nii
 SIRU: se on **ei sitä pystyskää varmaa olemaa**
 KEIJO: kyllähän se on niiku jos aattelee lapsia niin **kyllähän ne on elämän suola**
 ARJA: **sit ei oo varmaan mitään väliä**
 OUTI: mm
 SIRU: **en mä sais ikinä päiväni kulumaan** jo (naurahdus)
 KEIJO: se on kyllä et ei siitä tulis en **emmää vois ajatella niinku elämäni ilman noita meidän lapsia täällä se ois täysin mahottomuus**
 EILA: **lapsi tuo leivän tullessaan**
 KEIJO: no nii vois sanoo joo (naurua)
 EILA: kyllä **Lauraki** (lapsi) **elättää tällä hetkellä ihan täysin** joka penni joka tulee on varmasti kiinni

'Lapsi elämän sisältönä' -puheessa vanhemman ja lapsen suhde tarjoutuu väyläksi, joka auttaa vanhempaa selviämään työttömyydestään ja sitä seuraavasta kotona olemisesta. Tässä puheessa metaforiset ilmaukset, esimerkiksi *lapset on elämän suola, elämän rikkaus, köyhän lohtu, lapsi tuo leivän tullessaan* viittaavat sekä materiaaliisiin että henkisiin välineisiin, jotka auttavat selviämään mahdollisessa epämielilytyvässä elämäntilanteessa. Samalla vanhemmat kuvaavat voimakkain affektiivisin sanoin sitä tilannetta, jossa he olisivat työttöminä ilman lapsia. 'Lapsi elämän sisältönä' -puhe on pitkälti henkilökohtaista, puhujan perhettä koskevaa, jolloin lapsi tuo merkitystä puhujien elämään ja vanhempi piirtyy näin 'saavaksi osapuoleksi'. Keskeistä on se, mitä lapsi antaa työttömyystilanteessa vanhemmalle, eikä se mitä vanhempi antaa lapselle.

ANNI: kyllä mäki positiivisessa mielessä ne rasittaa tietyllä tavalla ne lapset mut **kyl ne antaa niin paljon, et kyl se niinku enempi sitä niinku saa siitä ku mitä mitä se on niinku rasiuksena**, et jos tälle ajattelee sitä

Lapset ja perhe kuvastuvat eräänlaisena pelastusrenkaana tai puskurina, johon työtön voi turvautua. Lapset voivat tuoda joko konkreetisti tekemistä vanhempien elämään tai lapsen kautta voidaan hakea merkitystä ja sisältöä omaan elämään.

ARJA: mä vähän niinku haen sisältöä sillä että **mitä tytön elämässä tapahtuu**, että mun pitää jollain tavalla vaikka mä nyt en oo kaikissa asioissa mukana, mutta tyttö ainaki toivosin että se kertosi mulle et mitä on tapahtunu mitä se sitte sano ja mitä se teki, et sillai ilmeisestikin haen sisältöä omaan elämään tytön elämästä

Lapset voivat olla vanhemman pelastajia myös silloin kun kyseessä on vanhemman asema suhteessa kodin ulkopuoliseen maailmaan sosiaalisine suhteineen. Lapsi auttaa säilyttämään vanhemman kasvot kunnollisena työtätekevänä ihmisenä, jonka kotona oloa ulkopuoliset eivät ihmettele.

ANNI: mul oli kyllä semmonen hyvä puoli että mul oli toinen pieni lapsi ja toinen sitte tuli siihe heti että mä (naurahtaan) niinku saatoin nii joo nii oli

KATI: nii joo sä olit tavallaa työllistetty kuitenkin et

ANNI: et mä oli mä olin niinku kotona ja mä voin sanoo, et ei että et mä en nyt lähe töihin, ett mä oon vaan kotona nyt sitte ku pien lapset on pieniä, mut nyt on tilanne aivan toinen ku ne ei tarvii mua

'Lapsi esteenä' -puhe

Edelliselle jännitteisenä ilmenee repertoaari, jossa lapset kuvastuvat esteenä tai ainakin hidasteena puhujien omien tarpeiden toteutumiselle. 'Lapsi esteenä' -puheessa luodaan kuvaa siitä, että tilanne voisi olla toisenlainenkin puhujan kannalta ja samalla ikään kuin raotetaan verhoa muihin mahdollisiin maailmoihin. Seuraavassa Kati esittää näkemyksiä toisenlaisesta elämäntilanteesta, tosin nauru lieventäne katkelman sisältöä.

KATI: ja siis mieshän se kuulee tästä, senhän vika (nauraen) tää on koko juttu että (naurua) että jos ei jos ei olis koskaan sitä miestä tavannu ni ei ois lapsiakaan ja enhän minä tässä sitten oliskaa että (naurahdus) pahoina päivinä näihän se sitte lähtee

Puhujat eivät eksplisiittisesti ilmaise, että he nimenomaan tietoisesti ajattelisivat lapsen etua vaan pikemminkin kyse on siitä, että olosuhteiden pakosta on tullut tehtyä tiettyjä ratkaisuja vanhempana lapsen eduksi. Tällöin lapsi estää puhujia toteuttamasta itseään ja saavuttamasta, sitä mitä he itse haluaisivat.

SIRU:... ni musta tuntuu et ee, niinku mulla o niinku semmonen ajatus että kiva että pojat on kotona ja ja mä oon kotona et mä teen jotain mikä on mulle tärkeätä ne tekee jotai mikä on niille tärkeätä, ei se meekkään niin (naurua, yleistä naurua)

EILA: ei se mee

SIRU: et et mun mun pitää olla niinku tekemäs sitä mikä on niille tärkeätä, se mikä on mulle tärkeätä ni en mä tiä mist se sitte

Kokoava katsaus

Tämän luvun puhetavat valottivat vanhemmuutta vanhemman ja lapsen suhteena. Repertoaareissa ei lähdetty eksplisiittisesti rakentamaan sukupuolistunutta vanhemmuutta eikä näin eroteltu äitiyttä ja isyyttä toisistaan. Vanhemmat tavoittelivat edellä esitetyissä katkelmissa myös lapsen näkökulmaa, mikä kuitenkin usein päätyi siihen, että lapsi näkyi puheessa, mutta lähinnä siinä yhteydessä, mikä on lapsen merkitys vanhemmalle. Lapset kuvastuivat edellä toisaalta ilon ja elämän sisällön lähteinä, toisaalta lapsi liitettiin arjen kustannuksiin ja elämän esteisiin³¹. Lapsesta saattoi tulla 'kaveri', eräänlainen tasavertainen kumppani, silloin kun *newoteltiin* rahasta. Lapsi saattoi kuvastua myös 'lapsena',

³¹ Samansuuntaisia lapsen liittyviä merkityksiä löytyy myös Björnbergiltä (1992 a).

jota haluttiin säästää mahdollisimman pitkälle kovalta maailmalta (esim. 'lapsen parhaaksi' -puhe)³².

Erilaiset merkitykset ja merkitysten vaihtelut jäsenyivät repertoareissa, jotka mahdollisesti kuvastuivat toisilleen lähes vastakkaisina kuten esimerkiksi 'lapsi elämän sisältönä' ja 'lapsi esteenä' -puheet. Jos 'Lapsi esteenä' ja 'Lapsi elämän sisältönä' puhetaan nähdään toisilleen jännitteiseksi tai jopa vastakkaiseksi, jo niiden syntyehdoissa voidaan tulkita vastakkaisia elementtejä. Vanhemmille on luontevaa ja odotettua korostaa lapsen myönteistä merkitystä elämässään, kun taas näkisim kulttuurisesti rajatumpana sen, että vanhempi voi sanoa, että lapsi estää häntä tekemästä jotakin tai toteuttamasta itseään. Tänä päivänä esimerkiksi naistenlehtien jutuissa korostuvat onnelliset äidit ja isät, jotka ovat saaneet elämänsä täyttymyksen lapsen synnyttyä ja kyenneet yhdistämään työn ja perheen tavalla, jossa perhe ja lapset eivät ole esteenä urakehitykselle. Kulttuuristen odotusten mukaan lieneekin luontevampaa työttömyystilanteessa sanoa lapsen olevan elämän sisältö kuin sen este.

Rahaa korostava puhe ja 'aika resurssina' -puhe voidaan tulkita sisällöllisesti toisiinsa kietoutuvina puhetapoina, jolloin aika korvaa vanhempien ja lasten suhteissa olevaa materiaalia puutetta. Aika kietoutuu ristiriitaisesti rahan kanssa yhteen: jos lapselle riittää aikaa, on pulaa rahasta. Päinvastaisesti rahan hankkiminen merkinnee pulaa lapselle annettavasta ajasta. Aikapuhe on myös työttömyystilanteen selittämistä myönteisessä valossa, puhujat varustautuvat selittämään tilanteen parhain päin ja kasvoja säilyttävällä tavalla.

Lahikainen ja Strandell (1988, 18–63) laskevat ajan, rahan ja tilan kuuluvan lapsen fyysisiin ja aineellisiin kasvuehtoihin. Rahaa korostava, 'aika resurssina' ja mutta myös 'lapsen parhaaksi' puheet kuvastavatkin lapsen ja vanhempien välistä suhdetta lähinnä aineellisten kasvuedellytysten kautta. Samat kolme puhetapaa³³ rakentavat tulkintani mukaan vanhemmuutta taloudellisesta näkökulmasta käsin. Ominaista tässä 'taloudelliselle' vanhemmuudelle on se, että vanhemmuus ei erottaudu äitiydeksi tai isyydeksi eikä vanhemmuudesta muodostu sukupuolten välistä kilpakenttää vaan pyrkiminen on yhteiseen koko perheen (*me ja meidän perhe*) hyvään unohtamatta lapsen erityisasemaa. Tässä taloudellinen vanhemmuus ei ollut sijoitettavissa perinteinen-moderni-akselille esimerkiksi uusiin isiin tai perinteisiin kotiäiteihin. Vanhemmuudessa korostui aineellisen hyvinvoinnin takaaminen, jolloin vanhemmuus rakentui neuvottelujen ja keskustelujen, mutta myös autoritaarisuuden kentälle.

Rahaa korostavassa puheessa yhtenä juonteena korostuivat vanhempien ja lasten yhteiset keskustelut. Perheen kuluista informoitiin ja neuvoteltiin aikaisempaa enemmän. Uudenlainen perhevuorovaikutus paljastaa ehkä laajempaa kulttuuriseen muutokseen liittyvää kommunikaatiokulttuurin syntymistä (Oechsle &

³² Ribbensin (1994, 153) tutkimuksessa äidit tyypittelivät lapsen luonnollisen viattomaksi, jolloin tärkeää oli se, että 'lapsi saa olla lapsi' niin kauan kuin mahdollista. Äitien mukaan lasta ja lapsuutta tulisi suojella ja varjella kovalta elämältä. Tästä puolestaan seuraa, että perheen ja perhe-elämän tulee palvella mahdollisimman pitkälle lapsen tarpeita, jotka lapsi kuitenkin itse tietää parhaiten.

³³ Tulkitsen 'aika resurssina' -puheen kietoutuvan rahapuheeseen, jolloin se on myös mukana konstruoimassa taloudellista vanhemmuutta.

Zoll 1992, 49). Korhosen (1994, 56) mukaan perhevuorovaikutuksen muodossa ollaan siirtymässä tässä ja nyt -ajattelusta kohti projektilapsuutta, jossa lasta pidetään tasavertaisena osapuolena arkipäivän toiminnoissa ja jossa vanhemmat perääntyvät auktoriteettiasemastaan. Lapsi otetaan mukaan sopimaan asioista ja kaikesta neuvotellaan. Perheessä on paljon verbaalista kommunikointia ja vanhemmista tulee tavallaan lapsen kavereita. Voisikin ajatella, että työttömyyden aikana tulonansaitsijuuteen perustuva vanhemman auktoriteetti- ja valta-asema murenevat, ainakin osittain, jolloin kavერიuden ja kommunikaatioyhteyden kautta mahdollisesti haetaan uudenlaista perustaa vanhemman ja lapsen suhteelle³⁴.

Vaikka aiemmin mainitsin siitä, että eksplisiittistä kasvatuspuhetta nimenomaan työttömyyden kontekstissa esiintyi harvoin, tämän luvun puhetapoja, erityisesti rahaa korostava puhetta, 'aika resurssina' sekä 'lapsen parhaaksi' -puheita, voisi väljästi tulkita myös kasvatustuheina. Kunkin puhettavan takana on eräänlaisia piiloisia vihjauksia ja arvoasetelmia esimerkiksi siitä, minkälainen on hyvä vanhempi (mm. uhrautuva, harrastuksista kiinnipitävä), mitä pidetään tärkeänä, mihin pyritään ja miten arjen ristiriitatilanteet tulisi ratkaista.

³⁴ Hoikkala (1993, 49–51) puhuu vastuullisesta vanhemmuudesta, missä ollaan autoritaarisuuden ja ei-autoritaarisuuden välimaastossa. Hierarkkiset käskemissuhteet torjutaan, mutta vapaata kasvatusta kuitenkin vieroksutaan. Metodiksi hän nimeää kommunikaation, puhumisen ja keskustelun.

6 LEHTITEKSTIEN TYÖTÖN VANHEMPI

Pääpaino seuraavassa tarkastelussa on siinä, minkälaisia äitiyden tai isyyden 'kuvia' lehtiaineistossa tuotetaan. Analyttisesti olen edennyt niin, että olen puhetapojen erottelun kautta päätenyt näihin 'kuiin', joita voitaneen myös kutsua toimittajan ja haastateltavan puheissa tuotetuiksi diskursiivisiksi identiteeteiksi.

Erottelen aineiston haastattelut ja lukijakirjoitukset toisistaan. Tämä kahdestakin syystä. Ensinnäkin lukijakirjoitukset poikkeavat muodoltaan lehtihaastatteluista muun muassa siten, että lukijakirjoituksissa kirjoittajan ääni on autenttisempaa verrattuna lehtihaastatteluihin. Lukijakirjoitus ei tältä osin asetu lehtihaastattelujen konventioihin. Joissakin tapauksissa lukijakirjoituksia voidaan pitää jopa eräänlaisina päiväkirjanomaisina väläyksinä kirjoittajan arkipäivästä. Toiseksi halusin ottaa erilleen nämä kirjoitukset, koska niiden sisältö poikkesi haastattelujen sisällöstä siinä, että kirjoittajaäitien toiveet ja tuntemukset 'ryöpsähtivät' niissä voimakkaammin esille kuin haastatteluissa.

Tässä luvussa analyysin yleisjäsenitys ja siihen sidoksissa oleva tulosten esittäminen osoittavat joitakin samoja tai läheisiä merkitysulottuvuuksia kuin edellisessä luvussa. Tällöin olen eksplisiittisesti viitannut kunkin vanhemmuuskuvan kohdalla sille läheiseen ryhmäkeskusteluista identifioituun puhetapaan. Ryhmäkeskustelujen raportoinnin tapaan tässäkin luvussa ovat mukana valikoituneet, tulkintani mukaan kuvaavimmat, tekstinäytteet. Näytteissä olevat kolme pistettä ... viittaavat siihen, että alkuperäisaineiston kyseisestä kohdasta on jätetty jotakin pois.

Käsittelen aluksi kuutta lehtiteksteissä konstruoitunutta äitiyden 'kuva': säästävää äitejä, kotiin jäämisen vastustajaäitejä, vastuunjakajia, huolehtivia ja uhrautuvia äitejä, äitiä työttömän sankarivaimona sekä lukijakirjoitusten tuntevia äitejä, jonka jälkeen etenen neljään erilaiseen isyyden 'kuvaan'.

6.1 Naistenlehtien työttömät äidit

6.1.1 Säästämisestä uhrautumiseen

Säästäväiset äidit ja itse tekemisen eetos

Naisten haastatteluissa painottuu temaattisesti säästäminen, nimenomaan se, miten selvitä niukalla budjetilla. Yhtenä funktiona säästämispuheen korostamisessa lienee se, että samalla halutaan opastaa lukijoita ja antaa ohjeita ja 'kikkoja' muille talouksille. Tämän puhetavan kautta naistenlehdet ikään kuin tarjoavat malleja, kuinka elää työttömän äidin (kunnollista) elämää³⁵. Seuraavat katkelmat eroavat siinä, onko puhuja joutunut ja pakotettu tinkimään vai kuvaa-ko puhuja, miten hän tinkii, mitä kikkoja hän käyttää ja mitä hän itse valmistaa. Esimerkiksi katkelma *'Tiina sanoo köyhyyden opettaneen kekseliäisyyttä'* asettaa puhujan asemaan, jossa on ollut pakko oppia kekseliäisyyttä.

Tiina sanoo köyhyyden opettaneen kekseliäisyyttä. Kun naapurilla ei ole pölynimuria, hän lainaa sitä Tiinalta kerran viikossa. Tiinalla taas ei ole pakastinta, joten hän käyttää naapurin laitetta. (KL 6/93)

'Itselläni ei ole koskaan ollut rahaa, mutta nyt joudun tinkimään kaikesta. Joudun laskemaan ja miettimään ruokaostoksia myöten tarkkaan kaiken, mitä ostan. Kolmevuotiaan pojan yksinhuoltajana uloslähteminen vaatii järjestelyjä. Pitää löytää lapsenhoitaja ja sekin maksaa. Ensimmäisenä nipistin vapaa-ajan menoista. Enää ei ole varaa käydä kuuntelemassa bändejä tai ostaa levyjä. Elokuviissa käyn korkeintaan pari kertaa kuussa, koska sekin on niin kallista. Olen aina rakastanut vaatteita, mutta nyt mietin tuplatarkasti ennen kuin hankin mitään. Yli 200 markan vaate on minulle jo kauhistus. Olen tottunut kirpputoreilla kävijä, enkä maksa sielläkään yhtään ylimääräistä. Kun naapurit lykkäävät tavaroitaan roskikseen minä kannan ne sisälle. Uusin löytöni on roskiksesta noukittu olohuoneen pöytä. Pojalleni Tuomakselle en osta kirpputorivaatteita, koska pienten lasten vaatteet ovat aika virtyneitä. Sen sijaan leluja löytyy mukavasti. Muutamalla markalla saa pikkuautoja, ja niitä Tuomas haluaa paljon, jotta voi aiheuttaa kotiimme kunnan ruuhkan.' (ANNA 41/93)

Menoista on tingitty niin paljon kuin voidaan ja nyt tarvitaan erityistä kekseliäisyyttä, jotta selvitään arjesta. Puhujat esittelevät nokkelia keinoja ja niksejä, samalla he tuottavat kuvaa siitä, että on olemassa 'kikkavarasto', josta on vain poimittavissa tilanteeseen sopivia menettelytapoja. Puhujilla on aktiivinen puhujaposition, jolloin ratkaisut ja sovellukset kuvastuvat juuri omina toimintoina. Kekseliäisyys ja oma aktiivisuus ovat osa arjen sanelemaa pakkoa, mutta myös osa talouden järkipäristämisestä.

Säästäminen ja tinkiminen lienevät erityisesti naisten legitimoituja puheenaiheita: naisella ja erityisesti äidillä (naistenlehdissä) on lupa jakaa tietämystään nimenomaan kotitalouteen liittyvissä asioissa. Tietynlainen asiantuntijuus³⁶

³⁵ Tässä konstruoituvalla äitikuvalla on yhteisiä piirteitä edellisessä luvussa esiin nostamaani taloudelliseen vanhemmuuteen: myös tässä korostuvat (äitiyden) taloudelliset aspektit.

³⁶ Esimerkiksi Kiili (1999, 120–123) kuvaa tutkimuksessaan pienituloisia yksinhuoltajajäitejä tinkimisen asiantuntijoina.

kuvastuu edellä olleissa ja seuraavissa katkelmissa, joissa keinot vaihtelevat, mutta lopputulos on onnistunut. Vakuuttavuutta luovat eksaktien lukujen mainitseminen sekä yksittäisten toimien luetteleminen.

Nykyisistä menoista ei hänen mukaansa ole enää juuri varaa tinkiä. 'Olen jo tähänkin asti onneksi saanut valtaosan Samin vaatteista sukulaisilta ja tuttavilta. Itselleni en osta vaatteita kuin korkeintaan kirpputorilta, jos saan halvalla. Vaihtelen vaatteita sisareni ja ystävättäreni kanssa; kun olemme kaikki köyhiä, se on ihan hyvä kikka'. (KL 6/93)

'Taloutemme rupesi kiristymään jo hoitovapaan päätyttyä. Miehen tulot menivät velkoihin, ja minun tuloillani piti elää. Sekin onnistui, kun kaikki säästökikat käytettiin' Hannele S. sanoo... 'Meillä on joka ainoa säästökikka käytössä. Olemme pudottaneet vesimaksua puolessa vuodessa 500 markasta 370 markkaan, ruokamenot ovat nyt noin 2000 markkaa kuukaudessa, vaatteet saadaan tuttavilta ja kirpputoreilta, ' Hannele S. sanoo. Hän luettelee monia säästökikkoja: lapset eivät erota soijarakeita jauhelihasta, koneet käyvät vain yöllä ja aina täytettynä. 'Leivon itse leivän. Vierasvaraa ei enää osteta, vaan pöytään pannaan itse leivottua leipää ja itse tehtyä voita', Hannele kertoo. (KL 6/93)

Ryhmäkeskustelujen ja lehtihaastattelujen ajankohtaan sijoittuu asiantuntijoiden parissa ja tiedotusvälinejulkisuudessa käyty uusavuttomuuskeskustelu, joka viittaa laman yllättämien ihmisten ja erityisesti nuorten kyvyttömyyteen selviytyä arkirutiineista (Raitanen 1996). Itsetekemisen korostaminen, itsetekemisen eetos, voitaneen osittain tulkita puhujien puolustautumiseksi mahdollisilta julkisilta uusavuttomuussyytöksiltä.

'En ole koskaan ostanut valmisruokia, vaan valmistan ruoan aina itse. Ystävieni kanssa keräännymme toisinaan jonkun luo kokkailemaan ja juomaan viiniä, koska kenelläkään ei ole varaa lähteä ravintolaan juhlimaan.' (ANNA 41/93)

Katkelmat luovat kuvaa siitä, kuinka perheissä leivotaan, laitetaan ruokaa itse ja keksitään uusia tapoja säästää. Se kuka säästää ja kuka on keksijä, esittäytyy näiden katkelmien mukaan äidiksi. Toki säästämistoimien kohteeksi joutuvat myös lapset, säästäväiset isät sen sijaan pysyvät pitkälti näkymättömissä. Poikkeuksena seuraavassa Juha, joka esittäytyy kodin puutarhuriksi, perheen äiti Johanna on kuitenkin se henkilö, joka pääsee autenttisesti puolustamaan perheen käytäntöjä.

Hän (Juha) kasvattaa pihalla monen aterian ainekset: perunaa, tomaatteja, herneitä, porkkanoita ja yrttejä. Se tarjoaa kasvisruokaa käyttävälle perheelle tilaisuuden säästää. 'Minua harmittavat jutut, että nuorten perheiden elämä tulee kalliiksi, kun he ovat niin osaamattomia. Me emme käytä mitään valmisruokia. Kaikki tehdään itse leipää myöten. Viisihenkisen perheemme aterian maksaa noin 20 markkaa. Luomuviljaa ja muita luonnonmukaisesti viljeltyjä raaka-aineita emme valitettavasti voi ostaa. Haluaisimme ajatella ennen muuta terveellisyyttä, mutta joudumme tyytymään tarjouksiin', Johanna sanoo. (KK 18/93)

Kotiin jäämisen vastustajaäidit

Yksi tutkimukseen mukaan valituista lehtijutuista keskittyi temaattisesti äitien kotiinjäämiseen³⁷. Jo jutun otsikko kuvastaa naisten epävarmaa asemaa, sitä

³⁷ Kyseisessä lehtijutussa haastatellut naiset olivat työttömyysuhanalaisia eivät varsinaisesti vielä työttömiä.

kuinka ulkopuolelta mahdollisesti sanellaan, mikä on naisen asema: *Kun työttömyys kohtaa, tehdäänkö naisista ihmisuhreja?* Kun otsikon tasolla kysytään, niin itse tekstissä vastataan naisten ja mahdollisten uhrien äänellä.

Koska Noora aloittaa syksyllä esikoulun ei päiväkotiapulaisena työskentelevällä Minnalla ole mitään syytä jäädä kotiin... Kotiin jääminen kauhistuttaa Minnaa, joka viihtyy työpaikassaan. Vaikka taloudellisesti onkin ollut tiukkaa, jollakin tavalla on kuitenkin tultu toimeen...**Kotona olemisessa ei ole mieltä edes Nooran kannalta, sillä tyttö menee syksyllä esikouluun. Minna haluaa, että Noora voi jatkaa tutussa tarhassa kavereidensa kanssa, kun hoitopaikkakin on jo luvattu.** Minnan mielestä perheen onnellisuus ei riipu siitä, onko äiti kotona vai ei. Hän myöntää kuitenkin, että kotiäitejä arvostetaan liian vähän. 'Jos löytäisin uuden miehen ja perustaisin uudelleen perheen, voisin olla jonkin aikaa kotona. Myös Nooran kouluun mennessä tahtoisin olla itse häntä lähettämässä ja vastaanottamassa. En haluaisi, että hän saa avaimen kaulaan ja joutuu itse etsimään välipalansa.' (ANNA 22/93)

'Kotona oleminen ei ole pitkän päälle minulle sopiva vaihtoehto. Se hirvittää minua, sillä en tarvitse sapattivapaata. Tämä kesä sujuu vielä jotenkin, mutta en voi sen jälkeen heittäytyä pelkästään harrastusten varaan, vaikka ne ovat olleet henkireikäni'. ...'Keskustelu kotiäitiydestä on kovin ristiriitaista: naiset halutaan kotiin, mutta samalla karstitaan kotihoidontukia ja kiristetään lapsiperheiden verotusta. **Meidän yksinhuoltajien verotus on kiristynyt vielä muitakin enemmän, eikä kotiin jääminen olisi meille muutenkaan mahdollista**.' (ANNA 22/93)

'Olen käynyt työssä jo kaksikymmentä vuotta. **Lasten ollessa pieniä olisin voinut olla kotona pari vuotta,** jos se olisi nelilapsisessa perheessä ollut taloudellisesti mahdollista.' (ANNA 22/93)

Haastattelujen naiset vastustavat kotiinjäämistä eksplisiittisesti ja tuovat esille kotiin jäämisen vastaisia argumentteja: *ei ole mitään syytä jäädä, ei ole mieltä edes Nooran kannalta, ei tarvitse sapattivapaata, verotus kiristyy – ei mahdollista, mies pärjää ilman kotirouvaakin, lapset kehittyvät erilalla ammattilaisten hoidossa.* Kotiin jäämiseen puhujat reagoivat voimakkain affektiivisin ilmauksin: kotiin jääminen *kauhistuttaa, se hirvittää* minua. Kotiin jäämistä vastustetaan toisiin ihmisiin vetoamalla: kotiin jäämisessä ei ole mitään mieltä, koska kukaan ei tarvitse äitiä kotona (vrt. edellä esitettyjen ryhmäkeskustelujen tarpeettomuutta korostava puhe).

Puhetapa sijoittaa äidin kodin ulkopuolelle, kuitenkin niin, että on tilanteita, jolloin äiti voisi jäädä kotiin: esimerkiksi silloin kun lapset ovat pieniä tai kun lapsi kohtaa isoja merkkipaaluja elämässään, kuten kouluun menemisen. Kotiin jääminen kuvastuu katkelmissa yhtäältä työttömyyden tuomana väistämättömänä epämiellyttävänä tilanteena tai pakkona, jota vastaan argumentoidaan, mutta toisaalta myös jossakin elämäntilanteessa miellyttävänä mahdollisuutena, mihin viittaa puhujien konditionaalinen käyttö: *Jos löytäisin...voisin olla... tahtoisin olla.* Kotona oleminen on kuitenkin väliaikainen ratkaisu: *voisin olla jonkin aikaa kotona, enää minun paikkani ei ole kotona.* Kotiin jääminen mahdollisuutena on myös julkilausuttuna katkelmissa siten, että puhujat toteavat, että käytännössä taloudellisista syistä *kotiin jääminen ei ole mahdollista* tai että *pienten lasten äideille tulisi suoda mahdollisuus olla kotona.*

Kun Kortteisen ja Tuomikosken (1998, 65) tutkimuksessa naiset suuntautuvat työttömyyden aikana enemmän kotiin ja vanhemmuuteen, tutkijoiden mukaan näillä naiskertojilla oli kyse enemmän perinteestä ja itsestään selvästä ratkaisusta. Edellä esitetyissä katkelmissa ei kotiin suuntautuminen kuitenkaan

ilmene näin yksiselitteisenä. Traditionaalinen malli äidistä kotona ei enää houkuttele eikä välttämättä ole taloudellisestikaan mahdollinen. Kotiäitiys näyttäytyy lähinnä väliaikaisena ratkaisuna, mikä käy ilmi seuraavasta isoäidin ponnekkaasta puheenvuorosta:

'Olen kiitollinen niistä vuosista, jotka saatoin olla kotona lasten kanssa, mutta enää minun paikkani ei ole kotona. Mies pärjää ilman kotirouvaakin', Anneli sanoo. Vaimon ja miehen tulot ovat koko avioliiton ajan olleet lähes yhtä suuret, joten **Anneli pitää omaa työtään ja sen tuomia tuloja arvokkaina. Lyhyenä kotiäitiäikänä perhe eli miehen palkalla, eikä silloista elintasoa tarvitse haikailla.** 'Kun menin töihin, ei tarvinnut enää yhtä tarkasti miettiä, ostanko vaateen valmiina vai ompelenko sen itse. Ruokalaskuunkin sai tulla hieman väljyyttä. Pääsimme myös joskus teatteriin tai matkoille. Ennen minun palkkatyötäni ei sellaisiin harrastuksiin ollut varaa', Anneli kertoo. **Enää Anneli ei olisi valmis jäämään kotiin.** Jos ei 'tässä iässä' saa säännöllistä työtä, toivoo Anneli edes jotakin väliaikaista työtä... 'Toivon kuitenkin, että tyttäreni saa pitää lastensa hyvän hoitopaikan, sillä apuni ei voi muodostua palkkatyöksi. **Lapsetkin kehittyisivät eri tavalla ammattilaisien ohjaamassa hoidossa kuin minun kanssani kotona.'** Annelin mielestä naisten tulisi itse saada valita kotiin jäämisen ja työn välillä. 'En usko, että nykyaikaiset, hyvin koulutetut naiset tahtovat luopua työstä, mutta pienten lasten äideille pitäisi suoda mahdollisuus olla kotona'. (ANNA 22/93)

Kotiinjäämistä vastustava puhetapa lähestyy keskusteluaineiston tarpeettomuuspuhetta, jossa eksplisiittisesti ilmaistiin puhujan oma tarpeettomuus kotona. Molemmat puhetavat vakuuttavat kotiin jäämisen ja kotona olemisen sopimattomuutta sekä puhujille että yleisemminkin naisille.

Vastuunjakajat

Lehtiteksteistä on tulkintani mukaan havaittavissa yhtenä keskeisenä teemana auttaminen, joka kuvataan tässä vastavuoroisena. Autettavan ja auttajan positiot kääntyvät tarpeen mukaan toisin päin. Autettavasta tulee auttaja ja auttajasta autettava eli merkittäväksi koetaan avun- ja tuenannon vastavuoroisuus.

'Tämä on ihana paikka asua siksi, että lähes kaikki ovat samassa tilanteessa. Pystymme puhumaan rahapulasta ja muista harmeista **naapurien kesken ja auttamaan toinen toistamme niin lapsenvahtina kuin lainaamalla tavaroita.'** (KL6/93)

Auttaminen liittyy läheisesti konkreettisiin palveluihin, esineisiin ja materiaan, ja kyse ei ole pelkästään henkisestä tuesta. Jaettu todellisuus madaltaa kynnystä avunantamiseen ja -saamiseen. Kortteisen ja Tuomikosken (1998, 93–97) mukaan työttömyystilanteessa taloudellinen riippuvuus luokan perustan ei-yksilöityneelle moraalille ja tulokseksi syntyy yhteisöllisyyteen nojaava sosiaalinen rakenne ja yhteisöllinen moraalit. Esimerkiksi sosiaalisuuteen, läheisyyteen, välittämiseen ja jakamiseen liittyvät arvot pyhittävät vastavuoroisen yhteisöllisen siteen, johon työtön ankkuroituu. Kiilin (1999) tutkimuksessa kierrätys oli ennen kaikkea sosiaalista ja yhteisöllistä toimintaa, joka tapahtui samalla asuinalueella asuvien ystävien kesken aktiivisesti ja vähemmän aktiivisesti muiden tuttavien kanssa.

Auttaminen edellisessä ja seuraavissa esimerkeissä yhdistyy läheisiin tai läheisinä koettuihin ihmisiin, ei instituutioihin tai organisaatioihin. Muiden naisten rooli auttajana tulee mukaan silloin, kun on kyse yksinhuoltajuudesta. Seuraava katkelma sisältää jossain määrin kontrastoivia elementtejä. Synkistä

ilmauksista huolimatta kuva toisiaan auttavista naisista piirtyy valoisana ja optimistisena.

Nujertumattomat yksinhuoltajat tukevat toinen toisiaan. Kun toinen näkee kaiken mustana, toinen lohduttaa ja on voimakas. Suuren niukkuuden keskellä jaksetaan vielä nauraa köyhyyden koomisille puolille. Vastuu perheestä estää luovuttamisen. (KL 1/94)

Vaikka seuraavassa tekstissä aluksi sanotaan, että perheet ovat sopineet keskinäisestä avunannosta, myöhemmin perheet konkretisoituvat Sinikaksi ja Paulaksi. Yksinhuoltajuus tuo vastuunjakajaksi naisen ja olennaiseksi nousevat naisten keskinäisen tuen verkostot.

'Jatkuva pennin venyttäminen vie minulta nälän', hymähtää Sinikka H. 'Tulee niin painava masennuksen tunne, ettei ruokaa muistakaan'. **Perheet ovat sopineet keskinäisestä avunannosta. Kun toisella ei ole rahaa pesupulveriin, toinen lainaa sitä. Kun Sinikka ei näe enää valoa missään, Paula tukee häntä, ja kun Paula sortuu epätoivoon, on Sinikka voimakas. Naiset toteavatkin, että luovuttaminen ja toivon menettäminen on 'ylellisyyttä' johon ei ole varaa.** Vastuu lapsista panee aina liikkeelle. Hurttaa huumoria ei näistä perheistä puutu: omalle köyhyydellekin voi nauraa. (KL 1/94)

Muualla kuin yksinhuoltajuutta sivuavassa jutussa auttamisen yhteydessä tulevat myös haastateltavien omat vanhemmat mainituiksi, tällöin ei kuitenkaan ole välttämättä kyse vastavuoroisuudesta vaan nöyryyttävältä tuntuvasta riippuvuudesta.

'Omat vanhemmat ovat auttaneet kovasti. Lähdän usein heidän luotaan ruokakassin kanssa.' (KK 20/94).

Me olemme eläneet koko ajan niukasti ja tottuneet nyhtämään pennin sieltä, toisen täältä, mutta nyt tuntuu, että arki käy päivä päivältä raskaammaksi. '... L:t sanovat olevansa niin köyhiä, että he ovat riippuvaisia kummankin vanhempien avusta. Mummot ja papat tuovat tullessaan vaippapussin, perunoita, leipää, juustoa, pipot tai uudet suoja-puvut. Mummo maksaa myös Jasminin kerhomaksun. 'Aikuisena meistä tietysti tuntuu nöyryyttävältä joutua turvautumaan vanhempiemme apuun.' (KK 18/93)

Aikuisuuteen, miehenä ja naisena olemiseen, liitetään erityisesti länsimaissa itsenäisyys ja riippumattomuus (Walker 1994). Työttömyys seurannaisineen rikkoo tätä riippumattomuuden tunnetta. Isovanhemmat nähdään mielellään olemassa olevana 'resurssina', mutta kuitenkin sellaisena resurssina, johon turvaututaan nimenomaan vanhempien omien ehtojen mukaan.

Huolehtivat ja uhrautuvat äidit

Roos ja Rotkirch (1997, 8–10) pohtivat artikkelissaan äiyden kuvaamisen erikoislaatuisuutta ja nostavat esille kysymyksen: "Äiti – aina vaan äiti?". Heidän mukaansa äitiydestä puhutaan tänä päivänä vieläkin hyvin toisenlaisista lähtökohdista kuin isyydestä. Kärjistettynä äitiys on ikuinen ominaisuus ja ympärivuorokautinen työ, eräänlaista arkista äitiyttä³⁸ ja isyys on jotain harrastus-

³⁸ Innasen (2001) tutkimuksessa nuorten kirjoitelmista oli löydettävissä arkista äitiyttä. Äiti muistettiin pitkälti arjesta ja kodin parista. Kodin arkeen kuuluivat yhtä hyvin ruoan laittaminen, pullan tuoksu kuin riidat äidin kanssa.

ta, joskus voimia vievääkin. Vaikka isyyden kulttuurisessa kuvassa on tapahtunut muutoksia, Roos ja Rotkirch väittävät, että isyys ja äitiys eivät ole muuttuneet niin nopeasti kuin välillä on uskottu. Tämän luvun tekstinäytteet kokonaisuudessaan kuvastanevat juuri arkista äitiyttä. Katkelmissa on viitteitä huolenpidosta, jonka sisältö voi vaihdella ja joka kohdistuu erityisesti lapseen. Huolenpito voi olla esimerkiksi konkreettista huolehtimisesta siitä, että lapsen perustarpeet tulee tyydytettyä:

'Olen yksinhuoltaja ja ollut nyt pari vuotta työkyvyttömyyseläkkeellä. Aivan äskettäin eläke katkaistiin ja sanottiin, että olen työkykyinen. Omasta mielestäni en ole. En pysty vielä menemään töihin. Minulle on jäänyt kuukaudessa 1500 markkaa käyttörahaa, mutta nyt ei enää sitäkään. Vuokra on 2500 markkaa kuussa. Asumme kaupungin vuokra-asunnossa. Lapsilisät menevät lainojen lyhennyksiin...' **'Peruna, jauheliha ja makkara ovat meillä yleisimmät ruoat. Makkarakkeitto teen usein. Itse jään vähemmälle, kun yritän huolehtia, että lapsi saa riittävästi. Monta päivää saatan elää pelkällä leivällä.'** (KK 20/94)

Äidin huolenpito voi olla myös huolestumista, huolen tuntemista:

Helsinkiäinen Tiina P., 26, sanoo **valvovansa öitään tulevaisuutta ajatellessaan**. Kun poika, Sami, täytti kolme vuotta helmikuussa, kotihoidontuki ja lapsilisän vaippalisä jäivät pois. Elatusapukin pienenee entisen miehen työttömyyden takia... Tiina P. sanoo, että **suurin huoli ja yövalvomisten syy on pelko lasten tulevaisuudesta. 'Kai sitä aikuinen ihminen jotenkin yksin pärjäisi. Ei olisi niin väliä, jos ei ruokaa olisi joka päivälle, mutta lapselle on oltava. Ja sekin huolestuttaa, kun omia pelkojaan väkisinkin purkaa lapseen**. Kun olen oikein maassa, tiuskin Samille', hän sanoo. ...'Yritän hakea edes osapäivätyötä itselleni, jotta hoitopaikka säilyisi. Samille olisi hyväksi päästä muiden lasten seuraan päiviksi, ja itse tarvitsisin työpaikan välttämättä. Haluaisin itse elättää itseni ja lapseni.' (KL 6/93)

Nätkinin (1997, 250–251) mukaan äitiys on jatkuvasti muuttuva, määrittelyn alaisena oleva kulttuurinen ja historiallinen konstruktio. Äitiyteen liittyy vanhoja maternalistisia argumentteja äidin ja lapsen hyvästä kontaktista, mutta myös uudempia argumentteja lapsen ja isän kontaktista. Postmodernin ajattelutavan mukaan äitiys ei määrity toisiaan poissulkevana valintoina tai toisiaan edellyttävänä valintoina (esim. äitiys ja / tai palkkatyö, äitiys ja / tai avioliitto) vaan yhdistelmiä voi olla useita. Tutkimuksessaan Nätkin (1997, 180) erottaa äidin kategoriasta perheenäidin kategorian, johon hänen mukaansa sisältyy kotityö ja siihen liittyvä ammattitaito: "äitiys ei siis ole ravitsemista pelkästään tunnemerkityksessä, vaan ravitsemista myös ruoalla ja *huolenpidolla*".

Huolehtiminen on näin vahvasti äitiyteen liitetty ominaisuus. Huolenpito on usein itsestään selvä, naissukupolvelta toiselle peritty toimintamalli tai toimintataipumus, kuitenkin siten, että yhteiskunnan muuttuessa sen sisältö ja merkitys ovat muuttuneet. (Korhonen 1994, 160, 162). Jokinen (1998, 142–143) kirjoittaa Bordoan (1989) viitaten käsitteestä 'toisista huolehtimisen tunnetalous'. Jokisen mukaan länsimaisen naisellisuuden rakenteen olennainen osa on toisista huolehtiminen. Naisia on lapsista saakka opetettu huolehtimaan toisista, myös oman itsensä kustannuksella, ja tämän he ovat myös yleensä oppineet. Toisista huolehtimisen talous on Jokisen mukaan osuva käsite siinä mielessä, että se viittaa myös rahaan ja toimeentuloon, josta äidit vaihtelevasti huolehtivat joskus yksin, joskus yhdessä puolison kanssa. Talous-termi viittaa myös toimintaan ja järjestykseen, johon voi osittain vaikuttaa ja osittain ei.

Seuraavissa tekstinäytteissä on aiemmin esillä olleiden esimerkkien tapaan kyse huolehtimisesta. Huolehtimisen kanssa kulkevat rinnakkain uhrautuminen ja omasta osuudesta luopuminen, ja lapsen parhaaksi pyritään toimimaan kaikin mahdollisin keinoin, epätavallistakin (vrt. ryhmäkeskustelujen 'Lapsen parhaaksi' -puhe).

Kaija M:n perhe sai tällä kertaa yhden kassillisen ruokaa ja sata markkaa rahaa. 'Olemme miehen kanssa molemmat työttöminä. Poikamme on 13-vuotias. Alkukesästä olin vähän aikaa töissä ja jouduin karenssiin, niin etten vähän aikaan saanut mitään korvauksia. Se pisti talouden tiukoille. Mieheni saa vähän yli tuhat markkaa kahdessa viikossa...' 'Ruoanlaitossa on käytettävä nyt mielikuvitusta. Poimimme marjoja ja sieniä. Ja makaronista saa monenlaisia ruokia. Leivon kaiken itse. **Oma syönti jää usein huonommalle, kun yrittää huolehtia siitä, että edes poika saisi kunnolla syötyä. Tuon ikäinen poika kuluttaa paljon kenkiä ja vaatteita. Hänelle on ostettava uutta jääkiekkomailaa, urheilukenkää ja housua. Lapselta ei voi kieltää kaikkea, vaikka itse onkin valmis kulkemaan missä vaatteissa tahansa.'** (KK 20/94)

...Sinikka on yksi niistä, jotka eivät jaksaa uskoa tulevaisuuteen. 'Asun 11- ja 18-vuotiaiden lasteni kanssa. Lapset ovat eri liitoista ja olen nuoremman lapsen isän kanssa edelleen naimisissa, mutta asumme erillään. Häneltä en saa mitään apua. Ainoa tuloni on työttömyyskorvaus. Sekin aleni, kun poika alkoi saada omaa työttömyyskorvausta tuhat markkaa kuussa. Nuoremasta lapsesta saan vielä lapsilisää...' 'Yhtenä päivänä kun tulin kotiin, poika oli keittänyt riisiä ja siinä oli yksi voinokare keskellä. Siinä oli hänen päivän ateriansa. En pysty antamaan tyttäreille kouluun lähtiessä aamiaista, mutta onneksi hän saa sentään koulussa ruokaa. **Lapset huutavat usein illalla nälkänsä. Se on minulle äitini niin kamalaa, että on ollut pakko käydä mielenterveystoimistossa. En jaksaisi muuten. Itselläni on suurin nälkä, muuta kun teen vaikka siskonmakkarakeiton, lapset tietysti onkivat sieltä ne makkarat. Katson, miten paljon keittoa jää ja olen mieluummin itse syömättä, jos näyttää, että siitä riittää lapsille huomiseksi...**' (KK 20/94)

Äidin epätavallisuus suhteessa lapsiin ja mieheen ei ole välttämättä yllättävää työttömyystilanteessa, jossa materiaallinen puute voi olla astumassa ovesta sisään. Gilliganin (1982; 1986; 1988) mielestä naisille on keskeistä toisiin ihmisiin liittyminen ja huolenpito muista, kun taas miesten elämässä korostuvat suoritukset ja maskuliininen kuva itsestä määrittäytyy erillisyyden kautta (Korhonen 1994, 165). Toimijuuden epätavallisuus (esimerkiksi erilaisen huolenpidon muodot toisista) on Daviesin (1989, 44) mukaan ehto aktiivisen ja valtaa käyttävän naisen sankaruudelle (ks. myös Komulainen 1998, 95). Edelliset esimerkit luovat osittain kuvaa uhrautuvista 'sankariäideistä', tosin tämä sankaruus tulee myöhemmin esille vaimoutta tarkasteltaessa vielä voimakkaammin. Lehtitekstit eräällä lailla uusintavat kuvaa äidistä, joka työttömyystilanteessakin jaksaa ja jonka toisaalta on pakko jaksaa ja uhrautua perheensä edestä. Epätavallisten, arkisten, (sankari)-äitien puheet, voi myös tulkita puolustautumisena tyyliin 'en ole huono äiti'. Kulttuurimme vahva konventio hyvästä äidistä vaatii puolustautumista ja niukkuuden konteksti tiukentaa entisestään äitiyden vaatimuksia³⁹.

³⁹ Tämän kuin myös seuraavan alaluvun esimerkkejä voisi myös tarkastella katkelmina henkilökohtaisista 'kurjuustarinoista'. Kurjuustarinoiden sopivanmääräinen dramatiikka ehkä edesauttaa naistenlehtien palstoille pääsemistä.

Äiti työttömän sankarivaimona

Kun Nätkinin (1997) tutkimuksessa naiskeskeiseksi odotetuissa tarinoissa kerrottiin paljon miehistä, niin vastaavasti myös tämän tutkimuksen lehtiaineistossa painottui temaattisesti puhe miehistä. Seuraavissa teksteissä haastateltavat kertovat vaimoina miestensä työttömyydestä⁴⁰. Vaimot kuvaavat työttömänä olevaa puolisoaan 'suomalainen työtön mies' -puheen kautta:

...‘Silloin ei tuttavapiirissä ollut muita työttömiä, mutta nythän heitä riittää. **Työttömien miesten kasvot ovat yhtä kivettyneitä kuin lapsuuteni muistossa sodasta palanneiden isän ja sedän.**’ ...Työttömyys haisee kaljalle ja tyhjentämättömille tuhkakupeille. **Suomalaisissa perheissä juodaan nyt todella paljon. Jos mieheni ei saa rentoutua juomalla kaljaa hän kuulemma vetää itsensä narun jatkeeksi.** Minä yritän niellä kiukkuni ja olla nalkuttamatta siitä että vähäisetkin **työttömyyskorvaukset kuluvat kaljaan. Mieheni tuhoaa itsensä juomalla.** Viina korostaa tunnetta, joka ihmisellä on päällimmäisenä. Ja minun miehelläni se on masennus’. (KL 3/93)

‘**Suomalaisten miesten tapaan hän ottaa lomaa ongelmiltaan litkimällä kaljaa.** Työttömyyden alussa en uskaltanut edes kunnolla riidellä, mutta nykyään se sujuu jo totuttuun tahtiin.’ (KL 3/93)

Suomalainen työtön mies -puhetavan tunnuspiirteinä ovat yleistyksiset, esimerkiksi: *suomalaisissa perheissä, suomalaisten miesten tapaan*, ja epätoivoista tilannetta kuvaavat metaforiset ilmaukset, kuten *kasvot ovat yhtä kivettyneitä...*, *työttömyys haisee...* Kyseessä ei ole kuitenkaan mikään globaaliongelma, vaan katkelmissa korostuu kansallisuus ja kansallinen, suomalaisten työttömien miesten tapa toimia. Yleistyksistä huolimatta esimerkit voidaan rajata hyvinkin tarkasti, esimerkiksi omaan kyläyhteisöön:

‘**Meidän paikkakunnallamme on mennyt paljon pienyrityksiä konkurssiin. Miehet kulkevat kylänraitilla humalapäissään ja naiset yrittävät pitää perhettä pystyssä. Lapset kasvavat yhä enemmän naisten jalkoja pitkin.**’ (KL 3/93)

Edellisissä kuten myös seuraavassa kuvauksessa miehet ratkaisevat työttömyyden alkoholin käytöllä. Nainen piirtyy henkilöinä, jotka huolehtii perheen kaikenpuolisesta ylläpidosta.

‘Töitä ei yksinkertaisesti ollut. Ja miehen epätoivo vain lisääntyi. Perheessä oli ikään kuin yksi lapsi lisää. Mies valitti ja **minä yritin käydä töissä ja hoitaa pankin kanssa laina-asioita. Sainkin sovituksi lainojen kuukausierät pienemmiksi. Ryhdyimme elämään todella säästeliäästi.** Ainoa asia, johon miehelläni oli aina rahaa, oli kalja. Ja sitä kului paljon. Siitähän ne meidän riitämmekin syntyivät. Onneksi hän ei repsahtanut lopullisesti. Nuorin lapsi jäi päivisin isän kaveriksi, ja se auttoi miestä jaksamaan’. (KL 3/93)

Arjen raadollisuus ja ankeus jatkuvat yhä seuraavassa realismiin painottuneessa puhettavassa. Puhujat sanoutuvat eksplisiittisesti irti romanttisuudesta, unelmista ja onnesta. Toteamukset siitä, että elämä ei ole enenkään ollut eikä ole nytkään

⁴⁰ Tämän luvun tekstinäytteet menevät lukijakirjeitten ja haastattelujen välimaastoon. Lukijalle luotiin kuva autenttisuudesta kerronnasta, naiset kertoivat vuorollaan oman tarinansa omalla äänellään, toimittajan teksti ei ollut eksplisiittisesti näkyvissä. Kenenkään henkilöllisyys ei paljastunut tekstistä ja naisia puhuteltiin etunimillä.

pelkkää onnea, vakuuttavat siitä, että puhuja realististen kokemustensa perusteella tietää, mistä puhuu ja mihin suhteuttaa tämänhetkisen ei-tyydyttävän tilanteen.

'Minun elämäni mieheni kanssa ei ole ollut yltiöromanttista onnea vaan sellaista tasaista kyllästymisen, kestämissen ja hyvänolon vuorottelua. Aika monta kertaa olen päättänyt pakata matkalaukkuni ja lähteä, mutta en ole koskaan kuitenkaan päätöstäni pitänyt.' (KL 3/93)

'Meidän avioliittomme ei ole koskaan ollut mikään unelmaliitto, mutta vuoden kestänyt työttömyys pahensi sitä entisestään. Aluksi koko perhe piti miestä pumpulissa. Hän makasi sohvalla ja itki tai haukkui entistä pomoaan. Minä yritin kertoa hänelle, että omistajaperhe putosi paljon korkeammalta kuin me. Me olemme eläneet neljän lapsen kanssa vaatimattomasti eikä elämässä ole ollut tilaa nousukasmaisuuksille.' (KL 3/93)

Vaimouudesta saatetaan puhua ikään kuin selviytymiskokeesta tyyliin 'olen jaksanut selvittää tästäkin koettelemuksesta':

'Kun olimme molemmat kotona, minä tein kotiduunit. Mieheni teki silloin tällöin ruokaa, jos sille päälle sattui. Tilanne on edelleen sama. Kun tulen kotiin, minua on vastassa sotku. Pitäisihän minun ymmärtää. Mies on niin väsynyt ja masentunut, ettei jaksa touhuta moisten pikkumaisuuksien parissa... Työelämä kovenee, mutta minun ei sovi valittaa. Onhan minulla sentään työtä...' ... minä yritän niellä kiukkuni ja olla nalkuttamatta siitä, että vähäisetkin työttömyyskorvaukset kuluvat kaljaan.' ...Tuttavapiirissä jyvät seuloutuvat akanoista. Jotkut eivät viitsi ottaa edes yhteyttä, kun pelkäävät, että rupean vinkumaan elämämme surkeutta. Mutta en minä halua olla mikään ressurkka.' (KL 3/93)

'Mies jotenkin yritti kysellä minulta, onko hän mielestäni täysin mitätön ihminen. Minä sanoin hänelle, etten ole koskaan mennyt naimisiin hänen työnsä tai asemansa kanssa. Voisin melkein sanoa, että olen kestänyt häntä niistä huolimatta.' ...Yhtenä iltana hän kertoi kyllästyneensä jatkuvaan huushollin pyörittämiseen. Minua nauratti. Äkkiäpä hän kyllästyiikin. **Minä olen sentään jaksanut pian kaksikymmentä vuotta. Ehkä mieheni ymmärtää nykyään paremmin, miksi olen ollut usein niin kireä. Kun hoitaa koti- ja työasiat, on turha odottaa pinnan kestävä enää lepertelyä.'** (KL 3/93)

Edellisessä ylemmyys -puheessa joko vaimo itse nosti itsensä miestä ylemmäksi tai olemassa olevat vaimon käyttäytymistä säätelevät normit pakottivat vaimon *ymmärtämään, olemaan nalkuttamatta, olemaan valittamatta, kieltäytymään ressurkaksi heittäytymisestä ja jaksamaan pian kaksikymmentä vuotta vastakohtana miehelle, joka on väsynyt ja masentunut, juo kaljaa ja on kyllästynyt jatkuvaan huushollin pyörittämiseen.*

Kokonaiskuva työttömän miehen vaimon arkipäivästä on varsin realismiin sävyttämää, jolloin puhuja itse asettaa itsensä avainasemaan perheen ja miehen selviämiseksi. Sankarin rooliin tässä kuvauksessa asettuu nainen, joka jaksaa epäitsekästä huolehtia kodista ja arjen sujuvuudesta kotona olevan miehen jo väsyttyä siihen. Puolisoiden välistä suhdetta kuvataan jaksamisen ja kestämissen kautta, mikä samalla tuottaa suhteen työläänä ja ei-itsestään selvänä. Puhe myös implikoi sitä, että puoliossa on puutteita, mutta näistä huolimatta, toista sietämällä, elämä jatkuu, ainakin toistaiseksi.

Nätkin (1997, 197) erotteli tutkimuksessaan kaksi selkeää juonirakennetta, maternalistisen ja familistisen mallin. Maternalistinen malli keskittyi äidin ja lasten kiinteään suhteeseen ja miehen poissulkemiseen. Äärimmillään maternalistisia tarinoita voisi tarkastella jopa eräänlaisina 'roistomiestarinoina'. Maternalistiseen juonirakenteeseen liittyi kerronta konfliktista miehen kanssa: mies saattoi

osoittautua kelvottomaksi puolisoiksi tai isäksi. Toista juonirakennetta Nätkin kutsui familistiseksi malliksi, joka korosti perhekokonaisuutta ja avioliittoa ja joka oli eräänlainen 'kumppanuustarina'. Jos tarinassa oli jokin ulkopuolinen uhka tai haaste, siitä selvittiin yhdessä. Joskus tosin kertomusten nainen saattoi kommentoida sitä, kuinka hän uhrasi oman hyvinvointinsa perheen edun ja lasten hyvinvoinnin turvaamiseksi.

Myös edellisissä katkelmissa oli tulkittavissa sekä maternalistisia että familistisiä piirteitä. Maternaalisuus hahmottuu siinä, kun kuva miehestä muodostuu lohduttomaksi ja samalla myös jossain määrin erilliseksi vaimosta ja lapsista. Familistisiin piirteisiin taas viittaa se, että kukaan naisista uhkailuistaan huolimatta ei rikkonut olemassa olevaa perhettä ja hylännyt puolisoaan, vaan puhe oli perimmiltään miestä ymmärtävää, tai ainakin siihen pyrkivää, ja samalla myös perhekokonaisuutta säilyttävää. Familistisen kehikon alle voidaan myös tulkita oman hyvinvoinnin uhraaminen, jotta lasten etu ja perheen hyvinvointi tulisi turvattua. Oma uhrautuminen ja epäitsekäs toiminta, ja tätä kautta sankaruus, esitettiin näissä tekstikatkelmissa vaimona eksplisiittisemmin kuin äitinä.

6.1.2 Lukijakirjoitusten tuntevat äidit

Tutkimukseni lukijakirjoitukset alkavat usein kirjoittajan omalla esittelyllä, joka on tavallisesti työttömäksi ilmoittautumisen lisäksi itsensä kuvaamista äidiksi tyyliin: *'Olen työtön, 11-, 9- ja 6 -vuotiaiden lasten äiti'*. Vakuuttavuutta äitiyteen tuo lasten lukumäärän, iän ja tai sukupuolen erittely. Lisäksi yhteisenä piirteenä monet näistä kirjoituksista päättyvät avoimeen toivomukseen kirjeenvaihdosta.

Tavanomaista näille lukijakirjoituksille näyttää olevan myös se, että niissä kerrotaan omasta henkilökohtaisesta tilanteesta ja perhe-elämästä sekä omista tunnoista. Tältä osin niitä voisi rinnastaa elämäkertoihin.⁴¹ Elämäkertoja tutkittaessa on nimenomaan havaittu, että naiset kirjoittavat miehiä yleisemmin sisäisistä tunnoistaan ja ajatuksistaan. Miehet sen sijaan keskittyvät enemmän uraansa ja saavutuksiinsa. Lisäksi naiset kuvaavat itseään ja elämäänsä tyypillisemmin suhteessa toisiin ja kirjoittavat siitä esimerkiksi 'me' -muodossa. (Näre 1995; Wood 1997.)

Toisaalta mutta toisaalta

Lukijakirjoitusten teemat on karkeasti jaoteltavissa sekä työttömyyden tuomaan kurjuuteen, köyhyyteen ja masennukseen että kurjuudesta selviämiseen ja sopeutumiseen: miten selviät niukkuudessa, miten löydät iloa elämään. Jo kirjoitelmien otsikot kuvaavat tätä jaottelua, esimerkiksi *Työttömyys nitistää*, *Meidät ulosmitataan* ja *Työttömyyden kierteessä* (liite 2) kuvaavat työttömyyden mukanaan tuomia kielteisiä seurauksia. Samaan viittaavat myös kirjoitusten nimimerkit *Yksi väsynyt olento*, *Apua me hukumme* sekä *Usko mennyt, toivo jää*. Sen sijaan otsikot *En jää*

⁴¹ Lukijakirjeitä ja elämäkertoja rinnastaessa, vaikka löyhästikin, on kuitenkin huomioitava muun muassa se seikka, että teksteinä ne ovat eri tavoin tuotettua ja niiden tuotantoehdot ovat erilaisia. Lukijakirjeethän ovat jo lähtökohdiltaan julkisia tekstejä.

suremaan, *Antoisaa auttamistyötä ja Olen silti onnellinen* kuvaavat työttömyyden toista puolta.

Lukijana ei voi välttyä tuntumalta, että lukijapalstojen kirjoittelu on naisten keskustelua naisille. Kymmenestä kirjoittajasta yhdeksän oli identifioitavissa naiseksi ja yksi kirjeistä oli suunnattukin eksplisiittisesti äideille, mikä näkyi aloituksesta: *Hyvät kotiäiti - kollegat*. Naiset positioivat itsensä näissä kirjoituksissa useinmiten työttömiksi äideiksi (5), kaksi kirjoittajaa kuvastuu työttömäksi vanhemmaksi ja kaksi kirjoittajaa kuvaa itsensä työttömän puolisoiksi. Työtön äiti välittyy kirjoituksista naisena ja äitinä, joka huolehtii kaikesta kotiin, talouteen ja lapsiin liittyvästä. Kuvaa äidistä voi tältä osin pitää varsin traditionaalisenä.

Miehet kuvataan lähinnä aviomiehen asemassa, tarkemmin työttöminä aviomiehinä, ei isinä. Usein miehen kuvaus on jäänyt vain maininnan tasolle. Esimerkiksi seuraavat määreet ja toiminnot kuvaavat kirjoitusten työtöntä miestä: *passivoitunut, alistunut, nukkuu, herää, alkaa valitus, katselee, tuhoaa, ei siedä hellyyttä eikä läheisyyttä, siirtyy kauemmas*. Työssäkäyvä mieskään ei saa osakseen mairittelevaa kuvausta: *unohtanut papin puheet myötä ja vastamäestä, uhkailee avioerolla*. Kumpikaan 'miestyypeistä' ei osallistu kotitöihin tai lastenhoitoon ja tällä osallistumattomuudellaan isyys lähestyy perinteistä isän mallia, jonka vastinparina äiti huoltaa perheen ja toimii kodin sydämenä.

Lapsi tuo työttömyystilanteeseen ambivalenssia. Lapsilta kieltäminen rahattomuuteen vedoten aiheuttaa syyllisyyttä: *lapsille saa aina sanoa ei ja hävetä ja vihata itseään*. Lasten hoitaminen on myös väsyttävää: *pienet ei anna nukkua öisin vaan herättävät monta kertaa..., väsyneenä laitan aamupalaa*. Kuitenkin lapset ovat myös ilonlähteitä ja siinä merkityksessä kirjoitusten mukaan lähes ainoita elämisen antajia: *Ainoa onni ovat terveet suloiset lapset ja ihana työni; Iloitsen lapsista kun tuntuu, ettei tämä elämä enempää tarjoa*. Kortteinen ja Tuomikoski (1998, 75) yleistävät, että työttömänä naisen perinteisestä perheroolista muodostuu helposti jonkinlainen loukku. Yhtäältä perinteinen tapa olla ja elää auttaa selviytymistä. Tällöin on mahdollista olla tarpeellinen ja tärkeä pitämällä huolta kodista ja lapsista, tekemällä ruokaa ja leipomalla. Toisaalta perinteisyyteen sitoutuminen merkitsee sitä, että joutuu jättämään vähemmälle toiveet omasta yksilöllisestä elämästä. Kysymys on siitä, missä määrin kotikeskeinen elämä riittää tyydyttämään omat toiveet sisältörikkaasta elämästä.

Täyttymättömät toiveet ja murtumakohdat

Täyttymättömät toiveet yksilöllisestä elämästä korostuvat mielipide- ja lukijapalstojen naisten kirjoituksissa. Samalla nämä nimimerkkien taakse piilotuvat äidit tuovat tuntemuksiaan enemmän esille kuin lehtihaastattelujen äidit. Valtaosin tuntemukset liittyvät työttömyyteen, esimerkiksi: *henkiset voivarat romahtavat, taloudellinen tilanne ahdistaa, parisuhteeseen, johon työttömyys on aiheuttanut ongelmia, esimerkiksi: avioliitto on sellainen, jossa kaksi hukkuu yrittää selviytyä hengissä,...Emme edes riitele, vaan ahdistuneena istumme tuijottamassa pankkien ukaaseja ja muita laskuja* tai äitinä olemiseen, joista seuraavassa tarkemmin.

Analysoin yksityiskohtaisemmin kahden äidin kirjoitusta, joissa molemmissa ilmaistaan lukijakirjoituksista monipuolisimmin äitiyteen liittyvä

tuntemuksia⁴². Vaikka naiset positioivat itsensä eri tavalla, toinen kotiäidiksi, jonka mies on työttömänä, ja toinen työttömäksi kotiäidiksi, niin kirjoituksissa on myös yhteisiä piirteitä ja jännitteitä.

Työttömyys nitistää

Olen 5 lapsen **kotiäiti**, nuorimmat 7 kk ikäiset kaksoset, mies työttömänä. Ollut jo 2,5 vuotta. Raha on tiukalla. Pinna kireällä, **pitäisi jaksaa**, mutta välillä tuntuu, **ettei millään jaksaa** kulkea päivää alusta loppuun. Mies on täysin passivoitunut, alistunut. **Pienet ei anna nukkua** öitä vaan herättävät monta kertaa. Aamulla on noustava herättämään pojat kouluun. **Väsyneenä** laitan aamupalaa pojille ja ajattelen, että **saispa painaa pään takaisin tyynylle. Mutta ei, kyllä se tästä**, pikku hiljaa. Mies nukkuu, on nukkunut koko yön hän kun ei jaksaa valvoskella. Kohta sekin herää ja alkaa valitus, kun ei ole tekemistä. Minä mietin, mistä aloittaa, **imuroinko ensin vaiko pyykille, silittämään vaiko jotain muuta? Ei, ensin** kolme kotona olevaa lasta tarvitsevat aamupuuronsa. Mies kulkee huoneesta toiseen, katselee ikkunasta ja tuumaa: 'niin noi toiset vaan lähtevät töihin,' Niinpä. Siinä touhutessa ja hääriessä tullaan iltaan. **Olisi ihanaa istahtaa miehen kainaloon katselemaan tv:tä, mutta ei**, hän ei siedä hellyyttä, läheisyyttä ja siirtyä kauemmas vihaisesti (huokaus). Ilmeisesti työttömyys on nitistänyt hänen elämänhalunsa. Sattuu sydämeen. Itkettää, koetan kestää. Miehelle riittää itsetyydytys mutta se loukkaa minua kun toivon läheisyyttä. Kun mies nukkuu menen vessaan itkemään, miksi? Kokeeko hän olevansa niin huono, että vetäytyy täysin kuoreensa? Kello on jo paljon yli puolen yön, ei nukuta, **väsyttää vain**. Pienemmät heräilevät -tuttia, pulloa suuhun. Taputusta pylylle. Voi teitä ihania pikku otuksia. Mitä tekisinkään ilman teitä? **Teidän kaikkien viiden lapsen takia kannattaa yrittää jaksaa. Mihin te joutuisitte, jos en jaksaisi? Kun vain saisi nukutuksi. Kun olisi olkapää johon painaa päänsä. Kun pääsisi hetkeksi ulos, jonnekin jossa tapaisi muita ihmisiä. Mutta mies teilaa** kaiken: 'Eikö viisi lasta ja koti riitä?' Niin eikö tällainen elämä riitä?

Nimim. Yksi väsynyt olento (KL 10/94)

Väsyminen tuntemuksena korostuu tässä lukijakirjeessä. Kirjeessä puhutaan väsyneestä ja väsyttämisestä (vrt. Jokinen 1996), myös valittu nimimerkki kuvaa tätä tuntemusta. Väsymistä vahvistavat kielteiset ilmaukset *ei millään jaksaa, ei anna nukkua öitä vaan herättävät*, lisäksi toiveet *saispa painaa pään takaisin tyynylle, kun vain saisi nukutuksi*. Väsyminen liittyy tässä selkeästi kotiin ja se kontekstualisoidaan lapsiin ja miehiin. Suhde puolisoon välittyy kielteisten tuntemusten kautta. Torjutuksi tuleminen miehen taholta tuottaa pettymyksiä ja itkettää, ja kirjoittaja tuo esille parisuhteessa kokemansa yksinäisyyden (*Kun olisi olkapää johon painaa päänsä*), mutta myös ylipäättään kotona kokemansa yksinäisyyden toivomalla siitä ulospääsyä. Jokinen (1996, 42) kirjoittaakin väitöskirjassaan, että väsymisen konteksti on usein tunto yksinäisyydestä.

Väsymispuhe voi myös jäsentää aikaa (Honkasalo 1988). Näin myös jossain määrin edellisessä esimerkissä, jossa äitiä väsyttää aamulla, mutta siitä huolimatta on jatkettava. Päivä ehtii iltaan ja puoleen yöhön, jolloin puhuja taas ilmaisee väsymyksensä, mutta myöskin sen, ettei saa nukutuksi. Kirjoittaja toimii ikään kuin luonnon lakeja vastaan: (äitiä) ei saisi väsyttää aamulla ja yöllä pitäisi nukkua, jotta (äiti) jaksaisi selviytyä seuraavan päivän askareista. Naisten väsymispuhetta analysoidessaan Jokinen (1996, 37) esittää, kuinka kodissa väsyminen liittyy myös siihen tunteeseen, ettei jaksaa hallita asioita. Perinteisesti äiti on se henkilö, joka hallitsee asiat kotona, huolehtii, että tavarat ja paikat ovat

⁴² Tämä sisällöllinen rikkaus ja monipuolisuus toimi tässä tarkempaan analyysiin valitsemisen kriteerinä.

kunnossa ja työt tehdään ajallaan. Väsyminen, väsymispuhe, voikin viitata siihen, että työt ja lastenhoito kotona eivät sujukaan toivotulla tavalla. Kirjoittaja viittaa omiin tekemisiinsä luettelemalla niitä yksityiskohtaisesti ja kontrastoimalla kotityönsä miehen tekemättömyyteen.

Jokisen (1996, 184) tutkimus osoitti sekä äitiyden että kotona olemisen olevan ristiriitaisia ryhtymyksiä: "molempiin liittyy iloa ja ahdistusta, ja äitiyden ja kotona olemisen ilot ja ahdistukset menevät myös päällekkäin ja sotkuun". Ristiriidasta on kysymys seuraavassa esimerkissä, jossa äidin tuntemukset ovat jännitteisiä.

Olen silti onnellinen

Hyvät kotiäiti-kollegat. Minä olen kolmen lapsen yli kolmekymppinen **työtön kotiäiti**. Kaksi lapsista on koulussa, yksi kotona ilona. Asumme maalla, matkaa lähikaupunkiin on parikymmentä kilometriä. Bussiyhteydet ovat heikot eikä itselläni ole ajokorttia. Joskus tunnen olevani täällä todella **kotini vanki**. Päivät menevät palapelien, dublojen ja vesivärien parissa. **Mutta kuitenkin** kun pysähdyn ja katson ympärilleni, olen **onnellinen**. **Toki joskus haluaisin aikaa myös itselleni**. Nyt kun olen ollut melkein kaksi vuotta työttömänä, en edes muista, olenko koskaan ollut erossa nuorimmaisestani kahta tuntia kauempaa... **Olisipa joskus mahdollisuus tehdä jotain henkilökohtaista potematta huonoa omaatuntoa kodin ja lasten tähden**. Isommat lapset kiukuttelevat 'miksei meillä ole kuin kaikilla kavereillakin on...' Selitä sitten ties monennenko kerran ettei ole rahaa. Huonompaan suuntaan ei voi mennä, **onni on koottava tästä hetkestä**. Pieni kävelylenkki ulkona ja **odotukset ja toiveet kevääseen. Aurinkoista** mieltä kaikille. Nimim. **Yksinkö** perheen keskellä? (KK 3/93)

Kirjoittaja toteaa olevansa *kotinsa vanki* ja kohta sen perään *mutta kuitenkin kun pysähdyn ja katson ympärilleni olen onnellinen*. Samassa kirjoittaja osittain taas pyörittää sanansa ja haluaisi aikaa itselleen. Tästä kirjeestä samoin kuin ensiksi esitetystä ei yksiselitteisesti voi erottaa, liittyvätkö nämä tuntemukset nimenomaan kotona olemiseen vai äitinä olemiseen. Äitinä oleminen ja koti nivoutuvat toisiinsa, samoin näihin kytkeytyvät ristiriitaiset tuntemukset.

Kirjeen otsikko on kiinnostava: *Olen silti onnellinen*. Silti-sana viittaa siihen, että äiti on jostakin huolimatta (kuitenkin) onnellinen, jolloin tämä jokin ei välttämättä antaisi aihetta onneen. Kyseisen lukijakirjeen nimimerkki antaa vihjeitä siitä, mikä ehkä hiertää onnessa: *Yksinkö perheen keskellä?*

Molempien kirjoittajien käyttämä konditionaalimuoto viittaa kirjoittajien yksilöllisiin toiveisiin: *kun pääsisi hetkeksi ulos, olisipa joskus mahdollisuus tehdä jotain henkilökohtaista*, ei suoranaisesti perheen yhteisiin tavoitteisiin. Tosin yksilöllisen hyvän saavuttamisella voidaan tavoitella myös familistista hyvää. Käytetty konditionaalimuoto on ilmiänsä lievämpi kuin selkeä oman tahdon osoitus 'minä haluan, minä tahdon tai minä toivon'. Ilmaisuuksista jättää myös avoimeksi sen, toteutuvatko toiveet koskaan. Toisaalta ensimmäisen esimerkin konditionaali *pitäisi jaksaa* kuvastaa äitiyteen liittyviä normeja.

Molemmista kirjoituksista välittyy kotielämä osittain onnelana, osittain vankilana (vrt. Kortteinen & Tuomikoski 1998). Jälkimmäisen kirjoittajan yksittäiset toiveet ja kielteiset kuvaukset arjesta 'vesittyvät' toteamukseen *mutta kuitenkin*. Vastaava sisältö tulee esille ensimmäisessä kirjoituksessa, jossa kirjoittaja toivoo saavansa nukutuksi väsymyksensä pois, mutta myöhemmin hän toteaa lapsistaan (= mutta kuitenkin): *Voi teitä ihania pikkuotuksia. Mitä tekisinkään ilman teitä? Teidän*

kaikkien viiden lapsen takia kannatta yrittää jaksaa. Molemmissa lapset ja perhe vesittävät individualistiset toiveet. Toisaalla samainen kirjoittaja esittää toiveita joko konditionaalimuodossa: *saispa painaa pään, olisi ihana istahtaa...* tai suoranaaisella kysymyksellä: *...vaiko jotain muuta*, jotka hän itse kieltää itseltään vastaamalla (*mutta*) ei. 'Kielelliset murtumakohdat' tai tarkemmin ottaen kielelliset irtisanoutumiset (disclaimerit: mutta toisaalta, mutta kuitenkin) asettavat äidin omat toiveet ja perheen edun vastakkain. Korhosen (1994, 14–15, 62) mukaan naisia painaakin kaksinkertainen tietoisuus. Äiteinä naiset ovat entistä enemmän tietoisia lastensa tarpeista, mutta samanaikaisesti he naisina tunnistavat myös omat yksilölliset tarpeensa.

Mitä työttömyystilanne tuo näihin kirjoituksiin? Ensimmäisessä kirjoituksessa aviomiehen työttömyys mainitaan eksplisiittisesti. Työttömyys piirtyy tässä kirjeessä lähinnä ongelmina parisuhteessa ja nimenomaan ongelmina, jotka kirjoittaja itse kokee. Jälkimmäisessä kirjeessä puhuja itse kuvastuu työttömänä. Myös tässä kirjeessä työttömyys konkretisoituu 'ongelmina', mutta ne liittyvät enemmän äitinä kuin puolisona olemiseen. Vaikka työttömän puolison ja äidin tuntemukset näissä kirjeissä olivat varsin kielteisesti sävyttyneitä, kirjeissä oli toki myös mainintoja onnesta ja onnellisuudesta. Muut äitinä olemisen tuntemukset painottuivat aiemmin esitetyissä sarjahaastatteluissa huolen ja ahdistuksen puolelle. Äitiys kuvastui niissä vakavana ja vastuullisena koko perheen hyvinvointiin tähtäävänä ja samalla perhettä ylläpitävänä toimintana.

6.2 Naistenlehtien työttömät isät

Hoikkalan (1998, 75–76) mielestä nykypäivän sukupuolikeskusteluissa yhdistetään mies ja kotisääri. Media tuottaa usein kuvan ideaalimiehestä, joka hoitaa pieniä lapsia, kuljettaa isompia harrastuksiin ja kokkaa. Ihanteissa ja odotuksissa on siirrytty elättäjäyydestä hoivaavan isän ihanteeseen. Kyse on Hoikkalan mukaan kuitenkin ideaalista, koska todellisuudessa yhtä yleinen tyyppihahmo on esimerkiksi autotallissa viihtyvä nuori mies. Sukupuolten välisessä kotityönjaossa ei ole tapahtunut kovinkaan suurta muutosta viimeisen vuosikymmenen aikana ja naiset tekevät yhä valtaosan kotitöistä. "Isyys on hauska maskuliininen harrastus, sankarillista mediaposeerausta ilman että se on arjen jaettua ja ympärivuorokautista vanhemmuutta". Toisaalta Hoikkala väittää, että tämän päivän nuori mies sijoittuu lähemmäksi liettä kuin isänsä.

Luptonin ja Barclayn (1997, 87) mukaan erilaisissa medioissa painottuvat isyyden myönteiset puolet. Isyys nähdään henkilökohtaisen ilon lähteenä, emotionaalisenä kehityksenä, luovuutena, persoonallisena kasvuna, minän ymmärtämisen välineenä, muiden ihmisten parempana ymmärtämisenä, positiivisten tunteiden, kuten rakkauden ja altruismin voimistumisena. Vain harvoista ja valikoiduista isyyden kielteisistä puolista keskustellaan julkisuudessa yksityiskohteisesti. Tällöinkin sekä myönteisten että kielteisten isyyden aspektien takana on dominoiva diskurssi, joka tuottaa isyyden persoonallisuuden kasvun kokemukseksi isälle, oman minän parantamismahdollisuutena ja matkana itsetuntemuk-

seen. Lyhyesti sanottuna oletetaan, että isyyden kokemus johtaa väistämättä muuttuneeseen parempaan persoonaan.

Siirrynkkin nyt yksityiskohtaisemmin selvittämään, miltä näyttävät tämän lehtiaineiston tuottamat ja rakentamat isyyskuvat. Hahmotan isyyttä seuraavien tulkitseni ulottuvuuksien kautta: oppivat ja oivaltavat isät, perinteinen mies, tilapäinen koti-isä ja isyydestään iloitsevat isät.

6.2.1 Uuden oivaltamista vai vastarintaa?

Oppivat ja oivaltavat isät

Kun miesten lehtihaastatteluja vertaa naisten lehtihaastatteluihin on havaittavissa se, että miehet eivät puhu säästämisestä, työttömistä vaimoistaan eivätkä siitä, kuinka vastuuta jaetaan eri perheiden kesken⁴³. Isien haastatteluissa korostuvat kotityöt, jotka rakenteistavat sekä vanhemmuuspuhetta että itse vanhemmuutta.

Tigerstedt (1994, 76) väittää, että kotipiiristä kotitöineen on vaikea luoda miehistä sankaruuden kenttää. Tarkastelen seuraavassa puhetta, joka käsittelee miesten suorituksia ja saavutuksia kotona. Tästä kerronnasta on tulkintani mukaan löydettävissä jotakin sankarillista. 'Tie sankaruuteen' on kuitenkin erilainen äideillä ja isillä: isillä sankaruus liittyy jonkin saavuttamiseen ja äideillä jonkin asian uhraamiseen. Esimerkiksi miesten ja naisten puheet eroavat siinä, puhutaanko ruoan yhteydessä oppimisesta vai tinkimisestä. Kärjistetysti sanoen miehet ovat oppineet kokeiksi ja naiset säästämään. Kotitöiden ja ruoanlaiton saloihin perehtymisen myötä isät korostavat puheessaan sitä, kuinka heille itselle ja heissä itsessä on tapahtunut jotakin. Naisten puhe rakentaa taas kuvaa siitä, kuinka naiset etupäässä toimivat perheen ja muiden hyväksi myös ruokaa laittaessaan ja omasta osuudestaan tinkiessään.

Seuraavissa katkelmissa kotityöt kuvastuvat työnä, joka jäsentää ja täyttää pitkälti arjen kulkua. Miehet ovat ottaneet päävastuun kotitöistä. Isät puhuvat eksplisiittisesti omasta oppimisestaan, harjoittelemisesta ja kärsivällisyyden kasvattamisesta. Oppimisen, opettelemisen ja oivaltamisen kohteena voivat yhtäältä olla konkreettiset taidot, kuten ruoanlaitto, toisaalta 'henkiset', jotka liittyvät ennen kaikkea oman mieheyden ja isyyden oivaltamiseen.

...Santerin päiväunien aikana Pasi tekee normaaleja kotihommia: laittaa pyykkejä kaappiin, tyhjentää tiskikonetta. **'Olen ottanut suurimman osan kotitöistä hoitaakseni. Koska Jaana on raskaana, hän ei edes jaksaisi töiden jälkeen tehdä kotihommia.'** Pasi arvelee, että täyspäiväiseen työssäkäyntiin verrattuna hänellä on nyt itse asiassa **vähemmän vapaa aikaa**. 'Mutta kun tietyt arkirutiinit hoitaa pois, niin kyllä sitten jää jonkin verran aikaa muullekin. **Ruoanlaittoon kuluu kyllä yllättävän paljon aikaa.**' Pasi on harjoitellut **kokkaamista todenteolla. Ruokaohjekansion sivuille on kertynyt jos jonkinlaisia kommentteja: Santeri piti... aiheutti vatsanväänneitä... Santeri söi vain nakit... 'Yhdessä vaiheessa huomasimme Santerin kyllästyvän samoihin ruokiin - silloin piti etsiä uudet reseptit.'** (ANNA 50/93)

⁴³ Huttusen (1999, 170) mukaan jokaisella kulttuurilla on kunakin aikakautena muita suosittumpi tietty isyyskuva tai -malli, joka työntyy muita vaihtoehtoja useammin esille erilaisilla kulttuurisilla kentillä ja alistaa samalla toisenlaiset isyyden muodot huonompaan asemaan. Ehkäpä kulttuurista kuvaa rikkovilla teemoilla ei ollut pääsyä ko. lehtien palstoille.

Kun Paavo N. 31, jäi lasten kanssa kotiin kaksi vuotta sitten, maanrakennuskoneen kuljettaminen vaihtui kolme lapsen liikutteluun. Hänellä oli kaksi pientä puettavaa lasta - nyt viisivuotias Simo ja kolmivuotias Suvi - aina mukanaan, eikä esikoispoika Samikaan ollut tuolloin kuin neljävuotias. Vaimo Ritva teki työpäiväänsä kunnan kodinhoitajana. **'Siinä vaiheessa riitti tekemistä. Nyt tuntuu melkein kuin olisin jäänyt taas työttömäksi,' miettii Paavo.** 'Kotona oleminen ei ole ollut helppoa, vaan **totista työtä**. Elämä lasten ehtoilla on **pakottanut** täsmällisyyteen ja **opettanut** pitkäjänteisyyttä. **Olen oppinut** tekemään asioita heti silloin kun ne on ollut pakko tehdä. Tämä on myös **kasvattanut pinnaa.**' (ANNA 50/93)

Jo edellisessä katkelmassa arki kuvastui työn teon kehikossa *totisena työnä*. Seuraavassa puhuja kuvaa kotona olemistaan työhön liittyvin käsittein, kuten *silkkaa aherrusta, vaativa työ, työtä vuorotta*. Kokopäiväinen isyys on johtanut oivaltamaan, mistä kotona olemisessä on perimmiltään kysymys.

Kokopäiväiseksi isäksi ryhdyttyään hän on huomannut, että **kotona olo tarkoittaa silkkaa aherrusta. Käsitys siitä, mikä on vaativaa työtä, on saanut vaihtelua...** 'Tonin kanssa olen nähnyt perhe-elämää mitalin toiselta puolelta. Jos ennen tuli lipsautettua jossakin yhteydessä, että joku on vain kotona, en todellakaan enää ajattele niin. Joskus sitä kateellisena **toivoo pääsevänsä takaisin töihin lepäämään,**' Paavo sanoo... **Kotityö on työtä vuorotta**, sillä työssäkävyyä puolisoa ei voi velvoittaa ottamaan lastenhoitovastuuta oikopäätä, kun tämä saapuu kotiin... (KK 18/93)

Tigerstedt (1996b, 57) on havainnut, kuinka isyys voidaan (lehtikirjoittelussa) liittää työ- ja ammattikykyyn, esimerkiksi tyyliin 'isyyslomalla ollut arvelee, että työhalut kasvavat tämän vuoden jälkeen', 'vanhemmuus jos mikään on sisältä johtamisen koulua', 'isytyteen paneutuminen voi parantaa burn outistakin'. Maskuliiniseen perinteeseen kuuluneen feminiinistä perinnettä enemmän kotiolojen tarkastelu työn ja työnteon kehikosta käsin. Edellisiä katkelmia voinee myös tulkita joko puolustautumisena mahdollisia kulttuurissa eläviä työttömien joutilaisuuteen liittyviä syytöksiä kohtaan tai oikeuttamisena kotiin jäämiselle.

Perinteinen mies

Jos edellisen luvun katkelmissa isä näyttää vallanneen, ainakin osittain, äidin perinteisesti omimpana pidetyn valtakunnan ja sen mukana rakentuva isyys näyttäisi murtavan traditioita, niin seuraavissa tekstinäytteissä paljastuu, kuinka vaimo on edelleenkin 'perheen pää' kotiin ja kotitöihin liittyvissä asioissa.

Aamuisin Paavo jää loikoilemaan sänkyyn lasten noustessa katsomaan televisiota. Aamupalalle hän nousee kahdeksan ajoissa, ulkoiluttaa Minni-koiran Suvi mukanaan ja käy kaupassa **Ritvan tekemän ostoslistan** kanssa. **'No, kyllä minä itsekin katson kaapista, mitä sieltä puuttuu. Ja vertailen kaupassa hintoja, on tässä markat sen verran tiukalla.** Aamupäivisin Paavo hoitaa myös muita kodin askareita: tyhjentää tiskikonetta, pesee pyykkiä, järjestee vaatteita kaappiin.' Imuroin päivällä, kun on hyvä rauhallinen hetki, mutta **siivoamme myös usein yhdessä viikonloppuisin.** **Paavo tunnustaa, että Ritva tekee heidän perheessä edelleen suurimman osan kotitöistä, valmistaa lapsille aamiaisen ja vastaa muutenkin ruokapuolesta. Useinmiten vaimo on valmistanut päivän ruoan valmiiksi ja Paavo vain lämmittää.** 'Perunat kyllä osaan keittää ja vellin valmistaa, osaan myös laittaa valmiiksi marinoidun broilerin, mutta **muuten joudun katsomaan** keittokirjasta kaiken kananmunan keittämistä alkaen', naurahtaa Paavo... Kotiin tullaan puolen päivän aikaan syömään: ranskalaiset perunat tekevät hyvin kaupansa ja vihannespuoli hoituu herne-maissipakasteilla. (ANNA 50/93)

Kotitöitä Sulo ei koe omikseen, vaikka aikaa niihin nyt liikenis. Ne jäävät Kyllikille. Sen sijaan hän tekee korjaustöitä ja pitäisi mielellään ammattitaitoaan yllä vaikka ilmaiseksi. (KK 18/93)

Totutuista, hyväksihavaituista rooleista ja työnjaoista pidetään kiinni ja roolit pysyvät samanlaisina, vaikka nyt olisi tilaisuus rikkoa konventionaalista kuviota. Kotityöt lankeavat valtaosin vaimolle ja voivat jopa jäädä mieheltä hoitamatta. Miehet oikeuttavat osallistumattomuuttaan osaamattomuudellaan, kiinnostamattomuudella ja sillä, kuinka kotityöt eivät tunnu itselle läheisiltä.

Perinteinen mies -puhe on löydettävissä teemasta, joka liittyy kotiin jäämiseen. Kotiin jäämistä vastaan argumentoidaan sillä, että kuva naiselättäjyydestä ei tarjoa oikeaa mallia.

'En ole paras mahdollinen miehen malli pojalleni juuri nyt. En halua antaa hänelle sellaista kuvaa, ettei miehen muka tarvitse käydä töissä ja että vaimo tai yhteiskunta elättävät perheen. Kunpa tilanne muuttuisi ja vaikka kaupunki alkaisi korjauttaa vuokratulojaan, niin pääsisin taas työnsyrjään kiinni. **Pojalle ei saa jäädä kuvaa, että isä oli vain kotona'**, hymähtää Sulo S. ... **'Voi olla, että korostan liikaakin ansiotyön merkitystä, mutta en minä kotonaolosta juuri arvoja löydä.** Ainoa hyvä puoli tässä on se, että ehtii olla lasten kanssa. Jos heitä ei olisi, en tiedä, miten minun kävisi.' (KK 18/93)

Tekstinäyte sisältää oletuksia siitä, kuinka on olemassa (pojalle) erilaisia miehen malleja, jotka voidaan asettaa paremmuusjärjestykseen. Mieselättäjyys on pojan paras mahdollinen malli. Kielteisten ilmausten *en ole, en halua, ei saa jäädä, ja en löydä* kautta tulee voimakas kontrastointi nykyiseen tilanteeseen, joka osoittautuu sietämättömäksi.

Perinteinen mies -puhe muistuttaa kotiin jäämisen vastustajaäitien puhetta. Molempia voitaisiin pitää eräänlaisina kapinapuheina, joiden kielteiset ilmaukset kohdistuvat vallitsevaan tilanteeseen ja joissa puhutaan nais- tai mieselättäjyyden puolesta. Työttömyystilanne näin legitimoitui kapinadiskurssin. Työttömyystilanne kuitenkin kontekstualisoi ja asettaa ehtoja sille, mistä voi puhua ja miten. Esimerkiksi edellisen työttömän isän on lupa sanoa lehden palstalla, että *pahinta kotona olossa on passiivoituminen. Pelkkä ulkoilu lasten kanssa ei pidemmän päälle riitä virikkeeksi...*(KK 18/93). Vastaava isyyslomalaisen sanomana rikkoisi isyydelle, erityisesti uudelle isyydelle, asetettuja kulttuurisia normeja. Tämä puhetapa lähestyy myös ryhmäkeskustelujen ristiriitaa korostavaa puhetta, jossa konstruoitui perinteisessä elättäjän roolissa pitäytyvän isän identiteetti.

Tilapäinen koti-isä ('Aluksi, mutta ei enää')

Miesten haastatteluista oli löydettävissä myös puhetta, joka korosti sitä, että nimenomaan työttömyyden alkuvaiheessa kotiin jääminen ei ole ollut mitään mullistavaa. Kuitenkin samoin kuin naisten lehtihaastatteluissa, tässäkin pohjimiltaan vastustettiin kotiin jäämistä.

Aluksi kotiin jääminen ei tuntunut Paavosta ollenkaan dramaattiselta käänneeltä, sillä vaipanvaihdot ja puuronkeitot sujuivat totutusti. Vähitellen koti-isä huomasi kaipaavansa aikuisseuraa. Vaikka saman kohtalon jakavia isiä on Voutilaisen asuntoalueella muitakin, paikallinen hiekkalaatikkoelämä vaikuttaa Paavosta vieläkin melko naisvaltaiselta... **'Vaikka työpaikkani on nyt kotona lapsen kanssa, minua kiinnostavat muutkin asiat kuin muumit ja kumilelut.'** Paavo on turhautunut työttömyyteensä. Hoitovapaalla olisi

ilo olla, koska tietäisi vaiheen päättyvän. Tämän hetken Suomessa ei laman päättä näy... 'Joskus mietin, että työt saisi minun puolestani tehdä se, joka on ne keksinytkin, mutta raha on sellainen realiteetti, jota ilman ei oikein tule toimeen.' (KK 18/93)

Uuden vauvan synnyttyä **on aluksi helpottavaa, kun molemmat vanhemmat ovat kotona. Mutta ajatus kotiin jäämisestä Jaanan koko äitiysloman ajaksi ei tunnu Pasista enää mielekkäältä.** 'Olemme miettineet kaikenlaista, ulkomaille lähtöäkin. Ainakin Venäjältä varmaan löytyy töitä. On mietitty muuttoa koko perheen kanssa, tai että minä lähtisin yksin. Mutta tammikuussa pitäisi päästä töihin.' (ANNA 50/93)

Kun kotiinjäämisen vastustajaäitien argumentit liittyivät enemmän muiden (perheenjäsenten) kuin omiin tarpeisiin, tässä on kyse puhujan omista henkilökohtaisista toiveista: *huomasi kaipaavansa aikuisseuraa, kiinnostavat muutkin asiat kuin muumit ja kumilelut, ei tunnu enää mielekkäältä.* Kotiin voidaan jäädä ja kotona voidaan olla, mutta vain tilapäisesti (vrt. ryhmäkeskustelujen tilapäinen mukautuja -puhe). Jossain määrin epämiellyttävänkin ajanjakson jaksaa kestää, kun vain tietäisi sen joskus päättyvän (*tammikuussa pitäisi päästä töihin*).

6.2.2 Isyydestään iloitsevat

Miesten haastatteluissa tulevat eri tavalla esille perheen ja lasten kanssa vietetty aika ja arki kuin naisten haastatteluissa, joissa tuotettu todellisuus on raadollisempaa tyyliin 'Lapset huutavat usein illalla nälkäänsä. Se on minulle äitinä niin kamalaa, että on ollut pakko käydä mielenterveystoimistossa' (KK 20/94). Karkeasti tarkastellen lehtien haastattelut tuottavatkin kuvan leikkivistä isistä ja säästäväistä äideistä lapsineen.

Seuraava myönteistä muutosta kuvaava puhe ilmaisee sitä, kuinka suhde lapsiin on muuttunut koti-isyyden aikana. Lisääntynyt yhdessäoloaika on antanut tilaisuuden isän ja lapsen tutustua paremmin toisiinsa. Lisäksi isä on löytänyt uusia ulottuvuuksia isyydestään.

Paavo toteaa, että koti-isänä oleminen **on antanut hänelle mahdollisuuden olla vähän lapsellinen, lasten kanssa ja lasten avulla. Sitä hän pitää rikkautena. Antina hän pitää myös uudenlaista suhdetta omiin lapsiin.** 'Aikaisemmin suurin osa lasten valveilla-oloajasta meni töissä. **Vaikka lapset ovat aina olleet minulle tärkeitä, nyt he ovat entistä lähempänä minua. Tuntemme paremmin toisemme ja toistemme oikut.** '...Vaikka lapset periaatteessa alkavat pärjätä pihalla ilman isää, Paavosta on **mukava lähteä lasten mukaan.** 'Täällähän tulisi muuten mökkihöperöksi. Talvella käymme poikien kanssa luistelemassa, välillä otamme pallon mukaan ulos lähtiessämme. Minusta lapsille pitää näyttää erilaisia harrastusmahdollisuuksia.' (ANNA 50/93)

'...Pikkuhiljaa sellainen huolehtiminen loppui. Jaanan luottamus kykyihini hoitaa asiat kotona kasvoi. **Nykyään minä ymmärrän paremmin kuin Jaana, mitä Santeri puhuu tai sanoo....** Santerin kanssa päivä on tekemistä...' (ANNA 50/93)

Koti-isyyys kuvastuu eksplisiittisesti myönteisenä uudenlaisena mahdollisuutena (huomaa ei puhuta työttömyydestä): *on antanut mahdollisuuden, rikkautena, antina, entistä lähempänä, tuntemme paremmin.* Katkelmissa rinnastetaan aikaa ennen koti-isyyttä tähän päivään, jolloin nykytilanne kuvastuu parempana, koska jotakin on tapahtunut isyydessä itsessään. Myönteistä muutosta kuvastava puhe lähestyykin Rantasen (1998) ja Tigerstedtin (1994; 1995; 1996a; 1996b) näkemyksiä siitä, kuinka

lapset ovat antaneet miehelle tilaisuuden löytää jotakin uutta itsestään miehenä ja isänä.

Rantanen (1998) ja Tigerstedt (1994; 1995; 1996a; 1996b) puhuvat myös siitä, kuinka miehille lapset voivat olla myös väylä itsensä löytämiseen arjen kautta. Isyys kuvastuukin tällöin itsekeskeisenä, isä on 'saava osapuoli', isyyden kautta mies löytää itseään. Vastaavasti kun Björnbergin (1995, 41) tutkimuksessa isiltä kysyttiin heidän motiivejaan tulla aktiivisimmiksi isiksi, isät viittasivat haluun kehittyä persoonina. Isät odottivat, että kontakti pienen lapsen kanssa auttaa heitä löytämään uutta näkemystä itseensä ja auttaa näin heitä kehittämään persoonallisuuttaan, erityisesti sen emotionaalista puolta. Miesten antama merkitys isyydelle ja isänä olemiselle poikkeaaakin äitiydestä ja äitinä olemisen merkityksistä. Miesten motiivit luoda parempia suhteita lapsiin voivat olla suhteessa työelämään siten, että isän rooli kytketään työhön ja lapset voidaan nähdään vastapainona uralle. Naiset ovat voimakkaammin sidoksissa kotiin ja perheeseen ja he usein liittävät äidin roolinsa perheen hyvinvointiin. (Björnberg 1995, 42; Roos & Rotkirch 1997, 8.)

Kortteinen ja Tuomikoski (1998, 65) kirjoittavat teoksessaan, kuinka työttömien isien kirjoitelmissa oman vanhemmuuden 'löytyminen' ('oli hauska istua puiston penkillä ja katsella kuinka lapset leikkivät') ratkaisuna sosiaaliseen eristäytymiseen näyttää vaativan miehiltä erityistä sosiaalista innovaatiota. Seuraavissa esimerkeissä lapsesta ja lapsen kanssa olemisesta nautitaan.

Koti-isyudesta **löytyy paljon hyviä puolia.** 'Olen iloinen siitä, että olen nähnyt Tonin kehitysvaiheet vuoden ikäisestä parivuotiaaksi aivan läheltä. **Sanoin kuvaamaton on riemun tunne**, kun oma lapsi ottaa horjuvat ensiaskeleet.' **Kukapa voisikaan vastustaa pientä otusta**, joka kömpii syliin, suukottelee ja sanoo hennolla äänellä pappa, pappa? **'Toni on konkreettisin aikaansaannokseni elämässä. Hänessä kaikki, mitä sanon tai teen, kertaantuu heti.** Toivon, että Tonista kasvaisi hyvä ihminen, mitä se sitten tarkoittaa-kaan,' Paavo sanoo. (KK18/93)

Lomautuksen jälkeen **isän työllistäjä** on ollut kaksi -vuotias Santeri. **'Santeri on tollanen keksijäluonne, en juuri uskalla mennä 20 metriä kauemmaksi pojasta, hän voi saada päähänsä vaikka mitä,'** toteaa Pasi aavistus ylpeyttä äänessään. (ANNA 50/93)

Tässä 'Isän ylpeys' -puhetavassa ei puhuta isän tai lapsen muutoksesta eivätkä miehet tarkemmin erittele isänä olemistaan vaan ennemminkin he kuvaavat lasta ja tämän toimintaa ja omia tuntemuksiaan. Puhujien myönteiset tuntemukset (*olen iloinen, riemun tunne*) ilmaistaan julkisesti ja nämä tuntemukset liittyvät nimenomaan lapseen tai lapsen ominaisuuksiin.

Lapset kuvastuivat haastatteluissa myös 'pelastusrenkaina', jotka auttoivat jaksamaan päivästä toiseen:

Työttömyyden aiheuttama koti-isyys on Ristolle eriluontoinen kuin Paavolle, sillä 4-vuotias Ninni ei vaadi huomiota yhtä paljon kuin 2-vuotias Toni. 'Enimmäkseen Ninni leikkii itsekseen tai kavereiden kanssa. **Toisaalta jos Ninniä ei olisi, tulisi aika kotona varmasti pitkäksi,' Risto sanoo.** (KK18/93)

'Voi olla, että korostan liikaakin ansiotyön merkitystä, mutta en minä kotonaolosta juuri arvoja löydä. **Ainoa hyvä puoli tässä on se, että ehtii olla lasten kanssa. Jos heitä ei olisi, en tiedä, miten minun kävisi. Minusta tuntuu, kuin olisi putoamassa ulos koko yhteiskunnasta ja lapset ovat ainoa side, joka vielä pitää siinä kiinni.'**(KK 18/93)

Kortteisen ja Tuomikosken tutkimuksessa (1998, 67) lapset antoivat sisältöä työttömän aikuisen elämään kahdella tapaa. Elämän sisällössä saattoi olla kysymys siitä, että lasten vuoksi puhujan täytyi jaksaa, toisin sanoen lapset olivat elämän sisältö ja pelastusrengas, jotka pitivät elämässä kiinni. Sisältö saattoi tulla myös sitä kautta, että onnistuminen äitinä tai isänä oli palkitsevaa, jolloin sai ikään kuin korvata kotiäitinä tai -isänä sen, minkä oli menettänyt työssä ollessa, silloin kun lapsi oli ollut pieni.

Tässä tutkimuksessa päivät lasten kanssa saattoivat kuitenkin rakentua myös samanlaisiksi ja lasten maailma ei tuntunut riittävän vaan elämään kaivattiin muutakin sisältöä. Lasten maailma kuvastui vähemmän järkevänä ja suppeana elämänpiirinä.

'Senkin olen huomannut, että päivät seuraavat toisiaan samanlaisina. Arkeen ei tunnu mahtuvan järkevää jutustelua, näitä lasten asioita vain'. (KK 18/93)

Niin avartavaa kuin koti-isyys onkin, se merkitsee toisaalta maailman kaventumista. Yhtäkkiä elämän keskuksena on keittiö, päivittäiset matkat suuntautuvat enimmäkseen leikkikentälle ja polttavat puheenaiheet säätelee kaksivuotiaan arkirytmi nukkumiseen ja syömiseen. (KK 18/93)

Kokoava katsaus

Työttömien isien haastatteluissa olivat enemmän näkyvissä vanhemmuuden tuntemukset ja oma muutos vanhempana kuin työttömien äitien haastatteluissa. Lehtien palstoille oli pääsy uusilla mutta myös perinteisempää isyyttä painottavilla 'isäkuvilla' ja puhetavoilla. Perinteisyydenkin painottuessa lapset tuottivat työttömille isille sisältöä elämään ja hyvää mieltä arkipäivään. Kautta linjan näissä lehtiteksteissä isyyden perspektiivi oli puolisuuden perspektiiviä voimakkaampi. Työttömiä äitejä koskevissa jutuissa taas puolisuus saattoi peittää vanhemmuuden aspektit alleen (vrt. työttömän sankarivaimot). Äitiys ja vaimous kuvastuivat (perinteisenä) toimintana muiden hyväksi ja huolenpitona perheestä, kapinoidenkin argumenteista (vrt. kotiin jäämisen vastustajaäidit) oli omien toiveiden ohella vivahteita yhteiseen hyvään pyrkimisestä.

Hännisen (1999, 51) mukaan aikakauslehtien henkilöjutut ja muu julkisuus tarjoavat tilannekohtaisia mallitarinoita, jotka opastavat suhtautumaan muun muassa sellaisiin elämän käännteisiin kuten työttömyyteen. Hännisen mielestä länsimaaisessa tarinastossa sankariroolit on yleensä kirjoitettu miehille, naisille taas on tavallista, että nainen saa merkityksensä suhteessa mieheen. Tässä tutkitut lehtitekstit voitaisiinkin tulkita eräänlaisiksi mallitarinoiksi. Traagisia piirteitäkin sisältävät kuvaukset viittasivat, ainakin jollakin tasolla, perheen selviämiseen ja lapsen parhaaseen, mikä usein oli edellyttänyt sitä, että omasta hyvinvoinnista oli jouduttu tinkimään. Naisten lehtien työttömät äidit ja isät, sankarilliset selviytyjät, tai ainakin selviytymiseen pyrkijät, antavat tartuntapintaa ja oman minän pelaamisen mahdollisuuden lukijalleen.

7 RYHMÄKESKUSTELUJEN JA LEHTITEKSTIEN YHTEISET VANHEMMUUSKUVAT

Tässä luvussa pääpaino on vanhemmuuden rakentumisen yhteisissä piirteissä. Näihin piirteisiin keskityn konstruoituvien äiti- ja isäkuvien kautta mutta erityisesti tulkitsemieni valtaa pitävien diskurssien kautta. Näitä ovat hyveellinen äiti -diskurssi, tasa-arvo- ja uusi isä -diskurssit.

7.1 Huolehtijaäidit

Sekä ryhmäkeskustelut että lehtitekstit tuottivat työttömät äidit toimijoina, joille on olennaista ja tärkeää kotona tekeminen ja erityisesti huolenpito muista perheenjäsenistä. Huolehtiminen, konkreettinen huolenpito, ja siitä puhuminen nostivat äidin merkittävään asemaan perheen arjessa. Luptonin ja Barclayn (1997, 146) mukaan huolehtiminen ja huolen kantaminen ymmärretään kulttuurisesti 'joksikin, jota äidit tekevät'. Huolenpitäminen on näin ominaisuus, joka kuuluu hyvälle äidille⁴⁴. Tämä ei kuitenkaan tarkoita sitä, etteivätkö isätkin huolehtisi. Hoikkala (1993, 136) esittää, että kyse on pikemminkin siitä, että huolehtimisen kulttuuriset ilmaukset vaihtelevat sukupuolen mukaan ja eri asiat saavat eri sukupuolet hätäntymään eri tavalla. Esimerkiksi Hoikkalan tutkimuksessa naiset murehtivat ja kantoivat huolta, kun sen sijaan miehet rauhoittelivat ja olivat suurpiirteisempiä.

Tutkimukseni äitien huolehtimisdiskursseissa⁴⁵ oli mukana perhettä ylläpitävä funktio. Tämä perheen säilyttämiseen tähtäävä funktio näkyi diskurssien sisällöissä konkreettisten toimien luettelemisen ohella muun muassa siinä, että

⁴⁴ Huolenpitäminen näyttäisi olevan olennaista hyvälle äidille myös Perälä-Littusen (2001) tutkimuksessa, jossa eri ikäisiä miehiä ja naisia pyydettiin kuvaamaan, millainen on hyvä äiti.

⁴⁵ Tässä luvussa nostan esille diskurssi-käsitteen, jolloin se toimii eräänlaisena väljänä yläkäsitteenä puhettavalle.

työttömien miesten parhaamisesta huolimatta miehiä ymmärrettiin ja haluttiin ymmärtää. Työtöntä puolisoa koskevissa kuvauksissa mies tuotettiin vahvasti perheenjäsenenä ja pyrkimys oli pitää perhe koossa.

Äitiys kuvastui sekä käytännöllisenä että työnjaollisena äitiytenä, mutta myös taloudellisena äitiytenä. Äitinä oleminen näkyi tässä tutkimuksessa ruoanlaittona, siivoamisena, säästämisenä jne., eli huolenpitoon tähtäävänä toimintana. Sen sijaan varsinaiset kuvaukset lapsen kanssa olemisesta tai lapsen kasvattamisesta olivat vähäisiä. Äiti kasvattajana jäi näin pimentoon, mutta aineistot valottivat äitiyden muita (toimija)ulottuvuuksia. Toimijuus oli ensisijaisesti perheen sisälle rajoittuvaa, osa perheen ydintä, jolloin kuvaukset esimerkiksi äidistä vastuullisena naiskansalaisena puuttuivat. Tässä täytyy kuitenkin muistaa erityisesti aineiston reunaehdot ja kriteerit, joilla analysoitava teksti on valittu (ks. luku 4.2): aineisto ei ehkä itsessään antanut tilaisuutta naiskansalaisuuden esiintymiselle.

Äitien kuvauksia konkreettisesta huolenpidosta arkisine toimineen voidaan tulkita myös kuvauksiksi äidin läsnäolosta tai saatavilla olosta (Katvala 2000). Kun äiti on kotona ja tekee kotitöitä, samalla hän on tarvittaessa kuitenkin myös lastensa käytettävissä. Huttusen (1998a, 56) mukaan kodin- ja lastenhoidon sukupuolituneet perinteet aiheuttavat sen, että vaikka äiti leipoo, on itsestään selvää, että hänellä on aikaa myös lapsille. Huolenpito, joka saa eri muotoja äideillä ja isillä, voidaan myös tulkita yhdeksi vastuullisen vanhemman piirteeksi (Lamb 1986). Kun äiti on huolissaan lapsesta tai sovittelee hankintojaan siten, että ottaa lapsen tarpeet huomioon, hän samalla kantaa vastuuta lapsestaan.

Molemmista aineistoista oli naisten puheista tulkittavissa 'pärjäämisen eetosta'. Sekä Siltala (1994) että Kortteinen (1992) näkevät 'yksin pärjäämisen eetoksen' suomalaisten mentaliteettia yhdistäväksi syvärakenteeksi ja yksin selviytyminen on miehille osa mieskunniaa (Korhonen 1999, 107). 'Pärjäämisdiskurssi' aktualisoituu työttömyystilanteessa, jossa muutokset toimeentulossa ja sosiaalisessa ympäristössä asettavat konkreettisia haasteita selviämislle. Pärjäämisen korostaminen lienee kuitenkin myös osa suomalaisen naisen (ei pelkästään miesten!) kulttuurista kuvaa. Suomalainen nainen on totuttu tuntemaan työteliäänä vastuunkantajana ja kaikkivoipaisena tilanteessa kuin tilanteessa, eli ns. vahvana naisena ja äitinä, jolle (yksinkin) selviäminen on hyve. Välähdyksiä näistä 'pärjääjä-äideistä' oli myös tässä tutkimuksessa, mikä ei suinkaan sulje pois sitä, että äitiys, myös saman henkilön konstruoimana, voi olla tälle vastakkaista.

Yllätyksellistä lehtiaineistossa oli se, ettei kotiäitiys ollut julkilausuttuna ainoana oikeana naisen valintana tai luonnollisena seuraamuksena työttömyydelle. Vaikka lehtitekstit ovat aina vaikuttamaan pyrkivää yhteiskunnallisen tason puhetta, sellaiset moraaliset kannanotot, joissa olisi otettu selkeästi kantaa yksilön ratkaisuihin tai suhtautumistapoihin, esimerkiksi mikä on suotavaa ja mikä ei, olivat vähäisiä tai piilotettuja. Toisaalta, kun tarkastelee pelkästään työttömiä isiä koskevien lehtiartikkelien otsikoita, joissa isille työttömyyttä seurannut koti-isyyden on kuvattu *mahdollisuutena*, tai kun lukee lehtiaineiston äitien haastatteluja, joissa äitien työttömyys on *kotiin jäämistä*, kannanotto on jo olemassa. Samanlainen piiloinen viittaus on olemassa myös niissä lehtidiskursseissa, jotka eivät sijoita

äitiä suoranaisesti kotiin, mutta säästäminen, tinkiminen ja itse tekeminen, siirtävät äidin lähemmäksi kotia.

7.2 Hyveellinen äiti -diskurssi valtakurssina

Kuvasin edellä aineistojen yhtäläisyyksiä ja eroja sekä teemojen että konstruoituvien äitiekuvien kautta. Seuraavaksi hahmotan sitä, voisiko joitakin puhetapoja pitää jonkin yleisemmän diskurssin eri ilmenemismuotoina, eräänlaisina variaatioina valta- tai dominoivasta diskurssista. Nimeän tällaiseksi yleisemmän tason valtakurssiksi hyveellinen äiti -diskurssin, jonka eri ilmenemismuotoja mielestäni esiintyy sekä haastattelu- että lehtiaineistossa. Hyveellinen äiti -diskurssissa äidit luovat implisiittisesti kuvaa äitiyden ideaalista, jonka mukaisesti he itse toimivat tai yrittävät toimia. Puhujille konstruoiuuta niitä ominaisuuksia ja piirteitä, hyveitä⁴⁶, jotka kuuluvat tähän äitiyden ideaaliin. En kuitenkaan halua puhua hyvästä äidistä vaan hyveellisestä, jolloin puhuja konkreettisesti toiminnallaan ja teoillaan, mutta tässä erityisesti puheellaan, täyttää ja tuottaa tämän 'ominaisuuden' vaatimukset, ja samalla puhujan toimijuus pääsee esille.

Minkälaisista kielellisistä ilmauksista hyveellinen äiti -diskurssi rakentuu? Yhteistä näille hyveellisen äidin diskurssia varioiville puhetavoille on se, että äidit sijoittuvat kotiin, mikä julkilausuttuna tulee esille muun muassa äitiyden ilot -puhetavassa: *mutta se onnellisuus ja se iloisuus että äiti on kotona ja se on tehnyt nyt karjalanpiirakoita, ni se oli aivan jotain mahtavaa*. Äitiyden ideaali sisältää sen, että äiti on työntekijä. Lehtiaineistossa kuvattiin pitkälti äitien tekemistä ja äitejä tekemisen kautta: äidit muun muassa säästivät ja tekivät itse, *'mä en ole koskaan'⁴⁷ ostanut valmisruokia, vaan valmistan ruoan aina itse tai Kaikki tehdään itse leipää myöten*'. Myös haastattelujen 'äitiyden ilot'- ja 'työllistetty äiti' -puhetavoissa korostuu konkreetti tekeminen ja työntekijäisyys tyylisiin naisihmisellähän ei koskaan työt loppu, sillä ei oo työtön. Itse tekeminen ja ylipäätään tekeminen on näin äideille 'kunnia-asia'. Hyveellinen äiti jää itse vähemmälle perheessä, uhrautuu ja tinkii joko lapsensa tai puolisonsa edestä: *olen mieluummin itse syömättä, jos näyttää, että siitä riittää lapsille huomiseksi...; olen sentään jaksanut pian kaksikymmentä vuotta, olen kestänyt häntä* Puhujat argumentoivat ja puolustelevat omaa toimintaansa ja pyrkivät astumaan samalla ideaalinsa kenkiin.

Hyveellisyys täyttyy myös osittain siinä mielessä, että puhettavat kuvaavat naisten sopeutumista työttömyyteen ja naiset asettuvat näin kulttuuristen odotusten mukaisesti ja osoittavat selviävänsä tai ainakin pyrkivänsä selviämiseen ja eteenpäin menemiseen. Hyveellinen äiti -diskurssi on eräänlainen selviämis-

⁴⁶ Nykysuomen sanakirjan (1990, 564) määritelmän mukaan hyve on pysyvä, siveellisesti arvokas ominaisuus, hyviä tekoja luova mielenlaatu. Airaksinen (1994, 165) näkee hyveet sellaisina hankittuina luonteenpiirteinä, jotka mahdollistavat tai jopa takaavat hyvän elämän muiden ihmisten kanssa.

⁴⁷ Haluan tässä kiinnittää lukijan huomiota niihin ilmauksiin, jotka kuvaavat toiminnan tai ominaisuuden jonkinasteista pysyvyyttä: *en ole koskaan, aina itse, ei koskaan työt loppu, olen sentään jaksanut pian kaksikymmentä vuotta*.

strategia: vastaus kulttuurisen äitiyden ja äitinä olemisen odotuksiin, jolloin samalla vältetään mahdollinen kritiikki ja poikkeavat äitinä olemisen merkitykset (ja samalla osoitetaan, että hallitaan tämäkin diskurssi!). Toisaalta hyveellinen äiti-diskurssi on sellainen diskurssi, joka saa yhteiskunnassa tilaa ja jota on lupa käyttää. Sillä on yhtä lailla pääsy arkipäivän keskusteluihin kuin naistenlehtiteks-teihin.

Hyveellinen äiti -diskurssin kautta äiti kuvastuu moraalisen selkärangan ja perhe-elämän keskushenkilönä⁴⁸. Tässä diskurssissa nainen eräällä tapaa asettaa itsensä äitinä ja puolisona korkeammalle ja ylevämmäksi. Äiti näyttää kuuluvan kodin keskukseen, jonne isällä ei ole välttämättä pääsyä tai jonne isä ei 'uskalla' tulla. Äitiys on pitkälti jakamatonta äitiyttä, mikä tässä tarkoittaa naisten ja miesten perinteistä työnjakoa ylläpitävää, ja samalla sukupuolen mukaisten toiminta-alueiden erillään pitämistä (vrt. Vuori 2001)⁴⁹. Miten muut tutkimukseni äitien puhuvat suhteutuvat tähän hyveellinen äiti -diskurssiin? Aineistosta on tulkittavissa viittauksia kapinasta tätä valtakurssia vastaan. Kodin keskeltä haluttiin siirtyä pois tai pysyä kodin ulkopuolella: *minä haluan mennä... tai en halua jäädä kotiin...*(yksilöllisyyttä korostava puhe), eikä haluttu uhrautua pelkästään perheelle. Puhetavoissa tuotiin samalla painokkaasti esille omia toiveita. Puhetavat osoittivat myös sen, että puhuja tunnistaa tämän valtaapitävän diskurssin, mutta hän ei kykene täyttämään näitä odotuksia diskurssin eikä toiminnan tasolla: *Minun ei pitäisi vain lökötellä...*(epäonnistunut kotiäiti -puhe).

Yhtäältä hyveellinen äiti -diskurssi aktualisoituu työttömyystilanteessa, jossa traditionaaliset perhearvot nostavat päätään – onhan hyveellisen puhutavan 'takana' varsin perinteinen kuva äidistä – ja vaativat puolustautumista. Toisaalta olemassa olevana resurssina se voi olla yhtä lailla osa jokapäiväisiä äitien diskurssseja, jolloin keskeistä ei ole se, onko äiti työssä vai työttömänä. Tosin tänä päivänä saattaa olla 'muodikkaampaa' erottautua tästä diskurssista, joka tuottaa ja ylläpitää perinteistä äitiyttä. Viittaukset puheessa perinteiseen äitiyteen eivät aina tarkoita sitä, että äitiyttä tarkasteltaisiin ajallisella ulottuvuudella, jolloin perinteinen äitiys ja äitinä oleminen on jotakin menneisyydessä tapahtuvaa. Perinteinen äiti -puhe voikin nykyään olla puhetta, jossa ei-toivottavat piirteet projisoidaan perinteisyyteen tyyliin: *en halua olla äitini kaltainen äiti, ennen äidit olivat ..., jota minä en ole koskaan ollut. Tällöin perinteisyydestä puhuminen tai siihen viittaminen on eron tekemistä*⁵⁰.

Jos tänä päivänä äitiyden perinteisyydestä puhuminen ja perinteisyyteen

⁴⁸ Traditionaalisen perheideologian ihanteiden ja näkemysten esimerkiksi julkisesta ja yksityisestä, miehisestä ja naisellisesta, miehen ja naisen paikasta (ks. Häggman 1994, myös Korhonen 1999) voidaan tulkita tulevan implisiittisesti esille myös hyveellinen äiti diskurssissa.

⁴⁹ Vuoren (2001, 126) asiantuntijakirjoittelusta identifioimassa äidinhoivan diskurssissa äidin ja pienen lapsen suhteen ulkopuolelle suljetaan muiden ihmissuhteiden merkitys. Miesten ja naisten välinen työnjakokin perheessä saa mielensä äidin hoivaroolista. Äitiys on äidinhoiva diskurssissa pitkälti jakamatonta.

⁵⁰ Esimerkiksi viime vuosikymmeninä vanhemmat ovat saattaneet korostaa sitä, ettei äitinä tai isänä halua olla kurinpitäjä niin kuin ennen vanhemmat olivat vaan pikemminkin kaverivanhempi (ks. esim. Hoikkala 1993).

viittaaminen olisi tällaista eron tekemistä, hyveellinen äiti -diskurssi olisikin tulkittavissa työttömällä äideillä päinvastoin, pyrkimyksenä samuuteen siten, että perinteisyys tulee esille implisiittisesti. Työttömänä tai kotiäitinä ollessaan äiti on jo 'poikkeava'⁵¹, joten muiden toimiansa ja erityisesti traditionaalisia piirteitä ja toimintoja korostavan puheen kautta (esimerkiksi mitkä työt ovat *aina kuuluneet äidille*, mistä äidit ovat *aina huolehtineet*, mitä äidin on *luonnollista* tehdä, miten *äitien elämä yleensä on ollut*) äidit välttävät poikkeavaksi leimautumisen.

7.3 Toisaalta mutta toisaalta -isät

Ryhmäkeskusteluaineistossa jaottelin sekä äitien että isien puhettavat sopeutumista ja ristiriitaa kuvaaviin perspektiiveihin, jotka kuvastavat (koti-)vanhemmuutta ja sen käytännöllistä puolta työttömyystilanteessa myönteisyyden tai kielteisyyden näkökulmasta. Lehtiaineiston naisten kuvauksissa eivät näy työttömyyden myönteiset ja kielteiset aspektit yhtä selvästi kuin isien lehtihaastatteluisa. Isillä kotiin jääminen on yhtäältä jotain uutta ja uutta tuottavaa, toisaalta kotiin jääminen on jotain ei-toivottavaa, jonka on oltava väliaikaista.

Työttömyys elämäntilanteena asettaa perheenjäsenet uudenlaisen tilanteen eteen, jossa perinteiset asetelmat tuottavat haasteita isänä ja äitinä olemiseen. Jos traditionaalisen isän roolina pidetään edelleenkin perheenelättäjän roolia, tässä tutkimuksessa on tulkittavissa perinteisen isyyden ja miehen roolin murrosta ja muutosta diskurssien tasolla. Perheen elättäjyydestä poikkeavat isyyden toiminta- ja suhtautumistavat saavat sijaa perheessä, silloin kun isä on työttömänä. Muutokseen on myös yhdistettävissä 'muutosvastarinta', mitä osoittanevat (perinteisten) miesten ristiriitaiset puhettavat, jotka joko sisällöltään tai rakenteeltaan valottivat tilanteen ei-toivottavuutta.

Vaikka naisten kuvauksissa työttömät miehet tuotettiin suurelta osin epäonnistujina, jopa eräänlaisina 'heikkoina' isinä, isien omat kuvaukset sekä keskusteluissa että lehtiaineistossa rakensivat isien todellisuuden toisenlaiseksi. Varsinaisia epäonnistujia, esimerkiksi kapakoissa viihtyviä ja lapsensa hylkääviä isiä, ei isien omista kuvauksista ollut. Tässä täytyy kuitenkin muistaa myös tutkimukseni aineistojen reunaehdot: lehdet harvemmin julkaisevat tarinoita epäonnistujista, varsinkaan jos nämä eivät ole julkisuuden henkilöitä, ja ryhmäkeskusteluissa tuskin kerrotaan elämän kipeimpiä asioita. Erilaisissa yhteisöissä ja puhetilanteissa muodostuu näin normeja sille, mitä on sopivaa kertoa ja mitä ei ja millä tyylillä. Kulttuuriset konventiot johdattelevat puhetta yleisesti hyväksytyjen mallien mukaisesti, mutta ne eivät kuitenkaan pakota kerrontaa tiettyihin raameihin. (Hänninen 1999, 55–56.) Poikkeuksetkin olisivat näin ollen olleet mahdollisia.

Toki isien kuvaukset sisälsivät myös traagisiakin vivahteita, joita kotiin jääminen ja perinteisen isän (jota myös usein oma isä edusti) ideaalin mureneminen tuottivat. Vastakohtaksi näille puhettavoille rakentuivat isyyden

⁵¹ Voihan Suomessa pitää jo varsin tavanomaisena ja tyyppillisenä työssäkäyvää äitiä.

onnistumisdiskurssit, jolloin isyys oli uuden oppimista ja oivaltamista, kotitöiden hallitsemista ja isyyden iloa, jopa eräänlaista 'sankari-isyyttä', jolloin hoivaava ja kotia huoltava puoli pääsivät myös esille.

Virtapohjan (1998) mukaan joukkoviestimet kertovat meille sankari-kertomuksia, mutta hän myös muistuttaa, että länsimaisessa kulttuurissa sankaritekojen ymmärretään ensisijaisesti kuuluvan miehiseen kulttuuriin. Media kertoo meille uutisia muista ihmisistä, mutta samalla media ja median käyttö kertoo meille myös, millaisia me itse olemme. Media voi toimia peilinä, jota kautta neuvottelemme ketä olemme (Lehtonen 1999, 83). Virtapohja (1998, 18) esittää sankariudelle neljä ehtoa. Näiden ehtojen täyttymiseen tulkittavia viittauksia on myös tutkimukseni isien puhetavoissa. Virtapohjan mukaan sankarin minimimääritelmän ensimmäinen ehto on se, että sankari tekee sankaritekoja (= tässä tutkimuksessa isät olivat oppineet tekemään kotitöitä, jotka työttömyyteen ja koti-isyyteen saakka ovat olleet heille varsin vieraita). Tämän lisäksi hän liittää sankaruuteen kolme muutakin ehtoa: sankari on hyvän puolella (= kotitöitä tekemällä isä pyrkii toimimaan perheen hyväksi ja olemaan perheen puolella), sankari saa arvostuksen muilta (vähintäänkin tyytyväinen vaimo) ja ympäröivältä yhteiskunnalta, lisäksi sankariteoista kerrotaan aina kertomuksia (isien omat selonteot).

7.4 Isyyden valtakurssit

LIISA: ootko nyt työttömyyden aikana, niin oot sää ruvennu tekee kotihommia?

ILPO: kyllä mä teen

LIISA: enemmän ku aikasemmin?

ILPO: kyllä, joo kyl mä ruokaa laitan ja siivoonki, mutta se, että ne ei oo niinku itellekään, ne ei oo sillä tavalla tärkeitä....

Mikä on isyyden vallitseva diskurssi? Onko olemassa jokin yleinen diskurssi, jolloin jotkin puhetavat ovat saman 'kolikon kääntöpuolia'? Yhtä yhtenäistä diskurssia, jota nämä isyyden puhetavat konstruoivat, on vaikea havaita. Pikemminkin on tulkittavissa häivähdyksiä kahdesta eri valtakurssista: tasa-arvodiskurssista ja uuden isän -diskurssista⁵². Tasa-arvodiskurssista voi nähdä välähdyksiä silloin, kun isät puhuvat kotitöistä, luettelevat yksityiskohtaisesti tekemisiään ja suhdetaan näihin töihin. Tasa-arvoon voidaan viitata eksplisiittisesti: *ite haluan myöskin sen, että lapsi oppii myöskin että tasa-arvo on myöskin kaikkien töitten suhteen.....* Välttämättä tasa-arvoa ei julkilausuta, mutta oma puolustautuminen paljastaa puhujan tunnistavan tasa-arvodiskurssin, joka on aktuaalistunut isän kotiin jäämisen myötä: *mies niinkun on tavallaan aina opetettu siihen, että mitkä on niinkun miehen töitä, tietysti se on vanhoillista, mutta se on kuitenkin niin pitkällä aikavälillä... Myöskään seuraavassa isä ei puhu ääneen tasa-arvosta, mutta tasa-*

⁵²

Käytän tässä 'uutta isää' siinä mielessä, että uusi isä -diskurssin kautta puhujat kuvaavat nimenomaan jotakin uutta tapahtuneen tai löytyneen isyydessä. Tämä uutuus voi olla eriasteista ja isyyden eri kentillä tapahtuvaa enkä siis tarkoita isyyskeskustelun uutta isää (ks. esim. Huttunen 1999), joka sitoutuu vanhemmuuteensa yhtä paljon kuin puolisonsa ja ottaa yhtäläisen vastuun kotityöstä ja lasten hoidosta ja hankkii tähän tarvittavat taidot.

arvodiskurssia vastaan toimiminen vaatii puolustautumista ja samalla tässä syylliseksi myöntymistä: *Paavo tunnustaa, että Ritva tekee edelleen suurimman osan kotitöistä...* Samalla kun mies toimii vastoin tasa-arvoideologiaa, rakentuu kuva tasa-arvoideologian olemassaolosta, tosin muualla kuin oman perheen konkreettisissa käytännöissä.

Tasa-arvodiskurssi on yksi aikalaisdiskurssi, jonka vaatimukset kohdistuvat erityisesti tämän päivän isiin. Korhonen kirjoittaa (1999, 116), että naisille tasa-arvo on tuonut lisää oikeuksia ja valinnan mahdollisuuksia monilla aloilla, toisaalta samalla ambivalenssin kokemukset ovat lisääntyneet⁵³. Korhonen väittää, että siinä missä tasa-arvo on lisännyt naisten vapausmahdollisuuksia, miehille tasa-arvon toteutuminen on merkinnyt usein uusia velvoitteita kodin piirissä, enemmän kilpailua ja heikompia urakehityksiä.⁵⁴ Joka tapauksessa tasa-arvo tarkoittanee eri asioita äideille ja isille, jolloin isät ja äidit myös toteuttavat erilaisia kotiin liittyviä tasa-arvoprojekteja (Tigerstedt 1994, 77).

Uusi isä -diskurssissa isät ovat oppineet, kasvaneet ja kehittyneet persoonina sekä kohdanneet jotakin uutta. Siinä isyys on voimakkaammin esillä kuin tasa-arvodiskurssissa, jossa puolisuus on puhujan perspektiivissä keskeisempää. Uusi isä -diskurssi tuottaa miehen osallistuvampana ja muuttuneena isänä, joka hoitaa koti-isänä lapsia ja perheen arkea. Tänä päivänä isyyttä määrittää yhä enemmän sitoutuminen lapsiin, kodinhoitoon ja jaettuun vastuuseen, jotka tosin merkitsevät eri asioita isillä ja äideille. Koska miehiin kohdistuvat kulttuuriset odotukset ovat muuttuneet, eivät miehet voi enää samassa määrin kuin aikaisemmin rajata vanhemmuuttaan kurinpitäjän tai elättäjän rooliin. (Korhonen 2000, 5.) Myös uusi-isä -diskurssia voidaan pitää näin aikalaisdiskurssina.

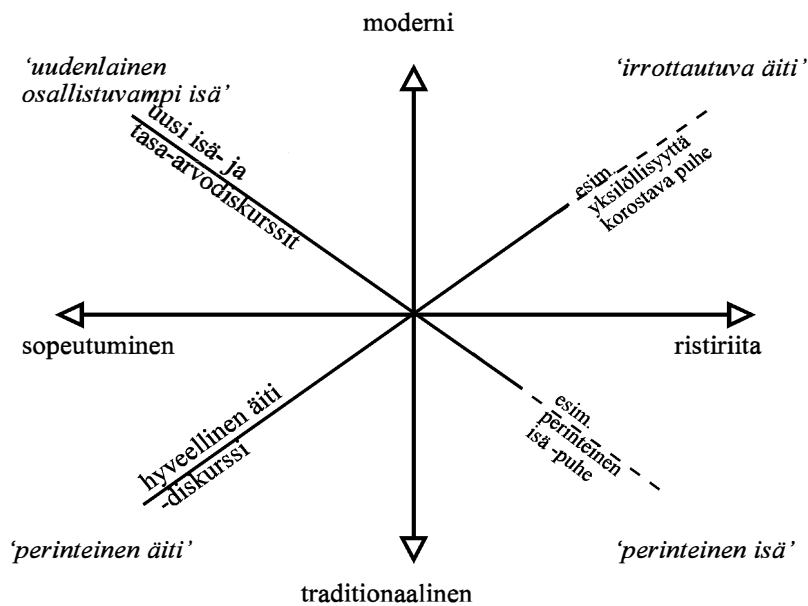
Palkkatyö ei enää estä tai rajoita työttömän isän osallistumista ja sitoutumista lasten hoitoon ja arjen jakamiseen. Sekä tasa-arvo - että uusi isä -diskurssien taustalla on perinteisestä poikkeava näkemys isästä. Tämä näkemys sisältää hentoisia viittauksia pyrkimyksestä vanhemmuuden jakamiseen. Jaettu vanhemmuus ideaalina ikään kuin konstruoi näitä diskursseja, toisaalta nämä diskurssit muovaavat ja ylläpitävät jaetun vanhemmuuden ideaalia. Mielenkiintoinen ero tämän tutkimuksen naisten ja miesten diskursseissa onkin se, että miesten puhetoissa on väläyksiä naisten puhetapoja enemmän kotitöiden jakamisesta. Jakamattomuus taas näkyy hyveellinen äiti -diskurssissa, joka traditionaalisine äitikuvineen pitää kiinni äidin omasta reviiiristä silloin kun työelämän ovet ovat kiinni.

⁵³ Tässä erottaisin naisena olemisen äitinä olemisesta. Meillä on olemassa jo monia tapoja ja mahdollisuuksia olla nainen, mutta kun naisesta tulee äiti, voimistuvat äitiyteen liittyvät normit, ja äitiyden identiteetit ovat näin rajoitetumpia (ks. Hirsjärvi, Laurinen, Bööck & tutkijaryhmä 1998, 20).

⁵⁴ Lisääntyneen tasa-arvon voisi miesten kannalta tulkita myös tarkoittavan ei pelkästään velvoitteita, vaan myös uusia vapausasteita kotona: mahdollisuutta olla erilainen isä ja puoliso. Jos urakehityksessä isät ehkä menettävätkin jotain, heillä vastaavasti on tilaisuus saavuttaa jotain uutta kotikentällä.

7.5 Vanhemmuuksien ja vanhemmuuden puhetapojen yhteenveto

Kuviossa 1 kokoaan yhteen ja havainnollistan edellä esitettyjä tuloksia⁵⁵. Kuvio rakentuu kahdelle perusulottuvuudelle: sopeutuminen – ristiriita ja moderni – traditionaalinen. Sopeutuminen viittaa tässä tyytyväisyyteen kotona olemiseen, sopeutumiseen kotivanhemmuuteen työttömyystilanteessa. Ristiriita heijastaa vastakkaisesti tyytymättömyyttä kotiin jäämiseen ja siellä olemiseen. Traditionaalinen viittaa perinteisiin vanhemmuuden (ideaaleihin) näkemyksiin ja piirteisiin. Keskeistä on elättäjän ja hoivaajan erottaminen toisistaan siten, että äiti mielletään kotona olevaksi hoivaajaksi ja isä työssä olevaksi elättäjäksi. Moderni kuvastaa nykypäivän vanhemmuuteen liitettäviä näkemyksiä, olennaiseksi nousee ideaali jaetusta vanhemmuudesta.

KUVIO 1 Vanhemmuuden konstruktio ja valtakurssit työttömyystilanteessa

Hyveellinen äiti-, uusi isä - ja jossain määrin myös tasa-arvodiskurssit kuvastavat eräänlaista sopeutumista työttömyystilanteeseen tai niitä voidaan käyttää jonkinlaisina selviytymisstrategioina. Näiden puhetapojen kautta puhujat toimivat nimenomaan työttömyystilanteessa kotivanhemmuuteen liittyvien kulttuuristen odotusten mukaisesti: äitien identiteetit lähestyvät perinteisen äidin identiteettiä ja isien puolestaan uuden kohdanneen, osallistuvamman isän identiteettiä. Äiti

⁵⁵ Samalla kun pyrin kuviossa yhdistämään tuloksia ja tuomaan esille tämän tutkimuksen keskeisimmät löydökset, joudun väistämään myös 'yksinkertaistamaan' aiemmin esitettyjä ja menettämään puhetapojen moninaisuutta, jolloin kuvio jäänee karkeaksi.

kiinnittyy perinteiseen työteliääseen äitiyteen, isä kiinnittyy lasten kanssa viihtyvään ja kotitöitä jakavaan isyyteen. Näin kummajaisena olo vältetään. Vaikka vanhemmuus on monimuotoista ja -tulkintaista niin näyttäisikin siltä, että työttömyystilanteessa kulttuurinen, selviytyjiin liittyvä, 'malli' suosii tietynlaisia vanhemmuuksia ja tietynlaisia vanhemmuuden puhetapoja.

Hyveellinen äiti-, uusi isä- ja tasa-arvodiskurssien voidaan tulkita myös heijastavan puhujien strategisia valintoja. Esimerkiksi naisten lienee järkevää ottaa työttömyystilanteessa käyttöönsä naiskulttuurin tuottamaa, kotiin liittyvää osaamista. Tällöin vältetään 'siivellä elämisen' syytökset, ylläpidetään jonkinlaista arvovaltaa suhteessa muihin, erityisesti puolisoon ja lapsiin, ja samalla puhujien itsearvostus säilyy. Uusi isä- ja tasa-arvodiskurssit taas heijastanevat sitä, että uuden kompetenssin ja uudenlaisen osaamisen tai osallistumisen kautta on tavoitettavissa oma tärkeyden tunne, jonka merkitys korostuu työttömyystilanteessa. Työttömänä miehen on ikään kuin järkevää hankkia samat pätevyudet kotona kuin naisen.

Hyveellinen äiti -diskurssi on puhtaimmillaan sopeutumisen ja traditionaalisen lohkokossa, mutta se myös ulottuu sopeutumisesta ristiriidan lohkoon, jolloin ristiriidan puolella puhuvat ovat hyveellisen äidin diskurssia vastaan kapinovia, jännitteisiä tai siitä irrottautumaan pyrkiviä. Perinteisyyden ja perheen liian tiukasta sidoksesta halutaan irti. Elämään halutaan muutakin kuin koti ja perhe. Uusi isä- ja tasa-arvodiskurssit 'puhtaina' painottuvat sopeutumisen lohkoon, kun sen sijaan ristiriidan lohkokossa ilmenee tätä diskurssia vastaan argumentoivia tai perinteistä isyyttä puoltavia puhetapoja. Esimerkiksi naisten yksilöllisyyttä korostavat ja kotiin jäämistä vastustavat -puheet tai miesten perinteinen mies -puhe asettuvat vastaan sopeutumista ja selviämistä kuvaavien diskurssien kanssa.

Ristiriidan lohkoissa kotiin jäämistä ja täysipäiväistä koti-isyyttä tai -äitiyttä ei koeta riittävänä. Puhuvat, jotka kuvastavat ristiriitaa tai tyytymättömyyttä työttömyystilanteeseen yhdistettynä vanhemman 'koti-rooliin' voisi kiteyttää seuraavasti: 'Minä en riitä' tai 'Minulle ei riitä'. Puhujan näkökulma näissä kiteytymissä on erilainen ja samalla puhujan positio muuttuu.

'Minä en riitä' ('en ole riittävä') viittaa siihen, kuinka omaa itseä ja omaa toimintaa arvioidaan toisten näkökulmasta: *Että se, minkä mä oon tehny ni sitä ei kukaan tunnu arvostavan tippaakaan, et se et mä oon ollu kotona ja mä oon olen vain kotona....* Omaa riittävyttään arvioivat nimenomaan naiset, joiden elämä näyttäytyy kodin ja työn välisen maailman tasapainoiluna: olin töissä tai kotona, niin minä en riitä. Taustalla on tällöin äitinä toimimiseen liittyviä sosiaalisia normeja ja odotuksia, jolloin naisten puheessa konstruoiuu ideaalin saavuttamiseen liittyviä ristiriitoja. Myös perinteistä isyyttä konstruoivissa puhetavoissa on tulkittavissa oheisen kiteytymän kaltaisia elementtejä, jotka kuvastavat elättäjäisyyden ideaalin täyttymättömyyteen liittyviä jännitteitä.

'Minulle ei riitä' -kiteytymässä arvioidaan kotiinjäämistä oman itsen ja omien etujen näkökulmasta. Tällöin puhuja on pyrkii irti varsinkin tiukasta perheen kytköksestä: *Vähitellen koti-isä huomasi kaipaavansa aikuisseuraa...Vaikka työpaikkani on nyt kotona lapsen kanssa, minua kiinnostavat muutkin kuin muumit ja kumilelut.* Kyse ei ole tässäkään sukupuoleen sidotusta puhetavasta, sillä yhtä lailla miesten kuin myös naisten puhetavoissa (esimerkiksi yksilöllisyyttä ja tarpeettomuutta korostavissa -puheissa) oli vastaavaa pyrkimystä irrottautua perhesidoksista.

8 POHDINTA

8.1 Kiinnittymiset ja irtiotot

Moninaiset vai rajoitetut vanhemmuudet?

Vaikka vanhemmuuden tavat näyttävät moninaistuvan ja monipuolistuvan, niin silti myös perinteisemmät vanhemmuudet, usein ideaaleina, näyttävät elävän kulttuurissamme. Tässä tutkimuksessa identifioimani ryhmäkeskustelu- ja lehtitekstiaineistojen yhteinen 'hyveellinen äiti' -diskurssi valtdiskurssina osoittaa muun muassa uhrautuvan äidin olemassaolon työttömyystilanteessa. Kyseisen diskurssin kautta puhujat kiinnittyivät perinteiseen äitiyteen, jolloin olennaiseksi kuvastui muun muassa se, että äiti on kotona ja että äiti on työteliäs. Saarikankaan (1990) mukaan äitiyteen liitetään yhä ajatus itsensä uhraamisesta ja äitiyden määrittely tapahtuu hänen mukaansa pitkälti kielloin ja rajoituksin. Julkisella elämänalueella naisella on vaihteleva määrä erilaisia tapoja toimia naisena, mutta kun nainen menee yksityiselle alueelle kotiin, niin kuin esimerkiksi tutkimukseni työttömät äidit, hänen valintansa äitinä ovat rajoitetummat. (Saarikangas 1990, 237–238.)

Tutkimukseni pohjalta kehittyi näkymiä siitä, että myös isänä toimiminen ja isyyden puhutavat saattavat olla nyky-yhteiskunnassa rajattuja. Isän on erityisesti työttömänä ollessaan suotavaa astua uuden osallistuvan isän kenkiin ja vältettävä poikkeavaksi leimautuminen, mihin viitannevat tässä valtaa pitäviksi tulkitsemiani uutta isyyttä ja tasa-arvoa kuvaavat (aikalais)diskurssit. Identifioimani miesten ja naisten valtdiskurssit kuvastavat (tietoista) sopeutumista sekä työttömyyteen että kotivanhemmuuteen. Näiden diskurssien kautta äitiys ja isyys työttömyystilanteessa kuvastuvat vanhemmuuksina, jolloin lasten kanssa kotona oleminen on palkitsevaa tai ainakin tuo mielekkyyttä elämään.

Nykypäivän työyhteiskunta ei kuitenkaan anna välttämättä kovin hyviä olosuhteita kotona olemiselle, mikä saattaa olla rajoittavaa ja turhauttavaa niin kotiäidille, koti-isälle kuin työttömällekin. Monien tai ainakin kahden 'roolin' yhdistäminen koetaan tyydyttäväksi, ja ammatti voi luoda miehen tai naisen sosiaalista identiteettiä enemmän kuin isyys tai äitiys. (Julkunen 1995, 61–63.)

Tässä tutkimuksessa vanhemmuutta yksilotteisena, kotiin sijoittuvana asiana ei koettukaan yksinomaan tyydyttävänä. Tämä paljastui nimenomaan valtakursseille jännitteisissä tai ristiriitaisissa repertoaareissa, joissa kuvastui tyytymättömyys vallitsevaan tilanteeseen. Vanhemmuuden ristiriitaa ja irtiotta korostavissa puhetavoissa koti ja perhe eivät kyenneet täyttämään työn menetyksen tuomaa tyhjää tilaa, ja pyrkimys oli kodista ulospäin. (vrt. esim. Linnakangas ym. 1994.) Kaikkien aineistoista tunnistamani diskurssit ja niissä rakentuvat identiteetit olivatkin yhdistelmiä erilaisista perinteisistä ja moderneimmista vanhemmuuteen liittyvistä merkityksistä. Työttömyystilanteessa perinteisyyteen kiinnittyminen näyttää äitiydessä tuovan tyydytystä ja ratkaisevan arjen sujuvuuden, vastaavassa tilanteessa isyyden perinteisyys modernin painaessa päälle rakentaa kahleen ja tunteen ristiriidasta tai syyllisyydestä.

Erilaiset puhetavat ja myös lapseen liitetyt keskenään jännitteiset merkitykset kuvastanevat nykypäivän vanhemmuuden ambivalenttiutta työttömyystilanteessa. Toisaalta on tavoitettu jotain työttömänä ollessa: arjen rakenteelliset muutokset ovat antaneet mahdollisuuden olla lapsen saatavilla ja vastata lapsen tarpeisiin siten, että hyvän äidin tai uuden isän ideaalia on mahdollista tavoitella. Toisaalta koetaan syyllisyyttä ja ristiriitaa jostakin menetetyistä: itsensä identifioiminen työssäkäyväksi naiseksi tai mieheksi ei enää onnistukaan ja on näin menneisyyttä. Oechsle ja Zoll (1992, 55–56) puhuvat kaksinkertaisesta elämänsuunnitelmasta, jonka he kytkevät nimenomaan naisiin ja äitien usein kokemaan syyllisyyteen. Kaksinkertainen elämänsuunnitelma uutena normatiivisena elämänmallina merkitsee uusia mahdollisuuksia valita yksilöllinen elämäntyyli, mutta samalla se asettaa pysyvän vaatimuksen sovittelua yhteen erilaisia elämänalueita. Ambivalenttius ja ristiriitaisuus vanhemmuuden kokemuksissa ei näin välttämättä liity ainoastaan työttömyyteen vaan laajemminkin moderniin elämäntyyliin.

Tämä tutkimus valottaa isien ja äitien kokemuksia työttömyydestä, useinhan juuri naiset äiteinä ovat olleet piilossa työttömyystutkimuksissa (Allen 1985; Popay 1989; Viinamäki 1991). Naiset puhuivat toistuvasti työttömyyden kohdanneista miehistä, miehet eivät nostaneet naisia vastaavassa määrin puheensa keskiöön⁵⁶. Naisten puhe ehkä kuvastaakin työtöntä miestä (ei välttämättä isää) koskevaa kulttuurista 'valtakurssia,' joka pyrkii yleistämään ja vakuuttamaan ansiotyötä vailla olevan miehen kurjuutta ja toistaitoisuutta kotona. Näissä 'miehen onneton elämä' -diskursseissa, joita voitaneen pitää työttömän miehen isyyden avuttomuutta ylläpitävinä, mutta samalla myös perinteistä elättäjyyttä säilyttävinä, saattaakin olla kyse (naisten) vastarinnasta toisenlaista isyyttä kohtaan, ja valtataistelusta sukupuolittuneiden vanhemmuuksien välillä. Jos miehen päästää elättäjän taakasta, vaarana on vanhempien reviirien ja rajojen sekoittuminen, ja samalla vallanjoon menettäminen. Mies voi astua naisen kotireviirille, jonka merkitys erityisesti työttömyystilanteessa on korostunut. Samalla tämä diskurssi toimii naisille ehkä selviämisen strategiana: 'jollakin menee vielä

⁵⁶ Vuoren (2001) tutkimuksessa keskeinen puheenaihe sekä äidinhoivan että jaetun vanhemmuuden diskursseissa oli isä, joka osoittautui näin asiantuntijoiden olennaiseksi kiinnostuksen kohteeksi ja huolenaiheeksi. Vastaavasti tässä tutkimuksessa työtön mies, ei työtön nainen, ilmeni tärkeäksi huolestumisen kohteeksi. Tutkimuksessani miehet eivät juurikaan pohtineet sitä, mitä on olla työttömän vaimon puoliso tai mitä ylipäättään tarkoittaa arjen ja lasten kasvatuksen kannalta se, että nainen on työtön ja kotona.

huonommin kuin minulla'. Tässä aineistossa välähdykset toisenlaisesta arjesta erityisesti miesten kertomana pyrkivät kuitenkin asettumaan vastaan tätä diskurssia. Uudenlaiset avaukset kotona näyttävät tuovan mieltä myös miehen elämään. Yhdistelmä mies ja työttömyys ei aina tarkoita epäonnistumista. (vrt. esim. Vähätalo 1983.)

Kritiikkinä työttömyystutkimusten tulkintoja kohtaan on esitetty, että naisten ja miesten erojen tulkinnat ovat jo kohtalaisen vakiintuneita. Naisten ja miesten vertailussa tutkijat saattavat lähes automaattisesti kytkeä toisiinsa naiseuden ja selviytymiskyvyn ja vastaavasti mieheyden ja heikkouden. (Paananen 1996, 61). Kyseessä saattaa olla yleisempikin molempien sukupuolien ylläpitämä tulkintatapa, jolloin naiset ja miehet arvioivat miessukupuolen selvästi heikoksi. Roos (1994, 26) pohtiikin artikkelissaan, miksi suomalaisen miehen kuva on niin usein surkea, masentava, vailla ulospääsyä, täynnä pettymyksiä ja menetyksiä. Peräkylän (1995, 24–26) kaksiosittainen artikkeli "Myytti: Suomalaismiehellä on lyhyt ja kurja elämä. Todellisuus: Suomalainen mies petraa monella rintamalla" viittaa sekä yleisiin uskomuksiin miehen kurjuudesta että tarjoaa näkemyksen miehistä selviäjänä. Vastaava kaksijakoisuus miehiä ja isyyttä koskevilla puhetoivoilla oli ominaista myös tälle tekstiaineistolle.

Kumpi imuroi, kumpi tiskaa?

Korhonen (1999, 235) peräänkuuluttaa väitöskirjassaan, että vanhemmuus tulisi nähdä vanhemman ja lapsen välistä dyadia laajemmassa kontekstissa prosessina, jonka muotoutumiseen vaikuttavat myös toiset osapuolet. Hänen mukaansa vanhemmuutta olisi syytä tarkastella entistä näkyvämmiin jaettuna ja vastavuoroisena suhteena, jonka muotoutumista määrittävät sekä naiset (äidit) että miehet (isät). Vanhemman ja lapsen suhde on vanhemmuuden ydintä, mutta äitiys tai isyys määrittyy myös sukupuolten välisen työn- vastuun- ja vallanjaon kautta. Tässä tutkimuksessa äitiyttä ja isyyttä tuotettiin erityisesti työnjaon kautta. Puhe kotitöistä tai puhe kotitöitä tekevästä puolisoista ei näin katsottuna olisikaan tutkimuksen teeman, vanhemmuuden, ohi menemistä vaan mitä suurimmassa määrin tutkimuksen ydintä, puhetta, joka kietoutuu, mutta samalla myös konstruoi vanhemmuutta ja vanhemmuuspuhetta.

Äitiys ja isyys olivat tutkituissa teksteissä useasti kotitöiden tekemistä tai niiden tekemättä jättämistä, tarkkaa lukua siitä, kuka tekee, minkä verran ja mitä. Kotityöt oli se kenttä, joka kietoi vanhemmuuden ja puolisuuden yhteen, mutta myös erotti ne toisistaan. Vanhemmuuden kuvaukset sisälsivätkin usein samalla kuvauksia kotitöistä, jolloin itsestä ja puolisoista puhuttiin vaimoina ja miehinä, ei äiteinä ja isinä. Puhujan asema muuttui näin vanhemmasta puolisoiksi, toisin sanoen puhe kotitöistä positiivisesti puhujan myös puolison asemaan.

Kotityöt ja puheet kotitöistä näyttävät areenana, jossa sosiaalinen sukupuoli (gender) ja sukupuolittuneet suhteet tuotetaan. Pohjimmiltaan ne asiat, mitä teemme perheessämme ja perheemme puolesta luovat (osittain) sukupuolen: perheen töiden tekeminen on myös sukupuolen tuottamista. (Coltrane 1996, 50; Dunne 1999, 69.) Fassinger (1993, 213) väittääkin, että niin kauan kuin kotityöt auttavat uusintamaan sosiaalista sukupuolta (gender), meidän ei tulisi olla yllättyneitä siitä, että miehet näkevät sitoumuksensa kotitöihin tilapäisenä tai

poikkeuksellisenä.

Korhosen (1999, 172) väitöskirjatutkimus osoitti, että työn- ja vastuunjako on yhä sukupuolten välisten neuvottelujen keskeinen aihe. Tämä merkitsee myös sitä, että neuvottelujen kohteena kotityöt herättävät ristiriitoja ja taisteluja. Korhosen mukaan kysymys on mahdollisesti osittain siitä, että naiset ja miehet ymmärtävät kotitöiden merkityksen eri tavalla. Tigerstedt (1994, 75–76) on sitä mieltä, että kotityöt ovat miehelle huomionarvoisia suorituksia ja kotitöitä tehdessään miehet antavat uhrinsa. Miehelle kotityöt ovat eräänlaisia suorituksia ja projekteja, kun taas naisen mielestä kotityöt vain pitää yksinkertaisesti tehdä (ks. myös Tolkki-Nikkonen 1994, 66–67). Vaikka Tigerstedt väittää, että miehet eivät voi tehdä kodista sankaruuden kenttää, Tolkki-Nikkonen (1994) on sitä mieltä, että miehet pystyvät kuitenkin tekemään kotitöistä hovin tai harrastuksen. Esimerkiksi Korhosen (1999, 217) tutkimuksessa pyykinpesu oli harvoin harrastus, mutta sen sijaan ruoanlaitto ylsi sinne useammin.

Kotitöiden korostuminen tässä tutkimuksessa selittyy osittain sillä, että kotityöt muodostuvat helposti työttömyystilanteessa palkkatyön kompensoijaksi (ks. esim. Leana & Feldman 1991). Tekeminen, kodista huolehtiminen, tuo päivään sisältöä, mitä työpaikan menetyksellä ei välttämättä vieny mukanaan. Puhe kotitöistä voi olla myös eräänlainen kulttuurinen tapa puhua, mutta myös hahmottaa ja konstruoida arkea töiden kautta. Teemme itsemme merkitykselliseksi (koti)työpuheen kautta. Jos ammatti on ollut vahva osa vanhemman sosiaalista identiteettiä, työttömyystilanteesta tästä identiteetistä menetetään jotakin. Kotitöitä tekemällä ja niistä puhumalla nainen voi kiinnittyä äitiyden identiteettiin. Tällöin nainen on selkeästi äiti sanan traditionaalisessa merkityksessä ja on jotakin. Kotitöitä tekemällä, ruokaa laittamalla ja siivoamalla, naiset voivat luoda ja ylläpitää identiteettejään naisina ja äiteinä. Kotitöihin tarttumalla mies voi kiinnittyä lähemmäs uuden osallistuvan isän identiteettiä tai toisaalta tekemättä jättämisellä tuottaa enemmän perinteistä isyyttä (Böök & Penttinen 1997).

Kotityöt puheen keskiössä viitannee myös olemassa olevaan tasa-arvo-diskurssiin, jolloin esimerkiksi kotitöiden tekemiseen ja niiden jakamiseen vetoamalla puhuja varautuu mahdollisiin epätasa-arvoisuutta koskeviin syytöksiin. Samalla hän osoittaa, ei välttämättä tietoisesti, toimivansa 'ajan hengen', tasa-arvon, mukaisesti. Tässä tutkimuksessa isät eivät piirtyneet pelkästään äidin apulaisina vaan miesten omissa puheenvuoroissa myös vastuunsa tuntevina vanhempina, jotka yrittävät osallistua, oppia ja jakaa kotitöiden vastuuta. Tasa-arvoideologia, mutta myös jaetun vanhemmuuden ideaali, näyttävät läpäisseen vanhemmuuden elämämaailman (erityisesti isien puhetoissa) siten, että vanhempien perhearkea on luonnollista tarkastella sukupuolten (työnjaollisen) tasa-arvon kehikossa.

8.2 Yksityistä vai julkista puhetta?

Työ ja perhe on perhetutkimuksessa jaoteltu julkiseen ja yksityiseen, jolloin perhe ja vanhemmuus on mielletty kuuluvaksi jälkimmäiseen. Tässä tutkimuksessa yksityisestä, vanhemmuudesta ja perheestä, puhuttiin sekä keskustelu- että

lehtiaineistossa. Näin yksityisestä tuli tavallista julkisempaa ja raportoinnin myötä mahdollisesti jaetumpaa. Jallinojan (2000a, 173) mukaan yksityisen ja julkisen eriytyemisessä käsitetään koti tai perhe ja sen ulkopuolella oleva maailma oleellisesti erillisiksi ja erilaisiksi. Yksityiselle elämänalueelle, jonka prototyyppinen paikka on perhe, on ominaista se, että ihmiset ovat tuttuja toisilleen, ja muut eivät pääse tarkkailemaan tämän elämänalueen elämää. Julkiselle on puolestaan tyyppillistä se, että ventovieraat ovat toistensa näkyvillä. Jallinoja (1998, 38) kirjoittaa Sennettä (1978) ja Thompsonia (1995) mukaillen "Julkinen on kaikki se, mikä on avoin kenen tahansa katseelle, jolloin yksityinen on useimpien katseelta piilossa oleva elämänalue. Tätä jaottelua hallitsee media, joka pystyy tekemään tämän luokittelun entistä merkityksellisemmäksi". Kyseisen jaottelun mukaan tutkimukseni lehtitekstiä voidaankin katsoa julkisena kun taas ryhmäkeskustelu on yksityisempää, mutta ei kuitenkaan puhtaasti yksityistä⁵⁷. Kategorisoin seuraavassa tarkastelussa ryhmäkeskustelun yksityiseksi ja lehtitekstin julkiseksi jälkimmäisen ollessa useampien ihmisten saatavilla, suuremman yleisön tietoisuudessa ja avoimna hyvin monen ihmisen katseelle.

Yksityisen ja julkisen tarkastelussa voidaan pohtia sitä, kenellä on pääsy julkiseen, minkälaiset puhutavat ja vanhemmuuden tulkinnat saavat sijaa medias- sa, tässä nimenomaan naistenlehtien palstoilla, mistä taas vaietaan ja mitkä jäävät yksityiseen, muiden katseilta piiloon. Palkkatyöstä työttömäksi jäänyttä tyytyväistä kotiäitiä, joka olisi ehdottomasti hehkuttanut kotiäitinä olemisen onnea, ei esiintynyt näiden lehtien palstoilla (vrt. ryhmäkeskustelujen äitiyden ilot-puheta- pa). Äitejä ei oltu lehtiteksteissä naisten omissa puheenvuoroissa ajamassa kotiin ja julkisista äitiekuvista saattoi pikemminkin löytää häivähdyksiä emansipatorisis- ta sävyistä. Julkisessa ja julkisuudessa pyritään kuulijoita ja lukijoita opastamaan ja ohjaamaan, jolloin äitiyden tarinoita säästämisistä ja jaetusta vastuusta voikin tarkastella myös mallitarinoina ja oppaina: kun toimit näin, niin selviydyt.

Yksityisessä puheessa eli ryhmäkeskusteluissa pääsivät esille erityisesti naisten tuntemukset, sekä myönteiset että kielteiset. Vastavat naisten tuntemuk- set saivat sijaa myös lukijakirjoituksissa toisin kuin lehtihaastatteluissa. Nämä lukijakirjeet sijoittuvatkin mielenkiintoisella tavalla julkisen ja yksityisen rajamail- le, omaa 'salattua elämää' avataan julkiselle katseelle kirjoitelmissa, joissa on varsin intiimi sävy. Lukija pääsee ikään kuin tirkistelemään kirjoittajan kotiin. Kokonaisuudessaan julkisessa puheessa ei kerrottu yksityisen puheen tavoin myönteisistä tuntemuksista⁵⁸, jotka liittyivät äitiyteen työttömyystilanteessa. Julkinen ja yksityinen kohtaavat kuitenkin silloin, kun liikutaan äidin uhrautu- vuuden ja huolehtivuuden alueella. Sekä yksityinen että julkinen puhe tuottaa vahvasti kulttuurista kuvaa äidistä perheen ja perheen hyvinvoinnin ylläpitäjänä.

Isien myönteiset ja kielteiset tuntemukset (vrt. sopeutumis- ja ristiriitapers- pektiivi), jotka liittyvät koti-isyyteen työttömyystilanteessa, olivat mielestäni tulkittavissa molemmista tekstiaineistosta. Kaiken kaikkiaan julkisessa samoin kuin yksityisessäkin ylläpidettiin perinteistä vanhemmuuden roolijakoa, toisaalta

⁵⁷ Kun ryhmäkeskusteluja vertaa yksilöhaastatteluihin yksityisyys on kyseenalaista, ainakin siinä mielessä, että ryhmässä tuotettu tieto on jaettua ja toisten kommentteille avattua.

⁵⁸ Poikkeuksena lukijakirjoitusten häivähdykset myönteisistä tuntemuksista.

erityisesti naistenlehdissä perinteisestä poikkeavien isien äänen kuuluminen heijastaa nimenomaan isänä olemisen muutosta ja muutoksen tunnistamista. Peltonen (1998, 72) esittää artikkelissaan toiveen, että "tutkijoilta voisi edellyttää jotain enemmänkin kuin vain niiden toisinaan aika arkkityyppisten kertomusten ja asetelmien esiin kaivamista, joiden varaan heidän informanttinsa tuntuisivat rakentavan elämäntarinansa". Peltonen väittää, että elämäntarinoissa on lähes aina murtumia ja ristiriitaisuuksia, joista joskus saattaa löytyä alkuja vaihtoehtoisille, arkkityyppisen päätarinan kyseenalaistaville tai sitä kritisoiville tarinoille. Molemmissa aineistoissa naisten puheet työttömistä miehistä ylläpitivät voimakkaasti miesten toistaitoisuutta miehinä ja isinä työttömyystilanteessa. Tässä tutkimuksessa miesten toisenlaiset, valoivat ja tulkintani mukaan selviytymiseen liittyvät kuvaukset lähestyvätkin Peltosen peräänkuuluttamia murtumakohtia⁵⁹.

Jallinojan (2000a) mukaan kaikissa medioissa yksityiselämä on tullut kovin näkyväksi aiheeksi. Media itsessään on julkista ja siinä esitetty on tarkoitettu erotukseksi kaikille. Toisaalta vain hyvin pieni joukko ihmisiä voi kertoa mediassa yksityiselämästään, muut tyytyvät katsojan tai kuulijan asemaan. Nämä muut pitävät yksityiselämänsä omana ja lähipiirin tietona, ja on myös todennäköistä ja mahdollista, että ns. julkisuuden henkilötkin vaalivat yksityisyyttään, heilläkin on yksityiselämä. Jallinoja jakaa näin yksityiselämänkin kahteen osaan, julkiseen ja yksityiseen, jolloin julkinen yksityiselämä näkyy mediassa yksityisen pysyessä piilossa. Tämän jaottelun mukaan tutkimuksen aineistot edustaisivatkin yksityiselämän julkisempaa puolta.

8.3 Tutkimuksen arviointi

Jo lähtökohtanäkemyksistä, että vanhemmuus ja perhe ovat monimuotoisia ja tästä syystä erityisiä tutkimuksen kohteita, asettaa vaatimuksia tutkimuksen menetelmälle ja toteuttamiselle. Kvalitatiiviset menetelmät, joihin diskurssianalyysikin voidaan lukea, sopivat perheenjäsenten yksilöllisten ja jaettujen merkitysten, tulkintojen ja kokemusten ymmärtämiseen. Samalla voidaan tavoittaa myös niitä prosesseja, joiden kautta näitä merkityksiä ja erilaisia todellisuuksia tuotetaan, ylläpidetään ja neuvotellaan. Kvalitatiivinen tutkimus perustuu näkemykseen, jonka mukaan maailma ei ole 'siellä jossain' odottaen löytämistään, vaan kuvaa maailmasta luodaan ja uudelleen luodaan siellä toimivien ihmisten kautta. Kvalitatiivisen tutkimuksen vahvuus on muun muassa sen kyky paljastaa, esittää ja eksplikoida jonkun asioiden merkitystä toimijoiden näkökulmasta. Tutkimukseen osallistujia kohdellaan oman elämänsä aktiivisina toimijoina ja ollaan kiinnostuneita niistä erilaisista tavoista, joilla ihmiset ymmärtävät maailmaansa. (Ambert ym. 1995, 880; Bogdan & Biklen 1992, 34; Daly 1992,4; Jaffe & Miller 1994, 54; Sankar & Gubrium 1994, 7–9.)

Perhe- ja vanhemmuustutkimuksessa kvalitatiivisilla menetelmillä kyetään

⁵⁹ Eräänlaisina murtumakohtina voitaisiin myös tarkastella esimerkiksi naisten yksilöllisyyttä korostavia puhetaivoja, jotka luovat jännitettä tässä tutkimuksessa painottunutta perinteistä äitikuvaan vastaan.

erittelemään niitä prosesseja, joiden kautta ja avulla perheenjäsenet luovat, ylläpitävät ja käsittelevät heidän perheidensä todellisuutta. Alasuutari (1993, 65) esittää, että tutkittaessa merkitysrakenteita sekä sitä, miten ihmiset hahmottavat ja jäsentävät erilaisia asioita ja todellisuuttaan, aineistona tulee olla tekstiä, jossa tutkittavat puhuvat omin sanoin tarkasteltavasta asiasta. Tässä tutkimuksessa diskurssianalyysin avulla oli mahdollista tavoittaa erilaisia vanhemmuuteen liittyviä puhetapoja ja puhetavoissa erilaisiksi konstruoituvia äitiyksiä ja isyyksiä. Diskurssianalyttinen tutkimus ei sisällä välttämättä metodista sabluunaa, jota voisi siirtää tutkimuksesta tai aineistosta toiseen sellaisenaan. Itse päädyin repertoarien identifioimiseen siitä syystä, että tutkimusongelmani ohjasivat minua sekä sisällön että puheen muodon tarkasteluun, jolloin repertoarit tarjosivat tähän parhaiten väylän. Repertoarit ovat mitä suurimmassa määrin tapa ymmärtää diskurssin sisältöä ja sitä, miten tämä sisältö on organisoitunut (Potter & Wetherell 1995, 80).

Ryhmäkeskustelut muodostivat toisen puolen laadullisesta aineistostani. Ryhmäkeskustelujen avulla oli mahdollisuus päästä käsiksi haastateltavien kulttuurisiin jäsenyyksiin, ehkäpä eräänlaisiin työttömien vanhempien muodostaman 'pienoiskulttuurin merkitysrakenteisiin' (Sulkunen 1990). Ryhmäkeskustelua aineistonkeruumuotona tässä tutkimuksessa puoltaa se, että vapaamuotoisena, jossain määrin epämuodollisena haastattelutapana se innosti haastateltavia tuottamaan monenlaisia näkökulmia käsiteltäviin teemoihin. Sekä yhtenevät mutta myös toisistaan eriävät näkemykset olivat mahdollisia ryhmäkeskusteluissa. Näkökulmien runsaus ja teemojen rönsyily voi kuitenkin olla ongelma analyysivaiheessa, sillä ryhmäkeskustelussa puhujat voivat puhua toistensa ohi sekä ottaa toisilta puhujilta aiheita ja virikkeitä. Tuloksena on helposti varsinainen teemojen ja näkökulmien sekamelska, jonka analysointi vaatii pitkäjänteisyyttä.

Jos ryhmähaastattelua (-keskustelua) verrataan yksilöhaastatteluun, niin ryhmähaastattelussa muiden haastateltavien merkitys ryhmässä tulee suuremmaksi kuin tutkijan. Toisin sanoen haastateltava ei ole yksistään 'tutkijan armoilla' ja tutkijan vaikutus siihen, mitä asioista tuodaan esille ja millä tavalla, on vähäisempää. Lisäksi haastateltavien tutkijaan kohdistamat odotukset (esimerkiksi vastasinko oikein) ovat vähemmän esillä kuin yksilöhaastattelussa. (Pötsönen & Pennanen 1998; Sulkunen 1990, 264.) Ryhmähaastattelussa tuotettu tieto saattaa olla erilaista yksilöhaastatteluihin verrattuna, ei välttämättä aina henkilökohtaista vaan pikemminkin viiteryhmää tai pienois-kulttuuria informoivaa tietoa. Ryhmä ei ole kuitenkaan välttämättä este sille, etteikö henkilökohtaisista tai aroistakin asioista voisi puhua yksilöhaastattelujen tapaan. Ryhmä voi jopa helpottaa vaikeiden tai tabuina pidettyjen aiheiden esiin tuloa (Kitzinger 1994, 111).

Valtahierarkia mutta myös ryhmädynamiikka saattavat kuitenkin vaikuttaa siihen, kuka puhuu ja dominoi ryhmässä ja mitä sanotaan (Hirsjärvi & Hurme 2000, 63.) Ryhmä ikään kuin estää joistakin asioista puhumisen ja tietyllä ryhmän koostumuksella pidetään piilossa tietty informaatio (Kitzinger 1994, 110). Tässä tutkimuksessa ei ollut yhtään ryhmää, joka olisi koostunut vain miehistä. Jääkin pohdittavaksi, onko olemassa teemoja tai puhetapoja, jotka olisivat olleet mahdollisia ja myötäsyntyisiä miesten keskinäisissä ryhmissä ja jotka mahdollisesti

suljettiin tai tukahdutettiin näissä olemassa olleissa 'sekaryhmissä'⁶⁰. Vaikka mukana olikin neljä puhdasta naistenryhmää, en kuitenkaan lähtenyt analyttisesti vertaamaan diskursseja ryhmien koostumuksen mukaan. Mielenkiintoinen havainto on kuitenkin se, että yhdestä tällaisesta naisryhmästä oli eroteltavissa työtöntä miestä uhritava ja työttömän miehen surkeaa asemaa kyseenalaistava puhetapa. Mitä olisi ollut vastaava puhe puolisosta miesten keskinäisissä ryhmissä ja olisiko sitä ollut? Ja entäpä tutkijan sukupuoli? Olisinko tutkijanaisena kuitenkin estänyt miesten kesken jaetut aiheet ja diskurssit?

Naisten yliedustus keskusteluissa ja naistenlehdet lehtitekstien edustajana toivat mukanaan ehkä enemmän naisten kulttuuriin kuuluvia ja naisten kulttuurissa jaettuja painotuksia tai teemoja. Olisiko keskusteluissa puhuttu samassa määrin kotitöistä ja kotitöiden jaosta, jos miehiä olisi ollut enemmän mukana? Samalla voi pohtia sitä, miksi ryhmäkeskusteluaineistossa oli niin vähän eksplisiittistä kasvatuspuhetta. Onko kasvatuksesta ja omista kasvatuskäytännöistä puhuminen liian 'avattua' ja julkista, onko itsen suojeleminen ja perheen yksityisyyden varjeleminen helpompaa silloin, kun puhutaan ruoanlaittamisesta tai tiskaamisesta? Halutaan paljastaa jotain, mutta ei kuitenkaan liikaa. Olisiko yksilöhaastattelussa avauduttu kasvatuspuheelle?

Jo aiemmin luvussa 4 viittasin siihen, kuinka tutkimukseni lähtökohtanäkemykset sosiaalisen todellisuuden luonteesta eivät rajoita ja sulje pois erilaisia aineistoja. Kulttuurisia jäsennyksiä ja merkityksellistämisen tapoja tavoitin sekä ryhmäkeskusteluista että naistenlehdistä. Erilaisia diskursseja esitetään ja tuotetaan erilaisissa julkisissa ja yksityisissä tilanteissa, ja erilaiset diskurssit ovat mahdollisia eri tilanteissa ja eri areenoilla. Toisin sanoen mikään toiminta ei tapahdu kulttuurisessa tyhjiössä, vaan kaikki puhe, jolla ihmiset tuottavat merkityksiä, on kontekstuaalista. (Kitzinger 1994, 117; Myers & Macnaghten 1999, 174.) Tietyt tilanteet tai kontekstit helpottavat tietynlaisten diskurssien esilletuloa. Ryhmäkeskustelujen välittämä tieto ja merkitykset eivät ole sen huonompaa tai parempaa kuin esimerkiksi yksilöhaastattelujen tai lehtitekstien tuottama tieto, ne on vain tuotettu erilaisessa sosiaalisessa kontekstissa. (Kitzinger 1994, 117; Välimaa 2000, 124.)

Tutkimuksen tuloksia lukiessa täytyy kuitenkin muistaa, että tutkimuksen aineisto sijoittuu ajallisesti 90-luvun alkupuolelle, jolloin Suomessa työttömyysluvut olivat korkeimmillaan ja lama syvimmillään. Tänä päivänä yhteiskunnallinen tilanne, yhteiskunnallinen konteksti, on toinen, ja jää arveltavaksi, näkyisikö tämä jotenkin vanhemmuudessa ja vanhemmuuden puhetavoissa ja jos näkyisi niin miten. Nykyään julkisuudessa saatetaan puhua painokkaasti esimerkiksi vanhemmuuden vaikeudesta tai siitä, että lapset tarvitsevat tänä päivänä vastuullista vanhempaa. Toisiko tämä ajankohta jotakin uutta ja erilaista, uudenlaisia painotuksia vanhemmuuden ja kasvatuksen diskursseihin?

Aineiston laajuus on usein ongelma diskurssianalyysissä analyysin työläy-

⁶⁰ Naisten ja miesten kommunikaatiokäytäntöjä tutkittaessa on havaittu eroja eri sukupuolten välillä, esimerkiksi siinä, että naiset osoittavat puheessaan tukea muille keskustelijoille tai että he puhuvat konkreetilla tavalla, kun taas miehet puhuvat abstraktimmin (esim. Tannen 1990, Wood 1997, 170–175). Cameron (1996), Millé ja Mc Ilvenny (2000, 288) ovat sitä mieltä, että miehillä ja naisilla on samanlaisia vuorovaikutuksellisia ja lingvistisiä keinoja käytössään, mutta he käyttävät näitä resursseja eri tavoin.

den takia. Myös tässä tutkimuksessa ja tällä aineistolla olisi ollut mahdollista keskittyä nykyistä rajatumpiin aineiston kohtiin tai jopa yksittäistapauksiin. Esimerkiksi ryhmäkeskustelujen osalta olisin voinut seurata tarkemmin joitakin yksittäisiä vanhempia ja heidän puheensa vaihtelua, miten he tukeutuvat eri repertoaareihin, miten eri repertoaareja suhteutetaan toisiinsa ja minkälaisia diskurssi-identiteettejä puhujille rakentuu. Tällöin analyysi olisi ollut nykyistä tarkempaa ja vivahteikkaampaa. Samoin funktioiden analyysi olisi voinut olla nykyistä systemaattisempaa ja näkyvämpää, esimerkiksi sen osalta, minkälaisia ideologisia funktioita analysoidut tekstit välittävät. Nyt toteutuneessa analyysissa funktioiden tulkinta oli painokkaasti sidoksissa lähinnä diskursiivisten identiteettien tuottamiseen.

Tutkimustehtäväni ohjasivat sekä aineistonkeruutani että analyysiani. Toteuttamani analyysi tämänlaajuisella aineistolla valotti vanhemmuuden yhteisiä ja tässä mielessä kulttuurisesti jaettuja merkityksellistämisen tapoja työttömyystilanteessa. Toisenlaiset tutkimustehtävät olisivat johtaneet toisenlaisiin rajauksiin ja aineiston analyysi- ja lukutapoihin. Rajatumpi aineisto olisi kuitenkin antanut mahdollisuuden suunnata analyysia enemmän miten kysymysten pariin. Tässä tehdyissä analyttisissä ratkaisuissa liikuin paikoitellen enemmän sisällön kuin kielellisen tuottamisen tapojen tasolla.

Eskolan ja Suorannan (1998, 211) mukaan laadullisen tutkimuksen luotettavuuden arviointi käsittää koko tutkimusprosessin. Tutkimuksen luotettavuutta, joka tässä viittaa sekä tutkimusprosessin seurattavuuteen että analyysin ja tulkintojen arvioitavuuteen, pyrin lisäämään mahdollisimman yksityiskohtaisella analyysin kuvaamisella kuin myös päättelyjen ja tulkintojen esittämisellä. Samalla tälle analyysitavalle on olennaista varsin runsaslukuiset aineistokatkemat. Alkuperäisaineistoa tarvitaan riittävä määrä, jotta lukija kykenisi tekemään osuvia ja relevansseja arvioita tutkijan tekemistä tulkinnoista (Saarenheimo 1997, 212).

Juhila ja Suoninen (1999, 234–235) puhuvat artikkelissaan tulkinnan vakuuttavuudesta, jonka yksi osoittamisen keino on lukijoiden tekemä arviointi. Kyse on siitä, että tutkija esittää aineisto-otteitaan ja päättelytapojaan mahdollisimman yksityiskohtaisesti⁶¹, jolloin lukija voi tehdä niistä omat tulkintansa. Juhilan ja Suonisen mukaan erilaisten ja jopa ristiriitaisten tulkintojen tekeminen ei ole riski vakuuttavuudelle, sillä tulkinnoissa ei pyritäkään muut tulkinnan mahdollisuudet syrjäyttäviin faktoihin. Diskurssianalyttiset tutkimukset liittyvät usein tutkimustraditioon, jossa tutkimustehtävänä ei ole todellisuuden paljastaminen tai sen oikeaksi osoittaminen, vaan tavoitteet liittyvät pikemminkin siihen, että tuotetaan uusia näkökulmia ja tulkintoja tarkasteltavasta kohteesta.

Laadullisen tutkimuksen yleistettävyyden arvioinnin yhteydessä puhutaan tulosten siirrettävyydestä. Toisin sanoen tutkimuksen tulisi kyetä osoittamaan, että tuloksilla on relevanssia laajemminkin kuin vain analysoidussa aineistossa. (Lincoln & Cuba 1985; Saarenheimo 1997.) Eskola ja Suoranta (1998, 212) ovat sitä

⁶¹ Esimerkiksi Allen (2000) esittää, että perhetutkijan tulisi avata raporteissaan nykyistä enemmän omaa subjektiivista ja privaattimpaa elämäänsä ja elämänsähistoriansa puolta, jotta refleksiiviset tulkinnat olisivat mahdollisia niin lukijalle kuin tutkijalle itselleen. Diskurssianalyysi pysyy kuitenkin analysoidussa tekstissä, joten itseni 'aukikirjoittaminen' edellä esitetyllä tavalla ei mielestäni ollut tässä aiheellinen.

mieltä, että yleistysten tekeminen ja siirrettävyys ovat vaikeita toteuttaa sosiaalisen todellisuuden monimuotoisuuden takia. Alasuutarin (1993, 210, 223) mukaan kvalitatiivisessa tutkimuksessa ei pitäisi puhua tulosten yleistettävyydestä vaan mieluummin tulosten suhteuttamisesta. Suhteuttamisessa on kyse siitä, miten tutkija osoittaa analyysinsä kertovan muustakin kuin vain aineistostaan. Aineiston 'paikallinen', kontekstuaalinen selittäminen on tutkimuksen ydin, mutta teoreettisen viitekehyksen ja aiemman tutkimuksen varassa edeten osoitetaan, mitä yleisempiä johtopäätöksiä voidaan tuloksista vetää. Aineiston analyysi ja tulkinta ikään kuin organisoituvat teorian ja aikaisemman tutkimuksen avulla (Gilgun 1992, 28).

Tulkintojensuhteuttaminen aikaisempaan tutkimukseen on Juhilan ja Suonisen (1999, 236) mukaan myös yksi tulkinnan vakuuttavuuden osoitin. Heidän näkemyksensä mukaan, mikä tahansa muun tutkimuksen samansuuntaisten tuloksien ei voi kuitenkaan ajatella tukevan diskurssianalyttisiä löydöksiä. Erilaisista teoreettisista lähtökohdista saatujen tulkintojen ei katsota olevan yhteismitallisia, ainoastaan teoreettiselta orientaatioltaan verrannollisten tutkimusten kesken tulkintojen yhteen liittäminen on mielekäästä. Tältä osin tarkastelu- ja toteutustapani hieman poikkeaa. Tuloksia ja tulkintoja esitellessäni olen saattanut viitata myös muihin tutkijoihin ja tutkimuksiin, joiden teoreettinen orientatio on voinut olla toinen, mutta tällöin en mielestäni ole kuitenkaan suoranaisesti verrannut eri tulkintoja toisiinsa. Pikemminkin olen tavoitellut laajempaa tulkintakehikkoa tämän tutkimuksen tuloksille ja keskusteluttanut tuloksia keskenään. Yhteydet laajempaan keskusteluun avautuvat aikaisemman tutkimuskirjallisuuden kautta, aikaisempi kirjallisuus voi myös helpottaa lukijaa pääsemään dialogiin käsillä olevan tutkimusraportin kanssa. Tähän kuitenkin liittyy se vaara, että tällä keskusteluttamisella suuntaan lukijan havaintoja (tai olen tullut suunnanneeksi omaa analyysiani) tiettyyn suuntaan. Vaarana on myös se, että omat luovat ratkaisut katoavat ja samalla tutkimuksen konstruktionistinen luonne kyseenalaistuu. Toisaalta tutkimuksessani olevat autenttiset tekstikatkelmat ja analyysini mahdollisimman avoimeksi tekeminen antavat lukijalle myös mahdollisuuden toisenlaisten havaintojen tekemiseen.

Aiemman tutkimuksen suhteuttamisen ja 'hyväksikäytön' ongelmaksi tässä tutkimuksessa näen sen, että mahdollisesti tukeutumalla aiempaan tutkimukseen olen ylläpitänyt olemassa olevia käsitteitä, vanhoja kategorioita ja dikotomioita ja näihin liittyviä merkityksiä. Tutkija on ainakin jossain määrin itekin sen kulttuurin ja sosiaalisen todellisuuden jäsen, jota hän tutkii. Kulttuuristen jäsenyyden tunteminen ja niiden 'keskellä eläminen' auttaa tutkijaa tekemään tulkintoja. Toisaalta tutkija on rajoittunut siinä mielessä, että hänen on rakennettava tekstejään kulttuurisesti vakiintuneiden ja ymmärrettävien jäsenyyden avulla. (Wetherell & Potter 1992; Jokinen ym. 1993, 23–24.) Olemassa olevan käsitteistön uusintamiseen ja vanhojen kategorioiden käyttämiseen viittaavat tässä ensinnäkin haastattelijana tekemäni kysymykset, esimerkiksi silloin, kun puhuin äidin tai isän rooleista. Toiseksi analyysia tehdessäni ja tekstiä tuottaessani olen nojautunut aikaisemmassa kirjallisuudessa ja tutkimuksessa tuotettuihin ja tunnettuihin käsityksiin esimerkiksi traditionaalisesta äitiydestä tai traditionaalisesta isyydestä.

8.4 Jatkotutkimushaasteita

Juhila ja Suoninen (1999, 244) kirjoittavat, että diskurssianalyttinen tutkimus on usein painotukseltaan perustutkimuksellista. Perustutkimuksellisuudella tarkoitettaneen tässä sitä, että diskurssianalyttisen tutkimuksen ensisijaisena tai ainoana tavoitteena ei välttämättä ole käytännön ongelmaan vastaaminen ja sen ratkaiseminen vaan diskurssianalyysillä on pikemminkin itseisarvoa tiedon tuottajana.⁶² Toisaalta, tieteellinen tieto ei aina jää tai palaudu vain akateemisiin käytäntöihin ja tiedemaailmaan, vaan yhtä hyvin tulokset voidaan ottaa käyttöön myös muilla elämän alueilla. Ehkä tämä tutkimus parhaimmillaan voi tehdä näkyväksi ne erilaiset vanhemmuuden tavat, jotka ovat osa tämän päivän yhteiskuntaa. Vaihtelevat vanhemmuudet työttömyystilanteessa eivät tuota yhtä ja yhteneväistä kuvaa vaan erilaisia kuvia työttömän perheen arjesta, jolloin samalla valottuu myös perheiden moninaisuus ja monitulkintaisuus. Parhaimmillaan diskurssianalyttinen tutkimus ei-akateemiseen maailmaan vietyinä toimii 'kulttuurisen tulkin' tavoin (Juhila & Suoninen 1999, 245), joka osaltaan herättää keskustelua, kritiikkiä ja mahdollisia uusia tutkimuskysymyksiä ja -hankkeita.

Lähtökohtanäkemyks vanhemmuuden ja perheen konstruoinnista: siitä, että jokainen rakentaa oman vanhemmuutensa ja oman perheeseen liittyvän todellisuutensa, suuntaa tutkimusta siten, että tärkeää olisi saada myös eri perheenjäsenten 'äänet' kuuluviin ja hahmottaa näin erilaisia näkökulmia perheitte arjesta. Tässä työssä tarkastelin työttömien vanhempien äitiyden ja isyyden puhetapoja, esimerkiksi lasten näkökulma tai lasten tuottamat merkitykset vanhemmuudesta jäivät saavuttamatta⁶³, tavoittamatta jäivät myös samaan perheeseen kuuluvien vanhempien näkemykset.

Omaa perhetodellisuuttaan ja omia perheeseen liittyviä merkityksiä tuottavat myös eri asiantuntijat, esimerkiksi neuvoloiden terveydenhoitajat, jotka työskentelevät perheitte parissa. Heidän ja muiden ammattilaisten näkemykset tämän päivän vanhemmuudesta ja kasvatuksesta arjesta olisivat tutkimisen arvoisia: esimerkiksi mitä asiantuntijoiden näkemyksissä on tämän päivän vanhemmuus ja miten sitä konstruoidaan. Sisällöllisesti kiinnostava on muun muassa kysymys siitä, onko vanhemmuus tänä päivänä hukassa – kenen näkökulmasta – ja ovatko vanhemmat neuvottomia niin kuin heidän pelätään olevan. Minkälaisia vanhemmuuksia tämän neuvottomuuspuheen kautta tuotetaan? Tähän liittyy läheisesti myös puhe puuttuvista vanhemmuuden malleista. Mitä on se vanhemmuuden malli, jota kaivataan, ja minkälaisia vanhemmuuksia tässä puheessa konstruoidaan? Tuotetaanko vanhemmuuden malleista puhuttaessa jo lähtökohdiltaan erilaista ja jopa eriarvoista äitiyttä ja isyyttä? Tutkimuksissa on saatettu

⁶² Näkisin tässä tutkimusprosessissa yhtenä implisiittisenä tavoitteena olleen myös uudenlaisen analyysitavan 'kokeilun'tai 'haltuunoton' sekä kasvatustieteen että perhetutkimuksen kentällä: mitkä ovat ne mahdollisuudet, mutta myös rajoitukset, mitä näin tavoitetaan.

⁶³ Toki lapsia ja lamaa on Suomessa tutkinut jo muun muassa. Minna Salmi ym. (1997), Ruotsissa lasten näkemyksiä vanhempien työttömyydestä ovat selvittäneet esimerkiksi Elisabet Näsman ja Christina von Gerber (1996).

tuoda esille, että nimenomaan isiltä puuttuu isäesikuvia⁶⁴, sen sijaan nähdään, että äidit ovat aina osanneet olla äiteinä ja että tyttöjä valmistetaan eri tavalla äitiyteen kuin poikia isyyteen (ks. esim. Parke 1996). Perheiden ja vanhemmuuden tutkimus, esimerkiksi edellisten kysymysten kautta ja nimenomaan diskursseina, ei välttämättä tarkoita sitä, että olisi aina ja väistämättä mentävä perheisiin. Medioituneessa yhteiskunnassamme on paljon erilaista perhepuhetta, myös asiantuntijoiden perhepuhetta, joka on tutkimukselle tavoiteltavissa.

Vanhemmuutta on luonnollista (ainakin kasvatustieteilijän näkökulmasta) tarkastella 'kasvatuksen kehikossa'. Tässä tutkimuksessa kasvatuksesta ja kasvatuksen arjesta työttömyystilanteessa puhuttiin kuitenkin eksplisiittisesti vähän. Vanhemmuus kuvastui enimmäkseen muuna kuin kasvattajavanhemmuutena⁶⁵. Vanhemmuus oli muun muassa huolenpitoa sanan monessa merkityksessä, arjen kuvioiden pyörittämistä, taloudellista ja käytännöllistä vanhemmuutta, johon näkisin myös jaetun vanhemmuuden sisältyvän. Vanhemmuus ulottui kasvatuksen maailmasta perheen arjen eri käytäntöihin laajentaen samalla vanhemmuuskuvaa. Toisaalta vanhemmuuden ja puolisouden välinen raja oheni, varsinkin, jos puheen teemana olivat kotityöt. Tämän tutkimuksen aineistoissa kotityönjakoon liittyvät puheet piirsivät samalla kuvaa hienoisesta pyrkimyksestä puolisouden jakamiseen.⁶⁶ Mihin ja miten vedetään vanhemmuuden ja puolisouden välinen raja? Miten vanhemmuus ja puolisous kytkeytyvät toisiinsa ja erottautuvat toisistaan niitä kuvattaessa? Tämä tutkimus on herättänyt pohdintoja myös siitä, miten tietyt repertoaarit ja niiden tuottamat identiteetit voivat liittyä toisiinsa, esimerkiksi onko sankariäitiyden ja sitä konstruoivien repertoaarien välillä riippuvuuksia niihin repertoareihin, jotka konstruoivat onnetonta työtöntä miestä ja isää. Laajemmassa kehikossa voisi kysyä, miten parisuhteessa saman perheen sisällä kuvaukset omasta vanhemmuudesta (tai puolisoudesta) ja kumppanin vanhemmuudesta kohtaavat vai kohtaavatko. Minkälaisia 'riippuvuuksia' näiden välillä voisi olla?

⁶⁴ Tässä tutkimuksessa etenkin isät viittasivat 'isän malleihin'. Myös isätutkimus on nostanut esille sen, että tämän päivän isiltä puuttuu malli toimia isinä (ks. esim. Parke 1996; Huttunen 1998b). Hyvin usein tällaisessa mallikeskustelussa liikutaan perinteinen-moderni -dimensiolla: nykyisät eivät tiedä miten toimia isänä, koska he eivät voi nojautua perinteisen isän malliin.

⁶⁵ Rotkirch (2000, 190) kirjoittaa, että vanhemmuudesta on tullut yhä eriytyneempi ja lohkoisempi käsite. Tätä havainnollistaakseen hän erotelee esimerkiksi biologisen vanhemmuuden, kantajavanhemmuuden ja kasvattajavanhemmuuden toisistaan.

⁶⁶ Koska tässä tutkimuksessa vanhemmuus oli valtaosin parisuhteessa tuotettua vanhemmuutta ja yksinhuoltajat olivat selkeä vähemmistö, 'ehdot' oman perheen sisällä puolisouden jakamiseen ja siitä puhumiseen olivat tältä osin olemassa.

SUMMARY

Constructing parenthood

At the beginning of the 1990s the unemployment rate was high in Finland: then, as now, families with small children have faced unemployment. Although unemployment has been widely studied, little is still known, for example about the family life of the unemployed or how motherhood or fatherhood is perceived by the unemployed. The aim of the study was to find out, what the parents' discourses in a situation of unemployment were like and what kind of parenthood was constructed by these discourses.

Parenthood does not emerge out of a vacuum; instead it is connected to time and place. For example different historical events, cultural values and norms, life phases and changes in social structures construct parenthood. In other words, the cultural meanings of parenthood are based on tradition, practice and ideology. According to the constructionist approach, parenthood acquires different meanings and is continuously re-formed. Thus motherhood and fatherhood change and take new forms. (Gubrium & Holstein 1990; Ambert 1994; Arendell 1997.)

Parenthood, family and child rearing are constructed in the discourses of everyday life. Parenthood is described in different ways in different situations, and at the same time various meanings connected to motherhood and fatherhood are created. These everyday discourses construct different versions of the nature of the social world in which parents live. This social world is not necessarily homogenous in the state of unemployment.

Data and analysis

The diversity of social reality can be investigated by discourse analysis. Discourse analysis makes it possible to identify and interpret various ways of speaking of parenthood, family and unemployment produced in different contexts. It is essential in discourse analysis to search for, in addition to the meanings themselves, the ways in which meanings are produced. In this study by using discourse analysis I explore the diversity of parenthood and family and try to broaden our understanding of the ways in which motherhood or fatherhood is constructed and reproduced in the use of language.

This study focussed on discourses dealing with parenthood in a situation of unemployment drawn from group interviews and women's magazines. The constructionist approach of my study permits the use of heterogeneous data, because reality is seen here as socially and culturally constituted and to large extent constructed by language. Texts and talk are significant and essential objects of research (see e.g. Saarenheimo 1997; Kangas 1997). The data were collected in 1993–1994. The interviewees in the parents' groups were mothers and fathers from Jyväskylä the majority of whom were unemployed. There were eight groups consisting of 3–7 participant each.

The data drawn from the women's magazines comprises articles dealing with unemployment in 'Anna', 'Kodin Kuvalehti' and 'Kotiliesi' during the years 1993–1994. From these articles I chose personal interviews and 'letters to the editor' for the analysis. All the texts concern parenthood from the point of view of an unemployed. In the eleven articles containing personal interviews a total of 27 parents were interviewed. The majority (2/3) of these were women. There were ten letters to the editor.

These texts were analysed by discourse analysis (Potter & Wetherell 1987). The research questions focus on both the content and the form of the discourses. In other words, besides investigating what people mean when they talk about parenthood, I also focus on the ways in which these meanings are produced. Repertoire as an analytical tool permits focussing on both content and form because "repertoires are pre-eminently a way of understanding the content of discourse and how that content is organized" (Wetherell & Potter 1992, 90.) According to Potter & Wetherell (1987; 1994), repertoire is an internally fairly consistent system of terms used in characterizing and evaluating actions or events. By using different repertoires persons can give various meanings to actions and events. It is possible to the same event to appear different in different repertoires; the 'truth' can appear in various forms.

Discourses of parenthood in a situation of unemployment

In this study I identified repertoires and the hegemonic discourses constructed by these repertoires. I named the hegemonic discourse of motherhood the 'virtuous mother' discourse. In the 'virtuous mother' discourse the mothers created an implicit image of an ideal mother, which guided their lives while simultaneously presenting themselves as possessing these ideal qualities.

A common theme in the various repertoires which construct the 'virtuous mother' discourse is that the mothers are located in the home, which appears e.g. in the 'joys of motherhood' repertoire: *but the happiness and joy when mother is at home and she has been baking, that was something great.* The ideal of motherhood contains the idea of the mother as hardworking. The data from the women's magazines described mothers who saved money and made everything themselves: *I've never bought food ready cooked, instead, I always cook myself, I make everything myself, even bread.* Also, in the 'joys of motherhood' and 'a woman is never out of work' repertoires identified in the group interviews, concrete activity and diligence like: *a woman's work is never done, so I'm never out of work* were highlighted. Doing things herself and generally doing household duties were 'the points of honour' for these mothers. A 'virtuous mother' sacrifices herself for the sake of her child or husband: *I'd rather stay hungry myself if it means that there's food left for the child for tomorrow; I've managed to put up with him (husband) for nearly twenty years.* At the same time as arguing or making excuses for their doings these speakers invest themselves with these ideal qualities.

Repertoires of fatherhood constructed two kinds of hegemonic discourses: these were the 'gender equality' and the 'new father' discourses. The 'gender equality' discourse could be seen when fathers talked about household duties and listed in detail their activities and their relation to these tasks. Gender equality

was referred to explicitly in statements like: *I also want my child to learn that equality means sharing all work*. Gender equality was not always expressed overtly, but the father's own defence reveals that he recognizes this discourse, which has been activated by staying at home: *A man is in a way always taught what is men's work, of course it's conservative but...* Acting against this discourse could demand a defence and at the same time, as here, an admission of guilt: *Paavo confesses that Ritva still does the majority of the household duties....*

According to the 'new father' discourse, fathers have learnt, grown and developed as persons. The 'new father' discourse constructs a man who is more involved in fathering, who looks after children as a house husband. In the 'gender equality' discourse the fathers were constructed more as a spouse.

These hegemonic parenting discourses describe to some extent a kind of adaptation to unemployment or they can serve a kind of 'coping strategy'. Through such discourses these unemployed speakers were acting, according to cultural expectations concerning parenting at home: mothers' identities came closer to that of the traditional mother and fathers' identities approached the identity of the new father who has encountered something new and who is now more involved. In this way mothers and fathers are able to avoid the stigma of unemployment. The hegemonic parenting discourses are given space in the society and their use is allowed. They may be accessed in everyday discussions as well as in women's magazines.

These discourses can also be interpreted to reflect parents' strategic choices. For instance, it might seem sensible for unemployed women to put into use their home-making skills. In this way accusations of being dependent on the husband for support can be avoided and authority maintained, especially in relation to the husband and children, while preserving self-esteem. The 'new father' and 'gender equality' discourses seem to reflect a sense of personal achievement through the development of new competencies and skills, which is highlighted in situation of unemployment.

In this study parenthood which took place continuously in the home was not experienced as solely positive. This can be seen in the repertoires contradicting the hegemonic discourses. These repertoires reflected dissatisfaction with the state of unemployment. In the repertoires emphasising contradictory feelings and breaking loose, home and family are not able to fill the gap caused by not having work, and aspirations are directed away from home.

These repertoires could be summarised in the following way: 'I'm not good enough' or 'This is not enough for me'. 'I'm not good enough' points to the way how oneself and one's actions are valued from the point of view of others: *All that I've done it is not appreciated, I've just been at home*. One's own adequacy was doubted especially by women whose life seems to be a balancing act between home and working life: *It makes no difference if I'm at work or at home, I'm still not good enough...* Underlying this are the social norms and expectations which define mothering. This way of speaking constructs a contradiction between the ideal and achieving it. Also in the repertoires which construct the traditional father similar elements can be seen which reflect the gap between the ideal of the breadwinner and its achievement.

In the 'This is not enough for me' talk staying at home is viewed from the

speaker's own perspective. Here, the speaker aims at cutting loose from the family: *As time goes on, the father at home notices that he is missing adult company....Although my job is now at home with a child I'm also interested in other things than cartoon characters and rubber toys.* Neither this way of talk nor previous talk were tied to gender.

This study described not only fathers' but also mothers' experiences. Women as mothers have often been excluded from studies dealing with unemployment (Allen 1985; Popay 1989; Viinamäki 1991). Women talked repeatedly about men who have faced unemployment, whereas men didn't take up the topic of unemployed women to a similar extent. The women's talk may be interpreted as a cultural discourse in which the jobless man is presented as miserable and incapable at home. However, the men's own descriptions of their daily life contrasted with this discourse. The combination of a man and unemployment doesn't necessarily mean failure. (cf. e.g. Vähätalo 1983.)

Mothering and fathering also featured doing housework or not doing it, counting who is doing what. Housework was the field which combined parenthood and being a spouse but also separated them from each other. The descriptions of parenthood often included descriptions of housework the speaker was portrayed as a wife or a husband but not as a mother or a father. The position of the speaker changed from parent to spouse.

The emphasis on housework might be explained by the fact that housework can compensate to the lack of paid work (Leana & Feldman 1991). The housework discourse may also be a cultural way of talking; however, it can also be a way of constructing daily life via housework. By this housework discourse we make ourselves significant. If his or her occupation has been an important part of a parent's social identity, that identity suffers with unemployment. By doing housework and talking about it a woman can attach herself clearly and traditionally to the identity of motherhood. By doing housework a man can get closer to the identity of a new, more involved father, or by not doing these duties he can reproduce traditional fathering.

The various interpretations by women and men did not always construct unemployment as turn for the worse in all fields of life (see also Silvonen 2000). Similarities with previous studies of unemployment (e.g. Heikkilä 1983; Kinnunen 1996) were also found in the fact that children could become a way out of the situation and the present relationship with children described in a positive light. However, as in the study of Linnakangas & co. (1994), the common assumption that unemployed women always and self-evidently turn to the home and family was questioned.

Evaluation of the study and challenges for future research

By analysing the data in this way, it was possible to achieve shared, and in this sense, cultural meanings of parenting and ways of constructing these meanings. Limiting the data more would have permitted a stronger focus on to the question of 'how' or 'in which way'. The analytical strategy, however, was directed more at the content than form or how that content was organized. The fact that women outnumbered men in the group interviews and that the magazines were women's

magazines may have resulted in a bias towards issues culturally regarded as in the female domain, for example, by highlighting the question of housework and its sharing.

In this study, the notion of parenthood was extended from child-rearing to cover a variety of other activities; parenthood was described as everyday caring in the broadest sense of that word. The contribution of this study is that it portrays various ways of parenting and at the same time illuminates the diversity in parenting of unemployed families. At its best, a study using discourse analysis functions as a 'cultural interpreter' (Juhila & Jokinen 1999) which generates debate, criticism and, possibly, new research topics.

Behind the constructionistic view of parenthood and the family is the idea that everyone constructs his or her own parenthood and family reality. In this way it directs research by pointing out that the 'voices' of different family members should be heard and thus offers different perspectives on family life. Here, for instance, the views of children in unemployed families were not studied. In the future, it would also be interesting to investigate, to what extent, within the family, the partners' descriptions of parenthood match each other.

In this study the positions of parent and spouse occasionally came very close, especially when speaking about housework. The discourses about sharing housework simultaneously indicated a slight shift towards equality between spouses. This leads to a new research question: how are being a parent and a spouse connected and separated when people speak about them?

LÄHTEET

- Airaksinen, T. 1994. Hyveet ja oikeudet perheessä. Teoksessa J. Virkki (toim.) *Ydinperheestä yksilöllistyvään perheeseen*. Porvoo: WSOY, 163–177.
- Alanen, L. 1996. Vanhemmuus, sukupuoli ja vanhemmuuksien poliittinen sosiologia. Teoksessa *Vanhemmuuksia. Oikeuden nainen – naisen oikeus -projektin seminaarijulkaisu*. Helsingin yliopiston yksityisoikeuden laitoksen julkaisuja 45. Helsinki, 17–29.
- Alasuutari, P. 1993. *Laadullinen tutkimus*. Tampere: Vastapaino.
- Allen, G. 1985. *Family life*. Oxford: Bath Press.
- Allen, K. 2000. A conscious and inclusive family studies. *Journal of Marriage and the Family*, 62 (1), 4–17.
- Ambert, A-M. 1994. An international perspective on parenting: social change and social constructs. *Journal of Marriage and the Family* 56 (3), 529–543.
- Ambert, A-M., Adler, P.A. & Detzner, D. F. 1995. Understanding and evaluating qualitative research. *Journal of Marriage and the Family* 57 (4), 879–893.
- Andrews, A. & Bailyn, L. 1993. Segmentation and synergy: two models of linking work and family. Teoksessa J. C. Hood (toim.) *Men, work and family*. Newbury Park: Sage, 262–275.
- Arendell, T. 1997. A social constructionist approach to parenting. Teoksessa T. Arendell (toim.) *Contemporary parenting. Challenges and issues. Understanding families*. Thousand Oaks: Sage, 1–44.
- Atkinson, M. P. & Blackwelder, S. P. 1993. Fathering in the 20th century. *Journal of Marriage and the Family* 55 (4), 975–986.
- Backett, K. 1987. The negotiation of fatherhood. Teoksessa C. Lewis & M. O' Brien (toim.) *Reassessing fatherhood*. London: Sage, 74–90.
- Ballester, R., Beethem, M., Frazer, E. & Hebron, S. 1991. *Women's worlds. Ideology. Femininity and the woman's magazine*. London: Macmillan.
- Barkin, S. M. & Gurevitch, M. 1991. Out of work and on the air: television news of unemployment. Teoksessa R. K. Avery & D. Eason (toim.) *Critical perspectives on media and society*. New York: Guilford Press, 306–328.
- Barling, J. 1990. *Employment, stress and family functioning*. Chisester: John Wiley & Sons.
- Berger, P. L. & Luckmann, T. 1994. *Todellisuuden sosiaalisuuden rakentuminen*. Helsinki: Gaudeamus.
- Best, J. 1989. Afterword: extending the constructionist perspective: a conclusion and an introduction. Teoksessa J. Best (toim.) *Images of Issues. Typifying contemporary social problems*. New York: de Gruyter, 243–254.
- Bhavnani, K-K. & Phoenix, A. 1994. Shifting identities, shifting racisms. Introduction. Teoksessa K-K. Bhavnani & A. Phoenix (toim.) *Shifting identities, shifting racisms. A feminist & psychology reader*. London: Sage, 5–18.
- Björnberg, U. 1992a. Parenting in transition: an introduction and summary. Teoksessa U. Björnberg (toim.) *European parents in the 1990s. Contradictions and comparisons*. New Brunswick: Transaction Publishers, 1–44.

- Björnberg, U. 1992b. Parents' ideals and their strategies in daily Swedish life. Teoksessa U. Björnberg (toim.) *European parents in the 1990s. Contradictions and comparisons*. New Brunswick: Transaction Publishers, 83–101.
- Björnberg, U. 1995. Family orientation among men: fatherhood and partnership in a process of change. Teoksessa J. Brannen & M. O'Brien (toim.) *Childhood and parenthood*. London: Institute of Education, University of London, 27–44.
- Bogdan, R. C. & Biklen, S. K. 1992. *Qualitative research for education. An introduction to theory and methods*. Boston: Allyn & Bacon.
- Bordo, S. R. 1989. The body and the reproduction of femininity: a feminist appropriation of Foucault. Teoksessa A. Jaggar & S. R. Bordo (toim.) *Gender / Body / Knowledge*. New Brunswick: Rutgers University Press, 13–31.
- Brown, M. E. 1994. Soap opera and woman's talk. The pleasure of resistance. *Communications and human values*. London: Sage.
- Burman, E. & Parker, I. 1993. Introduction – discourse analysis: the turn to the text. Teoksessa E. Burman & I. Parker (toim.) *Discourse analytic research. Repertoires and readings of text in action*. London: Routledge, 1–13.
- Böök, M. L. 1997. Vanhemmuus ja työttömyys perhediskursseissa. *Kasvatustieteen lisensiaatintyö*. Jyväskylän yliopiston kasvatustieteen laitos. Julkaisematon.
- Böök, M. L. & Penttinen, L. 1997. The portrait of the unemployed father in Finnish women's magazines. *Journal of Comparative Family Studies* XXVIII (3), 262–279.
- Cameron, D. 1996. Sukupuoli ja kieli. Feminismi ja kielen tutkimus. Suom. R. Oittinen ja työryhmä. Tampere: Vastapaino.
- Cancian, F. M. & Gordon, S. L. 1988. Changing emotion norms in marriage: love and anger in U.S. women's magazines since 1900. *Gender and Society*, 2 (3), 308–342.
- Cohen, T. F. 1993. What do fathers provide? Reconsidering the economic and nurturant dimensions of men as parents. Teoksessa J. C. Hood (toim.) *Men, work and family*. Newbury Park: Sage, 1–22.
- Coltrane, S. 1996. *Family man. Fatherhood, housework, and gender equity*. New York: Oxford University Press.
- Daly, K. 1992. The fit between qualitative research and characteristics of families. Teoksessa J. F. Gilgun, K. Daly & G. Handel (toim.) *Men, work and family*. Newbury Park: Sage, 1–22.
- Davies, B. 1989. Frogs and snails and feminist tales. *Preschool children and gender*. St. Leonards: Allen & Unwin.
- Davies, B. & Harre, R. 1990. Positioning: the discursive production of selves. *Journal for the Theory of Social Behaviour* 20 (1), 43–63.
- Davies, K. & Esseveld, J. 1982. Unemployment and identity: a study of women outside the labour market. *Acta Sociologica* 19 (3), 283–293.
- Demarest, J. & Garner, J. 1992. The representation of women's roles in women's magazines over the past 30 years. *The Journal of Psychology* 126 (4), 357–369.

- Dunne, G. A. 1999. A passion for 'sameness'?: Sexuality and gender accountability. Teoksessa E. B. Silva & C. Smart (toim.) *The new family?* London: Sage, 66–82.
- Edwards, D. & Potter, J. 1992. *Discursive psychology*. London: Sage.
- Elder, G. H. Jr., Conger, R. D., Foster, E. M. & Ardel, M. 1992. Families under economic pressure. *Journal of Family Issues* 13 (1), 5–37.
- Eskola, J. & Suoranta, J. 1998. *Johdatus laadulliseen tutkimukseen*. Tampere: Vastapaino.
- Fairclough, N. 1992a. Discourse and text. Linguistic and intertextual analysis within discourse analysis. *Discourse & Society* 3 (2), 193–217.
- Fairclough, N. 1992b. *Discourse and social change*. Cambridge: Polity Press.
- Fairclough, N. 1997. *Miten media puhuu*. Tampere: Vastapaino.
- Fargansis, S. 1989. The social construction of gender: the turn to fiction. Teoksessa R. K. Unger (toim.) *Representations: social constructions of gender*. New York: Baywood Publishing Company, 309–321.
- Fassinger, P. A. 1993. Meanings of housework for single fathers and mothers. Insights into gender inequality. Teoksessa J. C. Hood (toim.) *Men, work and family*. London: Sage, 195–216.
- Ferguson, M. 1985. *Forever feminine. Women's magazines and the cult of femininity*. Aldershot: Gover.
- Forsberg, H., Kuronen, M., Pösö, T. & Ritala-Koskinen, A. 1991. Kun perhe hajoaa ja on kuitenkin kaikkialla. *Sosiaalipolitiikka*. Vol 16. Sosiaalipoliittinen yhdistys, 37–49.
- Forsberg, H., Kuronen, M. & Ritala-Koskinen, A. 1994. Perheen arki tänään – postromanttinen näkökulma. *Tiede ja politiikka* 1 (19), 21–26.
- Forsberg, H. 1994. Yksi ja monta perhettä. Tutkimus sosiaalityöntekijöiden perhetulkinnoista sosiaalitoimistotyössä. *Tutkimuksia* 42. Stakes. Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus.
- Forsberg, H. 1998. Perheen ja lapsen tähden. *Etnografia kahdesta lastensuojelun asiantuntijakulttuurista*. Lastensuojelun keskusliitto. Tampereen yliopisto. Yhteiskuntatieteiden tiedekunta.
- Forssén, K. 1998. Children, families and the welfare state. *Studies on outcomes of the Finnish family policy*. Stakes. National Research and Development. Center for Welfare and Health. Research Report 92. Helsinki.
- Gergen, K. J. 1985. The social constructionist movement in modern psychology. *American Psychologist* 40 (3), 266–275.
- Gergen, K. J. & Gergen, M. 1991. *Toward reflexive methodologies*. Teoksessa F. Steier (toim.) *Research and reflexivity*. London: Sage, 76–95.
- Gilbert, G. & Mulkay, M. 1984. *Opening Pandora's box. A sociological analysis of scientists' discourse*. New York: Cambridge University Press.
- Gilgun, J. F. 1992. Definitions, methodologies, and methods in qualitative family research. Teoksessa J. F. Gilgun, K. Daly & G. Handel (toim.) *Qualitative methods in family research*. Newbury Park: Sage, 22–40.
- Gilligan, C. 1982. *In a different voice. Psychological theory and women's development*. Cambridge: Harvard University Press.
- Gilligan, C. 1986. Remapping the moral domain. Teoksessa T. C. Heller, M. Sosna & D. Wellberry (toim.) *Reconstructing individualism: autonomy,*

- individuality and the self in western thought. Stanford: Stanford University Press, 237–252.
- Gilligan, C. 1988. Prologue: adolescent development reconsidered. Teoksessa C. Gilligan, J. V. Ward & J. M. Taylor (toim.) *Life span developmental psychology. Normative crises*. New York: Academic Press, 167–184.
- Glenn, E. N. 1994. Social constructions of mothering: a thematic overview. Teoksessa E. N. Glenn, G. Chang & L. R. Forcey (toim.) *Mothering, ideology, experience and agency*. New York: Routledge, 1–29.
- Gordon, T. 1990. *Feminist mothers*. London: Macmillan.
- Gubrium, J. & Holstein, J. A. 1990. *What is family?* California: Mountain View.
- Haataja, A. & Nurmi, K. 2000. Työnjako 1990-luvulla. Naiset työelämässä – ja sen ulkopuolella. Tasa-arvon työraportteja 2000: 3. Tasa-arvoasiain neuvottelukunta. Helsinki: Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriö.
- Haavisto, S. Mäntynen, A., Onikki, T., Saarinen, E. & Visapää, L. (toim.) 1999. Käytännön sanelema juttu? Aikakauslehtigenreä etsimässä. Kielen opissa. Helsingin yliopiston suomen kielen laitos. Nro 3.
- Haavisto, S. 1999. Ovatko vihan hedelmät jo kypsiä poimittaviksi? Työttömyysmielikuvat eri diskursseissa. Teoksessa S. Haavisto, A. Mäntynen, T. Onikki, E. Saarinen & L. Visapää (toim.) *Käytännön sanelema juttu? Aikakauslehtigenreä etsimässä*. Kielen opissa. Helsingin yliopiston suomen kielen laitos. Nro 3, 46–68.
- Halliday, M. A. K. 1973. *Explorations in the functions of language*. London: Edward Arnold.
- Happonen, M., Mauno, S., Kinnunen U., Nätti, J. & Koivunen, T. 1996. Työn epävarmuuden muutos ja hyvinvointi. Seurantatutkimus 1995–1996 neljässä organisaatiossa. Jyväskylän yliopiston yhteiskuntapolitiikan papereita. Nro 98. Jyväskylän yliopisto. Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos.
- Hedges, A. 1985. Group interviewing. Julkaisussa R. Walker (toim.) *Applied qualitative research*. Brookfield: Gower, 71–91.
- Heikka, T. 1999. Kyynelten valtakunta. Tunteet aikakauslehtikielessä. Teoksessa S. Haavisto, A. Mäntynen, T. Onikki, E. Saarinen & L. Visapää (toim.) *Käytännön sanelema juttu? Aikakauslehtigenreä etsimässä*. Kielen opissa. Helsingin yliopiston suomen kielen laitos. Nro 3, 124–139.
- Heikkilä, I. 1993. Uhka ja sopeutuminen – muuttohalukkuuden ilmeneminen puhetaipoina. Julkaisussa I. Heikkilä, M. Kivekäs, A. Suikkanen & L. Viinamäki *Kuinkas sitten kävikään*. Lapin yliopiston yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja C. Katsauksia ja puheenvuoroja 14. Rovaniemi: Lapin yliopisto, 65–95.
- Heikkilä, S. 1999. Varhaishoivaa koskeva populaari valistuskirjoittelu Suomessa 1900-luvulla. Teoksessa S. Näre (toim.) *Tunteiden sosiologiaa II. Historiaa ja säätelyä*. Helsinki: SKS, 229–248.
- Hermes, J. 1995. *Reading women's magazines. An analysis of everyday media use*. Cambridge: Polity Press.
- Hirsjärvi, S. 1981. Aspects of consciousness in child rearing. *Jyväskylä Studies in Education, Psychology and Social Research* 43. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

- Hirsjärvi, S., Laurinen, L., Böök, M.L. & tutkijaryhmä. 1998. Kasvatustraditiot ja niiden muuttuminen. Teoksessa L. Laurinen (toim.) *Koti kasvattajana, elämä opettajana. Kasvatus- ja oppimiskulttuurit tutkimuskohteina*. Jyväskylä: Atena, 12–35.
- Hirsjärvi, S. & Hurme, H. 2000. Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Yliopistopaino.
- Hoikkala, T. 1989. Nuorisokulttuurista kulttuuriseen nuoruuteen. Helsinki: Gaudeamus.
- Hoikkala, T. 1993. Katoaako kasvatus, himmeneekö aikuisuus? Aikuistumisen puhe ja kulttuurimallit. Jyväskylä: Gaudeamus.
- Hoikkala, T. 1998. Isyys ja vanhemmuus. Teoksessa E. Saksala (toim.) *Muutoksen sosiologia. YLE -opetuspalvelut*. Jyväskylä: Gummerus, 75–83.
- Honkasalo, M-L. 1988. Oireiden ongelma – sosiaalilääketieteellinen tutkimus oireista, niiden esiintymisestä ja merkityksistä kahta tutkimusmenetelmää käyttäen. *Kansanterveystieteen julkaisuja M 101*. Helsingin yliopisto.
- Howe, K. G. 1989. Telling out mother's story: changing daughters' perception of their mothers in a women's studies. Teoksessa R. K. Unger (toim.) *Representations: Social constructions of gender*. New York: Baywood Publishing Company, 45–60.
- Huttunen, J. 1990. Isän merkitys pojan sosiaaliselle sukupuolelle. *Jyväskylä Studies in Education, Psychology and Social Research*. 77. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Huttunen, J. 1994. Isyys ja miehisuus: isä perhepsykologisessa tutkimuksessa. Teoksessa J. Virkki (toim.) *Ydinperheestä yksilöllistyviin perheisiin*. Porvoo: WSOY, 46–66.
- Huttunen, J. 1996. Full time fathers and their parental leave experiences. Teoksessa U. Björnberg & A. K. Kollind (toim.) *Men's family relations. Monograph from the Department of Sociology no 60*. Göteborg: Göteborg University, 79–90.
- Huttunen, J. 1998a. Isästäkö äidin kaltainen vanhempi. Teoksessa L. Laurinen (toim.) *Koti kasvattajana, elämä opettajana. Kasvatus- ja oppimiskulttuurit tutkimuskohteina*. Jyväskylä: Atena, 36–66.
- Huttunen, J. 1998b. Isänä oleminen. Teoksessa *Isän jäljillä. Konferenssiraportti. TemaNord 559. Kööpenhamina: Pohjoismainen ministerineuvosto*, 16–22.
- Huttunen, J. 1999. Muuttunut ja muuttuva isyys. Teoksessa A. Jokinen (toim.) *Mies ja muutos. Kriittisen miestutkimuksen teemoja*. Tampere: Tampere University Press, 169–193.
- Hyypä, H. 1994. Työttömyys ja sosiaalinen tuki. Teoksessa K. Nyyssölä, T. Peuhkuri & A. Ollikainen (toim.) *Työttömyys ja aikuiskoulutuksentehtävät. Työ- ja koulutusmarkkinat ongelmakenttänä*. Turun yliopiston täydennyskoulutuskeskuksen julkaisuja. Sarja B. Raportit ja selvitykset 9, 15–33.
- Häggman, K. 1994. Perheen vuosisata. Perheen ihanne ja sivistyneistön elämäntapa 1800-luvun Suomessa. *Historiallisia tutkimuksia* 179. Helsinki: SHS.
- Hänninen, V. 1991. Työpaikan menetys tarinana. *Psykologia* 26, 348–351.
- Hänninen, V. 1999. Sisäinen tarina, elämä ja muutos. Tampere: Acta Universitatis Tamperensis 696.

- Innanen, M. 2001. Isyys ja äitiys nuorten kertomana – lukiolaisten tyttöjen ja poikien kirjoituksia. Liikunnan ja kansanterveyden julkaisu numero 130. Jyväskylä: LIKES.
- Jaffe, D. J. & Miller, E. M. 1994. Problematizing meaning. Teoksessa J. F. Gubrium & A. Sankar (toim.) *Qualitative methods in aging research*. Thousand Oaks: Sage, 51–63.
- Jahoda, M. 1979. The impact of unemployment in the 1930s and the 1970s. *Bulletin of the British Psychological Society* 32, 309–314.
- Jallinoja, R. 1997. Moderni säädyllyisyys. Aviosuhteen vapaudet ja sidokset. Tampere: Gaudeamus.
- Jallinoja, R. 2000a. Ylilatautunut yksityiselämä. Teoksessa T. Hoikkala & J. P. Roos (toim.) *2000-luvun elämä. Sosiologisia teorioita vuosituhannen vaihteesta*. Helsinki: Gaudeamus. 172–186.
- Jallinoja 2000b. Perheen aika. Helsinki: Otava.
- Jarrett, R. L. 1992. A family case study: an examination of the underclass debate. Teoksessa J. F. Gilgun, K. Daly & G. Handel (toim.) *Qualitative methods in family research*. London: Sage, 172–199.
- Johnson, M. M. 1988. *Strong mothers, weak wives. The search for gender equality*. Berkeley: University of California Press.
- Jokinen, A. 1995. Neuvottelu asiakkaan identiteeteistä. Teoksessa A. Jokinen, K. Juhila & T. Pösö (toim.) *Sosiaalityö, asiakkuus ja sosiaaliset ongelmat. Konstruktionistinen näkökulma*. Helsinki: Sosiaaliturvan keskusliitto, 127–154.
- Jokinen, A. & Juhila, K. 1991. Diskursseja rakentamassa. Näkökulma sosiaalisten käytäntöjen tutkimiseen. Tampereen yliopisto. Sosiaalipolitiikan laitos. Sarja A nro 2.
- Jokinen, A. & Juhila, K. 1996. Merkitykset ja vuorovaikutus. Poimintoja asunnottomuuspuheiden kulttuurisesta virrasta. Tampere: Acta Universitatis Tamperensis. Ser A vol 510.
- Jokinen, A. & Juhila, K. 1999. Diskurssianalyttisen tutkimuksen kartta. Teoksessa A. Jokinen, K. Juhila & E. Suoninen *Diskurssianalyysi liikkeessä*. Tampere: Vastapaino, 54–97.
- Jokinen, A., Juhila, K. & Suoninen, E. 1993. *Diskurssianalyysin aakkoset*. Tampere: Vastapaino.
- Jokinen, A., Juhila, K. & Suoninen, E. 1999. *Diskurssianalyysi liikkeessä*. Tampere: Vastapaino.
- Jokinen, E. 1996. Väsynyt äiti. Äitiyden omaelämäkerrallisia esityksiä. Tampere: Gaudeamus.
- Jokinen, E. 1998. Kun äiti oli masentunut. Teoksessa E. Jokinen (toim.) *Ruumiin siteet. Kirjoituksia eroista, järjestyksistä ja sukupuolista*. Tampere: Vastapaino, 137–168.
- Jones, L. 1991. Unemployed fathers and their children: implications for policy and practice. *Child and Adolescent Social Work Journal* 8 (2), 101–116.
- Jorgenson, J. 1989. Where is the "family" in family communication?: exploring families' self-definitions. *Journal of Applied Communication Research* 17 (1 - 2), 27–41.

- Juhila, K. 1999. Kulttuurin jatkuvasti rakentuvat kehät. Tilanteisesta kulttuuriseen kontekstiin. Teoksessa A. Jokinen, K. Juhila & E. Suoninen Diskurssianalyysi liikkeessä. Tampere: Vastapaino, 160–198.
- Juhila, K. 1999. Tutkijan positiot. Teoksessa A. Jokinen, K. Juhila & E. Suoninen Diskurssianalyysi liikkeessä. Tampere: Vastapaino, 201–232.
- Juhila, K. & Suoninen, E. 1999. Kymmenen kysymystä diskurssianalyysistä. Teoksessa A. Jokinen, K. Juhila & E. Suoninen Diskurssianalyysi liikkeessä. Tampere: Vastapaino, 233–252.
- Julkunen, R. 1985. Naisten aika. *Tiede & Edistys* 4, 295–307.
- Julkunen, R. 1992a. Hyvinvointivaltio käännekohdassa. Tampere: Vastapaino.
- Julkunen, R. 1992b. Mieselättäjät, naiselättäjät ja sosiaalipolitiikka malli. *Tilastollinen aikakauslehti* 1, 2–6.
- Julkunen, R. 1993. Naisetko kotiin? *Talous ja yhteiskunta* 3 (21), 23–34.
- Julkunen, R. 1994. Suomalainen sukupuolimalli – 1960-luku käänteenä. Teoksessa A. Anttonen, L. Henriksson & R. Nätkin (toim.) *Naisten hyvinvointivaltio*. Tampere: Vastapaino, 179–201.
- Julkunen, R. 1995. Työ, äitiys ja itsenäisyys. Teoksessa M. Sorvettula (toim.) *Naisen terveys. Hyvän elämän strategiset mitat*. Helsinki: Kirjayhtymä, 53–75.
- Kalimo, R. & Vuori, J. 1992. Työttömyys ja terveys. *Tutkimuskatsaus* 23. Helsinki: Työterveyslaitos.
- Kangas, I. 1997. Naisten vaihdevuosien ja vanhenemisen tulkinnat. Tampere: Gaudeamus.
- Kantola, A., Moring, I. & Väliverronen, E. (toim.) 1998. Media-analyysi. Tekstistä tulkintaan. Tampere: Helsingin yliopiston Lahden tutkimus- ja koulutuskeskus.
- Karttunen, A. 1988. Kulttuurisen mykkyyden äänitorvi. Miten naistenlehteä voisi ymmärtää? *Tiedotustutkimus* 2, 19–24.
- Katajamäki, H. 1985. Työttömyys. Katsaus teorioihin, tutkimustuloksiin ja ratkaisuvaihtoehtoihin. Työvoimapolitiittisia selvityksiä nro 64. Helsinki: Työvoimaministeriö.
- Katvala, S. 2000. Missä äiti on? Äitejä ja äitiyden uskomuksia sukupolvien saatossa. Kasvatustieteen lisensiaatintyö. Jyväskylän yliopiston kasvatustieteen laitos. Julkaisematon.
- Kaul, H. 1991. Who cares? Gender inequality and care leave in the nordic countries. *Acta Sociologica* 34, 115–125.
- Keller, K. 1992. Nurture and work in the middle class- imagery from women's magazines. *International Journal of Politics, Culture and Society* 5, 4, 577–600.
- Keller, K. 1994. Mothers and work in popular american magazines. Connecticut: Greenwood Press.
- Kemppainen, J. 2000. Kotikasvatusta kolmessa sukupolvessa. Kasvatustieteen lisensiaatintyö. Jyväskylän yliopiston kasvatustieteen laitos. Julkaisematon.
- Kiili, J. 1999. Kulutusta marginaalissa vai marginaalia kulutuksessa. Pienituloisten yksinhuoltajaäitien kulutustottumukset. *Janus* 2, 116–132.
- Kiiski, S. 1992. Nuoret, miehet, huonosti koulutetut, työntekijät – työttömyyden profiili ei ole muuttunut. *Hyvinvointikatsaus* 3, 5–7.

- Kiiski, S. 1993. Naisten työttömyys lisääntyy, mutta nainen pysyy työvoimassa. *Hyvinvointikatsaus* 3, 16–19.
- Kimmel, M. S. 1987. Rethinking masculinity. New directions in research. Teoksessa M. S. Kimmel (toim.) *Changing men. New directions in research on men and masculinity*. Newbury Park: Sage, 9–24.
- Kinnunen, U. 1996. Lamasta selviytyminen. Teoksessa L. Pulkkinen (toim.) *Lap-
sesta aikuiseksi*. Jyväskylä: Atena, 122–131.
- Kinnunen, U., Nätti, J., Happonen, M., Kalliolahti, M., Kelhämä, A. & Mauno, S. 2000. Kokemuksia työstä ja perheestä laman jälkeisessä Suomessa. Jyväskylän yliopiston perhetutkimusyksikön julkaisuja 12. Jyväskylä: Jyväskylän yliopiston perhetutkimusyksikkö.
- Kitzinger, J. 1994. The methodology of focus groups: the importance of interaction between research participants. *Sociology of Health and Illness* 16, 103–121.
- Kitzinger, J. & Barbour, R. S. 1999. Introduction: the challenge and promise of focus groups. Teoksessa R. S. Barbour & J. Kitzinger (toim.) *Developing focus group research. Politics, theory and practice*. London: Sage, 1–20.
- Komarovsky, M. 1940. The unemployed man and his family. The effect on unemployment upon the status of the man in fifty-nine families. New York: Dryden Press.
- Komulainen, K. 1994. Retki vastuurationaalisuuden käsitteeseen. *Naistutkimus* 7 (1), 30–39.
- Komulainen, K. 1998. Kotihiiriä ja ihmisiä. Retorinen minä naisten koulutusta koskevista elämäntarinoista. Joensuun yliopiston yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja. N:o 35. Joensuu: Joensuun yliopisto.
- Kontula, O. & Koskela, K. 1993. Taloudellisen laman terveysvaikutuksia 1992–1993. *Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja* 10. Helsinki: Painatuskeskus, 7–97.
- Korhonen, M. 1994. Keski-ikäisten naisten lapsuuskokemukset ja oma vanhemuus. Joensuun yliopiston psykologian tutkimuksia nro 17. Joensuu: Joensuun yliopisto.
- Korhonen, M. 1999. Isyyden muutos. Keski-ikäisten miesten lapsuuskokemukset ja oma vanhemuus. Joensuun yliopiston yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja. Nro 39. Joensuu: Joensuun yliopisto.
- Korhonen, M. 2000. Poikkeuksellisen 'äidillinen' isä. Mitä yksi poikkeuksellinen tarina paljastaa isyydestä yleensä ja perhepiirin kätkeyistä 'sukupuolisopimuksista'? Esitelmä Perhetutkimuksen päivillä Jyväskylässä 23.2.2000. Julkaisematon.
- Kortteinen, M. 1982. *Lähiö – tutkimus elämäntapojen muutoksesta*. Helsinki: Otava.
- Kortteinen, M. 1992. Kunnian kenttä. Suomalainen palkkatyö kulttuurisena muotona. Hämeenlinna: Hanki ja Jää.
- Kortteinen, M. & Tuomikoski, H. 1998. Työtön. Tutkimus pitkäaikaistyöttömien selviytymisestä. Helsinki: Hanki ja Jää.
- Koskela, K., Viinamäki, H. & Niskanen, L. 1993. Pitkäaikaistyöttömyys ja henkinen hyvinvointi: kahden tehtaan vertailututkimus. *Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja* 10. Helsinki: Painatuskeskus, 98–105.

- Kuisma, M. 1994. Työttömänä selviytyy. Kartoitus työttömien käyttämistä selviytymiskeinoista ja ammatillisen tuen tarpeesta. Stakes. Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimus ja kehittämiskeskus. Raportteja 162. Jyväskylä: Gummerus.
- Kukkasjärvi, S. & Pelkonen, M. 1999. Katkenneen suhteen karikoista uuteen itsenäisyyteen. Avioero naistenlehdissä. Teoksessa S. Haavisto, A. Mäntynen, T. Onikki, E. Saarinen & L. Visapää (toim.) Käytännön sanelema juttu? Aikakauslehtigenreä etsimässä. Kielen opissa. Helsingin yliopiston suomen kielen laitos. Nro 3, 69–100.
- Kuronen, M. 1989. Onnellinen ja ongelmallinen äitiys. Tutkimus lasten hoidon ja kasvatuksen asiantuntijoiden äitiyttä koskevista käsityksistä. Tampereen yliopisto. Sosiaalipolitiikan laitos. Tutkimuksia sarja B nro 2.
- Kuronen, M. 1993. Säännöllistä seuranta- ja ohjausta vanhemmuuteen. Tutkimus äitiys- ja lastenneuvolan toimintakäytännöistä. Tampereen yliopisto. Yhteiskuntatieteellinen tiedekunta. Sosiaalipolitiikka, sosiaalityö. Lisensiaattitutkimus.
- Kuronen, M. 1999. The social organisation of motherhood. Advice giving in maternity and child health care in Scotland and Finland. A theses for the degree of Doctor of Philosophy. University of Strirling. Julkaisematon.
- Kurri, K. 1997. Lesbovanhemmuuden diskursiivinen rakentuminen psykologien ryhmäkeskusteluissa. Psykologian pro gradu -tutkielma. Jyväskylän yliopisto. Psykologian laitos.
- Kurvinen, A. 1999. Tilinteon aika. Tutkimus pankista työnsä menettävien naisten identiteetin uudelleen arvioinneista. Joensuun yliopiston yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja. Nro 41. Joensuu: Joensuun yliopisto.
- Lahelma, E. & Kangas, R. 1989. Unemployment, re-employment, and psychic well-being in Finland. Kuntoutussäätiön eripainoksia 82. Helsinki: Kuntoutussäätiö.
- Lahikainen, A.-R. & Strandell, H. 1988. Lapsen kasvuedot Suomessa. Helsinki: Gaudeamus.
- Laitinen, L. 1988. Naiset ja roolit. Koti- ja ansioäitien keskustelu 1987. Teoksessa L. Laitinen (toim.) Isosuinen nainen. Helsinki: Yliopistopaino, 159–184.
- Lamb, M. E. 1986. The changing roles of fathers. Teoksessa M. E. Lamb (toim.) The father's role. Applied perspectives. New York: Wiley, 3–27.
- Leana, C. R. & Feldman, D. C. 1991. Gender differences in responses to unemployment. *Journal of Vocational Behavior* 38, 65–77.
- Lehtonen, M. 1999. Maskuliinisuus, kansallisuus, identiteetti. Teoksessa A. Jokinen (toim.) Mies ja maskuliinisuus. Kriittisen miestutkimuksen teemoja. Tampere: Tampere University Press, 74–88.
- Lewis, C. & O'Brien, M. 1987. Constraints on fathers: research, theory and clinical practice. Teoksessa C. Lewis & M. O'Brien (toim.) Reassessing fatherhood. New observations on fathers and the modern family. London: Sage, 1–20.
- Lewis, S. 1991. Motherhood and employment: the impact of social and organizational values. Teoksessa A. Phoenix, A. Woollett & E. Lloyd (toim.) Motherhood. Meanings, practices and ideologies. London: Sage, 195–215.

- Lewis, S. 1992. Introduction: dual-earner families in context. Teoksessa S. Lewis, D. Izraeli & H. Hootsmans (toim.) *Dual-earner families. International perspectives*. London: Sage, 1–18.
- Liem, R. & Liem, J. H. 1988. Psychological effects of unemployment on workers and their families. *Journal of Social Issues* 44 (4), 87–105.
- Liem, J. H. & Liem, R. 1990. Understanding the individual and family effects of unemployment. Teoksessa J. Eckenrode & S. Gore (toim.) *Stress between work and family*. New York: Plenum Press, 175–204.
- Lincoln, Y. S. & Guba, E.G. 1985. *Naturalistic inquiry*. California: Sage.
- Linnakangas, R., Pohjola, A. & Viinamäki, L. 1994. Naiset työn muutoksessa. *Työelämän tutkimus* 5 (3), 12–18.
- Luomanen, J. 1999. Työttömyys – ongelmia ja mahdollisuuksia. *Sosiologista keskustelua B 34. Sociological discussions*. Turun yliopisto: Sosiologian laitos.
- Luostarinen, H. & Väliaverronen, E. 1991. *Tekstinsyöjät. Yhteiskuntatieteellisen kirjallisuuden lukutaidosta*. Tampere: Vastapaino.
- Lupton, D. & Barclay, L. 1997. *Constructing fatherhood. Discourses and experiences*. London: Sage.
- Luukka, M-R. 2000. Näkökulma luo kohteen: diskurssitutkimuksen taustaolelutukset. Teoksessa K. Sajavaara & A. Piirainen-Marsh (toim.) *Kieli, diskurssi ja yhteisö. Soveltavan kielentutkimuksen teoriaa ja käytäntöä. Soveltavan kielentutkimuksen keskus*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, 133–160.
- Madge, N. 1983. Annotation. Unemployment and its effects on children. *Journal of Child Psychology and Psychiatry* 24 (2), 311–319.
- Malin, T. 1993. Anna, Eeva ja Kotiliesi Naisen representaatioina ja naiseuden esikuvina. Pro gradu -tutkielma. Tampereen yliopisto: Tiedotusopin laitos.
- Marshall, H. & Wetherell, M. 1989. Talking about career and gender identities: a discourse analysis perspective. Teoksessa S. Skevington & D. Baker (toim.) *The social identity of women*. London: Sage, 106–129.
- Mauno, S. & Kinnunen, U. 1999. Job insecurity and well-being : a longitudinal study among male and female employees in Finland. *Community, Work & Family*, 2 (2) 147–171.
- May, V. 2001. *Lone motherhood in finnish women's life stories. Creating meaning in a narrative context*. Åbo: Åbo Akademi University Press.
- Mc Cracken, E. 1993. *Decoding women's magazines. From mademoiselle to Ms*. New York: St. Martin's Press.
- Mc Kee, L. & Bell, C. 1986. His unemployment, her problem: the domestic and marital consequences of male unemployment. Teoksessa S. Allen, A. Waton, K. Purcell & S. Wood (toim.) *The experience of unemployment*. Basingstoke: Macmillan, 134–149.
- Mille, K. W. & Mc Ilvenny, P. 2000. Sosiaalinen sukupuoli ja suullinen vuorovaikutus: feministiset teorit ja sosiolingvistinen tutkimus. Suom. T. Modinos. Teoksessa K. Sajavaara & A. Piirainen-Marsh (toim.) *Kieli, diskurssi ja yhteisö. Soveltavan kielentutkimuksen teoriaa ja käytäntöä. Soveltavan kielentutkimuksen keskus*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, 257–297.

- Miller, C. 1987. Who talks like a women's magazine? Language and gender in popular women's and men's magazines. *Journal of American Culture* 10 (3) 1–9.
- Miller, G. & Holstein, J.A. 1993. Reconsidering social constructionism. Teoksessa J.A. Holstein & G. Miller (toim.) *Reconsidering social constructionism. Debates in Social Problems theory*. New York: de Gruyter, 5–23.
- Moen, P. 1983. Unemployment, public policy and families: forecasts for the 1980s. *Journal of Marriage and the Family* 45 (4), 751–760.
- Morgan, D. H. 1996. *Family connections*. Cambridge: Polity Press.
- Morgan, D. H. 1999. Risk and family practices: accounting for change and fluidity in family life. Teoksessa E. B. Silva & C. Smart (toim.) *The new family?* London: Sage, 13–30.
- Morgan, D. L. 1988. Focus groups as qualitative research. *Qualitative research methods series* 16. London: Sage.
- Moss, P. & Brannen, J. 1987. Fathers and employment. Teoksessa C. Lewis & M. O'Brien (toim.) *Reassessing fatherhood. New observations on fathers and the modern family*. London: Sage, 36–53.
- Moxness, K. 1992. Changes in family patterns – changes in parenting? A change toward a more or less equal sharing between parents. Teoksessa U. Björnberg (toim.) *European parents in the 1990s. Contradictions and comparisons*. New Brunswick: Transaction Publishers, 211–228.
- Mustonen, H., Paakkanen, P. & Simpura, J. 1993. Työllisten ja työttömien juomatavat. *Alkoholipolitiikka* 58 (6), 422–436.
- Myers, G. & Magnaghten, P. 1999. Can focus groups be analysed as talk? Teoksessa R.S. Barbour & J. Kitinger (toim.) *Developing focus group research. Politics, theory and practice*. London: Sage, 173–185.
- Myrskylä, P. 1994. Perheet ja työttömyys. Teoksessa *Suomalainen perhe*. Helsinki: Tilastokeskus, 141–150.
- Myrskylä, P. & Ruotsalainen, K. 1994. Työttömät 1993. Selvitys työttömien taustoista. *Työpoliittinen tutkimus* 78. Helsinki: Työministeriö.
- Mäenpää, J., Pohja, M., Saastamoinen, P. & Wahlström, J. 1996. Kielellistä kaupankäyntiä lastenpsykiatrisissa hoitokokouksissa: diskurssianalyttinen tutkimus. Teoksessa A. Toskala & J. Wahlström (toim.) *Psykoterapian prosessit – tutkimukselliset konstruktiot*. *Acta Psychologica Fennica. Soveltavan psykologian monografioita*. Helsinki: Suomen psykologinen seura, 109–123.
- Mäkelä, A. 1994. Naistenlehden artikkelisarja ihmisistä hyvinvointivaltion murroksessa. Pro gradu -tutkielma. Tampereen yliopisto: Tiedotusopinlaitos.
- Mäkelä, K. 1990. Kvalitatiivisen analyysin arviointiperusteet. Teoksessa K. Mäkelä (toim.) *Kvalitatiivisen aineiston analyysi ja tulkinta*. Helsinki: Gaudeamus, 42–61.
- Neuvonen, M. 1998. Hänen parastaan ajatellen. Naisen hyvä elämä suomalaisten naistenlehtien asiantuntijadiskursseissa vuosina 1952, 1972 ja 1992. *Yhteiskuntapolitiikan lisensiaatintutkimus*. Jyväskylän yliopiston yhteiskuntapolitiikan laitos. Julkaisematon.
- Niemi, I. & Pääkkönen, H. 1992. Vuotuinen ajankäyttö. *Tutkimuksia* 183. Helsinki: Tilastokeskus.

- Niemi, I. 1994. Perheiden ajankäyttö. Teoksessa *Suomalainen perhe*. Helsinki: Tilastokeskus, 166–172.
- Nieminen, M. 1997. Kotitalousideologiasta avarampaan naiskäsitukseen. Kotiliesi naisten koulutuksen kuvaajana ja arvottajana 1923–1992. Lisensiaatin-tutkimus. Turun yliopisto: Historian laitos, Suomen historia.
- Nikander, P. 1995a. The turn to the text: the critical potential of discursive social psychology. *Nordisk udkast. Journal for Critical Social Science* 2, 3–15.
- Nikander, P. 1995b. Ikä ja kielenkäyttö – tutkimus ikäidentiteettien neuvottelusta. *Gerontologia* 9 (1), 16–25.
- Nummenmaa, A. R. 1986. Isän hoitorooli yksi- ja kaksilapsisissa perheissä. Tampereen yliopiston psykologian laitoksen tutkimuksia 142.
- Nurminen, E. & Roos, J. P. 1992. Models of parenting: between generations and classes. Teoksessa U. Björnberg (toim.) *European parents in the 1990s. Contradictions and comparisons*. New Brunswick: Transaction Publishers, 123–140.
- Nykyri, T. 1998. Naisen viha. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto. SoPhi.
- Nykysuomen sanakirja. 1990. Osat I ja II. A–K. 12. painos. Porvoo: WSOY.
- Näre, S. 1995. Etnopsykoanalyttisia näkökulmia sukupuolikulttuuriin. Helsingin yliopiston sosiologian laitoksen tutkimusraportteja 229. Helsinki: Yliopistopaino.
- Näsman, E. & von Gerber, C. 1996. *Mamma pappa utan jobb*. Stockholm: Rädda Barnen.
- Nätkin, R. 1986. Naisten vastuun ja kotien ylläpitämisen ristiriidoista. Teoksessa L. Rantalaiho (toim.) *Miesten tiede, naisten puuhut*. Yhteiskuntatieteiden kritiikkiä naisten työn näkökulmasta. Tampere: Vastapaino, 156–180.
- Nätkin, R. 1997. *Kamppailu suomalaisesta äitiydestä. Maternalismi, väestöpolitiikka ja naisten kertomukset*. Tampere: Gaudeamus.
- Nätti, J., Kinnunen, U., Mäkinen, P., Loikkanen, E., Mauno, S. & Virolainen, M. 1995. Työn epävarmuus ja hyvinvointi. Työn epävarmuuden kokemisen yleisyys, syyt, seuraukset ja käsittely erilaisissa työorganisaatioissa. Jyväskylän yliopiston yhteiskuntapolitiikan työpapereita. No. 92. Jyväskylän yliopisto. Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos.
- O'Brien, M. 1992. Changing conceptions of fatherhood. Teoksessa U. Björnberg (toim.) *European parents in the 1990s. Contradictions and comparisons*. New Brunswick: Transaction Publishers, 171–180.
- Oecshle, M. & Zoll, R. 1992. Young people and their ideas on parenting. Teoksessa U. Björnberg (toim.) *European parents in the 1990s. Contradictions and comparisons*. New Brunswick: Transaction Publishers, 45–58.
- Oinonen, E. 1998. Families with children: how have they coped with the recession? Teoksessa R. Blom & H. Melin (toim.) *Economic crisis, social change and new social divisions in Finland. Series A/29 Department of Sociology and Social Psychology*. University of Tampere, 89–106.
- Oinonen, E. 1999. Perheet ja pärjääminen. Teoksessa R. Blom (toim.) *Mikä Suomessa muuttui. Sosiologinen kuva 1990-luvun Suomesta*. Helsinki: Gaudeamus, 164–191.
- Olson, L. 1995. *Hellre hemma än på jobbet*. Intervju med Ulla Björnberg. *Tvårtanten* 1, 4–6.

- Oranen, M. 1996. "Semmonen pikkunen huoli". Diskurssianalyttinen tutkimus lastensuojelun arviointikeskusteluista. Kehitys- ja kasvatopsykologian erikoistumiskoulutuksen lisensiaatintutkimus. Jyväskylän yliopiston psykologian laitos.
- Paananen, S. 1996. Varjoja maisemassa. Teoksessa T. Hoikkala (toim.) *Miehenkuvia. Välähdyksiä nuorista miehistä*. Tampere: Gaudeamus, 58–65.
- Parke, R.D. 1996. *Fatherhood*. Cambridge: Harvard University Press.
- Parker, I. 1992. *Discourse dynamics. Critical analysis for social and individual psychology*. London: Routledge.
- Peltonen, E. 1998. 'Vahva' suomalainen nainen? Suomalaisen naistutkimuksen kertomaa ja (sen) luentaa. *Naistutkimus* 4, 66–72.
- Penttilä, I. 1993. Työttömän vaihtoehdot. *Hyvinvointikatsaus* 3, 29–30.
- Peräkylä, A. 1990. Kuoleman monet kasvot. Identiteettien tuottaminen kuolevan potilaan hoidossa. Tampere: Vastapaino.
- Peräkylä, K-M. 1995. Myytti: Suomalaismiehellä on lyhyt ja kurja elämä. Todellisuus: suomalainen mies petraa monella rintamalla. *Socius. Sosiaali- ja terveystieteiden aikakauslehti* 4, 25–27.
- Perälä-Littunen, S. 2001. The image of a Finnish 'good mother'. Julkaisematon artikkelin käsikirjoitus.
- Phoenix, A. & Woollett, A. 1991. Motherhood: social construction, politics and psychology. Teoksessa A. Phoenix, A. Woollett & E. Lloyd (toim.) *Motherhood. Meanings, Practices and Ideologies*. London: Sage, 13–27.
- Pietikäinen, S. 2000a. Kriittinen diskurssintutkimus. Teoksessa K. Sajavaara & A. Piirainen-Marsh (toim.) *Kieli, diskurssi ja yhteisö. Soveltavan kielentutkimuksen teoriaa ja käytäntöä. Soveltavan kielentutkimuksen keskus*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, 191–217.
- Pietikäinen, S. 2000b. Discourses of differentiation. Ethnic representations in newspaper text. *Jyväskylä Studies in Communication* 12. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Popay, J. 1989. Women, the family and unemployment. Teoksessa P. Close & R. Collins (toim.) *Family and economy in modern society*. Basingstone: Macmillan Press, 174–191.
- Potter, J. & Wetherell, M. 1987. *Discourse and social psychology: beyond attitudes and behaviour*. London: Sage.
- Potter, J. & Wetherell, M. 1994. Analyzing discourse. Teoksessa A. Bryman & R. G. Burgess. (toim.) *Analyzing qualitative data*. London: Routledge, 47–66.
- Potter, J. & Wetherell, M. 1995. Discourse analysis. Teoksessa J.A. Smith, R. Harré & L. Van Langenhove (toim.) *Rethinking methods in psychology*, London: Sage, 80–92.
- Pötsönen, R. & Pennanen, P. 1998. Ryhmähaastattelu ja sen käyttömahdollisuudet terveystutkimuksessa. Teoksessa R. Pötsönen & R. Välimaa (toim.) *Ryhmähaastattelu laadullisen terveystutkimuksen menetelmänä*. Jyväskylän yliopisto. Terveystieteen laitoksen julkaisuja 9.
- Raitanen, M. 1996. 'He eivät osaa tehdä edes ruskeaa kastiketta'. Diskurssi-analyysi uusavuttomuudesta. Pro gradu -tutkielma. Jyväskylän yliopisto: Yhteiskuntapolitiikan laitos.

- Rantalaiho, L. 1988. Naistutkimuksen metodologiasta. Teoksessa P. Setälä & H. Kurki (toim.) *Akanvirtaan*. Helsinki: Vastapaino, 28–54.
- Rantanen, T. 1998. Kotityön maskuliiniset kehykset. *Naistutkimus* 1, 17–33.
- Rantapuu, N. 1999. Prinsessa Dianan ilot, surut ja inhimilliset heikkoudet. Intertekstuaalinen analyysi prinsessa Dianan elämäntarinasta naistenlehdissä. Teoksessa S. Haavisto, A. Mäntynen, T. Onikki, E. Saarinen & L. Visapää (toim.) *Käytännön sanelema juttu? Aikakauslehtigenreä etsimässä*. Kielen opissa. Helsingin yliopiston suomen kielen laitos. Nro 3, 101–123.
- Rasku-Puttonen, H. 1987. Mothers' and fathers' communication with their preschool-aged children in experimental sessions. *Jyväskylän yliopisto. Psykologian laitoksen julkaisuja* 288.
- Reuna, V. 1998. Perhebarometri 1998. Vastuu perheen arjessa. Väestöliitto Väestöliitontutkimuslaitos *Katsauksia E 4/1998*. Helsinki.
- Ribbens, J. 1994. *Mothers and their children. A feminist sociology of childrearing*. London: Sage.
- Richardson, D. 1993. *Women, motherhood and childrearing*. London: Macmillan Press.
- Ritala-Koskinen, A. 1993. Onko uusperheestä perheeksi? Tutkimus uusperheen kulttuurisesta kuvasta suomalaisten naisten- ja perhelehtien konstruoimana. *Jyväskylän yliopiston perhetutkimuksen julkaisuja* 4.
- Ritala-Koskinen, A. 2001. Mikä on lapsen perhe? Tulkintoja lasten uusperhe-suhteista. Väestöntutkimuslaitoksen julkaisusarja D38/2001. Helsinki: Väestöliitto.
- Roos, J. P. 1994. Kuinka hullusti elämä on meitä heitellyt – suomalaisen miehen elämän kurjuuden pohdiskelua. Teoksessa J.P. Roos & E. Peltonen (toim.) *Miehen elämää. Kertomuksia miesten omaelämäkerroista*. Helsinki: SKS, 12–28.
- Roos, J. P. & Rotkirch, A. 1997. Hirveät vanhemmat. Teoksessa J. P. Roos & A. Rotkirch (toim.) *Vanhemmat ja lapset. Sukupolvien sosiologiaa*. Tampere: Gaudeamus, 5–17.
- Rosen, E. I. 1987. *Bitter choices. Blue-collar women in and out of work*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Rotkirch, A. 2000. Pirstoutunut vanhemmuus. Teoksessa T. Hoikkala & J.P. Roos (toim.) *2000 -luvun elämä. Sosiologisia teorioita vuosituhannen vaihteesta*. Helsinki: Gaudeamus, 187–200.
- Ruokojä, P. 1998. Äitiys Kaks'Plus -lehden representaationa. Pro gradu -tutkielma. *Jyväskylän yliopisto: Kasvatustieteen laitos*.
- Saarenheimo, M. 1997. Jos etsit kadonnutta aikaa. Vanhuus ja oman elämän muisteleminen. Tampere: Vastapaino.
- Saarikangas, K. 1990. Äitiyden tila; nainen ja moderni asunto. Teoksessa S. Nopola (toim.) *Äiti tuu ikkunaan. Äitiys – elämä vai kohtalo*. Porvoo: WSOY, 233–256.
- Salmi, M., Huttunen, J. & Yli-Pietilä, P. 1996. *Lapset ja lama. Raportteja 197. Stakes. Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus*.
- Sandqvist, K. 1987. *Fathers and family work in two cultures. Antecedents and concomitations of father's participation in child care and household work*. Stockholm: Almqvist & Wiksell International.

- Sandqvist, K. 1992. Sweden's sex-role scheme and commitment to gender equality. Teoksessa S. Lewis, D. Izraeli & H. Hootsmans (toim.) *Dual-earner families. International perspectives*. London: Sage, 80–98.
- Sankar, A. & Gubrium, J. F. 1994. Introduction. Teoksessa J. F. Gubrium & A. Sankar (toim.) *Qualitative methods in aging research*. Thousand Oaks: Sage 7–17.
- Sarbin, T. R. & Kitsuse, J. I. 1994. A prologue to constructing the social. Teoksessa T. R. Sarbin & J. I. Kitsuse (toim.) *Constructing the social*. London: Sage, 1–18.
- Sennett, R. 1978. *The fall of public man. On the social psychology of capitalism*. New York: Vintage Books.
- Shamir, B. 1986. Unemployment and household division of labour. *Journal of Marriage and the Family* 48 (1), 195–206.
- Siltala, J. 1994. *Miehen kunnia. Suomalaisen miehen taistelua häpeää vastaan*. Helsinki: Otava.
- Silva, E. B. & Smart, C. 1999. The 'new' practices and politics of family life. Teoksessa E. B. Silva & C. Smart (toim.) *The new family*. London: Sage, 1–12.
- Silverman, D. 1987. *Communication and medical practice. Social relations in the clinic*. London: Sage.
- Silvonen, J. 2000. 'Tässä muuten hienossa näytelmässä...' Työhön -ryhmät työttömän roolimuuoksen tukijana laadullisen analyysin valossa. Joensuun yliopiston yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja. Nro 46. Joensuu: Joensuun yliopisto.
- Sipilä, Jorma. 1994. Miestutkimus – säröjä hegemonisessa maskuliinisuudessa. Teoksessa J. Sipilä & A. Tiihonen (toim.) *Miestä rakennetaan, maskuliinisuuksia puretaan*. Tampere: Vastapaino, 17–33.
- Smart, C. 1999. The 'new' parenthood: fathers and mothers after divorce. Teoksessa E. B. Silva & C. Smart (toim.) *The new family?* London: Sage, 100–114
- Strauss, A. L. 1988. *Qualitative analysis for social scientist*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Suikkanen, A. & Viinamäki, L. 1993. Aikalaisanalyysin merkityksestä yhteiskuntatieteellisessä tutkimuksessa. Julkaisussa I. Heikkilä, M. Kivekäs, A. Suikkanen & L. Viinamäki *Kuinkas sitten kävikään*. Lapin yliopiston yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja C. Katsauksia ja puheenvuoroja 14. Rovaniemi: Lapin yliopisto, 99–111.
- Sulkunen, P. 1990. Ryhmähaastattelujen analyysi. Teoksessa K. Mäkelä (toim.) *Kvalitatiivisen aineiston analyysi ja tulkinta*. Helsinki: Gaudeamus, 264–285.
- Suoninen, E. 1992. Perheen kuvakulmat. Diskurssianalyysi perheenäidin puheesta. Sosiologian ja sosiaalipsykologian laitos. Tutkimuksia. Sarja A, nro 24. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Suoninen, E. 1993. Mistä on perheenäidit tehty? Haastattelupuheen analyysi. Teoksessa A. Jokinen, K. Juhila & E. Suoninen *Diskurssianalyysin aakkoset*. Tampere: Vastapaino, 111–150.
- Suoninen, E. 1997. Miten tutkia moniäänistä ihmistä. Diskurssianalyttisen tutkimusotteen kehittäminen. Tampere: Acta Universitatis Tamperensis 580.

- Suoranta, J. 1991. Piileekö kasvatus kielessä? – diskurssianalyysistä kasvatustieteellisenä lähestymistapana. *Kasvatus* 22 (5-6), 410–419.
- Tannen, D. 1990. *You just don't understand: women and men in conversation*. New York: William Morrow.
- Tasola, S., Wahlström, J. & Ahonen, T. 1996. Valmennusohjelma tarkkaavaisuushäiriöisten lasten vanhemmille: diskurssianalyttinen tutkimus. Teoksessa A. Toskala & J. Wahlström (toim.) *Psykoterapian prosessit – tutkimukselliset konstruktiot*. Acta Psychologica Fennica. Soveltavan psykologian monografioita. Helsinki: Suomen psykologinen seura, 88–107.
- Thompson, J. B. 1995. *The media and modernity. A social theory of the media*. Cambridge: Polity Press.
- Thompson, L. & Walker, A. J. 1989. Gender in families: women and men in marriage, work, and parenthood. *Journal of Marriage and the Family* 51 (4), 845–871.
- Tigerstedt, C. 1994. Kotityö ja isyys uusina projekteina. Teoksessa J. P. Roos & E. Peltonen (toim.) *Miehen elämää. Kirjoituksia miesten omaelämäkerroista*. Helsinki: SKS, 68–85.
- Tigerstedt, C. 1995. Miehen kotona. *Alkoholipolitiikka* 60 (3), 178–182.
- Tigerstedt, C. 1996a. Isyys. Teoksessa T. Hoikkala (toim.) *Miehenkuvia. Välähdyksiä nuorista miehistä*. Tampere: Gaudeamus, 262–269.
- Tigerstedt, C. 1996b. Isyys. Julkaisussa *Vanhemmuuksia. Oikeuden nainen – naisen oikeus -projektin seminaarijulkaisu*. Helsingin yliopiston yksityisoikeuden laitoksen julkaisuja 45. Helsinki: Yliopistopaino, 51–59.
- Tikkanen, T. 1993. Laman vaikutukset lapsiin. *Sosiaalinen aikakauskirja* 87 (6), 57–62.
- Tilastokeskus 2000a. Työelämä. Työttömyysaste iän ja sukupuolen mukaan 1999/09 ja 2000/09. [Http://www.tilastokeskus.fi/tk/el/tyoll06s.html](http://www.tilastokeskus.fi/tk/el/tyoll06s.html). 26.11.2000.
- Tilastokeskus 2000b. Naiset ja miehet numeroina. [Http://www.tilastokeskus.fi/tk/he/tasaarvo_tyo.html](http://www.tilastokeskus.fi/tk/he/tasaarvo_tyo.html). 17.11.2000.
- Tolkki-Nikkonen, M. 1990. Parisuhde, perhesuhde, olosuhde. Mikä pitää avioliiton koossa 15 vuoden jälkeen? Helsinki: Gaudeamus.
- Tolkki-Nikkonen, M. 1994. Parisuhde, perhesuhde, olosuhde – naisen odotukset ja arjen todellisuus. Teoksessa J. Antikainen, M-L. Haataja & M. Korhonen (toim.) *Näkökulmia perheeseen*. Helsinki: Stakes, 64–70.
- Tuononen, M. L. 1999. Minä rupeaa pullistelemaan. Toimittajan ja haastateltujen valta Annan ja Me Naisten seurapiirisivuilla. *Journalistiikan pro gradu -tutkielma*. Jyväskylä yliopisto: Viestintätieteiden laitos.
- Unger, R. K. 1989. Introduction. Teoksessa R. K. Unger (toim.) *Representations: Social constructions of gender*. New York: Baywood Publishing Company, 1–11.
- Valtonen, S. 1998. Hyvä, paha media. Diskurssianalyysi kriittisen mediatutkimuksen menetelmänä. Teoksessa A. Kantola, I. Moring & E. Väliaverronen (toim.) *Media-analyysi. Tekstistä tulkintaan*. Tampere: Helsingin yliopiston Lahden tutkimus- ja koulutuskeskus, 93–121.
- Veijola, S. & Jokinen, E. 2001. Voiko naista rakastaa? Avion ja eron karuselli. Helsinki: WSOY.

- Viinamäki, L. 1991. Muuttaako vai ei... Irtisanotun perheellisen henkilöstön elämän muuttuminen Rautuvaaran kaivoksen sulkemisen jälkeen. Lapin korkeakoulu. Yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja B. Tutkimusraportteja ja selvityksiä 12. Rovaniemi.
- Virtapohja, K. 1998. Sankareiden salaisuudet. Journalistinen draama suomalaista urheilusankaria synnyttämässä. Jyväskylä: Atena.
- Voydanoff, P. 1990. Economic distress and family relations: a review of eighties. *Journal of Marriage and the Family* 52 (4), 1099–1115.
- Vuori, J. 1991. Elämän kokoiset äidit. Teoksessa S. Nopola (toim.) Äiti tuu ikkunaan. Äitiys – elämä vai kohtalo? Porvoo: WSOY, 49–66.
- Vuori, J. 2001. Äidit, isät ja ammattilaiset. Sukupuoli, toisto ja muunnelmat asiantuntijoiden kirjoituksissa. Tampere: Tampere University Press.
- Vähätalo, K. 1983. Työtön ja yhteiskunta. Tutkimus työttömyyden vaikutuksesta työttömiin ja yhteiskuntaan. Helsingin yliopisto. Sosiaalipoliittikan laitos.
- Vähätalo, K. 1994. Työttömyyden psyykkiset vaikutukset. Teoksessa E-J. Tennilä, M. Hokkanen & A. Ahlroth (toim.) Työkirja. Kirjoituksia työttömyyden arjesta, työttömyydestä ja sen poistamisesta. Helsinki: Vasemmistoliiton eduskuntaryhmä, 112–120.
- Vähätalo, K. 1998. Työttömyys ja suomalainen yhteiskunta. Tampere: Gaudeamus.
- Välimaa, R. 2000. Nuorten koettu terveys kyselyaineistojen ja ryhmähaastattelujen valossa. *Studies in Sport, Physical Education and Health* 68. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Värri, V-M. 1999 Hyvä kasvatusta – kasvatusta hyvään. Dialogisen kasvatuksen filosofinen tarkastelu erityisesti vanhemmuuden näkökulmasta. Akateeminen väitöskirja. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Walker, J. A. 1994. You can't be a woman in your mother's house: adult daughters and their mothers. Teoksessa D. L. Sollie & L. A. Leslie (toim.) Gender, families and close relationships. *Feminist Research Journeys*. Thousand Oaks: Sage, 74–96.
- Wetherell, M. 1986. Linguistic repertoires and literary criticism: new directions for a social psychology of gender. Teoksessa S. Wilkinson (toim.) *Feminist social psychology. Developing theory and practice*. Milton Keynes: Open University Press, 77–95.
- Wetherell, M. & Potter, J. 1988. Discourse analysis and the identification of the interpretative repertoires. Teoksessa C. Antaki (toim.) *Analysing everyday explanation. A casebook of methods*. London: Sage, 167–183.
- Wetherell, M. & Potter, J. 1992. Mapping the language of racism. Discourse and the legitimation of exploitation. New York: Harvester Wheatsheaf.
- Whinship, J. 1987. Inside women's magazines. London: Pandora.
- Widdicombe, S. & Wooffitt, R. 1990. 'Being' versus 'doing' punk: on achieving authenticity as a member. *Journal of Language and Social Psychology* 9 (4), 257–278.
- Widdicombe, S. & Wooffitt, R. 1995. The language of youth subcultures. Social identity in action. New York: Harvester Wheatsheaf.
- Wood, J. T. 1997. Gendered lives. Communication, gender, and culture. 2. painos. Belmont: Wadsworth.

- Wooffitt, R. 1993. Analysing accounts. Teoksessa N. Gilbert (toim.) *Researching social life*. London: Sage, 286–303.
- Woollett, A. & Phoenix, A. 1991. Psychological views of mothering. Teoksessa A. Phoenix, A. Woollett & E. Lloyd (toim.) *Motherhood. Meanings, practices and ideologies*. Sage: London, 28–46.

LIITTEET

LIITE 1 Ryhmäkeskustelujen haastattelurunko

1. Perhe

- mikä on perhe?
- perheen tehtävät, mitä ne ovat?

2. Kasvatus

- mitä on lasten kasvattaminen?
- lasten kasvattaminen ennen ja nyt?
 - onko lasten kasvattaminen samanlaista kuin aiemmin?
- kasvatus ja lama, kasvatus ja nykyinen yhteiskunnallinen tilanne?
 - asettaako haasteita? minkälaisia?

3. Vanhemmuus

- vanhemmuuden luonnehdinta, vanhemmuuden ominaisuudet?
 - mitä kuuluu äitiyteen?
 - mitä kuuluu isyyteen?
- vanhempien ja lasten välinen suhde?
 - mikä on olennaisinta tässä suhteessa?

4. Vanhemmuus ja työttömyys

- työttömyys ja vanhempien roolit?
- muutos suhteessa työssäoloaikaan?
 - onko vanhempana oleminen erilaista silloin kun on työssä vs. työttömänä? miten?
- muutos suhteessa siihen, jos äiti tai isä tai molemmat ovat perheessä työttömiä?

5. Vanhempien ja lasten välinen suhde ja työttömyys

- muuttuko suhde, jos muuttuu niin miten?
- työttömyys lapsen näkökulmasta?
 - mitä vanhempien työttömyys merkitsee lapselle?
- työttömyys ja arvot?

LIITE 2 Lehtiaineiston otsikot

1. Sarjahaastattelut

Anna:

Keikahtiko elämä säästölinjalle? (ANNA 41/93)

Kun työttömyys kohtaa, tehdäänkö naisista ihmisuhreja (ANNA 22/93)

Monen miehen väistämätön mahdollisuus, isä jää kotiin (ANNA 50/93)

Kodin Kuvalehti:

Kun suojaverkko pettää, tarinoita tilastojen takaa (KK 6/93)

Työttömät isät mullistavat hiekkalaatikkokulttuuria (KK 18/93)

Nyt riittää! Lindholmeilta meni koti ja usko päättäjiin (KK 18/93)

Nälkä vaientaa ja vaietaan (KK 20/94)

Kotiliesi:

Työttömän vaimon on pakko jaksaa (KL 3/93)

Peilistä katsoo väsynyt mies (KL 10/93)

Nainen synnynnäinen selviytyjä? (KL 22/92/93)

Heiltä puuttuu jokapäiväinen leipä (KL 1/94)

2. Lukijakirjoitukset

Otsikko:

Olen silti onnellinen (KK 3/93)

En jää suremaan (KK 2/94)

Antoisaa auttamistyötä (KK 2/94)

Työttömyyden kierteessä (KK 6/94)

Meidät ulosmitataan (KK 9/94)

Uutta elämää? (KK 12/94)

Pilvien keskellä (KK 21/94)

Kun työ pudottaa tuloja (KK 23,24/94)

Työttömyys nitistää (KL 10/94)

Työrajoitteiset (KL 11/94)

Nimimerkki:

Yksinkö perheen keskellä?

En jää suremaan

Sari

Usko mennyt, toivo jää

Apua, me hukumme

Elämä opettaa

Vähän piristystä

Soskusta rahaa ja alkaa leveä elämä

Yksi väsynyt olento

Maija-Liisa Haapala, työtön,

sos.työntekijä